

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN

Bahanur ÖZKAN BAHAR

1240205013

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Selami TURAN

ISPARTA-2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Bahanur ÖZKAN BAHAR	
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı	
Tez Başlığı	Esrâr-nâme-i Âşıkân	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	-	
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Doktora Tez Savunma Sınavında Jürimiz <u>25/07/2017</u> tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Doktora tezi için;</p> <p>☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Doç. Dr. Selami TURAN/SDÜ	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Ahmet KARTAL/OGÜ	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Hasan ŞENER/Fırat Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Melek DİKMEN/SDÜ	
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Kadriye ORAK KÜLCÜ/SDÜ	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 39-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Esrâr-nâme-i Âşıkân ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Bahanur ÖZKAN BAHAR

(ÖZKAN BAHAR, Bahanur, Esrâr-nâme-i Âşıkân, Doktora Tezi, Isparta 2017)

ÖZET

“Esrâr-nâme-i Âşıkân” adlı eser üzerine hazırlanmış bu doktora tezi Giriş ile birlikte toplam üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümü “Mesnevî” nazım şekli ve 16. yüzyıla kadar gelişimi ile ilgili bilgi ihtiva etmektedir. Birinci bölümde Lokman ismini taşıyan iki müellif ve eserleri hakkında bilgi ile birlikte; eserin bu iki müelliften hangisine ait olabileceğinin tespiti üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm eserin tanıtımı üzerinedir. Bu bölümde, eserin tanıtımı yapılmış, muhteva, şekil, dil, üslup özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ulaşılabilen tek nüshanın tavsifi yapılmış, transkripsiyon alfabesi kullanılarak çeviriyazılı metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Lokman, Esrâr-nâme-i Âşıkân.

(ÖZKAN BAHAR, Bahanur, Esrâr-nâme-i Âşıkân, Ph.D Thesis,Isparta, 2017)

ABSTRACT

This text is composed of three parts together with the introduction of the thesis entitled “Esrâr-nâme-i Âşıkân”.

The introductory section contains information on the development of the "Masnavi" poetry end the 16th century. In the first chapter, together with the information about the two authors bearing the name of the Lokman; it is emphasized that the work may belong to either of this two authors. The second part is about the introduction of the work. In this section, the introduction, content, form, language and stylistic features of the work are evaluated. In the third chapter, a single copy which is available is given and transcribed text is given using the transcription alphabet.

Keywords: Mesnevi, Lokman, Esrâr-nâme-i Âşıkân.

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agmad.	: Adı geçen madde
agt.	: Adı geçen tez
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi
b.	: Beyit
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil, Tarih, Coğrafya, Fakültesi
FSM	: Fatih Sultan Mehmet
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
M.	: Miladi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
mad.	: Maddesi
no.	: Numara
öl.	: Ölüm Yılı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralıkları
S.	: Sayı
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
V	: Volume
Yay.	: Yayınları
yk	: Yaprak

ÖNSÖZ

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalına Doktora tezi olarak sunulacak bu çalışma “*Esrâr-nâme-i Âşıkân*” adlı mesnevînin okunması ve incelenmesi üzerine kuruludur.

Eserin ulaşılabilen tek nüshası Koyunoğlu Yazma Eserler Kütüphanesi-Konya’da bulunmaktadır. Eser, kütüphane kayıtlarında 127 varak olarak görülse de 118 varaktan oluşmaktadır.

XVI. yüzyılda yazılan ve müstensihin XVIII. yüzyıl başlarında tarih düştüğü eser, kütüphane kayıtlarında Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî’ye ait olarak görünmektedir. Eserin müstensihi ise Halil bin Eyyüb’tür.

Çalışmanın giriş kısmında, çalışma konusu olan eser mesnevî nazım şekli ile tertip olunduğu için kısaca mesnevî nazım şeklinin özelliklerine ve 16. asra kadar olan gelişimine yer verilmiştir.

Eserden, şairine dair ulaşılabilen isim ise Lokman’dır. İsmi üç defa kullandığı tespit edilen şair için yapılan taramalarda 16. yüzyılda iki isme tekabül ettiğini görülmüştür. Birincisi “Şehnâme” olarak bilinen Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî; ikincisi ise yalnızca *Esrâr Dede Tezkire’sinde* ve Sahîh Ahmed Dede’nin *Mecmûatü’t-Tevârîhi’l Mevlevîyye* adlı eserinde ismi zikredilen Lokmanî Dede’dir. Çalışmada, eserin aynı adı ya da mahlası taşıyan müelliflerden hangisine ait olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Şair ile ilgili diğer bir ihtimal de kaynaklarda adı geçmeyen başka bir Lokman’a ait olmasıdır. Bunun için şairlerin hayatlarına, eserlerine, yaşadıkları dönem özelliklerine, bilhassa eserlerinden elde edilen bilgilere dikkat edilmiştir. Bütün bu verilerden yola çıkarak eserin bu müelliflerden hangisine ait olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kısım çalışmanın birinci bölümünü oluşturmaktadır.

16. yüzyılın ilk çeyreğinde telif edilen *Esrâr-nâme-i Âşıkân*’ın müellifi, eserinin bir duâ-nâme olduğunu, *Mantıku’t-Tayr*’ın Türkçeye tercümesi olduğunu söylemiştir.

Mesnevî tarzında tertiplenmiş, çeşitli kaynaklardan derlenmiş hikâyeler ve öncesinde kısa bir Osmanlı tarihi ihtiva eden eser Yavuz Sultan Selim zamanında 1516/1517 yılında şehzade Süleyman’a sunulmak için kaleme alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümde *Esrâr-nâme-i Âşıkân*’ın adı, türü, yazılış sebebi, yazılış tarihi, beyit

sayısı, eserin dil ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Klasik bir mesnevî gibi başlayan eserde Osmanlı tarihine, akabinde metnin asıl kısmı olan çeşitli kaynaklardan alınan hikâyelere yer verilmiştir. Metnin oluşturulmasında müellifin yararlandığı bu konular ya da kaynaklar “Metnin Kaynakları” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde elde bulunan tek nüshanın tanıtımı ve Esrâr-nâme-i Âşıkân’ın çeviri yazılı metni verilmiştir. Çeviri yazılı metin oluşturulurken izlenen yol, dikkat edilen bazı hususlar metnin başında yer almaktadır.

Sonuç kısmında eser, şairi, eserdeki hikâyeler ve kaynakları ile ilgili tespit edilen yargılara yer verilmiştir.

Çalışmam sırasında desteklerini esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Hasan Şener’e, Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler’e ve danışman hocam Doç. Dr. Selami Turan’a teşekkürü borç bilirim.

Bahanur ÖZKAN BAHAR

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
TÜRK EDEBİYATINDA MESNEVÎ GELENEĞİ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1.1. ESERİN MÜELLİFİ.....	6
1.1.1. LOKMAN BİN SEYYİD HÜSEYİN URMEVÎ HAYATI	6
1.1.2. Eserleri	7
1.1.2.1. Zafer-nâme	7
1.1.2.2. Şehinşâh-nâme.....	7
1.1.2.3. Hüner-nâme.....	8
1.1.2.4. Zübdetü't-tevârîh.....	8
1.1.2.5. Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye.....	8
1.1.2.6. Oğuz-nâme.....	9
1.1.2.7. Sûr-ı Hümâyun-nâme	9
1.1.2.8. Şeh-nâme-i Tafsîl-i Hâl-i Âl-i 'Osman.....	10
1.2. LOKMANÎ DEDE HAYATI.....	10
1.2.1. Eserleri	12
1.2.1.1. Menâkıb-ı Mevlâna	12
1.3. ESERİN MÜELLİFİNİN TESPİTE ÇALIŞILMASI	13
II. BÖLÜM: ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN.....	20
2.1. ESERİN TANITILMASI.....	20
2.1.1. Adı	20
2.1.2. Nazım Şekli ve Türü	20
2.1.3. Yazılış Sebebi.....	21
2.1.4. Yazılış Tarihi ve Yeri.....	23
2.1.5. Beyit Sayısı.....	23
2.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	24
2.2.1. Tertibi.....	24
2.2.2. Mesnevînin Muhteviyatı.....	25

2.2.3. Hikâyeler.....	31
2.2.3.1. Attâr'ın Mantıku't-Tayr'ından Alınan Hikâyeler	31
2.2.3.2. Attâr'ın Esrâr-nâme'sinden Alınan Hikâyeler	42
2.2.3.3. Tezkiretü'l-Evliyâ'dan Alınan Hikâyeler	43
2.2.3.4. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Alınan Hikâyeler	44
2.2.3.5. Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ından Alınan Hikâyeler	48
2.2.3.6. Kaynağı Tespit Edilemeyen Hikâyeler	49
2.3. METNİN KAYNAKLARI.....	56
2.3.1. ATTÂR VE ESERLERİ.....	56
2.3.1.1. Esrâr-nâme	57
2.3.1.2. Mantıku't- Tayr	60
2.3.1.3. Tezkiretü'l Elviyâ.....	63
2.3.2. MEVLÂNÂ VE MESNEVÎ.....	64
2.3.2.1. Mesnevî	66
2.3.3. GÜLŞEHRÎ VE MANTIKU'T-TAYR.....	67
2.3.3.1. Mantıku't-Tayr	69
2.3.4. YAVUZ SULTAN SELİME KADAR MANZUM TARİH YAZICILIĞI.....	69
2.4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	73
2.4.1. Vezin.....	73
2.4.2. Kafiye ve Redif	77
2.5. ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ.....	78
2.5.1. Edebî Sanatlar	85
2.5.2. Deyimler ve Atasözleri.....	88
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA	93
III. BÖLÜM ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN METİN.....	98
3.1. NÜSHANIN TAVSİFİ	98
3.2. METİN OLUŞTURMADA İZLENEN YOL	98
ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN	101
ÖZGEÇMİŞ.....	519

GİRİŞ

TÜRK EDEBİYATINDA MESNEVÎ GELENEĞİ

“Mesnevî” edebiyat terimi olarak ilk defa İran edebiyatında kullanılmış olmakla birlikte, bu nazım şeklinin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmektedir. Mesnevî terimi ve nazım şekli Türk edebiyatına, İran edebiyatından geçmiş XI-XIX. yüzyıllar arasında bu türde sayısız eserler yazılmıştır.⁵

Sözcüğün kaynağı Arapça olmakla birlikte mesnevî kavramı Arap edebiyatından ziyade Fars ve Türk edebiyatında kullanılmıştır.

Mesnevî nazım şeklinin menşeinin İran, Arap ve Türk edebî geleneği olduğu yolunda üç farklı görüş bulunmaktaysa da edebiyat tarihçilerinin, daha çok menşein İran edebî geleneği olduğu yönündeki kabulü benimsedikleri görülmektedir.⁶

Kelime Arapça *ş, n, y* kökünden türemiştir. Sözcük Arapça olsa da Araplar bu nazım şekli için “muzdevice” tabirini kullanmışlardır. Genellikle “Fe’ülün, fe’ülün, fe’ülün, fe’ül”, “Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün”, “Mefâ’ilün mefâ’ilün fe’ülün” gibi kısa vezinlerle yazılır.⁷

Mesnevî nazım şeklinde tüm beyitler gazel ve kasidelerin matla beyitleri gibi kendi aralarında kafiyelenir. Yani kafiye şeması “aa bb cc dd...” şeklinde ilerler. Bütün mesnevîde kafiye açısından beyitler birbirinden bağımsızdır. Bu bağımsızlık ve esneklik şaire büyük kolaylık sağlar. Kafiye sıkıntısı yaşanmayacağından uzun konuların yazılması için elverişli bir nazım şeklidir. Kafiyedeki bu kolaylık şairlerin mesnevîye rağbet etmelerini sağlamıştır.

Mesnevîler divanlarda gazeller, kasideler gibi bir bölüm hâlinde bulunabilirler. “Divanlarda kısa mesnevî biçiminde yazılmış şiirlere pek az rastlanır.”⁸ Genellikle bu nazım şekli uzun soluklu hikâyeler için kullanılmıştır. Üzerinde çalışılan *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eser de baştan sona bir hikâyenin anlatımı formunda olmasa da çeşitli hikâyelerden oluşmuştur.

⁵İsmail Ünver, *Türk Dili- Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1986, s. 430.

⁶Fatma Sabiha Kutlar, “Mesnevî Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, *Türk Bilig: Türkoloji Araştırmaları*, 2000, S. 1, s. 103.

⁷Kültür Bakanlığı “Mesnevî”,

[http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10664.mesnevilereditorsunusupdf.pdf?0,\(30/06/2016\)](http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10664.mesnevilereditorsunusupdf.pdf?0,(30/06/2016)).

⁸Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 167.

Uzun bir hikâyeyi, belli bir konuyu işleyen mesnevîlerin planları genellikle birbirine benzer. Giriş, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümü olmak üzere üç bölümden oluşur.

Giriş Bölümü kendi içerisinde besmele⁹, tevhîd, münâcât, na't, mi'râciyye, medh-i çehâr-yâr, padişaha ya da sunulan kişiye mehdiye, sebep-i te'lif gibi kısımlardan oluşur. Cem Dilçin bu sınıflandırmaya “Âğâz-ı Dâstan” başlığını da eklemiştir.

Konunun işlendiği bölüm; mesnevîlerde asıl anlatılmak istenen konuya gelindiğinde “âğâz-ı dâstân”, “matlâ-ı dâstân”, “âğâz-ı kıssa”, “âğâz-ı kitâb” gibi başlıklar atılır ve esas konu anlatılır. Bitiş bölümünde ise “hâtîme”, “hâtîmetü'l-kitâb” gibi başlıklar bulunur. Genellikle bu bölümde de Tanrı'ya hamd ve dua, sultana övgü ve dua, fahriye, tanınmış mesnevî şairlerini zikretme, eserine verdiği ad, hasetçilerden ve acemi müstensihlerden şikâyet, eserin beyit sayısı, yazıldığı tarih, dua ve vezin kısmı bulunur.¹⁰

İşledikleri konulara göre genellikle yukarıda belirtildiği gibi sınıflandırmalar yapılan mesnevî nazım şeklinde işlediği konudan daha çok bu konuya hangi maksatla eğildiğini göz önünde bulundurarak da sınıflandırma yapılabilir.¹¹ İsmail Ünver bu sınıflandırmayı şu şekilde yapmıştır:

“Birinci grup mesnevîlerin amacı okuyucuya bilgi vermek, onu eğitimek amacı güden mesnevîlerdir. Bunlar da kendi içlerinde Dinî mesnevîler, Tasavvufî mesnevîler, Ahlâkî mesnevîler olarak sınıflandırılırlar. İkinci grup ise sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebî zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesnevîlerdir. Üçüncü grup şairlerin gördüklerini, yaşadıklarını anlatan, toplum hayatından kesitler veren mesnevîlerdir.”¹²

Cem Dilçin mesnevîleri konuları bakımından, “aşk, dinî-tasavvufî, ahlakî ve öğretici, savaş ve kahramanlık, bir şehri ve güzellerini anlatan ve mizahî” konulu olmak üzere altı gruba ayırmıştır.¹³

⁹ Cem Dilçin, ilk maddeyi manzum ya da mensur dîbâce olarak vermiştir.

¹⁰ Ünver, *age.*, s. 432-447, Cemal Kurnaz- Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Berikan Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 477-479.

¹¹ Mustafa Çiçekler, “Mesnevi mad.”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, 2004, c. 29, s. 320-322.

¹² Ünver, *age.*, s. 438-444.

¹³ Dilçin, *age.*, s. 168-173.

Uzun soluklu bir aşk ya da kahramanlık hikâyesi yazmak isteyen, nasihat etmek, okuyucaya bilgi vermek isteyen şairler mesnevîye yönelirler. Aynı zamanda mesnevî sahibi olmak şair için saygınlık sebebidir. Yani şairlik kudretini ispat etmek de şairleri bu nazım şekline yönelten sebeplerdendir.

“Şairlerin amacı hüner göstermektir. Yeni mazmunlar bulmak, esere yeni motifler katmak, düşüncelerini hayallerle süslemek başlıca isteğidir. Bunun içindir ki, kendine güvenen şairler, divanla yetinmezler. Sanattaki güçlerini göstermek için çetin ve zahmetli olan mesnevîye yönelmek isterler. Hele beş mesnevîyi bitirip hamse sahibi olmak şair için sanat hayatında varılacak en büyük amaçtır.”¹⁴

Türk edebiyatında İran edebî geleneğinden alınan, başlarda bu geleneğin tesiri altında bulunan mesnevî nazım şekli zamanla kendi kimliğini kazanma başarısını göstermiştir.

“Anadolu’da mesnevînin gelişim sürecinde Firdevsî, Nizâmî, Attâr, Sadî, Emir Hüsrev, Hâcû-yı Kirmânî, Molla Camî, gibi tanınmış İranlı mesnevî şairleri ile eserlerini Farsça veren Türk şairi Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin büyük etkisi olmuştur.”¹⁵

Görüldüğü üzere, İranlı mesnevî şairlerinin ya da Mevlânâ gibi eserlerini Farsça kaleme almış olan büyük şairlerin bu nazım şeklinin Türk edebiyatında başlamasında ve gelişmesinde katkısı büyüktür.

“Balasagunlu Yûsuf’un Balasagun’da iken yazmaya başladığı ve Kaşgar’a gelerek orada tamamlayıp 1069/1070’te Karahanlı hükümdarı Tawgaç Buğra Han’a sunduğu Kutadgu Bilig, Türk edebiyatında yazılan ilk mesnevîdir. Anadolu’da ise XIII. asırda Yûnus Emre Risâletü’n-nushiyye isimli mesnevîsini kaleme alarak, mesnevî yazma geleneğini başlatan şair olmuştur.”¹⁶

“Mesnevî tarzının Anadolu’da ilk büyük mahsülleri arasında Mevlânâ’nın Mesnevî’si Sultan Veled’in Rebab-nâme ve İbtidâ-nâme, Hoca Dehhânî’nin Selçuklu Şehnâme’si gibi Farsça yazılmış eserler sayılabilir. Türkçe yazılmış ilk ürünler arasında

¹⁴ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, c. I., s. 103-104.

¹⁵ Ahmet Mermer vd., *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 112.

¹⁶ Ahmet Kartal, “XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı: Mesneviler”, *Turkish Studies*, 2011, v. 6/1, s. 211.

ise Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyha ve Dâstân-ı Sultan Mahmûd, Şeyyad İsâ'nın Ahvâl-i Kıyâmet ve müellifi bilinmeyen Abdürrezzak Destânı sayılabilir.”¹⁷

Anadoluda 13. yüzyılda başlayan mesnevî yazma geleneği, 14. yüzyılda gelişimini sürdürmüş, 15. yüzyıla gelindiğinde ise konu bakımından çeşitliğini artırdığı gibi sayıca da daha rağbet görür hâle gelmiştir.

“XV. asırda ise Ahmedî, Cemşid ü Hurşid, Tervîhü'l-ervâh, Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân; Ahmed-i Dâî, Çeng-nâme; Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-necât; Şeyhî Har-nâme; Hamdullah Hamdî, Yûsuf u Züleyha, Leylâ ve Mecnûn; Enverî Düstur-nâme; Cem Sultan Cemşid ü Hurşid gibi eserler öne çıkmıştır.”¹⁸

“Sonraki yüzyılda ise Taşlıcalı Yahyâ, Gülşen-i Envâr, Gencine-i Râz, Yûsuf u Züleyhâ, Şâh u Gedâ, Sâkî-nâme, Usûl-nâme, İstanbul Şehrengizi; İbrâhîm Gülşenî Masdar-ı Manevî, Râz-nâme, Pend-nâme Simurg-nâme; Lâmi'î Çelebi, Salâmân u Absâl, Şem u Pervâne, Vâmık u Azrâ, Heft-Peyker, Şehrengîz-i Burusa, Lugat-i Manzûme; Lokmanî Dede, Menâkıb-ı Mevlânâ, Latîfî, Edirne Şehrengizi, Nazmü'l-cevâhir, Tezkire-i Latîfî; Zâtî, Edirne Şehrengizi, Şem u Pervâne; Gelibolulu Âlî, Hulâsatu'l ahvâl der Letâfet-i Mevâ'iz-i Sahîhu'l-hâl, Riyâzü's-sâlikîn, Mihr ü Mah, Gelibolu Şehrengizi; Kemâlpaşa-zâde Yûsuf u Züleyhâ; Eyyûbî, Menâkıb-ı Sultan Süleyman”¹⁹ önemli isimler ve çeşitli konularda yazılmış mesnevîleridir.

16. yüzyıl Türk edebiyatında Taşlıcalı Yahyâ, Zâtî gibi önemli şairlerin yetiştiği bir dönemdir. Bu yüzyılda, bu büyük şairler, şiirdeki hünerlerini göstermek için mesnevîler yazmış hatta hamse sahibi olmuşlardır.

Eski Türk edebiyatı; telif ya da tercüme, hacimli veya az sayıda beyitlerden oluşan örnekleri açısından mesnevîler yönüyle oldukça zengindir. Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan eserler konu bakımından incelenince, bir diğer zenginlik ve çeşitlilikle; din, tasavvuf, ahlak, aşk, kahramanlık, tarih, tıp, astronomi gibi birçok alana dair mesnevî ile karşılaşırız.²⁰

Giriş bölümünde, mesnevî nazım şeklinin özellikleri, kaynağı ve Türk edebiyatındaki gelişimi değerlendirilmiştir. Bunun dışında mesnevî denince akla ilk

¹⁷ Ahmet Atılâ Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 3.

¹⁸ Şentürk, *age.*, s. 9-12.

¹⁹ Ünver, *age.*, s. 460.

²⁰ Emine Yeniterzi, “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi TALİD*, 2007, c. 5, S. 10, s. 433.

olarak nazım şekli olan mesnevî değil, Mevlânâ'nın eseri gelmektedir. *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı mesnevîde Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden bazı hikâyeler bulunmaktadır. Bu bakımdan *Mesnevî* eseri oluşturan kaynaklar bakımından ayrıca değerlendirilecektir.

Bu nazım şeklinin edebiyatımıza İran edebiyatından geçtiğini belirten Ünver, aynı yazısının devamında bu alanda Türk şairleri en çok etkileyen İran şairlerinden bahsederken zikrettiği ilk isim Ferîdüddin Attâr olmuştur.²¹ Devamında ise Nizâmi, Sa'dî, Emîr Hüsrev, Hâcû-yı Kirmânî, Molla Câmînin isimlerini zikretmiştir.

²¹ Ünver, *age.*, s. 440.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ESERİN MÜELLİFİ

Üzerinde çalışılan *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eserin Lokman adlı bir şaire ait olduğu görülmüştür. Eserin kütüphane kayıtlarında şair, Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî olarak geçmektedir. Eserin ilk ve son varlığında, telifinden daha sonra yazıldığını düşündüğümüz, yani eserdeki varaklardan farklı bir el yazısıyla Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî ismi görülmüştür.

Kaynaklarda yapılan taramalar sonucu 16. yüzyılda Lokman adını ya da mahlasını taşıyan iki şairle karşılaşılmıştır. Birincisi saray şehnâmecisi olan Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî, ikincisi ise *Menâkıb-ı Mevlânâ* adlı eserin müellifi Lokmanî Dede'dir. Çalışmada her ikisinin hayatına ve eserlerine değinilecektir. Eserin bu iki müelliften hangisine ait olduğu tespiti çalışılacaktır.

Sözlüklerde “sultanın kitabını yazan kimse” anlamına gelen “şehnâmecî” tabiri Osmanlı literatüründe XVI. yüzyıl saray tarihçileri için kullanılmıştır. Şehnâmecilik kurumu Kanûnî Sultan Süleyman zamanında 1550 yılı civarında kurulmuştur. Dâimî ve maaşlı bir memur olan şehnâmecinin başlıca görevi, o dönemi veya Osmanlı tarihinin yakın geçmişini edebî şekilde tasvir veya rapor etmektir.²²

İlk olarak şehnâmecî Lokman yani Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî'nin hayatı ve eserleri ele alınacaktır.

1.1.1. LOKMAN BİN SEYYİD HÜSEYİN URMEVÎ HAYATI

Kütüphane kayıtlarında eserin şairi olarak gösterilen Lokman Bin Seyyid Hüseyin Urmevî, sarayda şehnâmecilik vazifesi olan bir şairdir. Şehnâmecilik, Osmanlı Devleti'nde mühim bir vazifedir. Bu mühim vazifeye getirilecek olanlar itina ile seçilir, kendileri ile birlikte çalışacak olan ekibi kurma salahiyeti kendilerine verilir ve dikkatlerinin dağılmaması için özel atölyeler tahsis edilirdi. Ekiplerinin içerisinde kâtipler, mücellidler, nakkaşlar, müzehhibler gibi sanatçılar bulunurdu. Şehnâmecî Lokman'ın da kendi oluşturduğu grubu yüz yirmi altı kişiden oluşmaktadır.²³ Lokman

²²Christine Woodhead, “Şehnameci mad.”, *DİA*, İstanbul, 2010, c. 38, s. 456.

²³Hilal Kazan, “Farklı Açıdan Bir Bakışla Şehnameci Seyyid Lokman'ın Saray İçin Hazırladığı Eserler”, *Osmanlı Araştırmaları*, 2010, S. 35, s. 122.

bin Seyyid Hüseyin Urmevî de önemli eserler meydana getirmiş, büyük bir ekibi ve bütçesi olan bir şehnamecidir.

Woodhead'e göre Lokman, Osmanlının üçüncü şehnamecisidir. Lokman, defterdarlık rütbesi almış ve 1004 (1596) yılında bu görevden azledilmiştir.²⁴

Tezkirelerde adı zikredilmeyen Lokman'ın hayatı ve eserlerine dair en derli toplu ve detaylı bilgiler bulunan kaynak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'dir. Bu kaynaktan alınan bilgiler kısaltılarak verilmiştir:

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Malumatlar kendi eserlerinden ve arşiv kayıtlarından elde edilmektedir. Eserlerinde künyesini Seyyid Lokmân b. Seyyid Hüseyin el-Âşûrî el-Hüseyinî el Urmevî olarak verir. Sigetvar seferi ve sonrasını yazmak üzere şehnameciliğe tayin edilmiştir. Yirmi beş yılı aşan şehnameciliği sırasında minyatür ve süsleme sanatçıları ile hattatlardan oluşan bir ekip kuran ve onlarla birlikte Türk sanatının önemli eserlerine şair ve tarihçi olarak imza atmıştır.

Lokman hem Farsça hem Türkçe manzum ve mensur eserler kaleme almıştır. Gerek şehname gerekse vekâyinâme türünde yazdığı eserlerinin çoğu çok kıymetli minyatürlerle süslüdür. Şehname olarak hazırladığı eserlerler şunlardır:

1.1.2. Eserleri

1.1.2.1. Zafer-nâme

Feridun Beyin Sigetvar seferiyle ilgili eserinin, şeh-nâme tarzında nazma geçirilmiş şeklidir. 986 (1578) yılında tamamlanan bu eserde Şehzade Beyazid isyanının bastırılması, Malta, Sakız ve Sigetvar seferleriyle Kanûnî Sultan Süleyman'ın ölümü ve II. Selim'in cülûsu konuları yer alır. III. Murad'ın özel kütüphanesi için hazırlanan güzel bir nüshası Dublin Chester Beatty Kütüphanesi'ndedir (n. 413).

1.1.2.2. Şehinşâh-nâme

III. Murad'a ayrılan bu şeh-nâme'nin ilk cildi 989 Şevval başında (Kasım 1581) tamamlanmıştır. 982-988 (1574-1580) yılları olaylarını ihtiva eder. Elli sekiz minyatürlü nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (FY, nr. 1404). Şehinşâh-nâme'nin II. cildinde Koca Sinan Paşa'nın İran seferi, Şehzade Mehmed'in sünnet düğünü, Ferhad Paşa'nın Revan seferi, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran'daki mücadelesi ve vezîrâzamlığı gibi konular

²⁴ Woodhead, *agmad.*, s. 457.

anlatılır. Doksan beş minyatürüne içine alan bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Bağdat Köşkü, n. 200).

Lokman'ın şeh-nâme tarzı dışında kaleme aldığı bir kısmı vekâyinâme özelliği taşıyan eserleri vardır. Bunlar:

1.1.2.3. Hüner-nâme

Ârif Fethullah Çelebi'nin başlattığı eseri Lokman tamamlamıştır.²⁵ İki ciltlik bu eserin ilk cildinde kırk beş minyatür bulunmaktadır. Kanûnî Sultan Süleyman'a ayrılan ikinci cildinde altmış beş minyatür bulunmaktadır.²⁶ Tahsin Öz'e göre eser 996 (1588) başında tamamlanmıştır.²⁷

1.1.2.4. Zübdetü't-tevârîh

Tam bir vekâyinâme özelliği taşıyan eser, Tomar-ı Hümâyûn ve Mücmelü't-tomar adları ile anılır. Seleflerinden devralıp tamamladığı eser, III. Murad cülusu ile son bulur (TSMK, III. Ahmed, n. 3599). Kısa bir dünya tarihi, yaradılış, peygamberler tarihi bahislerinden sonra Osmanlı hânedanına geçilir. Kanûnî Sultan Süleyman dönemine kadar olan kısım Lokman'dan önceki şeh-nâmecilere ait olabilir. Lokman bu eseri 985 (1577) yılından başlayarak devam ettirmiş olmalıdır. Eserde her padişaha ait minyatürler vardır. III. Murad'a takdim edilen nüsha, Türk ve İslam Eserleri müzesinde kayıtlı olup (n. 1973) kırk minyatür ihtiva eder.²⁸

Bu eserin diğer bir adı da Silsilenâme'dir. Eserin önemi genel bir dünya tarihi olmasından ziyade, Osmanlı padişahları ve dönemlerinin olaylarını incelemesidir. "Kozmografya ve coğrafyaya dair bilgilerden sonra, Hz. Âdem'den başlayarak peygamber kıssalarını ve silsilelerini verir. Hz. Peygamber, 12 imam ve halifeler, Cengiz-Timur sülâlesi ve Selçuklulardan sonra Osmanlılara geçer. Deniz seferiyle ilgili de bir minyatür bulunmaktadır."²⁹

1.1.2.5. Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l-Osmâniyye

Lokman'ın 996'da (1588) yazdığı bu eser Osmanlı padişahlarının dış görünüş özelliklerini, beden alâmetlerini, vasıflarını ihtiva eder. Osman Gazi'den itibaren III.

²⁵ Bekir Kütükoğlu, "Lokman mad.", *DİA*, Ankara, 2003, c. 27, s. 205-206.

²⁶ Kazan, *agm.*, s. 122.

²⁷ Tahsin Öz, "Hünernâme ve Minyatürleri", *Güzel Sanatlar*, 1939, S. I, 1939, s. 4

²⁸ Kütükoğlu, *agm.*, 209.

²⁹ Günay Kut, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı'ndaki Kimi Minyatürlü Yazmalar", http://www.obarsiv.com/guncel_gunaykut.html, (05.12.2015).

Murad dâhil, Osmanlı padişahlarının hayatı, saltanat yılları olayları, hilyeleri tespit edilmiştir. On iki padişaha ait minyatürlerin yer aldığı eser Kültür Bakanlığı tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır.

1.1.2.6. Oğuz-nâme

III. Mehmed döneminde 1008 (1599-1600) yazılan eserin Lokman'a ait olduğu baş kısmındaki bir şiirden anlaşılmaktadır. Selçuklu tarihini ihtiva eden eser, Osman Gazi'nin ortaya çıkışına kadar gelir. Tek nüshası Viyana'da bulunan eser, J. J. W. Lagos tarafından Latinceye çevrilmiş ve aslı ile birlikte yayımlanmıştır. Eser, Harun Güngör tarafından yeniden neşredilmiştir.

Lokman'ın kendi ifadesine göre Lem'atü'l-envar'dan ve Ferîdüddin Attâr'ın Mihr ü Müşterî'sinden bazı parçaları Türkçeye çevirmiştir.³⁰

Şair ile ilgili araştırmalar yapan başka bir araştırmacı Hilal Kazan müellifi hakkında net bir bilgi olmasa da aşağıdaki eseri de Lokman'ın eserleri arasında göstermeyi uygun bulmuştur.

1.1.2.7. Sûr-ı Hümâyun-nâme

Şehzade Mehmed'in sünnet düğününün anlatıldığı eserin tek nüshası, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine n. 1344'de kayıtlıdır. Yalnız eserin Lokman'a mı yoksa İntizâmî mahlasını kullanan Rumelili bir başka müellife mi ait olduğu henüz kesinlik kazanmamıştır.³¹

İsimleri verilen bu çalışmaların dışında yazmalar katalogunda müellife ait iki yazma esere daha rastlanmıştır. Bunlardan birisi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Silsilenâme* (n. 1312) diğeri ise İngiltere Milli Kütüphanesi'nde bulunan *Şeh-nâme-i Âl-i Osmân'dır*. (n. 7931)

Bunlardan ilki *Zübdetü't-tevârih*, ikincisi ise Lemi Akın'ın tespit edip, üzerine bir makale yazdığı "*Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman'ın Şehnâme-i Tafsîl-i Hâl-i Âl-i 'Osman'ı*"³² adlı eserdir.

³⁰ Kütükoğlu, *agm.*, s. 208-209.

³¹ Kazan, *agm.*, s. 127.

³² Lemi Akın, "Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman'ın Şehnâme-i Tafsîl-i Âl-i Osman", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 51. ,1986.

1.1.2.8. Şeh-nâme-i Tafsîl-i Hâl-i Âl-i 'Osman

Eser III. Murad'a sunulmak üzere hazırlanmıştır. Ertuğrul Bey'den başlayarak kendi zamanına kadar gelen Osmanlı tarihini ele alır. Saray, törenler, ziyafetler, yemekler gibi bazı sosyal konuları da ihtiva eden eserde, kenar süslemeleri ve üç minyatür bulunmaktadır.³³

Şaire ait bilgilere rastlanan bir diğer kaynak ise Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eseridir. Lokman bu eserde üçüncü ciltte ve tarihçiler babında bulunmaktadır. Mehmed Tahir şairden şöyle bahseder:

Sultan III. Murad devri ulemâ ve tarihçilerinden olup sarayda öğretmenlik ve şehnamecilik gibi vazifelerde bulunmuştur. *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâili'l-Osmaniyye* isimindeki eserinde zamanına kadar geçen Osmanlı sultanlarının tarihî ahvâli ile görünüşünden bahs etmiştir. Baş taraflarında kıyafet ilmine dair bir hayli bilgi vardır ve eserin bir nüshası Enderûn-i Hümâyûn'da Sarık Odası kütüphanesinde mevcuttur.³⁴

Mehmed Tahir, *Hüner-nâme*, *Şehinşâh-nâme*, *Neseb-nâme-i Hümâyûn*, *Terceme-i Mihr ü Müşteri Li Muhammedi İsari*, *Terceme-i Lem'atü'l-Envar*, *Selef-nâme*, *Halef-nâme*, *Muâsır-nâme*, *Moğol-nâme*, *Zâfer-nâme*'yi eserleri arasında kaydeder. Devamında bir hayli şiirleri olduğunu belirterek, şehnameciliğe tayin yılını 977 (1570), vefat yılını da 1010 (1601) olarak verir.

Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmanî*'de Lokman Çelebi adıyla almış ve şairle ilgili şu bilgilere yer vermiştir: “Şehnameci yani 1004'den (1595/96) sonra birkaç sene bu unvanla vak'anüvis olmuştur. Sonra vefat etti. Bilgiliydi.”³⁵

1.2. LOKMANÎ DEDE HAYATI

Kaynaklarda adına rastlanılan ikinci Lokman ise Lokmanî Dede'dir. Tezkireler ve diğer kaynaklar tarandığında müellife ait çok az bir bilgiye, *Esrâr Dede Tezkiresi*'nde³⁶ ulaşılmaktadır.

³³ Akın, *agm.*, s. 6-9.

³⁴Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. İsmet Özen, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, c.3, s. 96.

³⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Yeni Yazıya Aktaran Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, c. III, s. 902.

³⁶ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, haz. İlhan Genç, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 462.

Tezkireye göre Lokmanî Dede, M. 1505 senesinde Mevlânâ türbesinde türbedarlık görevi yapmış, Sipehsalar ve Eflakî'nin eserlerini kısaltarak Sultan II. Beyazıd Han'a sunmuş, akabinde tekrar Konya'ya dönerek türbedarlık görevini yapmaya devam etmiştir. Tezkirede ölüm tarihi M. 1519 olarak verilmektedir. Mevlevî tarikatının bir mensubu olarak Konya'da Mevlânâ türbedarı iken, rüyasında, Mevlânâ'ya ait bir menakıp kitabı yazmayı arzuladığını gören Lokmanî Dede, bunu bir işaret sayarak Menâkıb-ı Mevlâna'yı Sultan Bayezıd adına kaleme almaya başlamıştır.³⁷ Özetlenerek verilen bu bilgiler Esrâr Dede Tezkiresinde şu şekilde yer almıştır:

Lokmânî Dede

“Kudemâ-i tariqa-i celile-i Mevlevîyyeden ve esine-i fuqarâ-i evleviyyeden bir pîr-i rüşen-zamîr olup toköz yüz on târihinde âtâne-i Cibrîl-âşiyâne- Hazret-i Pîr kuddise sırruhu'l-münîrde türbe-dârlık hizmet-i mübârekesinde bulunmuş idi ve işaret-i 'aliyye-i Mevlevîyye ile Sultân Bâyezîd Hân nâmına mü'ellef Sipehsâlâr ve Eflakî menâkıbını ihtisâr idüp lisân-ı Türki'de nazm u tertîb olunmuş menâkıbları vardır. Âşâr ü eş'arlarından andan gayriye dest-res olamadık. Lâkin manzûme-i mezkûre gerçekten şâ'irâne ve üstâdânedir. İşâret-i rûhâniyye ile Dârü'd-devleye gelüp kitâ-ı mezbûri huzûr-ı şehryâr Bâyezîd Hân tâbe-serâhu 'arz idüp bî-hadd ü bî-nihâye in'âm ü i'zâze du-çâr olup ba'dehu tekrâr Konya'ya teşrîf ve harîm-i türbe-i kürsî-rütbe-i Mevlevîyyede meşgûl-i 'ibâdât ü riyâzât olup toköz yüz yigirmi beş hudûdında intikâl buyurup hadîkatü'l-ervâhda defn olunmuşlarıdır.”³⁸

Mevlevîliğe dair önemli kaynaklardan biri olan Mecmûatü't-Tevârîhi'l Mevlevîyye adlı eserinde Sahîh Ahmed Dede “Te'lif Menâkıb-ı Lokmânî Dede” başlığı altında Lokmanî Dede ile ilgili şu bilgilere yer verir: “Ve bu sâlde Lokmânî Dede cenâbı 12 adet menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ'dan intihâb edip, manzûm menâkıb te'lif edip, ism-i padişâh yâd edip, tekmîl eyledi. Bu sâlde gelince, tahrîr olunan ba'zan onların menâkıblarıdır.”³⁹

³⁷Lokmanî Dede, *Menâkıb-ı Mevlâna*, haz. Halil Ersoylu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 13.

³⁸ Esrar Dede, *age.*, 462-464.

³⁹ Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l Mevlevîyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, 2011, İstanbul, s. 249.

Görüldüğü üzere Lokmanî Dede'nin hayatına dair elde edilen bilgiler oldukça kısıtlıdır. Lokmanî Dede hakkında daha geniş bilgiye kendisine ait *Menâkıb-ı Mevlâna* adlı eserin içeriğinden ulaşılabilmektedir.

Bunların dışında da Mevlevîliğin önemli kaynaklarından olan *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*,⁴⁰ *Defter-i Dervîşân*,⁴¹ *Fahrî Dede Mecmuası*,⁴² *Mecmua-i Medâyah-i Mevlânâ*,⁴³ *Sevâkıb-ı Menâkıb*⁴⁴ adlı eserler de taranmış ve Lokman adlı bir müellife rastlanmamıştır.

1.2.1. Eserleri

1.2.1.1. Menâkıb-ı Mevlâna

Mevlevîliğin iki temel kaynağı sayılan ve Farsça yazılmış bulunan *Risâle-i Sipahsâlâr be Menâkıb-ı Hudâvendgâr* ile Eflakî Ahmed Dede'nin *Menâkıbu'l-ârifîn* adındaki eserinin, Türkçeye çevrilmesi, özellikle ikinci belirtilen eserden yararlanılması yoluyla meydana getirilen *Menâkıb-ı Mevlâna* adlı eserde Mevlânâ'nın bazı şiirlerine ve başka tasavvufî kaynaklardan alınan Farsça beyitlere de rastlanmaktadır. Şairin eserinden yola çıkarak eserin Konya'da, iki yılda yazıldığı ve II. Beyazıd'a sunulduğu bilgilerine ulaşılr.

Menâkıb-ı Mevlâna'nın Nüshaları

1. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü; 3457 numara kayıtlı, 195 varak, harekeli nesih ile yazılmış, genellikle on üç satırlı, Lokmanî Dede ile ilgili herhangi bir bilginin bulunmadığı eserde 4421 beyit bulunmaktadır.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü; 48 numaralı nüshada 78 yapaktır. Genellikle on beş satır ile yazılmıştır. Sonunda Lokmanî Dede'nin, istinsah

⁴⁰ Ahmet Arı, "Sakıb Mustafa Dede-Hayati, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni", SÜ, SBE,(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1995; Sakıb Mustafa Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, Matbaa-ı Vehbiyye, Mısır, 1283.

⁴¹ Bayram Ali Kaya- Sezai Küçük, *Defter-i Dervîşân*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

⁴² Hakan Türkben, *Fahrî Dede ve Mecmuası*, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.

⁴³ Ahmet Mermer vd., *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2009.

⁴⁴ Dervîş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, haz. Hüseyin Ayan vd., Rûmî Yayınları, 2007, Konya.

edenin adı “Abdü’l-celil” ve onun düştüğü tarih 1070 (1659) vardır. Toplamda 2200 beyit bulunmaktadır..

3. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Bölümü; 4415 numarada kayıtlı nüsha seksen varaklık bir mecmua içinde bulunmaktadır. Nesih hattı ile harekeli yazılmış eserde genelde her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Toplamda 1397 beyitten oluşmuştur.

4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi; T. 2440 numarada kayıtlıdır. Harekeli nesihle yazılan bu nüsha 330 varaktır. Genellikle on üç satırlı metinde Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü’ndeki nüshada bulunmayan Kikâyet-i Ebû Derdâ, Hikâyet-i Bülbül, Hikâyet-i Kaknûs, Hikâyet-i Kenân gibi değişik kaynaklarla ilgili bazı parçalara yer verilmiştir. Bu nüshada Farsça beyit sayısı Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü’ndeki nüshadan fazladır.

5. Fatih, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî; 1319 numarada kayıtlıdır. Elli iki yaprakta oluşan nüsha, güzel olmayan bir hatla, harekesiz genelde on dokuz satırla yazılmıştır. Sonunda 1091 tarihi vardır.

6. Konya, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi; 2179 numarada kayıtlıdır. Bir mecmuanın sayfaları arasındadır. Harekesiz, güzel olmayan ve değişiklik gösteren bir nesih ile yazılmıştır.

Yine aynı eserin Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi içerisinde bazı mecmuaların içinde daha kısa nüshaları bulunmaktadır.⁴⁵

1.3. ESERİN MÜELLİFİNİN TESPİTE ÇALIŞILMASI

Yukarıda, kütüphane kaydında çalışma konusu eserin müellifi olarak görünen Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Görüldüğü üzere bahsi geçen Lokman’a ait eserlerden hiçbirisi *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eserle isim ya da muhteviyat olarak benzerlik göstermemektedir. Bununla birlikte durumu kesin ispat için Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî’nin eserlerinin büyük bir kısmının bulunduğu Topkapı Sarayı Kütüphanesi’ndeki müellifin *Kıyâfetü’l-İnsâniyye fî Şemâili’l-Osmâniyye*, *Zübdetü’t-tevârih* gibi muhteviyatınının çok az da olsa benzerlik gösterdiğinden şüphelenilen eserlerin kütüphanedeki tüm nüshaları görülüp tetkik edilmiştir.

Bunlardan *Zübdetü’t-tevârih* mensur, *Kıyâfetü’l-İnsâniyye fî Şemâili’l-Osmâniyye*’nin çok az bir kısmı manzum olmakla birlikte mensur metinlerdir. Bununla birlikte şair ile ilgili bilgi toplarken Günay Kut’un bir yazısından eserin diğer adının

⁴⁵ Lokmanî Dede, *age.*, s. 14-19.

Zübdetü't-tevârih olduğu öğrenilen *Silsile-nâme* adlı eser de incelenmiş, bu eserin de çalışma konusu olan *Esrâr-nâme-i Âşıkân* ile ilgili herhangi bir benzerliğinin olmadığı teyit edilmiştir.

Eserin Şehnameci Lokman dışında başka bir Lokman'a ait olduğunu düşündüren bazı veriler şöyle sıralanabilir:

Seyyid Lokman'ın *Zafer-nâme* adlı eseri Chester Beatty Kütüphanesinde, *Selîm Hân-nâme* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, *Şehinşâh-nâme* I. cildi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde, II. cildi ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, *Hüner-nâme* Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, *Zübdetü't-tevârih* nüshaları Chester Beatty Kütüphanesinde, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, Türk-İslam Eserleri Müzesi Kütüphanesinde, *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâli'l-Osmâniyye* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde, *Sûr-ı Hümayunnâme* ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁴⁶

Lokman saray şehnamecisidir ve hayatı ile ilgili kaynaklara bakıldığında Seyyid Lokman'ın Konya ile de hiçbir şekilde ilişkisi görülmemektedir. Oysa ki çalışmanın konusu olan *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eser Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesinde bulunmaktadır ve müellifin verdiği bilgiye göre şair, eseri Mevlânâ türbedarı olduğu sırada yazmıştır.

Çalışma konusundan başka ve önemli bir fark da Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî'nin yukarıda zikredilen eserlerinin tamamının minyatürlü olmasıdır. *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da ise minyatür yoktur. Yine şehnameci olması sebebiyle eserlerinin tamamı tarih muhtevalıdır. *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'ın ise esas kısmını hikâyeler oluşturmaktadır.

Bunların dışında, saray şehnamecisi olan Lokman'ın ölüm tarihi 1601 olarak verilmiştir. *Esrâr-nâme-i Âşıkân* 1516/1517 tarihinde telif edilmiştir. Şair, eseri yazarken yaşlı bir zamanında olduğunu söylemiştir. 1601 yılında vefat eden şehnameci Lokman'ın 1516/1517 yıllarında yaşlı olmasına imkân yoktur.

Bu fakîr bir pîridüm iftâde hâl

Terk idüp dost aşkına mâl ü menâl (214. beyit)

Bu verilerden, *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eserin kütüphane kayıtlarında müellifi olarak gösterilen Lokman bin Seyyid Hüseyin Urmevî'ye ait olmadığını sonucuna

⁴⁶ Kazan, *agm.*, s. 119-127.

varılabileceği düşünülmektedir. Karşılaşılan ikinci Lokman olan Lokmanî Dede'nin eserin şairi olup olmadığı tetkik edilmeye çalışılacaktır.

Esrar Dede Tezkiresi'nde Lokmanî Dede'nin Mevlânâ türbesinde türbedarlık yaptığı hatta *Menâkıb-ı Mevlâna*'yı II. Beyazıd'a sunmak için bir süreliğine bu vazifesinden ayrıldığı sonra tekrar türbedarlık görevine döndüğü yazılıdır. *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da şair kendisinden bahsederken şu beyitleri söyler:

Hazret-i Monlâda tutmuşdum makâm

Eşiğinde dâîydüm subh u şâm (215. beyit)

Mevlânâ türbesinin kendisine makam olduğunu, sabah akşam eşiğinde olduğunu söyleyen birisinin Mevlânâ'nın türbedarı olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum eserin müellifinin Lokmanî Dede olduğunu düşündüren en büyük verilerden birisidir.

Lokmanî Dede'ye ait *Menâkıb-ı Mevlâna*'da ve *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da da şair eseri telif etme sebebini Mevlânâ'dan kendisine sır ermesine bağlamıştır:

Esrâr-nâme-i Âşıkân

Sırr-ı Manlâda dile irmişdi râz

Dâyimâ olmuşdım ehl-i niyâz (216. b.)

Menâkıb-ı Mevlâna

Kalbüme irdi sırr-ı Mevlânâ

Didi aklun tagıtma ol dâna (340. b.)

Esrar Dede tezkiresine *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye* adını vermiştir. Tezkireyi diğer birçok örneğinden ayıran yanı da sadece Mevlevî şairilere yer vermesidir. Lokmanî Dede de Mevlevî bir şairdir. *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'ın müellifi Lokman'ın Mevlânâ'nın türbedarı olduğunu gösteren beyitlere yukarıda yer verilmiştir. Şair, Mevlânâ'nın türbedarı olmasa da onlarca kez yaptığı Mevlânâ övgüsü, onun, bize Mevlevî bir şair olduğunu gösterir.

Lokman birçok kez Feridüddin Attâr'a da övgüde bulunmuştur. Elbette şairlerin övgüde buldukları her isme intisap ettikleri söylenemez; ancak bu övgüde de Mevlânâ tesiri vardır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin şerhini yapan Abdülbaki Gölpınarlı *Mesnevî I.* cildin önsözünde bu tesiri şöyle anlatır: “Mevlânâ'nın talebeleri Mevlânâ'dan Senâi'nin *İlâhinâme*'si tarzında Attâr'ın *Mantık'ut-Tayr* vezninde bir

kitap yazmalarını isterler. Şakirdlerinin bu iki şaire düşkünlüklerindeki sebep de bizzat Mevlânâ'nın bunları sevmesiydi.⁴⁷

Lokmanî Dede'ye ait *Menâkıb-ı Mevlâna*'da, *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da olduğu gibi hikâyeler bulunmaktadır. Bu hikâyelere bakıldığında da bazı hikâyelerin aynı olduğu görülmektedir. Her iki metinde de ortak hikâyelerden birisi Hz. Yusuf'a arkadaşının gelmesi ve ona hediye olarak ayna getirmesinin anlatıldığı, hikâedir.

Menâkıb-ı Mevlâna'da Yusuf peygamber kendisini ziyarete gelen arkadaşına ona armağan olarak ne getirdiğini sorar, o da cevap olarak şu beyiti söyler:

Dervişün tuhfesi sebz piyâz u niyâz

Bir nazarında koya çok eger az (3803. beyit)

Esrâr-nâme-i Âşıkân'da da aynı şekilde Yusuf peygamber arkadaşına hediye olarak ne getirdiğini sorduğunda o da benzer şekilde şu beyiti söyler:

Dervişânun tuhfesi sebz ü piyâz

Pîr önünde koyuben ider niyâz (540. beyit)

İkinci ortak hikâye Şeyh Sanân hikâyesidir. Üçüncü ortak hikâye yoksul Arap'ın hikâyesidir. Şeyh Sanân hikâyesi *Menâkıb-ı Mevlâna*'da daha kısa anlatılırken Arap'a dair hikâye tersi şekilde *Menâkıb-ı Mevlâna*'da daha uzun anlatılmıştır.

Bunun dışında *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da sık sık Attâr'a da övgü olduğu belirtilmiştir. *Menâkıb-ı Mevlâna* adlı eserde de Attâr ve eserlerine övgü söz konusudur:

⁴⁷Mevlâna, *Mesnevî*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, c. I, s. 17.

Esrâr-nâme-i Âşıkân

Şeyh-i Attârî velî kutb-ı zamân

Mantıku't-Tayrdan olma beyân (241. b.)

Menâkıb-Mevlâna

Şems elin sundı ol dem âb içre

Mantıku't-Tayr ol kitâb içre (1464. b.)

Yine her iki metinde de Hz. Peygamber ile ilgili olan bölümde yazılanlar aynıdır. Özetle iki metinde de Ebu Cehl, Hz. Peygamberden mucize olarak ayın, güneşin yerini almasını, sonra kalkıp oradan gelmesini ve Peygamber önünde secde etmesini ve Kâbe'yi dolanıp yerine gitmesini ister.

Görüldüğü üzere her iki metnin de şairi, Lokman isimli bir şairdir. *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da Lokmân, *Menâkıb-ı Mevlâna*'da Lokmânî mahlası kullanılmıştır.

Adları ya da mahlasları aynı olan her iki eserin şairi de Mevlânâ türbedarıdır ve her iki eserin şairi de Mevlevî'dir. Bu bakımdan her iki eserde de defalarca Mevlânâ ve Mesnevî övgüsü yapılmıştır.

Her ikisinde de hikâyeler mevcuttur hatta bazı hikâyeler aynıdır.

İki eserin de tertiplenişi aynıdır. Klasik mesnevî tarzında tertiplenen eserlerde ana konuya geçilmeden önce kısa bir Osmanlı tarihi anlatılmıştır. Bu anlatım her iki metinde de her padişahın döneminin önemli olaylarının anlatılması şeklindedir. *Menâkıb-ı Mevlâna*'da son olarak adı geçen padişah II. Beyazıd iken *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da Yavuz Sultan Selim ele alınmıştır. Bu da eserin aynı dönemde yazıldığıının göstergesidir.

Aynı dönemde yazıldığına dair başka bir ispat da eserde geçen sözcükler ve eklerdir. Üslup her iki metinde de hemen hemen aynıdır. Her iki metin de oldukça anlaşılır, sade bir dille kaleme alınmıştır.

Her iki eserde de şair eserini bir "Duâ-nâme" olarak nitelendirir:

Esrâr-nâme-i Âşıkân

Bir duâ-nâme diyem sırrıla râz

Manasından bahre ala ehl-i niyâz (219. b.)

Menâkıb-ı Mevlâna

Bir duâ-nâmedür murâd olınan

Heb Hudâ'ya duâdur kul olan (363. b.)

Her iki metinde de kalbe gelen sır, beyan yazılmak istenir ve her ikisinde de ithaf edilecek kişinin kapısı çalınmak murad edilir:

Esrâr-nâme-i Âşıkân

Kalbüme bir sırr irişdi nâgehân

Tâ der-i şehzâdeye olam revân (217. b.)

Menâkıb-ı Mevlâna

Kalbüme irişecek işbu beyân

Yüzümü sürdüm işigine revân (352. b.)

Her iki eserin de ilham kaynağı Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sidir:

Esrâr-nâme-i Âşıkân

Mesnevî vü Manevîden remz-i hâl

Zerrece kıldı atâ Zü'l-celâl (242. b.)

Menâkıb-Mevlâna

Sıdk-ıla Mesnevî'yi aldım ele

Tâ görem işbu niyyete ne gele (212. b.)

Her iki metinde de *Mesnevî*'den alıntılar vardır; her ikisinde de şair bunları Mevlânâ'dan aldığını belirtir ve akabinde ona ait beyit ya da beyitleri söyler:

Esrâr-nâme-i Âşıkân

Buyurur lutfından ol kutb-ı zamân

Bu gazelde remzilen itmiş beyân (231. b.)

Menâkıb-Mevlâna

Buyurur bir gazel o şâh-ı cihân

Bir sözine fidâ ola bin cân (174. b.)

Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı eserde şair ismini açıkça üç kez tekrarlamıştır. Yani müellifin isminin Lokman olduğu hususunda herhangi bir şüphe yoktur.

Eserin sonlarına doğru müellif eseri yazdığı tarih olarak aşağıdaki beyti söylemiştir:

Hazret-i Monlâ makâmında iy hümâm

Nüh sad ü bist ü dü olıcak tamâm (3444. beyit)

Hicri 922 olan bu tarih Miladi olarak 1516/1517'ye tekabül etmektedir. Bu da Lokmanî Dede'nin vefatından iki yıl öncesi demektir. Sebeb-i telif kısmında da şair bu eseri yazarken yaşlı olduğunu belirten aşağıdaki beyti söylemiştir:

Bu fakîr bir pîridüm iftâde hâl

Terk idüp dost aşkına mâl ü menâl (214. beyit)

Yaşlı bir zamanında eseri yazdığını söyleyen Lokmanî Dede eserini vefatından birkaç yıl önce telif etmiş olabilir. Bütün bunlar göz önüne alındığında *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'ın, Lokmanî Dede'nin *Menâkıb-ı Mevlâna*'dan sonra kaleme aldığı bir diğer eseri olabileceği düşünülmektedir.

II. BÖLÜM: ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN

2.1. ESERİN TANITILMASI

2.1.1. Adı

Eserin şairi olan Lokman, kitabına *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adını vermiştir. Arapça olan *Esrâr*⁴⁸ sözcüğü, sır sözcüğünün çoğuludur yani sırlar anlamına gelmektedir. *Nâme*⁴⁹ ise Farsça olup yazılı, yazılmış anlamını taşımaktadır. *Âşıkân*⁵⁰ ise âşıklar anlamını taşımaktadır. Ferîdüddin-i Attâr'ın *Esrâr-nâme*'sini Farsçadan günümüz Türkçesine çeviren Prof. Dr. Mehmet Kanar, bu eseri "*Sırlar Kitabı*"⁵¹ olarak çevirmiştir. Bu durumda *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eserin günümüz Türkçesine "*Âşıkların Sırları*" ya da "*Âşıkların Sırlar Kitabı*" olarak çevrilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Lokman eserinin adını giriş kısmında açıkça şu şekilde belirtir: "Hazâ Kitâb-ı *Esrâr-nâme-i Âşıkân*".

Şair, eserinin adını zikrettikten sonra besmele ile birlikte giriş kısmına geçer. Eserin adı metin içinde tekrar edilmemiş, eserin adına sadece başlıkta yer verilmiştir.

2.1.2. Nazım Şekli ve Türü

Esrâr-nâme-i Âşıkân mesnevî nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Tür olarak ise dinî-tasavvufî-ahlakî bir eser olarak değerlendirilebilir. Eserde giriş kısmından sonra otuz altı hikâyeye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin tamamı okuyanın ibret alması, ders çıkarması için anlatılmıştır. Şair alınması gereken dersi de çoğu zaman açıkça beyan etmiştir.

Eserdeki hikâyeler muhtelif kaynaklardan alınmıştır. Bu kaynaklara "Metnin Kaynakları" başlığı altında yer verilmiştir. Eser ekseriyetle Attâr'ın eserlerinden ve *Mesnevî*'den hikâyeleri ihtiva etmektedir. Edebiyatımızda *Esrâr-nâme*, *Mantuku't-Tayr*

⁴⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2015, s. 268.

⁴⁹ Devellioğlu, *age.*, s. 942.

⁵⁰ Devellioğlu, *age.*, s. 52.

⁵¹ Ferüdüddin Attâr, *Esrâr-nâme*, çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

tercümeleri gibi eserlere sıkça rastlansa da hikâyeleri çeşitli kaynaklardan beslenen bu tarz mesnevîlere daha az rastlanmaktadır.

Ayrıca Lokman sebab-i te'lif kısmında eserini “Duâ-nâme” olarak nitelendirir.

2.1.3. Yazılış Sebebi

“Sebeb-i te'lif” başlığı altında şair, eserini niçin yazdığını, ona bu eseri yazmaya yönelten sebebi açıklar.

Hemen her mesnevîde görülen bu kısma *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da ayrıca bir başlık açılmamıştır. Ancak yine de mesnevîde bu kısım diğerlerinde olduğu kadar belirgin bir şekilde bulunmaktadır.

Şair, eserinde “Fakir, aciz, yaşlı bir ihtiyarken, dost uğruna malını mülkünü terk ettiği bir zamanda” olduğunu söyler. Mevlânâ'nın yanında makam tuttuğunu, bahar akşamı eşiğinde olduğunu ekler. İşte böyle bir zamanda kalbine ansızın bir sır erişir. Zamanın şehzadesi olan Süleyman'a gitmeyi ve ona dervişçe bir hediye vermek istediğini söyler.

Devamında bir duâ-nâme söylemek istediğini, bunu düşünürken de sarhoş gibi kaldığını ekler. Bu sarhoşluk hâlinde de aşk gönlünde aşikâr olmuştur. Yine bu sarhoşluk hâlinde aşkın sırlarına vâkıf olduğunu ve aşkın sırlarından beslenmiş olduğunu belirtir. Bir zerreden deryaya sefer ettiğini, ayı ararken güneşi bulduğunu, vahdet aşkından dem vurmasına şaşılmaması gerektiğini söyler.

Kendisine bunu yazdıran kişiyi “Sultan-ı Din” olarak nitelendirir. Metnin devamından bu tanımın Mevlânâ için yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şair, eserini yazarken içinde sırları barından bu eserden niyaz ehlinin ve taliplerin faydalanmasını ummaktadır. Bunu aşağıdaki beyitlerde şu şekilde ifade eder:

Bir duâ-nâme diyem sırrıyla râz

Manasından behre ala ehl-i niyâz (219. beyit)

Arza kılam aşk şehrinden metâ

Tâ tuta tâlibler andan intifâ (225. beyit)

Lokman niyaz ehlinin, taliplerin istifade etmesini istediği bu eseri yazarken kendisine güvendiği de Şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

Tuş oldım bî-nihâye kâne men
Bulmuşam gencîne-i Őâhâne men (223. beyit)

AŞk-ı gencîneden eger kapu açam
Ehl-i aşk üstine güherler saçam (224. beyit)

Şair; eserini bir hazineye, bu hazineye dair söylediği sözleri de inciye benzetmektedir. Özellikle gençler başta olmak üzere okuyanların bu kıymetli sözlerden istifade etmesini beklemektedir.

Mesnevî çeşitli kaynaklardan beslenmektedir; ancak Şair eserini *Mantıku't-Tayr* tercümesi olarak görmektedir. Eserin sonlarında yer alan aşağıdaki beyitte konuyla ilgili fikrini Şu Şekilde beyan etmektedir:

Şeyh-i Attâr velîyy-i kutb-ı zamân
Mantıku't-tayr içre itmişdir beyân (3442. beyit)

Manîlerinden bu pîre açıldı bâb
Türkîye tercüme oldu bu kitâb (3443. beyit)

Şair, her ne kadar kitabı Türkçeye tercüme ettiğini söylese de eser, *Mantıku't-Tayr* tercümesi olmaktan oldukça uzaktır. Çünkü *Mantıku't-Tayr*'ın çerçevesini oluşturan hikâyeye Sî-murg tasviri dışında değinilmemiŐtir. Bununla birlikte 36 hikâyenin 17' si bu kanyaktan alınmıştir.

Özetle Lokman, Hz. Mevlânâ'nın türbedarlığını yaparken diğer birçok Őairde görüldüğü gibi kalbine gelen bir sır ve ilham neticesinde eseri kaleme almaya karar vermiştir. Eseri, zamanın Şehzadesi olan Kanuni Sultan Süleyman için ona derviŐe bir hediye vermek amacıyla yazmıştir. Bunun yanında eserini bir hazineye benzeten Şair, okuyanların bu hazinedeki manalardan istifade etmesini beklemektedir.

2.1.4. Yazılış Tarihi ve Yeri

Aşağıdaki beyit eserin hem yazılış yerini hem yazılış tarihini bildirmektedir:

Hazret-i Monlâ makâmında iy hümâm
Nüh sad ü bist ü dü olıcak tamâm (3444. beyit)

Şair, eserini 922 tarihinde ve Hz. Mevlânâ makamında yazdığını söylemektedir. Bu tarih de M. 1516/1517 yıllarına tekabül etmektedir.

Lokmâni Dede, Mevlâna'nın türbedarlığını yapmıştır. *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da da Lokmân aşağıdaki beyitle bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Hazret-i Monlâda tutmuşdum makâm
Eşiginde dâîydüm subh u şâm (215. beyit)

Mevlânâ'nın türbedarı olan, gece gündüz eşiginden ayrılmayan birisinin eseri te'lif ettiği yer Konya şehridir.

Esrâr-nâme-i Âşıkân son varağında müstensihisi olan Halil bin Eyyüb'ün şu notu ile tamamlanmaktadır: “İtmâm kitâb yevmi'l-ehad fi-şehr-i Muharrem el-haram sene bin yüz on tokuz”.

Bu durumda eser M. 1708 senesinde Muharrem ayının pazar gününde tamamlanmıştır. Bu da eserin istinsah tarihidir. Eserin istinsah tarihinin telifinin çok sonra olması eserin başka bir nüshasının da bulunduğunu gösterse de, çalışma ulaşılabilen tek nüsha üzerine yapılmıştır.

2.1.5. Beyit Sayısı

Eser 3456 beyitten oluşmaktadır. Beyitlerin devamında müstensihinin nesir olarak yazdığı, dua talebinde bulunduğu ve hatalarının mazur görülmesini istediği kısa bir not bulunmaktadır.

2.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.2.1. Tertibi

İslâmi geleneğe uygun olarak mesnevîler besmele ile başlar.⁵² Bu gelenek Esrâr-nâme-i Âşıkân mesnevîsinde de değişmemiştir. Müellif, eserin adından hemen sonra besmeleyi zikretmiştir. Besmele metnin dışında müstakil olarak bulunmaktadır, yani herhangi bir beyitle birleşmemiştir.

Besmelenin akabinde tevhîde başlanır. Şair, tevhîd kısmında Esmâ-i Hüsnâdan bazılarını ve Allah'ın sıfatlarını zikreder. Allah'ın her şeyden evvel olduğu, eşi benzeri olmayan bir padişah olduğu; yeryüzünü, gökyüzünü, güneşi, ayı, yıldızları, âlemleri, ayları, günleri, haftaları ve bunların tamamına şah olarak insanoğlunu yaratmasından bahseder.

Tevhîd kısmının devamında Peygamber övgüsüne başlar. Burada Peygamberin hem güneş hem ay olduğunu, iki cihanın şahı olduğunu, ümmetine rahmetinin bol olduğunu söyler. Sonra da Muhammed isminin harflerine yani Mim, Óa, Dal harflerine birer beyit söyler. Bunların devamında Peygamber'e uyulması gerektiğini, ona uyanların kurtuluşa ereceğini söyler.

Hz. Peygambere övgüden sonra bir beyitte dört halifenin tamamının ismini zikreder. Her birine ayrı ayrı beyitler yazmak yerine bu beyitin devamındaki yedi beyitte bunlar, anlar diyerek çehâr-yâr övgüsünde bulunur. Dört halifenin de ismini zikrettiği beyit şöyledir:

Ol Ebûbekr ü Ömer Osmânıla

Server-i merdân-ı şîr Alî bile (61. beyit)

Yedi beyitlik çehâr-yâr övgüsünden sonra Mevlânâ ve Attâr'ın isimlerini aynı beyitte zikrederek devamındaki beyitlerde onları över. Onlara övgüden sonra geçmiş ünlü hakanların isimlerini zikrederek Osmanlı hanedanına gelir. Bunu sebab-i te'lif ve zamanın padişahı Yavuz Sultan Selim ve şehzadesi Süleyman'ın övgüsü takip eder. Bunlardan sonra Mevlânâ ve eseri *Mesnevî*'nin övgüsü başlar. *Mesnevî* övgüsünü Attâr

⁵² Ünver, *age.*, s. 434.

övgüsü takip eder. Bunun da sonrasında *Mantuku't-Tayr*'ın ikinci makalesi başlangıcında bulunan Sî-murg tasviri vardır. Buradaki beyitler Attâr'ın beyitlerine çok yakın bir anlam taşımaktadır. Hatta bazı beyitler için bire bir tercümesi denilebilir.

Sî-murg tasvirinden sonra tekrar Hz. Peygamber'e övgüye döner. Bu kısımda Hz. Peygamber döneminin önemli olaylarına, savaşlarına, mucizelerine değinir. Sonrasında "Mucizât-ı Resûl Aleyhisselâm" başlığı ile yeni bir kısma geçilir. Bu kısımdan sonra da eserin esas bölümünü oluşturan hikâyelere geçilmektedir.

Çalışmanın Giriş kısmında mesnevîlerde bulunan konu başlıkları verilmiştir. Çalışmaya konu olan *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da bu başlıklar teker teker ele alınmış; münâcât, mi'râc dışında tamamını ihtiva ettiği görülmüştür. Bu kısımların tamamı bulunan mesnevîyi diğerlerinden ayıran nokta ise bu bölümlerin Mucizât-ı Resûl Aleyhisselâm hariç hiçbirisinde müellif herhangi bir başlık atmamıştır.

Diğer birçok örneğinde olduğu gibi na't, mu'cizât, medh-i çehâr-yâr, padişah için övgü, devlet büyüğüne övgü ve sebep-i te'lif sıralaması çok düzgün bir şekilde takip edilmemiştir. Tevhîdin akabinde Hz. Peygamber övgüsü ve çehâr-yâr övgüsü gelmektedir. Sonrasında ise Mevlânâ ve Attâr övgüsü bulunur. Devamında Yavuz Sultan Selim de dâhil olmak üzere ona kadar gelen tüm Osmanlı padişahlarının devr-i saltanatlarındaki önemli olaylara yer verilir. Osmanlı tarihi sonrası sebep-i tel'if kısmı bulunur. Devamında yoğunluk Mevlânâ'da olmak üzere Mevlânâ ve Attâr övgüsü vardır. Sonrasında ise kısa bir siyer-i nebi gelir. Asıl kısmı oluşturan hikâyelere geçmeden önceki son bölüm ise "Mucizât-ı Resûl Aleyhisselâm" başlıklı kısımdır.

Bu bölümlerin ayrıntıları "Mesnevînin Muhteviyatı" başlığı altında bulunmaktadır.

2.2.2. Mesnevînin Muhteviyatı

Eser, "Hazâ Kitâb-ı Esrâr-nâme-i Âşıkân" şeklindeki eserin isminin söylenildiği başlıkla başlamakta ve sonrasında Besmele zikredilmektedir. Başlık kırmızı mürekkeple besmele siyah mürekkeple yazılmıştır. "Mucizât-ı Resûl Aleyhisselâm" başlığına kadar olan kısımda başlıklar siyah mürekkeple yazılmıştır. Bu başlıkta ise kırmızı mürekkep tercih edilmiştir. Bu başlıktan sonra eserin asıl kısmı olan hikâyeler birbirini izlemektedir. Bu hikâye başlıklarının tamamı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı

beyitler özellikle başlık gibi çerçeve içine alınmıştır. Bu beyitler de yine siyah mürekkeple yazılmıştır. 118 varaktan oluşan bu eserin başlangıcı şu şekildedir:

Evvel anduk anı kim oldur İlâh
Andan ulu yok durur bir pâdişâh

Eser aşağıdaki beyitle son bulmuştur:

Benâm-ı şâhzâde-i âl-i Osmân
Süleymân bin Selîm bin Bâyezîd Hân

Daha sonra müstensih'in temmet kaydı ile eser tamamlanmıştır:

“Temmet bi-avnillâhi el-melikü'l-vehhâb an itmâm-ı Kitâb-ı Esrâr-nâme-i Aşıkân nemeka'l-fakîrû'l-hakîr Halîl ibni Eyyübî gafera'llâhu lehü ve li-vâlideyye'l muhtâc ila rahimahu'llâh-i teâlâ. Bu abd-i âcizi dahı duâlarında yâd idüp analar. Úusûrunı nazar itmeyeler beşerden hatâ olagelmıştır. İtmâm-ı kitâb yevmü'l-ehad fi-şehr-i Muharremü'l-harâm sene bin yüz on tokuz.”

Şair, Esrâr-nâme-i Aşıkân adlı mesnevînin ilk 49 beytini tevhid için ayırmıştır. Ellinci beyitte şu beyit ile na't kısmına geçilmiştir.

Mustafâdur şemsile mâh ey püser
On sekiz bin âleme ol virdi fer (50. beyit)

On beyitle Hz. Peygamberi öven şair devamında dört halife övgüsüne geçeceğini belirten aşağıdaki beyitten sonra sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi zikreder:

Âl-i ashâbılan toldı cihân
Küfr içinde dîn bunlar itdi ayân (60. beyit)

Devamındaki yedi beyitte peygamber ve dört halife övgüsü vardır. Bunlardan sonra Mevlânâ Celaleddîn ve Feridüddin-i Attâr isimlerini zikrederek onları methe başlar. Mevlânâ'yı şah, Attâr'ı ise şeyh olarak isimlendiren şair; her ikisinin de zamanının kutbu olduğundan bahseder:

Şâh Mevlânâyı Şeyh-i Attâr cân

Âlem içre oldılar kutb-ı zamân (68. beyit)

Yukarıdaki beyit ve devamındaki üç beyitte de şair Mevlânâ ve Attâr övgüsüne devam eder. Bundan sonra gelen sekiz beyiti konuya geçiş kısmı olarak kullanmıştır. Bu sekiz beyitte zamanın geçiciliğinden, dünyanın kimseye kalmayacağından bahseder. Bu faniliği ise İskender'den, Nuşi'rrevân'dan, Hâtem-i Tâý gibi isimlerin bile göçmesi ile örneklendirir.

Bu şahların zamanı bittiğinde hanlığın Osmanlı ailesine geldiğini anlatan aşağıdaki beyiti söyler:

Çünkü her şâh sürdi devrân-ı zamân

İrdi Devlet-i âl-i Osmâna oldu hân (84. beyit)

Altıncı varağın son üç beyti ile on birinci varağın sekizinci beytine kadar Osmanlı Devleti'nin kısa bir tarihçesini vermektedir. Kanuni Sultan Süleyman'a kadar sırasıyla tahta çıkan padişahlara ve padişahların dönemlerindeki önemli olaylara yer verilir.

İlk on beyitte genel olarak Osmanlı hanedanı övülür. Sonrasında Süleyman Şah'ın ve Ertuğrul Gazi'nin dönemleri anlatılır. Ertuğrul Gazi anlatılırken Alaeddin Keykubad ile olan ilişkilerine de değinir. Sonra sırasıyla Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Beyazıd, II. Murad, Fatih Sultan Mehmed, II. Beyazıd, son olarak da Yavuz Sultan Selim'in dönemlerini anlatır. Bundan sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeliği döneminde Aydın'da sancağa çıktığı yazılır; ama tahta geçiş bilgisine yer verilmez.

Eserde Süleyman Şah beş, Ertuğrul Gazi yirmi sekiz, Osman Gazi ve Orhan Gazi dört, I. Murad altı, Yıldırım Beyazıd ve I. Mehmed dört, I. Murad, Fatih Sultan Mehmed altı, II. Beyazıd on bir beyitle anlatılmıştır. Yavuz Sultan Selim dönemi ise kırk iki beyitle anlatılmıştır.

Eser, Yavuz Sultan Selim döneminde telif edildiği için bu dönem diğer padişahlara kıyasla daha uzun anlatılmıştır. Eserin Sultan Selim döneminde telif edildiğine şüphe yoktur. Şair sebep-i telif kısmında kalbine ansızın bir sır geldiğini ve bunu söylemek için şehzadeye gittiğini söyler. Sonraki beyitte şehzadenin ismi Süleyman olarak geçmektedir. Şair aynı beyitte eserini şehzadeye hediye edeceğini de belirtmiştir. Eser, dönemin padişahı için değil o dönemin şehzadesi olan Süleyman için yazılmıştır. Mesnevînin son beyiti bu durumu ispatlar niteliktedir:

Be-nâm-ı şâh-zâde-i âl-i Osmân
Süleymân bin Selîm bin Bâyezîd Hân

Sebeb-i telif kısmından sonra Mevlânâ'ya ait Farsça bir beyit söyler ve akabinde Mevlânâ ve Mesnevî'yi över. Devam eden beyitlerde eserini oluştururken yararlandığı kaynakların bilgisini verir:

Şeyh-i Attârı velî kutb-ı zamân
Mantıku't-Tayrdan olına beyân (241. beyit)

Mesnevî vü Manevîden remz-i hâl
Zerrece kıldı atâ ol Zül-celâl (242. beyit)

Devamında yine Attâr ve Mevlânâ övgüsü yer alır:

Degme dilde aşkı Mevlânâ-yı cân
Şule urup ola mı manî ayân (252. beyit)

Degme cânâ aşk-ı Attâr gire mi
Manisi cevherlerini dire mi (253. beyit)

Bu övgülerden sonra Mantıku't-Tayr'da Sî-murg tasvirinin bulunduğu kısmın tercümesi yer almaktadır. Sonra aşağıdaki beyitlerle Peygamber övgüsüne geçer:

Ol cihânun fahri vü halkın begi
Ahiret sultânı vü dünyâ begi (270. beyit)

Ahmed u Mahmûd Muhammed u Mustafâ
Fahr-i âlem serveri kân-ı vefâ (271. beyit)

Bu kısımda Peygamber efendimizin putları yıkmak istemesinden, kiliseleri mescide çevirmek istemesinden, halkı İslam'a davetinden bahseder. Peygamberin bu gayretlerine Mekke ahalisinin canı sıkılır ve toplanıp Saffan'a gelirler. Saffan'a, putlarına yalan diyen, kendisini dinleyenleri hayran bırakan bir oğlandan bahsederler ve önlem alınmazsa dinlerinin elden gideceğini söylerler. Bunun üzerine Saffan bir ordu ile Peygamberin üzerine yürür. Ebu Cehl onu karşılar; ama Saffan peygamberimizi görür görmez titremeye başlar ve yanına gelip müslüman olma isteğini belirtir. Onunla birlikte birçok kişi de İslam safına geçer.

Bu olaydan sonra sırasıyla Peygamberimizin yaptığı gazalara yer verilir. Önce Bedir, sonra Uhud savaşları anlatılır. Bu savaşlara her iki taraftan da katılan mühim şahsiyetlerin isimleri zikredilir. Şairin savaşı anlatımı oldukça coşkuludur.

Sonra "Mucizât-ı Resûl Aleyhisselâm" başlıklı bölüme geçilir. Ebu Cehl Peygamberimizle mücadele etmek için Yemen şahı Habib bin Malik'in kapısını çalar. Mekke içinde bir sihirbazın çıktığını, ata dinlerine, putlarına yalan dediğini söyler. Bunun üzerine Malik bir ordu ile Mekke üzerine varır.

Ordular karşı karşıya geldiğinde Malik, Peygamberimize eğer iddiasında doğruysa bir mucize göstermesi gerektiğini, daha önceki peygamberlerin de böyle yaptığını söyler. Bunun üzerine Hak Teâlâ, Hz. Muhammed'e Cebrail vasıtasıyla ne dilerse vereceğini söyler. Peygamberimiz de hazır bulunanlara ne isterlerse mucize olarak göstereceğini söyler. Onlar, Peygamberimizden Güneş'i döndürmesini, Ay'ı yere indirmesini, inen Ay'ın yerde yedi kez dönmesini, sonra koynuna girmesini, oradan çıkıp şehadet getirdikten sonra yerine gitmesini istediklerini, söylerler. Hz. Peygamber sırasıyla istenilenlerin hepsini yapar. Yemen şahı ve askerleri İslam dinine girerler. Hz.

Peygamber'in gösterdiği bu mucize *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eserin müellifi olarak düşündüğümüz Lokmanî Dede'nin diğer eseri olan *Menâkıb-ı Mevlâna*'da da hemen hemen aynı şekilde anlatılmıştır.

Bu kısımdan sonra mesnevînin asıl bölümü olan hikâyeler başlamaktadır. *Esrâr-nâme-i Âşıkân* farklı kaynaklardan alınan hikâyelerle beslenen derleme bir mesnevî özelliği taşımaktadır. Aşağıda mesnevîde yer alan sırasına göre hikâyeler ve devamında kaynakları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Mesnevîdeki hikâyeler şunlardır:

1. Hikâyet-i Âmeden-i Mihmân Pîş-i Yusûf Aleyhisselâm
2. Hikâyet-i Pâdişâh-ı Sâhib-Cemâl
3. Hikâyet-i Libâs
4. Hikâyet-i Sikender
5. Hikâyet-i Hekîm-i Kâmil
6. Hikâyet-i Sultân Mahmûd
7. Hikâyet-i Arab
8. Hikâyet-i Sultân Mahmûd Ceng-i Ehl-i Hind
9. Hikâyet-i Hâs Ayâs
10. Hikâyet-i Padişâh-ı Âşık u Sâdık
11. Hikâyet-i Padişâh-ı Mısır
12. Hikâyet-i Pehlivân-ı Nâm-dâr
13. Hikâyet-i Padişâh-ı Hindusitân
14. Hikâyet-i Tûtî vü Hoca-yı Rûmî
15. Hikâyet-i Şehzâde-i Âşık-ı Sâdık
16. Hikâyet
17. Hikâyet-i Pervâne
18. Hikâyet-i Mansûr Hallâc
19. Hikâyet-i Pâdişâh-zâde-i Sahib-cemâl
20. Hikâyet-i Leylî vü Mecnûn
21. Hikâyet-i Şeyh Abdu'r-rezzâk
22. Der Hikâyet-i Muâviye Radiyallâhu anha
23. Der Hikâyet-i Cevân-ı Hûb-rû
24. Der Hikâyet-i Duhter-i Pâdişâh-ı Çîn

25. Der Hikâyet-i Pâdişâh-ı Nîk-nâm
26. Der Hikâyet-i Hâs Ayâs
27. Der Hikâyet-i Âşık-ı Sâdık
28. Hikâyet-i Sultân-ı Mahmûd ve Kûlhân-ı Tâb
29. Hikâyet-i Seyyâh-ı Cihân
30. Hikâyet-i Merd-i Dervîş
31. Hikâyet-i Sâhib-i Dil
32. Hikâyet-i Pîr ü Püser
33. Hikâyet-i Şîr ü Nahcirân
34. Hikâyet-i Duhter-i Pâdişâh-ı Çîn
35. Hikâyet
36. Hikâyet-i Rüstem-i Dâsitân

2.2.3.Hikâyeler

2.2.3.1.Attâr'ın Mantıku't-Tayr'ından Alınan Hikâyeler

1. Hikâyat-ı Pâdişâh-ı Sâhib-Cemâl

Güzellikte eşi benzeri olmayan bir padişah vardır. Güzelliği âlemi almış, sevgisi her gönle girmiştir. Kimsenin onu görmeye veya görmemeye tahammülü yoktur. Âlem baştan başa onun güzelliğinin kavgasıyla dolmuştur, onu gören her kişiye sevdası düşer. O şah yüzüne bir örtü örttüğünde, güneşin önüne bulut geldi sanılır.

Bir gün, güzelliğine herkesin hayran olduğu bu padişah, kendisi için bir köşk yapılmasını ve içine ayna konulmasını ister. Bu köşk ve istenilen ayna yapıncı padişah tahtına oturur ve aynaya bakar ki güzelliği herkese görünsün. Padişah nazarından sonra ayna, kendisine bakan herkese eser eder, padişah güzelliğinden bir fer erıştırirdi.

Aslında aynaya bakanların gördükleri kendilerinden olan izler, nişanlardır. Hikâye herkesin kendi şahını kendi içersinde bilmesi gerektiği ve herkesin güzelliği kendi içinde araması gerektiği öğütleriyle tamamlanmaktadır.

2. Hikâyet-i Libâs

Yirmi beyitten oluşan bu hikâye Esrâr-nâme-i Âşıkân'da müstakil bir başlık altında ele alınsa da Mantıku't-Tayr'da bir önceki hikâyenin yani Hikâyet-i Pâdişâh-ı Sâhib-Cemâl hikâyesinin devamı niteliğindedir. Metindeki bu başlık müstakil bir hikâye

görünümünden uzaktır. Bu hikâye başlığı altında, Attâr'ın Mantıku't-Tayr'ındaki Sîmurg tasviri, Attâr, Mevlânâ övgüsü ve onlara yapılan dualar bulunmaktadır.

3. Hikâyet-i Sultân Mahmûd

Hikâyeye göre Sultan Mahmûd askerleri ile gezerken bir ara onlardan uzak düşer ve kendisine bakan bir yüz görür. Bu yüz diken toplayan, topladığı dikenleri eşeğine yükleyen bir ihtiyara aittir. Yüklü eşeğini süren ihtiyarın eşeği yüküyle birlikte düşer. Sultan, yardım edeyim mi diye sorduğunda ihtiyardan “Bana yardım edersen senden bir şey eksilmez ama bana faydan olur.” cevabını alır. İhtiyarın yükü olan dikenleri, Sultan Mahmûd toplayarak tekrar merkebe yükler. Bu arada eline dikenler dolaşır. Eşeği ile ihtiyarı bırakan sultan, askerlerine ihtiyarın yolunu tutmalarını söyler. İhtiyar askerleri görünce korkar, ne yapacağını nereye gideceğini bilemez.

Sultan, ihtiyarın yanına gelmesini ister. Yanına gelen ihtiyar, sultanı tanır ve az önce ona diken toplatmasından utanır. Aklına da şahın kendisine yardım edebileceği gelir. Padişah ne yaptığını sorduğunda ihtiyar, diken toplayıp satarak karşılığında ekmek aldığını söyler. Dikeni ne kadara sattığını sorduğunda on kese altına sattığını, bir kuruş eksişe vermeyeceğini söyler. Askerler dikeninin bu para etmeyeceğini söylediğinde “Ben de etmeyeceğini bilirim ama mademki sultan dikenlere elini değip onları gül bahçesi yapmıştır, artık bu dikene paha biçilemez olmuştur, ben de bu dikenlerden bir murad alayım.” der. Sözleri hoşuna giden padişah, ihtiyarın istediği ne varsa verir.

Hikâye diğer hikâyelerdeki gibi nasihatle tamamlanır. Attâr övgüsü ile de aslında kaynak hakkında ipucu verir:

Bûy-ı Attâr-ı cihân bûyine cân

Aşk olup tâlib olur her zamân (718. beyit)

4. Hikâyet-i Sultân Mahmûd Ceng-i Ehl-i Hind

Sultan Mahmûd askerleri ile birlikte Hint ordusuyla karşı karşıya gelir. Bakar ki Hint ordusu kendi ordusundan sayıca üstündür, kalbine bir keder gelir. Bu kederle Allah'a niyaz eder: “Eğer ordum bu orduya galip gelirse, bu savaştan elde ettiğim ganimetlerin tamamını dervişlere dağıtacağım.” der. Hak teâlâ'nın yardımıyla savaş kazanılır. Savaş kazanıldığında emrindekilere, biraz önce ahdedtiğini ve bu ahdin gereği

olarak ganimetin dervişlere dağıtılmasını söyler. Ganimetin hesapsız olduğunu gören askerler, dervişlerin bu işten habersiz olduğunu, bunca malın ya askere verilmesi ya da hazineye götürülmesi gerektiğini söylerler. Askere verirse ömürleri boyunca padişahın emrinden çıkmayacaklarını, hazineye giderse de yerine harcanacağını söylerler. Bu sözler karşısında şaşkın olan Sultan Mahmud, durumu, oradan geçmekte olan meczup Ebu'l Hüseyin'e sorayım diye aklından geçirir. Ne dervişlerle ne de askerlerle alakası olmayan bu meczubun dediğini yapmaya karar verir.

Ebu'l Hüseyin sultanın yanına varır, sorusuna karşılık: Kendisinin içinde iki arpası bile olmadığını, ahdinde durup bu maldan almamasını, yoksa akıbetinin iyi olmayacağını tembihler. Padişah onun dediğini yapar ve ganimetin tamamını dervişlere dağıtır.

5. Hikâyet-i Pâdişâh-ı Mısır

Mısır içinde şöhretli bir padişah vardır. Müflisin birisi bu padişaha âşık olur ve bu olay herkes tarafından duyulur. Olayı duyan padişah o kulu huzuruna çağırır ve bu aşk yolunda ya başını ya da şehri terk etmesini söyler. Padişaha âşık olan şahıs şehri terk etmeyi tercih eder. Şehri terk edeceği sırada padişah başının kesilmesini emreder. Hizmetindekiler günahsız olduğunu, bu davranışın hoş olmayacağını yalvar yakar padişaha söylerler. Padişah onun gerçek âşık olmadığını, aşkında sadık olmadığını bu yüzden başının kesilmesinin lazım geldiğini söyler. “Eğer aşkında gerçeklik olsaydı başını terk ederdi, ben onu yoldaşım yapardım, bu mülkün padişahı o olurdu, devleti, şansı, talihi görürdü.” der.

6. Hikâyet-i Hâs Ayâz

Bir gün Sultan Mahmûd kölesi olan Ayâz'ı yanına çağırır. Onun başına tacını giydirerek, ülkenin padişahlığını tüm her şeyi ile birlikte ona bırakmak istediğini söyler. Bunu duyanlardan kimse durumu hoş karşılamaz. Herkesin padişah olamayacağını, kölenin şah olduğunun görülmediğini söylerler.

Bunları duyan Ayâz şahlığa hiç rızası olmadığını söyler. Kendisi için bu durum sultandan ayrılmak demektir. Hâlbuki o her zaman sultanın vaslını ummakta, onu her an görmeyi dilemektedir. Sultanın cemali onun için en büyük servettir. Ayâz bu teklife çok üzülür ve ağlar. Bu durumu görenler ona kızarlar, verilen bu nimetleri sevinçle kabul etmesi ve bu durumdan mesut olması gerektiğini söylerler.

Müelliflin nasihati ise ikilikten vazgeçilmesi gerektiği ile ilgilidir. Ayâz'ı köleyken padişah yapan şeyin Mahmûd ile bir olması olduğunu söyler. Son iki beyitte ise evliyalara âşık olunmasını, sözlerinin, öğütlerinin dinlenmesini nasihat eder.

7. Hikâyet-i Pehlivân Nâmdâr

Zamanın birinde çok meşhur bir pehlivan vardır. Kâfirlere aman vermez, nerede görse küfrüle mücadele eder. Yine bir gün bir kâfir ile ceng ederken öğle namazı vaktinin geldiğini fark eder. Kâfir ona namazını kılması için mühlet verir. Namazını eda edip tekrar cenge döndüğünde bu defa kâfir ondan ibadeti için zaman ister. Kâfir تنها bir yere çekilip putu önüne koyar. Ona secde eder ve önünde uzun bir süre dua eder. Gazi bu esnada bir hile düşünür. İbadetini yaptığı sırada düşmanını öldürmek ister. O sırada gaipten bir ses işitir: “O küfür içindeki kâfir bile sana hile düşünmedi, sen sözünde durmayıp ona kılıç çekersin. O küfür içinde vefakârken sen din içinde öyle değilsin.” der.

Bu olaydan sonra gazi kendinden geçer, bir köşeye gelerek ağlayıp, inlemeye başlar. Onun bu halini gören kâfir ne olduğunu sorar. Gazi başından geçenleri, hatiften gelen haberleri anlatır. Bu olaya çok şaşırın kâfir de gazinin dinine girer, imana gelir.

8. Hikâyet-i Pâdişâh-ı Hindusitân

Hind padişahı savaşta sultan Mahmûd'a esir düşer. Askerleri onu Sultan Mahmûd'un yanına getirirler. Sultan Mahmûd'un yoldaşı, aşinası olur. Bu yoldaşlık onu müslüman yapar.

Sultan Mahmûd'a esir düşen Hindistan şahı müslüman olduktan sonra çok ağlayıp, inlemeye gözyaşı dökmeye başlar. Durumdan haberdar olan Sultan Mahmûd onu yanına çağırır. İsteddiği malı, mülkü, her şeyi ona vereceğini, böyle üzgün olmamasını söyler. Hindistan şahı mal mülk ile derdinin olmadığını söyler ve şöyle der: “Yarın huzuruna varınca Allah bana, Mahmûd'a esir olmasaydın İslam'ın sırrını anlamayacaktın. Mal, mülk, asker gitmeseydi beni bulmayacaktın, derse ne cevap veririm diye, ağlıyorum.”

9. Hikâyet-i Pervâne

Bir gün adamın birisi pervanenin yanına gelir. Kendisinden çok sevmenin işaretini ve aşkın sermayesini anlatmasını ister. Pervane adama akşam olunca ona istediğini uygun bir şekilde anlatacağını söyler.

Akşam olur, bir mecliste bir grup zarif, şöhretli kişi toplanır. Saz, söz, eğlence olurken pervane bir mum yakar, o meclise getirir ve kendisi oradan yok olur. Meclise başka bir pervane gelir. Pervane çılgınca dans etmeye başlar. Bazen aşağıdan, bazen yukarıdan aşkla mumu seyrederek. Bazen başını, bazen ayağını öper. Sonunda mumun ateşinde baştan aşağı yanarak kül olur. Böylece pervane aşkın sermayesini ve çılgınca sevmenin ne olduğunu adama anlatmış olur.

Hikâyenin devamında şair, Allah aşkına talip olanın pervane gibi özünü ateşten sakınmaması gerektiğini söyler. Aşk ateşine kanatlarını yakana, Mevlânâ'dan sırların ereceğini söyler.

10. Hikâyet-i Pâdişâhzâde-i Sâhib-cemâl

Padişahın birinin güzellikte eşi benzeri olmayan bir oğlu vardı. O oğlanın da birçok aşığı, seveni vardı. Gözleri nergise, kaşları hilale, dişleri inciye ve dudakları lale benzeyen bu şehzadeyi dervişin biri görür ve aşkına düşer.

Şehzade ne zaman ata binse yanında binlerce asker biter, ne zaman yola çıkarsa her yeri bir dedikodu sarar, genç yaşlı kim onu görse heybetinden titrer.

İhtiyar derviş, şehzadenin aşkıyla günden güne erir, dertten derde düşer, çaresiz her gün yollarını gözler durur. Yine bir gün şehzadenin çıkacağını duyan derviş bu aşkı duyurmaya karar verir, şehzadenin yolunu gözler. Şehzadeyi görür görmez de aklı başından gider, ah edip inler, gözlerinden kanlı yaş akar. Durumu şehzadenin çavuşlarından birisi fark eder.

Çavuş ihtiyarın hâlini şehzadeye bildirdiğinde şehzade bu küstahlığa çok kızar ve derhal dervişin asılması emrini verir. Darağacına getirilen derviş secde için mühlet ister ve şehzadeyi bir kez olsun görmek için dua eder. Bu duayı duyan vezir durumu padişaha anlatır. Dervişin haline acıyan sultan onu affettiğini söyler. Şehzadesine de kendisine âşık olan dervişini görmesini söyler.

Şehzade dervişini görmek için gittiğinde onu son derece aciz, zavallı bir halde bulur. Şehzade dervişin yanına gider ve selam verir. Şehzadeyi karşısında gören

dervişin canı ağzına gelir. Maşukunu gören derviş binlerce şükreder ve bin canı olsa dahi yoluna vereceğini söyleyip ölür. Orada bulunan herkes bu duruma hayran olur.

11. Hikâyet-i Şeyh Abdu'r-rezzâk

Sanân, âlim, fazıl, nice ilimleri tahsil etmiş, elli kez hacı olmuş, nice kez umreye varmış, dört yüz müridi olan bir şeyhtir. Şeriat mevzu olunca kılı kırk yaran, gece gündüz aşkı arayan bir adamdır. Adı Abdürrezzâk olan bu şeyh kabeyi kendine makam edinmiştir. Şeyh, bir gece yine Beytü'l-haramdayken bir rüya görür. Rüyasında Rum diyarına sefer ettiğini, beline zünnar bağladığını, bir putun önünde secde ettiğini görür ve karanlıklar içinde ay yüzlü bir güzel olduğunu temaşa eder. Gördüğü bu güzelin aşkıyla, gamıyla gönlü dolar. Bu aşkın başına getireceklerinden korkar. Bu aşkın beline zünnar bağlatıp puta taptıracağını, boynuna haç taktıracağını, şarap içirip imanından edeceğini, kendisine kul edip çobanlık yaptıracağını sezer.

Şeyh Sanân halini müritlerini açıklar. Gördüğü rüyasını onlara da anlatır. Rum ülkesine gitmeyi dilediğini söyler, onlar da şeyhlerine tabi olur, Rum diyarına varırlar. Baştanbaşa Rum ülkesini dolaşırlar; ama dertlerine derman bulamazlar. Nihayet bir şehre geldiklerinde güzellikte eşi benzeri olmayan bir Hristiyan kızı görürler. O kızı görür görmez şeyh kıza âşık olur, akli başından gider.

Müritleri durumu anlarlar, ne yapacaklarını şaşırırlar. Her birisi hâl dilince şeyhe nasihat eder. Şeyh bu sözlerden hiçbirini duymaz, âşık ve mest bir halde gece gündüz Hristiyan güzelini gözler olur.

Şeyh de kendi haline şaşırır. Kimsenin kendisi gibi çaresiz kalmamasını ister. Aklının, ilminin gittiğini; yerine küfrün geldiğini fark eder. Müritleri şeyhin rüyasını yormaya çalışırlar ve her biri kendince bir akıl verir. Kimisi gusül etmesini, kimisi tevbe etmesini, kimisi namaz kılmasını söyler. Şeyhin hepsine verecek cevabı vardır. Sevgilisinin önünde zaten secde ettiğini, abdestini de ciğerinin kanıyla tazelediğini söyler.

Hâl böyleyken müritleri en iyisinin sabretmek olduğunu düşünür. Bu hâl üzre bir ay geçer. Ne şeyhin halinde bir düzelme olur ne de maşuku ona bir an olsun yüz verir. Hristiyan güzel sanki durumdan hiç haberdar değilmiş gibi şeyhin yanına gelir. Hâlinin neden böyle perişan olduğunu sorar. Şeyhin davranışlarını eleştirir. Şeyh bundan başka davranmasının mümkün olmadığını, onun aşkına esir olduğunu, kendisini üzmemesini

ister. Şeyhin aşkının derinliğini anlayan kız şeyhin âşıklık iddiasında bulunmak için yaşlı olduğunu söyler.

Aşkın yolunda ihtiyarın da gencin de bir olduğunu, onun aşkının kendisini genç yaptığını söyleyen şeyhe, kız bir an örtüsünü açarak yüzünü gösterir. Kızın yüzünü görünce şeyhin aklı başından gider. Bunu fırsat bilen kız, eğer kendi aşkını istiyorsa şeyhin dört şeyi yapması gerektiğini söyler.

Şeyh putlara secde etmeli, Kuran'ı yakmalı, imanından çıkmalı ve şarap içmelidir. Şeyh bunların arasından sadece şarap içebileceğini, diğerlerinin kendisinin yapabileceği işlerden olmadığını söyler. Şeyhe bir kadeh doldurup verir Hristiyan güzeli. Şeyh şarabı içtikten sonra sevgilisi ne isterse yapacağını söyler. İsterse onun yolunda Mansûr gibi asılacağını isterse onların rahiplerine tapacağını söyler.

İki sevgili yola düşüp kiliseye varırlar. Şeyhin içeriye girmesiyle kilisede bir kargaşa başlar. Hristiyanlar bu işe hayran olurken, şeyhin müritleri şaşar kalırlar. Kız şeyhe burada da bir kadeh içki içirir. Şeyhin halini gören kız şeyhe, kendi dinine girmesini, bu dini kabul ederse onun yâri olacağını söyler. Aklı başından giden şeyh dilerse din değiştireceğini, dilerse onun için Kuran'ı yakacağını söyler. Bu haber Hristiyanlar arasında hemen duyulur ve kiliseye gelirler. Onların yaptığı her şeyi şeyh de yapar. Beline zünnar bağlarlar, boynuna haç takarlar ve ona İncil'i okurlar.

Şeyh bu durum üzerine yıllarca öylece kalır. Her anı feryat, figan etmekle geçer. Hristiyan kız şeyhi dinden çıkarmasına, boynuna haç taktırmasına rağmen şeyhe yüz vermez. Şeyhin rezilliği, çaresizliği günden güne artar. Bir gün kıza istediği her şeyi yaptığını, buna rağmen kendisine neden yüz vermediğini sorar. Kız kendisini elde edebilmek için altın ve gümüşün lazım geldiğini; ama kendisinin bunlara sahip olmadığını söyler. Dünyada güzellerin çok olduğunu; ama kendisi gibi güzelin olmadığını da sözlerine ekler. Şeyh, kıza ahdinde durmadığını, sözlerinin böyle olmadığını söyler. Bunun üzerine kız şeyhten, bu defa da bir yıl boyunca domuzlarını gütmesini ister.

Şeyh kızın hayvanlarını gütmeye de razı olur. Bunun üzerine şeyhin bütün müritleri ondan ümit keserek şeyhi terk ederler. Kendisinin yarenlerinden birisi, birlikte Kâbe'ye gitmeyi teklif eder, ya da şeyh nasıl buyurursa öyle yapacağını söyler. İsterse onun gibi beline zünnar bağlayıp Hristiyan olabileceğini söyler. Şeyh bunun üzerine Kâbe'ye gitmesini başına gelenleri eksiksiz, yalansız anlatmasını, rezilliğinin herkes

tarafından bilinmesini ister. Şeyh böyle diyerek kızın hayvanları gütmek için müridinin yanından ayrılır.

Bu duruma üzülen yoldaşları Kâbe'ye revan olurlar. Burada şeyhin mahremlerinden birisi bulunmaktadır. Şeyhi göremeyince yarenlerine olanları sorar. İşin aslını öğrendiğinde onlara çok kızar. Şeyhin yanında kalmaları, hatta onun gibi Hristiyan olmaları gerektiğini söyler. Gerçek yarenliğin bunu gerektirdiğini anlatır. Müritlerin tamamı ona hak verir ve ne isterse öyle davranacaklarını söylerler.

Bunun üzerine hepsi birlikte tekrar Rum ülkesine giderler. Tekrar şeyhlerini bulduklarında şeyhin belindeki zünnarı attığını görürler. Ancak hala Hristiyan kızının hayvanlarını gütmektedir. Şeyh müritlerini görünce sevinçten secdeye gider. Gusül edip, hırkasını giyer. Tekrak dinine dönen şeyh yarenleri ile Kâbe'nin yolunu tutar.

Hristiyan kız bu duruma çok üzülür. Şeyhle beraber olmayı diler; ancak nereye gittiğini bilmediğinden çaresizdir. Hacını koparır atar, zünnarını belinden yolar, aciz bir halde şeyhi bulmak için yollara düşer. Onun bu hali şeyhe malum olur. Tekrar Rum iline dönmeye karar verir. Ashabı bu işe çok üzülür, şeyhin kızın aşkına tekrar esir olduğunu düşünürler. Şeyh kendisine malum olan sırrı anlattığında hepsi geri dönmeyi kabul eder.

Yolda Hristiyanlığı terk etmiş, şeyhin aşkıyla kendinden geçmiş olan kızı görürler. Kız dininden çıkmış müslüman olmayı dilemektedir. Şeyh ona İslam'ı arz eder ve kız müslüman olur. Kız takatinin kalmadığını söyler ve şeyhin kucağında can verir. Bu olayı duyan diğer Hristiyanlar da şeyhe gelip İslam dinine girerler.

12. Der Hikâyet-i Duhter-i Pâdişâh-ı Çîn

Çin padişahının çok güzel bir kızı vardır. Bu kızın güzelliği dillere destan olmuştur. Dünyada her kim varsa bu kıza âşıktır. Kızın güzelliğinin bir zerresi akılları baştan alır, dilleri lal eder.

Bir gün dervişin birisi bu güzele rastlar. Aklı ve ihtiyarını yitirip elindeki ekmeği düşürür. Böyle şaşkın şaşkın güzele bakarken şahın kızı onu görür ve onun bu haline tebessüm eder. Derviş bu duruma çok sevinir. Tam yedi yıl boyunca kızın tebessümünü hayal eder durur.

Dervişin bu hali dillere dolanır. Kızın etrafındakiler bunu bir münasebetsizlik olarak görürler ve dervişi katletmeye karar verirler. Bunu öğrenen kız, dervişi gizlice

yanına çağırır, durumdan haberdar eder. Bu aşkı terk etmesini, kendi vasfına ulaşmasının onun gibi bir garibe uygun olmadığını söyler. Derviş de ona kendisini gördüğünde zaten canının gittiğini, tüm her şeyden el etek çektiğini, kendisine bir daha gülmesi karşılığında bin tane canı olsa vereceğini söyler.

Derviş devamında kendisine ölümü layık gördüğü halde neden haber vermeye geldiğini sorar. Padişah kızı kendisine tebessüm etmesinin hata olduğunu bu hatasının karşılığı olarak geldiğini söyler ve gider. Kız gider gitmez derviş orada canını terk eder.

13. Der Hikâyet-i Pâdişâh-ı Nîk-Nâm

İyiliği ve güzelliği ile nam salmış bir padişah vardır. Bu padişahın bir veziri, vezirinin de emsalsiz güzellikte bir oğlu vardır.

Padişah bir gün tesadüfen vezirin oğlunu görür, görür görmez oğlana âşık olur. Onsuz bir dakika bile geçiremez olur. Günler geceler boyunca o ay yüzlüye bakar, zaman böyle akıp gider. Anne, babası bile ay yüzlü oğullarını görmeye hasret kalmıştır.

Padişahın himayesinde bir de güzel kız vardır. Vezirin oğlu bu kızı görür ve ona tutulur. Bu kız ve oğlan padişahın gizli saklı buluşmaya görüşmeye başlarlar. Durumu uzun bir süre saklasalar da bir gün yarı sarhoş yarı âşık olan padişah bunları sohbet ederken görür ve gayet sinirlenir.

Şah hemen gencin asılmasını ve derisinin yüzülmesini söyler. Emrindeki çok güvendiği on adamı bu işler için görevlendirir. Vezir bunu duyar duymaz ne yapacağını şaşırır. Şahın emrindeki adamlara şahın sarhoş olduğunu, bu kararı sarhoşken verdiğini, kendine geldiğinde pişman olacağını ve genç için onları asacağını söyler. Adamları kendisine inandırdıktan sonra zindandaki azılı bir esiri oğlunun yerine astırır ve derisini yüzdürür.

Şah, sabah olduğunda adamları çağırır ve neler olduğunu sorar. Onlar da görevlerini yaptıklarını söylerler. Şah buna sevinir, hepsini ödüllendirir ve gencin derisinin meydana asılmasını söyler. Meydana gelenler bu durumu görüp ağlar, inler, feryat ederler.

Böylece bir zaman geçer. Padişahın aklı başına gelir. Gencin hasret ateşi padişahı yakıp kavurmaktadır. Bir gece şah genci rüyasında görür. Genç, ona, haksız yere derisini yüzdürdüğünü ve hesap gününde kendisinden davacı olacağını söyler. Bu durum üzerine şah günden güne daha da dertlenir.

Şah uzunca zaman bu halde kalınca genç bir gün ona görünür. Hasret biter, vuslat gerçekleşir.

14. Der Hikâyet-i Hâs Ayâz

Yoksul, çaresiz ihtiyarın biri Ayâz'a âşık olmuştur. Onun aşkıdan eriyip tükenmiş, dillere destan olmuştur. Ayâz ne zaman ata binse aşığı onu görme umuduyla her yana koşar. Asker içinde, her yerde onun yüzünü arar durur.

Onun bu hali Sultan Mahmûd'un kulağına gelir. Çok sevdiği Ayâz'a âşık olan bu biçare ihtiyarı görmek ister. Sultan Mahmûd ile biçare ihtiyar karşı karşıya gelirler. İhtiyarın benzi sararmış, beli bükülmüştür. Şah âşıklıkta kendisi ile boy ölçüşmenin haddine olmadığını söyler. İhtiyar da bu yolda ikisinin de eşit olduğunu hatta kendisinin daha ileri olduğunu söyler. Şahın, Ayâz'ın hasretine bir an dayanamadığını ama kendisinin her an onun için yanıp tutuştuğunu, onu görmeyi dilediğini söyler. Bunun üzerine Sultan Mahmûd Ayâz'a verebilecek sermaye olarak neyi olduğunu sorduğunda âşık olanın sermayesinin can olduğunu söyler. Böyle diyerek canını terk eder. Orada bulunanların hepsi biçare ihtiyarın aşkının gerçek olduğuna kani oldular.

15. Hikâyet-i Sultân Mahmûd ve Külhan-ı Tâb

Sultan Mahmûd bir gün kendisine bir sırdaş bulmak için geziyordu. Bu sırada bir külhana rastlar. Külhancı hemen şaha güler yüzle yer gösterir ve önüne yemesi için ekmek koyar. Külhancı, şaha tatlı dille güzel şeyler söyler, şah o ekmekten güzelce yer ve aralarında hoşça bir sohbet geçer.

Sabah olunca şah gitmeye davranır. Külhancı davet etmeden kendisine misafir olduğu için şaha çokça teşekkür eder. Külhancının sözleri şah hoş gelir ve yedi kez daha oraya gider. Son gidişinde şah külhancıdan kendisinden bir şey istemesini söyler. Külhancı: "Bir şey istersem şah katında makbul olacak mı?" diye sorar. Şah ne buyurursa yapacağını söyler. Külhancı bunun üzerine şahtan, ara sıra gelip misafiri olmasını ister. Kendisi için bundan daha güzel hiçbir şeyin olmadığını söyler. Külhancının sözleri Sultan Mahmud'a hoş gelir ve külhancıyı sürekli ziyaret edip, lütuf ve ihsanlarda bulunur.

16. Hikâyet-i Duhter-i Pâdişâh-ı Çîn

Kemal ehli bir padişahın tarifsiz güzellikte bir kızı vardır. Babasını ziyarete gelen kız, karşısında hizmet için bekleyen bir esir görür. Esir öyle güzeldir ki hür olanlar bile ona esir olmak isterler.

Tesadüfen gözleri bu esire rast gelen padişah kızı bu esire âşık olur. Aşkında uzun zaman acı çeker, yanar yakılır; ama bu işe bir çare bulamaz.

Padişah kızının hizmetinde sazlı sözlü eğlence yapan, ona şarkılar söyleyen, eğlendiren bir grup kız bulunmaktadır. Şahın kızı bir gün namını, gururunu bir kenara bırakarak durumu bu kızlara anlatır.

Yanıdakilere âşıklığın canını yaktığını; ama bu durumu o esire söylemesinin münasip olmayacağını anlatır. Bu hâli aşikâr etmezse de kendisinin öleceğini ekler. Onlardan bu derde bir çare bulmalarını, eğer maksudunu ulaşırsa kendilerine nice ödüller vereceğini vaat eder.

Bunun üzerine kızlar bu yolda başlarını, canlarını koyacaklarını söylerler. Bunu duyan şah kızı çok sevinir. Gece olunca kızlardan birisi o gencin yanına varır. Ona bir kadeh sunar, sohbet eder, güzel sözler söyler. Gencin sarhoş olduğunu görünce onu şah kızının katına getirir.

Sarhoş genç süslü bir tahtta oturmuş ay gibi güzel bir kız, onun yanında oturan başkaca güzeller, mumlarla süslü, amber kokan bu yeri görünce hayran kalır. Çalgıcılar esir genç gelince çalmaya, şarkılarını söylemeye başlarlar. Şah kızı gence bir kadeh sunar, kızın güzelliğini gören gencin aklı başından gider ve kıza âşık olur. Sabaha kadar şah kızı ile esir kâh sohbet ederek, kâh hayran hayran bakarak zaman geçirirler.

Sabah olunca esir genci kimse görmeden yerine götürürler. Uyanan genç bakar ki yanında şah kızından, çalgıcılardan eser yok, yaşadıklarını rüya sanır. Buna çok üzülür, yakasını yırtar, başını taşlara vurur, gelene gidene bir kıssa gibi hikâyesini anlatır. Perişan hâle düşen genci görenler hâline acır ya da eleştirirler.

17. Hikâyet

Adamın birisi bir kadına âşık olmuştur. Kadın, Şat nehri kenarında bir sarayda yaşar. Adamın evi ise Şat nehrinin diğer kıyısındadır.

Adam âşık olduğu kadını görmek için hergün yüzerek Şat nehrini geçer, tekrar yüzerek de evine döner.

Adam bir gün yine sevdiği kadını görmeye gider. Sohbet ederken kadının gözünde bir benek görür. Bu beneğin ne olduğunu sorar. Bu soruyu duyan kadın, ona artık Şat nehrine girmemesini, nehre girerse boğulacağını söyler. Adam da on yıldır Şat'ı geçip onun yanına geldiğini, kendisine bir şey olmayacağını söyler. Kadın da gözündeki beneğin on yıldır olduğunu, kendisinin aşkı sona geldiği için bunu yeni fark ettiğini, bu yüzden aşkı olmadan nehri geçemeyeceğini söyler. Adam bu sözlere inanmaz, nehre girer ve girer girmez boğulur.

2.2.3.2. Attâr'ın Esrâr-nâme'sinden Alınan Hikâyeler

1. Hikâyet-i Tûtî vü Hoca-yı Rûmî

Hocanın birisinin can yoldaşı olan, arkadaşlık ettiği, şeker yiyip şekerden tatlı sözler söyleyen, insan gibi konuşan bir papağanı vardır. Hocanın yolu bir gün Hindistan'a düşer. Çevresindeki herkese kendisinden ne hediye istediklerini sorar. Sıra papağana geldiğinde o da Hindistan'daki arkadaşlarına durumunu anlatmasını söyler. "Onlar, orada bağda bahçede, ben burada kafeste. Sözlerimi onlara söyle, onların bana cevabını getir bana hediye olarak bu yeter." der.

Hoca, Hindistan'a vardığında çeşit çeşit renklerle, türlü türlü öten papağanları görür. Kendi papağanının selamını ve sözlerini onlara iletir. Papağanlar o selamı aldıklarında tamamı düşüp ölürler. Hoca hepsinin kanına girdiğini düşünüp, keşke o selamı vermeseydim diye üzülür.

Hoca işini bitirip memleketine döndüğünde papağan ona armağanını sorar. Hoca onun selamını götürdüğüne pişman olduğunu, ahvalini öğrenen papağanların hepsinin öldüğünü söyler. Bunu duyan papağan ah u figan eder, saçını başını yolar. Arkadaşlarının ona, "Öl ki ölünce hür kalırsın" diye haber gönderdiklerini anlar. Duruma şaşırان hoca kafesteki papağanı eline alır, kendisine gelmesi için de yere bırakır. Papağan hemen uçarak bir ağacın budağına konar.

Hoca papağandan bu olanların sırrını öğrenmek ister. O da hür olmak için ölmek gerektiğini öğütler. Hikâye tüm diğerlerinde olduğu gibi nasihatle biter.

2. Der Hikâyet-i Hâs Ayâz

Delinin birisi Sultan Mahmûd'un yanına gelerek Ayâz'a tutulduğunu söyler. Diğer hikâyede olduğu gibi Sultan Mahmûd kendisinin her şeye sahip olduğunu, delinin

ise hiçbir şeyinin olmadığını; bu durumda padişah aşkı ile kendi aşkını kıyaslamasının hata olduğunu söyler. Bunun üzerine deli, tam tersine kendi aşkının daha büyük olduğunu, hatta aşkı ile ettiği ahın Sultan Mahmûd'un bütün malını, mülkünü başına geçirebileceğini söyler. Padişahın kalbinde mal, mülk ve yüz türlü şeyin sevdası olduğunu hâlbuki kendisinin Ayâz'ın aşkı ile dolu olduğunu, ekler.

2.2.3.3. Tezkiretü'l-Evliyâ'dan Alınan Hikâyeler

1. Hikâyet-i Mansûr Hallâc

Hikâye Hallâc-ı Mansûr övgüsü ile başlar. Bir gün Mansûr'un açık bir şekilde Ene'l Hak dediği Bağdat'ta duyulur. Bu şehirde büyük bir olay haline gelir. Bütün fetva ehlini bir araya getirir. Hepsi de Mansûr'a küfür söylediğini, hata ettiğini sözünden dönmezse idamına fetva vereceklerini söylerler. Hallâc sözünden dönmez. Fetva ehli halife katına gelir. Halife olaya ziyadesiyle üzülür, zira Hallâc'ın sözlerini dinlemiş, kitaplarını okumuş, hatta ona gönülden bağlanan bir müridi olmuştur.

O kalabalığın başından gitmesini sağlayamayan halife Hallâc'ı zindana attırır. Hallâc-ı Mansûr zindanda elleri, ayakları bağlı dört yüz esir görür. Hepsinin neden zindana düştüğünü sorar ve dinler. Onlara bugün hepsini azat ettiğini söyler. Onlar da ellerinin, ayaklarının bağlı olduğunu söylerler. Hallâc'ın bir işaretiyle ellerindeki, ayaklarındaki bağlar çözülür. Bu defa da kapılar kilitlidir. Yine kendisinin bir işaretiyle kapıların bütün kilitleri açılır. Bunu gören zindancı şeyhin ayaklarına kapanır. Hallâc'a kendisinin de kaçıp, gitmesini söyler. Hallâc kendisinin asılacağını, bunun kendisine malum olduğunu, bu yüzden bir yere gitmeyeceğini söyler.

Hallâc orada Allah'a münacaat eder. O esnada halk onu dâr etmek için zindanın önüne gelir; Cüneyd ise Mansûr'u asmamalarını, onunla konuşacağını ve onu bu iddiasından döndüreceğini söyler. Onlardan bir saat müddet ister ve Hallâc'ın yanına gelir.

Sözünden dönmediğini gören Cüneyd, Mansûr'un asılması için fetva verir. Bunu duyan Şiblî koşarak Mansûr'un yanına gelir. O da sözünden caymasını ya da durumu halka izah etmesini ister. Mansûr bu yolda candan, tenden geçtiğini sözünden dönmeyeceğini tekrarlar. Ancak kendisini asmak için bir gün beklemelerini ister. Bir Hak erine kendisinin halinin malum olduğunu ve kendisini görmek için Şiraz'dan yola çıktığını söyler.

Şiblî onu asmak isteyenlere bu dileğini aktarır. Halk ertesi gün gelecek olan şeyhi beklemeye koyulur. Gerçekten de sabah olunca bu büyük şeyh şehre gelir. Hemen Hallâc'ın yanına varır. Sırrı neden ifşa ettiğini, bu ifşanın onun sonu olduğunu söyler. Hallâc artık bu sırla dolup taşıdığını ve yeri dâr olsa da bunu dile getireceğini, ölümün onun için gam, keder sebebi olmadığını söyler.

Bunun üzerine Hallâc dara getirilir. Yine, burada da Ene'l Hak sırrını dile getirir. Cahilin, âlimin, şeyhlerin, müridlerin dolduğu meydanda Ene'l Hak nidası her yeri sarar.

Herkesi bir korku kaplar, hepsi bir yandan Hallâc'ı taşlamaya başlarlar. Ancak Şiblî ben seni taşla vuramam diye gül yaprağı atar. Onca taşa ses çıkarmayan Hallâc gül yaprağının kendisi değmesiyle büyük bir ah eder. Bu durumu soran Şiblî'ye “Onların hiçbiri gerçeği bilmezdi, bu yüzden senden gelen gül yaprağı, onlardan gelen taşlardan çok daha tesirliydi.” der.

Hallâc dârda da sözünü tekrarlar. Taş, toprak, kurt, kuş hep onunla birlikte bu sözü söyler. Birisi gelir, elini keser. Yere düşen kan damlaları Ene'l Hak yazar. Hallâc akan kanıyla abdest alır. Birisi gelir başını keser, o baştan Ene'l Hak sözü çıkar. Mansûr'u yakar, külünü suya atarlar. O suda Ene'l Hak yazar.

Hallâc kendisini dâra götürmelerinden önce, yanına kendisine sırdaş olan birisi gelir. Hallâc, ona kendisi öldükten sonra yapacakları şeyi bir bir anlatır. “Beni yaktıkları zaman külümü suya atacaklar, sen hırkamı getir ve suyun üzerine at, yoksa o su, bu halkı helak eder.” diye tembihler. Gerçekten de küllerini suya attıklarında su coşar ve halk çok korkar. O sırdaşı hırkayı attığında su sakinleşir.

2.2.3.4.Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Alınan Hikâyeler

1. Hikâyet-i Âmeden Mihmân Pîş-i Yûsuf Aleyhisselâm

Yusuf peygamber bir köle iken Mısır'a sultan olur, adaletle hüküm sürer ve her yerden insanlar gelerek onun nimetlerine vakıf olurlardı. Yusuf peygamberin bu durumunu duyan eski bir arkadaşı Kenan ilinden onu ziyarete gelir. Eski zamanları bir müddet yâd ettikten sonra Yusuf aleyhisselam, arkadaşına, kendisi için ne hediye getirdiğini sorar. Bu soru üzerine misafir ona dervişlerin hediyesinin ne olabileceğini yani mütevazı şeyler getirdiğini söyler. Bir ayna getirdiğini, bu aynaya bakıp kendisini

seyretmesini istediğini ekler. Yusuf peygamber aynaya bakar ve kendi cemalini görünce şükür için secdeye kapanır. Bu armağanı için de arkadaşına lütuf ve ihsanlarda bulunur.

2. Hikâyet-i Arab

Hikâyeye göre vadinin birinde yaşayan çok fakir bir Arap vardır. Ot köklerini devşirerek yer ve yoksulluktan çıplak gezer. Sadece kil ve suyla hayatını devam ettirir, bu durumundan utanarak insanlardan kaçır. Ne zaman yağmur yağsa vadinin gölcüklerine su dolar. Bu su onlara gülsuyu olur. Günler ve geceler böyle geçerken bir gün hanımı ona : “Herkesin karnı tok bizim aç, şu sudan başka bir nimetimiz yok. Bu derdin bir sonu yok mu, buralardan başka bir durak yok mu?” diye sorar. Bunun üzerine fakir Arap hanımına: “Allah bize bu güne kadar rızık verdi, güzel evlatlar verdi, hoş bir su verdi, şimdiye kadar ondan başkasının kapısına gitmedik. Yine derdimizi ona diyelim.” diye cevap verir.

Hanımı bu sözdeki haklılığı teyit eder; ancak çocuklarının çıplaklığından, perişanlığından dem vurur. Adamdan çocuklar için aş, ekmek, para bulmasını ister. Bunun içinde kendisine uygun gelen görüşü paylaşır. Bağdat şehrinin iyi namlı bir padişahı olduğunu, adaletinin ün saldığını ve kendilerine de yardım edeceğini söyler. Adam karısının haklı olduğunu düşünür; ama padişaha götürecektir bir hediyelerinin olmadığını, padişah katına hediyesiz varamayacağını söyler. Hanımı yağmur yağdığında gölcüklerine dolan suyun kıymetli bir hediye olacağını söyler. Karı koca hediye fikrinde de anlaşılır.

Arap gece gündüz yol alarak, yollarda namaz kılıp Hakk’a niyaz ederek Bağdat şehrine varır ve padişah sarayının yolunu tutar. Genç, yaşlı herkes oradadır ve padişahın elçileri kendisine ne istediğini sorarlar. Arap, dünyada türlü türlü suların olduğunu; ama kendisinin getirdiği kadar lezzetli bir suyun olmadığını, o suyu da padişaha getirdiğini söyler. Durumu öğrenen padişah onu katına alır, misafir eder, izzet ve ikramda bulunup ağırlarlar. İsteddiği şeyleri de vererek Arap’ı vadisine uğurlarlar.

Memleketine gelen Arap bu nimetlere şükür edip, secdeye gider.

Bu hikâyenin kaynağı için hikâyenin sonunda bir ipucu beyti bulunmaktadır. Şair Mevlânâ’nın sırlarından bir işaret alınması gerektiğini, onun aşkına mal ve mülklerin terk edilmesi gerektiğini tembihler.

3. Der Hikâyet-i Muâviye Radiyallâhu anha

Muaviye sarayında bir müddet halvete çekilmiştir, yanında kimse gelip gitmez ve o bu sırada ibadetle meşgul olur. Bir gün uykusu gelince yatar ve uyur. Birinin seslenmesi ile uyanan Muaviye duruma kızar, sesin kime ait olduğunu aramaya başlar. Perdenin arkasındaki İblis'i görür ve adını sorar o da açıkça adının Şaki İblis olduğunu söyler. Kendisini niye uyandırdığını sorduğunda, namaz vakti geldiği için uyandırdığını söyler. Peygamberin namazın vaktinde kılınması gerektiğini, resul emrine uysun, diye kendisini uyandırdığını söyler.⁵³ Muaviye buna inanmaz ve işin aslını sorar. İblis'in işinin fitne ve haset olduğunu, bu yalana inanmayacağını söyler.

İblis zamanında kendisinin melek olduğunu, onun da ibadet ettiğini, o güzel günlere dönmek istediğini, bu ayrılığın onu üzdüğünü anlatır. Kendisini bu yüzden uyandırdığını, namazı zamanında ve cemaatle kılmanın makbul olduğunu söyler. Buna da inanmayan Muaviye işin aslını sorduğunda, İblis işin gerçeğini anlatır: “Adamın birisi bir gün mescide gidiyordu. Orda cemaatin dağılmak üzere bulunduğunu gördü. Cemaate neden erken çıktıklarını, sordu. Onlardan birisi de bunun peygamber emri olduğunu, kendisinin peygamber emrine uymadığını söyledi. Bunları işiten adam öyle üzüldü, öyle mahzun oldu ki nice ah u zar eyledi. Bunu gören o cemaatten birisi kendisinin ahı, inlemesiyle namazını takas edebileceğini söyledi. Adam bunu kabul etti ve cemaatle namaz kılan adamın namazını alıp, kendi ağlama ve inlemesiyle değişti. Namazı alan adam gece uykuya yattığında bir rüya gördü. Rüyasındaki ses ona ah ve inlemesinin kıymetini bilmediğini, o derdin tıpkı âb-ı hayata benzediğini ve namazdan daha kıymetli olduğunu söyledi.”

İblis Muaviye'ye “Seni namaza kaldırmam, sen de böyle feryat figan ederdin ve namazdan daha değerli bir iş işlemiş olurdun.” der. Muaviye de İblis'e “Senin hayır için beni uyandırmayacağımı bilirdim” diye cevap verir.

4. Hikâyet-i Şîr ü Nahcîrân

Hikâyeye göre vadinin birisinde bir kısım hayvanlar hep birlikte yaşar, gecelerini gündüzlerini bu vadiye geçirirler. Bu vadiye aslanın birisi gelir, istediği hayvana pençesini vurup, canını alır. Aslan yanlarına gelir gelmez hepsini bir korku alır.

⁵³ “Fevtten evvel tââte acele edin.”

Onu gören vadideki tüm hayvanlar kederle dolar. Bir gün toplanıp bu derde bir çare bulmak isterler. Aslanı güçleriyle alt etmenin mümkün olmadığı kararına varırlar.

Aslanın katına gelip ondan bu vadiye gelmemesini, kendisinin yiyeceğini kendisine vereceklerini söylerler. Aslana bu sözler hoş gelse de, çalışmanın faydalarından bahseder ve kendisine bir hile yapmadıklarından emin olmak ister. Onlar da aslanın sultanları olduğunu, bu duruma tevekkül etmesini, tevekkül edenlerin hali ile ilgili nice misaller vererek öğütlerler.

Hayvanlar aralarında kura çekerek aslana yem olurlar. Bir gün kura tavşana çıkar. O gün aslanın yeminin tavşan olması gerekir. Tavşan kura kendisine çıkınca aslana gitmek istemez. Hayvanlar aslana söz verdiklerini ve sözlerinden dönmemeleri gerektiğini hatırlatırlar. Tavşan buna rıza göstermediğini tekrar söyler ve aslandan kurtulabileceklerini ekler. Onlar da tavşanın aslana galip gelemeyeceğini, bu sözlerin gereksiz olduğunu belirtirler. Tavşan onu alt edebileceğine dair nice sözler söyler. Bunun nasıl olacağını sorduklarında sırrını ayan etmeyeceğini söyleyip, aslanın yoluna revan olur. Aslanın yanına gitmekte acele etmediği gibi ağırdan alır.

Aslanın yanına geldiğinde aslan son derece sinirlidir. Tavşana ahdinde vefa göstermediğini, cezasını vereceğini söyler. Tavşan gelmemesinin bir mazereti olduğunu söylese de aslan dinlemek istemez. Sonunda aslanı, özrünü dinlemeye ikna eden tavşan hikâyesini anlatmaya başlar.

Sabahleyin arkadaşı ile birlikte aslanın yanına gelirken genç bir aslana rastladıklarını, ona durumu arz ettiklerini, kendilerinin bir şahın hizmetkârı olduklarını, ona gıda olmak için yolda olduklarını belirttiğini söyler. Genç aslan da asıl şahın kendisi olduğunu, diğer aslandan eksik olmadığını söyler. Bunun üzerine tavşan bunu gıdası olacağı aslana iletme istediğini söyleyince yoldaşını rehin olarak bıraktığını ekler. Bunları duyan aslan diğer aslanı bulmak için tavşanla yola çıkar. Tavşan, aslanı derin bir kuyunun önüne getirir. Genç aslanla birlikte esir olan yoldaşının kuyunun içinde olduğunu söyler. Aslan tavşanı da koltuğuna alarak kuyunun üstüne varır. Su da koltuğundaki tavşanın ve kendisinin aksini görür. Gördüğünü düşman sanarak tavşanı bırakıp suya dalar.

Tavşan aslandan kurtulduklarının müjdesini vermek için diğer hayvanların yanına gelir. Hep birlikte kuyuya geldiklerinde kuyu içindeki aslanı görürler. Tavşana binlerce teşekkür eder ve iltifatta bulunurlar. Tavşana bunu nasıl başardığını

sorduklarında o da bu tedbirin kendisine sabırla ve Haktan gelen rahmetle ulaştığını söyler. Hikâye önce tavşanın ağzından söylenen, sonra da müellifin eklediği çeşitli nasihatler ile son bulur.

2.2.3.5.Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ından Alınan Hikâyeler

1. Hikâyet-i Rüstem-i Dâsitân

Hikâye Rüstem ile bir Kürt arasında geçmektedir. Hikâyede Rüstem herkes tarafından tanınan, şöhreti âlemi almış, kahramanlığı ile meşhur olmuş, adaleti ile tanınan, korkusunu düşmana salmış bir hükümdardır.

Rüstem bir gün yolda giderken, kalede olan ve çok sevdiği elli atı aklına gelir. Onları görmeye için döndüğü ıssız yolda bir adamla karşılaşır. Adamla selamlaştıktan sonra Rüstem ona ne işi olduğunu, bu ıssız yerde ne aradığını sorar. Adam da kalede sultanın çok sevdiği atları olduğunu söyler ve atları çalmayı teklif eder. Rüstem bu işin çok zor olduğunu, nasıl yapacaklarını sorar. Adam işi nasıl yapacaklarını anlattıktan sonra, birlikte kale burçlarına varırlar. Burada Rüstem'e mihlari verir, bunları taşa geçirerek yukarı çıkmasını, atları yukarıdan kendisine atmasını, kendisinin de onun attığı atları tutacağını söyler. Rüstem bunun yapılamayacak kadar zor olduğunu, taşlara mihlari geçmeyeceğini söyleyince, adam mihlari ayağıyla vurarak yağa geçirir gibi taşa geçirir ve kaleye çıkar. Elli atın hepsini birden alır ve bir yere toplar. Yukarıdan atları atmaya başlar ama Rüstem tutamayınca at perişan olur. Bu kez adam Rüstem'i yukarı gönderir, onun atmasını ve kendisinin atları tutacağını söyler. Rüstem yukarı çıkar, atları atmaya başlar. Adam atları top gibi kolayca tutar ve hepsini bir yere bağlar. Rüstem kaleden bin zahmetle iner.

Rüstem kaleden inince adam, atların Rüstem adında bir sultanın olduğunu, Rüstem'in cesaretini, korkusuzluğunu över ve onunla baş etmenin mümkün olmadığını söyler. Bunun üzerine Rüstem Kürt'e onu tanıyıp tanımadığını, ondan niçin bu kadar korktuğunu sorar. O da tanımadığını; ama şöhretini duyduğunu söyler.

İkisi söyleşerek yola devam ederken Rüstem onu öldürüp, atlarını elinden almak için güzünü çıkarıp Kürt'e vurur. Üç defa arka arkaya tüm gücüyle vurmasına rağmen adamın kılı bile kıpırdamaz. Şakayı bırakmasını söyleyen adam elinin arkasıyla Rüstem'e vurur vurmaz, Rüstem yere düşer.

Rüstem adamın namının olmadığını ama gücünün kendisinden fazla olduğunu anlar. Atları elinden ancak hileyle alabileceğini anlar. Adama atlarla yola devam etmesini kendisinin ona yetişeceğini söyler. Bir dağın arkasından dolanarak ansızın adamın önüne çıkar. “Buralar Rüstemin’dir, Rüstem de benim.” diye bağırarak adama tehditler savurur. Adam Rüstem adını duyar duymaz atları bırakıp kaçar. Rüstem, hikâyenin sonunda erliğin güçle değil namla, adla olduğunu söyler.

2.2.3.6.Kaynağı Tespit Edilemeyen Hikâyeler

1. Hikâyet-i Leylî ve Mecnûn

Mecnûn bir gün Leylâ’nın yemek yapıp dağıttığını görür. Leylâ’nın yemeğinden bir kap da kendisi alabilmek için herkesle birlikte sıraya girer. Mecnûn Leylâ’dan lütfedip kendisine de bir kap yemek vermesini ister. Leylâ kaşlarını çatıp, kepeyle Mecnûn’un eline vurur, elindeki yemek çanağını kırar.

Leylâ kepeyi vurur vurmaz Mecnûn coşarak oynamaya başlar. Onu izleyenler neden incinmeyip, üstüne sevindiğini sorarlar. O da Leylâ’nın kendisine baktığını, milletin içinde aşkını örtbas etmek için çanağını kırdığını söyler.

Hikâyenin devamında başka bir hikâyeye geçilir. Mecnûn’un ahvalini duyan halife Leylâ’yı çağırır. Leylâ’nın ufak tefek bir kız olduğunu gören halife Leylâ’dan bunu nasıl başardığını, Mecnûn’u kendisine nasıl böylesine âşık ettiğini sorar. O da bu durumu kendisinin ancak Mecnûn olduğunda anlayabileceğini söyler.

Leyla ve Mecnûn hikâyelerinin çoğunda olmayan bu kısım ile ilgili Agâh Sırrı Levend “Câmî’nin eserine kattığı motifler arasında” yer vermiştir.⁵⁴ Çalışma konusu mensevînin şairi Câmî’den etkilenmiş olabilir. Bir diğer ihtimal de kendi zamanına kadar Türkçe yazılmış olan Leylâ ve Mecnûn’lar olabilir. “Câmî’den sonra bizdeki Leyla ve Mecnûn’larda ise bu motif Hamdullah Hamdi, Celilî ve Sevdâ’i’de vardır.”⁵⁵

2. Hikâyet-i Sikender

Cihan padişahlarından İskender benzersiz bir şehir yaptırır. Bu şehir deniz kenarında, denizin tamamını gören, sürekli dalgaların dokunduğu, içerisinde türlü türlü binaların olduğu bir şehirdir. Bir gün Aristo, İskender için tılsımlı, benzersin bir ayna

⁵⁴ Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, s. 53.

⁵⁵ Levend, *age.*, ss. 206-223.

yapmak ister. İskender, Aristo için gerekli her şeyin verilmesini emrindekilere buyurur. Aristo bu aynayı yapar. Bu benzersiz ayna uygun bir yere konur. Aynanın tılsımı şudur: Denizden gelen düşman gemilerini çok ötelere götürür ve düşman gelen tarafa çevrildiğinde gemileri yakar. Bu aynadan inşasından sonra günler, aylar geçse de şehre düşman askeri giremez.

Hikâyenin sonunda şair aynayı şehrin tenine benzetir. Eğer insan vücudunun şehrine bakarsa orada şerrin, hırsın arzusunun dolu olduğunu görür. Şair bunlardan kurtulmak için nefsin şerrinden uzak durmak bu kötü arzuları da yakmak gerektiğini söyler. Her hikâyenin sonunda olduğu gibi bu hikâyeyi de nasihatle bitirir.

Bu mazmun daha önce İskender-nâme yazmış şairlerden Nizâmî ve Emîr Hüsrev'de geçmektedir. Türk Edebiyatında İskender-nâme yazan Ahmedî bu yüksek sütunu anlatırken Nizâmî'den yararlanmıştır. Emîr Hüsrev'de ise yüksek sütun üstündeki tılsımlı bir aynadır.⁵⁶ Lokman bu hikâyeyi yazarken bu isimlerden yararlanmış olabilir.

3. Hikâyet-i Hekîm Kâmil

Halkın bütün sırlarını bilen, kendisine hayran bırakan bir hekim vardır; ama kimse onunla arkadaş olamaz. Bu hekim halk içinde itibarlı, saygın birisidir. Herkesin her derdine çare bulur. Bir gün şaşının birisi onun bu sırrını bilmek istediğinden mahremine girmeye yol bulur. Amacı hekimin sırrını öğrenip onu halkın önünde rezil etmektir. Şaşı girdiği odada bir ayna görür. Daima hekimin karşısında duran bu ayna, hekime bütün sırları âşikâr etmektedir. Hekim her sıkıntısına, her işine bu aynayla yol bulur.

Şaşı aynanın sanatını anlar. Hekimin bütün sırrı, hikmeti bu aynadadır. Her işine bir çare bulmasının, halkın hepsinin bu hekime kul olmasının sebebi budur.

Bunu gören şaşı kendisi de bu aynadan faydalanmak ister. Aynadan sırlar almayı, herkesi kendisine hekim gibi esir yapmayı ister.

Şaşı aynaya bakar. Aynaya baktığında çirkin iki yüz görür.

Müellif hikâyesini şu şekilde bitirir: “İki görmek gaflet alametidir. Hakkın esrarına yol bulmak için ikilikten kaçmak gerekir. Bire iki diyen tepe taklak olur ve yeri

⁵⁶ Ahmedî, *İskender-nâme*, haz. İsmail Ünver, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1982, s. 18.

kuyu dibi olur. Gönül ehli olan kişiye iki görmemek, ikiyi gözetmemek ve bir olmak gereklidir.”

4. Hikâyet-i Pâdişâh-ı Âşık-ı Sâdık

Çok itibarlı, varlıklı, kahraman bir padişah vardır. Bu padişahın eşi, benzeri olmayan güzellikte bir esiri vardır. Padişah onu kendine yoldaş edinir ve çok sever. Ondan ayrı kalmaz, onu görmeden edemez, onsuz bir lokma yiyemez.

Padişah başındaki işlerden dolayı onun vuslatına yol bulamaz. Bu işe bir çare düşünür. Bir gün o esiri yanına çağırır. Kendisini hazinelerin başına haznedar atadığını söyler. Esir haznedar olunca geceler, gündüzler ondan ayrı geçmeye başlar.

Padişah bir gün başka bir kulunu çağırıp şöyle der: “Şu tacımı al, kimseye görünmeden haznedarımın yanına bırak.”

Esir uyanınca padişahın tacını yanında görür. Bunu kimin yaptığını düşünürken, padişahın gönderdiği adamlar onu apar topar padişah katına getirirler. Şahın huzuruna gelen esir binlerce özür dilese, durumu anlatmaya çalışsa da şahın huzurunda kabul görmez. Boynuna zincirler vururlar, ayaklarını bağlarlar, benzi sapsarı halde şaha sunarlar. Şah bunun yeterli olmadığını ona köşkünde, kendi yanında bir zindan yapılmasını ve oraya kapatılmasını söyler.

Şahın yanına kapatılınca, şah bin özürle durumu anlatır. Kendisinin vuslatına yol bulmak için bu çareyi düşündüğünü söyler. Gece gündüz sevdiğini zindancı gibi bekler.

Şair aşka kul olana sultanların kul olduğu, doğru yar bulanların zindanlarının gülzar olduğu gibi türlü nasihatlerle hikâyeyi sonlandırır.

5. Hikâyet-i Şehzâde-i Âşık u Sâdık

Adaleti ile bilinen, iyi ad sahibi bir padişah vardır. Bunun akıllı, bilgili bir de tabibi vardır. Şah, tabip ne isterse yapar, ne dilerse verir. Padişahın bir de çok sevdiği, dünya güzeli bir oğlu vardır.

Bir gün şahın oğlu hazineyi görmek ister. Şah da yanına tabibi de koyarak oğlunu hazineye gönderir. Haznedar, tabip ve şahın oğlu hazineyi gezerken oğlan bir hokka görür. İçinde bir zerresinin bile insanı helak ettiği zehir vardır. Oğlan bu zehri içer. Bir damlasının insanı öldürebileceği bu zehir oğlana hiçbir şey yapmaz.

Tabip bu işe çok şaşırır. Zehrin er geç oğlana zarar vereceğini düşündüğünden durumu şaha anlatır. Şah zamanla tesir edeceğini düşünerek korkar. Tabibe bunun sebebini ve çaresini bulmasını yoksa kendisine zarar vereceğini söyler.

Tabip durumu araştırmak için şehzadenin yanına gelir. Sevdiğinin kim olduğunu, onu kendisine getireceğini söyler. Şehzade önce kimseyi sevmediğini söylese de sonra kimi sevdiğini açıklar.

Tabip durumu anlar. O zehir şehzadenin aşkının devasıdır. Eğer o aşk şehzadeden giderse zehir o zaman şehzadeye tesir edecektir.

6. Der Hikâyet-i Cevân-ı Hûb-rû

Zamanın birinde çok güzel bir genç vardır. Nişabur'da yaşayan bu oğlanın oldukça malı ve askeri vardır. Bu civan emrindekilerle yer, içer, gününü gün ederdi.

Bu civan bir gün ansızın yıllarını böyle boş geçirdiğini, Hakk'ın huzuruna böyle kara bir yüzle varamayacağını düşünür, Kâbe'ye doğru yola çıkar. Yolda kendisi gibi Kâbe'ye giden bir kafiyeyle rastlar ve onlarla yoldaş olur. Bağdat'a ulaştıklarında mutlu bir şekilde burayı gezmeye başlar. Dicle kıyısına geldiğinde gemiler görür.

Bu gemilerden birisi onu gemiye binmeye ikna eder. Gemi ile gezerken bir saray görür, sarayda da ay yüzlü bir güzel görür. Görür görmez ona âşık olan genç tüm malını mülkünü bu kız yoluna harcar. Kendisinde maldan mülkten eser kalmadığında kız daha fazlasını ister.

Bu sırada sihir bozulur, gencin aklı başına gelir. Karşısında da ay yüzlü güzelden eser yoktur. Aksine ihtiyar, çirkin bir kadın durmaktadır. Aklını toplayan genç gemiden iner ve kendileri ile birlikte geldiği kafiyeyle sorar. Kafiye çoktan gitmiş, iş isten geçmiştir.

7. Der Hikâyet-i Âşık-ı Sâdık

Rum ülkesinde yaşayan bir genç Hicaz'a gitmek üzere yola koyulur. Mısır'a geldiğinde bağların, bahçelerin, sarayların olduğu bir yere uğrar. Orada da güzel bir genç görür ve gönlünü o gence kaptırır.

Bu hâl üzere günler geceler geçerken birisinin bu durumdan haberi olur ve âşık olan gence derdini anlatmasını söyler. Genç de önce kendi ülkesinin yani Rum ilinin

hâlimden ahvalinden, sonra kendi seferinden ve başına gelen âşıklıktan bahseder. Mısır'a gelip bu aşk yüzünden bir yere gidemediğini söyler.

Kendisini dinleyen arkadaşı, ona aşkını itiraf etmesini teklif eder. İkisi birlikte maşuk gencin yanına varır ve hâllerini arz ederler. O da kendisine âşık olan birinin canından vazgeçmesini ve kendisini dâr eylemesi gerektiğini söyler. Âşık olan genç bu sözün başının üzerinde yeri olduğunu söyler ve o gece sevgilisinin mahallesinde kendisini asar.

Maşuk genç sabah olduğunda çevredeki gürültünün sebebini sorar. Bir gencin aşkı için kendisini astığını söylediler. Maşuk genç hemen dün olanları hatırlar, sözlerinden çok pişman olur ancak iş işten geçmiştir. Bu durumda maşuğa düşenin âşığa tabi olmak olduğunu söyler ve aynı yerde kendisini o da asar.

8. Hikâyet-i Seyyâh-ı Cihân

Geminin biri okyanusta giderken bir ağaca rastlar. Okyanusun ortasındaki ağaç devasa büyüklüktedir. Boyu bin kulaç, bir budağının eni neredeyse yüz arşındır. Bu ağacın dibi uçurumdur ve gemi giderken bu girdaba düşer. Zira daha önce de nice gemiler bu girdaba düşmüştür. O girdapta kendilerinden başka düşmüş olan nice gemilerin olduğunu görürler.

Gemici duruma çok üzülür, artık akıbetlerinin geldiğini düşünmeye başlar. Eğer bu derde bir çare olacak birisi varsa ona laller, yakutlar vermeyi teklif eder. Gemici bu duruma dedesinden işittiği bir çare olduğunu söyler. Çare şudur ki birisinin kendi hayatından vazgeçerek bu ağaca çıkması, ağacın tepesinde bulunan turra ile davula üç kez vurması gerekmektedir.

Bunları işiten gemi ahali kimisi babasının beklediğinden, kimisi kardeşleri olduğundan, kimisi de çoluk çocuğu olduğunu sebep göstererek kabul etmez. Bu arada gemide bulunan Buharalı seyyah kimsesi olmadığı için canını bu yolda feda edebileceğini söyler.

Seyyaha bir aylık yiyecek içecek verip, beline bir kement bağlayarak gönderirler. Seyyah üç gün daldan dala atladıktan sonra ağacın tepesine varır. Denildiği gibi orada bulunan turra ile davula üç kez vurur. Gemi üçüncü vuruş ile birlikte girdaptan kurtulur, içindekiler sevinçle yolculuklarına devam ederler. Seyyah çaresizce ağacın tepesinde kalır.

Seyyah ağaç tepesinde bir kuş yuvası görür. Bu yuvanın içinde kuş yavruları vardır ve onları gözlemlemeye başlar. Akşam olunca devasa büyüklükteki ataları gelir ve yavrularına getirdiği fili yedirir. Sabah olunca uçarak denizi geçen kuş akşama yine bir fil ile döner. Bunları gören seyyah dua eder ve kuşun gagasında uçmayı ister. Bunun için Allah'a yalvarır.

Seyyah kuşun gagasında uçar ve kuş onu bir kaya başına getirir. Orada da niyaz eden seyyah bir sandal görür ve sandala biner. Sandal onu başındaki ağaçlarda türlü meyvelerin olduğu, kuşların ötüştüğü bir pınar başına getirir. Bu pınarın taşlarının her birisinin bir yakut olduğunu görür, ondan bir avuç alarak devam eder, başka bir yere varır. Orada da âb-ı hayat adlı suyu görür ve onun taşlarından da bir avuç alır ama bir yudum su içmez. Tekrar sandala binip başka bir yere varan seyyah burada bir halka rastlar, bu halk onu alıp şahlarına iletirler.

Şahın huzuruna geldiğinde olan bitenden haberdar olan ahali ve sultan onu fedakârlığından dolayı takdir ederler; ancak âb-ı hayattan bir yudum içmemiş olmasına da hayıflanırlar.

9. Hikâyet-i Merd Dervîş

Dilencilik yapan bir dervîşin dilenirken söylediği sözler derlenip bu başlık altında toplanmıştır. Dilenen dervîş nasihat eder gibi şunları söylemektedir:

- Hayır uman kişi bir saadet ehli bulmalıdır.
- Acele eden hocadan kaçmalıdır, zira ondan hiçbir talebesine hayır gelmez.
- Soyu bozuk olan kişinin de yaptığı her iş kendi gibi alçak olur.
- Asil olmayan gayretsiz, arsız ve gaddar olur.
- Hafif kişilere şefkat etmemeli hatta onların yarasına tuz ekilmelidir.
- Nefis düşmanların en büyüğüdür ve onu yenmek pehlivanların işidir.
- Bir yola girince arkadaş edinmek gerekir. Önce refik sonra tarik.
- Cahili yoldaş edinirsen bir gün senden usanır.

Hikâye yukarıdakiler gibi bir takım nasihatlerden oluşmaktadır. Hikâyede bunun dışında herhangi bir olay örgüsü, kişi, zaman ve mekân unsurları bulunmamaktadır.

10. Hikâyet-i Sâhib-i Dil

Gönül sahibi tüccarlardan birisi bir gün halini anlatmaya başlar. Bir zamanlar kendisinde hesapsız paranın, altının ve gümüşün olduğunu söyler. Bu adam her yere sefere giden ve değerli ne varsa o seferlerden alıp gelen birisidir.

Yine bir gün büyük bir kervanla bir vadiye geldiklerinde, yerde yatan ve canı çıkmak üzere olan bir adam görürler. Zengin adam ölüm halindeki adama acır. Aciz adamı yedirir, içirir. Adam kendine geldiğinde neden bu hale düştüğünü sorar. Adam, yolda kafil ile giderken kendisine birisinin bir kadeh sunduğunu ve gafletle onu içtiğini söyler. Kadehi içtikten sonra erzakını ve malını kendisine içki veren haramilerin aldığı anlatır. O içkinin kendisini olgunluktan hamliğa, varlıktan yokluğa sürüklediğini söyler.

11. Hikâyet-i Pîr ü Püser

Gencin birisi aziz bir yaşlıya dünyayı baştan sona bilen, bütün iniş yokuşlarını ezber eden, dünya ehlinin hâllerini anlatan, büyüklerden dinlediği ibretli bir hikâye anlatmasını ister. Aziz adam bu soru karşısında şu hikâyeyi anlatır: Adamın birisi hiç emek harcamadan kendisine uzun süre yetecek kadar kıymetli taşlar bulur. Bunlar yakut, mercan, lal gibi değerli taşlardır. Adamda yanına kimse farketmesin diye bu maldan bir avuç alır ve elbisesine saklar. Aceleyle dışarıya çıkmak istediğinde kapının bağlı olduğunu ve başkaca da çıkmak için yol bulunmadığını görür. Anlar ki taşlar tılsımlıdır, o taşlardan alanın kapıdan çıkıp gitmesine imkân yoktur. Adam aldığı değerli taşları bıraktığında kapının kendisine açıldığını görür. İhtiyar hikâyesine konu ile ilgili öğütler ekleyerek devam eder.

12. Hikâyet

Müflis bir rind bir külhanda yaşamaktadır. Bir gece uykuya yattığında rüyasında bir devletin şahı olduğunu görür. Rüyasında taht, tac sahibidir. Son derece mutludur, hemen hemen hiç derdi tasası yoktur. Padişahlığın tüm alametlerini kendisinde toplamış, tüm cihan onun emri altına girmiştir.

Bunun gibi şeyleri rüyasında görürken birden uyanır ve kendisinin külhanda olduğunu görür. Rüya da gördükleri ciğerini yakar, o rüyanın hayali ile delirir ve gördüğü herkese bu rüyayı anlatmaya başlar.

Hikâye herkese tacın, devletin, bahtın yar olmayacağını, bunlara layık olunması gerektiğini öğütleyerek son bulur.

Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı metindeki hikâyelerin özetleri yukarıda verilmiştir. Kaynakları tespit edilen hikâyeler için aşağıdaki eserlerden faydalanılmıştır.⁵⁷

2.3. METNİN KAYNAKLARI

2.3.1. ATTÂR VE ESERLERİ

Daha çok Ferîdüddin Attâr ismiyle bilinen Ferîdüddîn Abû-Hâmid Muhammed b. Abû-Bakr İbrâhîm b. İshâk-ı Nîşâbûrî, medrese ve tekkeleriyle Meşhur olan Horasan bölgesinin Nişabur şehrinde dünyaya gelmiştir.⁵⁸ Ferîdüddin Attâr'ın adının Muhammed olduğu 583 hicrîde yazdığı Mantık'al-Tayr'dan (5025-5027) öğrenilmektedir.⁵⁹ Hz. Peygambere ithafen yazdığı beyitte onunla adaş olduğunu söylemektedir:

Suçumu sebep tutup yüzümü karartma

Seninle adaşım ben, bu adaşlık hakkı için beni gör, gözet.⁶⁰

“Attâr” unvanından eczacılık veya tabiplik de yaptığı anlaşılan şair⁶¹, eserlerinde tasavvufî meseleleri hikâye tekniği içerisinde temsili bir şekilde işlemiş dînî-tasavvufî edebiyatımıza büyük ölçüde tesir etmiştir. Mevlânâ'nın onun Esrâr-nâme'sini küçüklüğünden beri yanından ayırmadığı söylenir.⁶²

Attâr, Mantıku't-Tayr, İlâhi-nâme, Esrâr-nâme, Musîbet-nâme, Hüsrev-nâme, Muhtâr-nâme, Divân, Tezkiretü'l Evliyâ adlı eserlerin müellifidir. Kaynaklarda ve çeşitli araştırmalarda “Pend-nâme, Haydar-nâme, Uştur-nâme, Cevherü'z-zât, Nüzhetü'l-ahbâb, Mazharü'l-acâ'ib, Lisânü'l-gayb, Rumû-zü'l- âşıkîn, Şâhbâz-nâme,

⁵⁷ Ferîdüddin-i Attâr, *Mantık Al-Tayr*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001, İstanbul; Ferîdüddin Attâr, *Esrâr-nâme*, çev. S. A. Seyed Torabi-Ali Bektaş, Tablet Yayınları, 2014, Konya; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiret-El Evliya*, haz. Mehmed Zahid Kotku, Nuruosmaniye Matbaası, 1964, İstanbul; A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Kitapevi Yayınları, 2012, İstanbul.

⁵⁸ Ferîdüddin Attâr, *Mantıku't-Tayr*, haz. Sedat Baran, Antik Dünya Klasikleri, İstanbul, 2007, s. 3.

⁵⁹ Ferîdüddin Attâr, *Mantık'al-Tayr*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s. 203.

⁶⁰ Serhat Küçük, “Ferîdüddin Attâr'ın Hayatı ve Eserleri”, *Türk Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2013, V. 2, n. 1, s. 242.

⁶¹ Vesile Albayrak Sak, Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-Tayr Tercümelere, *Turkish Studies*, 2012, V. 7/4, s. 658.

⁶² “Ferîdüddin Attâr mad.”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Devriler-Eserler-Terimler, Dergah Yayınları, c. 3., s. 200.

Mihr ü Müşterî, Heftâbâd, Heft Vâdî, Tercemetü'l-ehâdîs, Sî Fasl, Miftâhu'l-fütûh, Bî-
sernâme, Bülbül-nâme, Mi'râc-nâme, Cüm-cüme-nâme, Vuşlat-nâme, Heylâc-nâme,
Hayyat-nâme, Vasîyet-nâme, Kenzü'l-hakâ'ik, Kenzü'l-esrâr (Kenzü'l-bahr),
Velednâme, Siyâh-nâme, İhvânü'ş-sa-fâ ve Esrârü'ş-şühûd gibi eserler Attâr'a isnat
edilip çoğu onun adıyla basılmış, hatta bazıları Türkçe dâhil birçok dile tercüme
edilmiştir. Ancak son araştırmalar, ilk beş eserin ona isnadının çok şüpheli, diğerlerinin
ise tamamen sahte olduğunu ortaya koymuştur. Fürûzanfer ve Zerrînkûb'a göre ona ait
olduğu şüpheli olan Pendnâme hariç bunların tamamı uydurmadır. Yine bu
araştırmacılara göre adı geçen eserlerin pek çoğu XV. yüzyılda yaşayan Attâr-ı Tunî
tarafından yazılmış, bir kısmı da yine Attâr adlı veya mahlaslı diğer kişilerce kaleme
alınmıştır.⁶³

Kaynaklardan edinilen bilgilerden ve bazı şiirlerinden anlaşıldığına göre Attâr,
küçük yaştan itibaren kendini tasavvufa vermiş ve bu amaçla birçok seyahatlerde
bulunmuştur. Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a yaptığı bu
seyahatlerden sonra Nişabur'a dönen Attâr, burada kendini tamamen tasavvufa vererek
inzivaya çekilmiş, Moğol istilasında şehit edilinceye kadar yaşamını Nişabur'da
sürdürmüştür.⁶⁴

Düşünceleri, temaları ve üslûbuyla yalnız İran edebiyatını değil bütün İslâm
edebiyatını etkileyen Feridüddîn Attâr Türk şairleri üzerinde etkili olmuş İran'ın büyük
mutasavvıf şairlerindedir.⁶⁵

Türk edebiyatında başta Mevlânâ olmak üzere birçok şairi derinden etkilemiş
olan Attâr'ın her bir eseri muhtelif müellifler tarafından ele alınıp tercüme yoluyla
dilimize kazandırılmıştır.

Çalışmanın konusu olan Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı eserde ismi sıklıkla geçen
Attâr ve Mevlânâ'dır. Bu isimlerden yola çıkarak hikâyelerin kaynakları tespit edilmeye
çalışılmıştır. Bu hikâyelere kaynaklık eden Attâr'ın eserler şunlardır:

2.3.1.1. Esrâr-nâme

Bazı tasavvufi ilkeleri hikâye ve efsaneler yardımıyla açıklamak üzere kaleme
alınmış olup Attâr'ın ilk mesnevîlerindedir. Tasavvuf ilkelerini "usûl" olarak

⁶³ M. Nazif, Şahinoğlu, "Feridüddîn Attâr mad.", *DİA*, İstanbul, 1991, c. IV., s. 96-98.

⁶⁴ Küçük, *agm.*, s. 242.

⁶⁵ Albayrak Sak, *agm.*, s. 648.

adlandıran Attâr yirmi altı bölümden oluşan eserinin her bölümünde usûl'ün birini açıklar. Tevhidle ilgili birinci bölümde insanın topraktan yaratılışı, Hz. İsa'nın ve diğer peygamberlerin doğuşu anlatılır. Ayrıca canlı, cansız her şeyin iradesinin Allah'ın emrinde bulunduğu, ibadetin ahret yolunun azığı olduğu ifade edilir. Peygamberlerin medhine ayrılan ikinci bölümde, miraç olayı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölüm, şairin Hz. Peygamber'den şefaât dilemesiyle son bulur. Üçüncü bölümde ashabın faziletleri söz konusu edilir. Bundan sonraki bölümlerde tasavvufi meselelerden, bu yolun güçlüklerinden dünyanın değersizliğinden, dünya ve ahret mutluluğu için ilim, amel ve müşahedenin gerekliliğinden bahsedilir. Bunları insanın, cansız varlıkların ve bitkilerin gelişme devrelerinin anlatılması takip eder. Bütün bu bölümlerde doksan dokuz hikâye ve efsane yer alır. Attâr bu eserinde âyet ve hadislerin yanı sıra tıp ve astronomi terimlerine de yer vermiştir.⁶⁶

Yirmi altı bölüm eserde makale başlığı altında bulunmaktadır. Şeyh Ferîdüddin Attâr, *Esrâr-nâme*'sinde *Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün* veznini kullanmıştır.⁶⁷

Türk Edebiyatında Manzum Esrâr-nâme Tercümelere

Edebiyatımızda *Esrâr-nâme* adı altında eserler vücuda getirenler arasında Ahmedî-i Germiyânî (1334-1413), Ahmed-i Dâ'i (Ö.820 H./1417M.), İlâhî (Ö.869 H./1491 M.), Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Lârendî, Huzûrî (1470-1520'de sağ), Gülşenî (Ö.940 H./1533 M.), Latîfî (Ö.972 H./1565 M.) sayılmaktadırlar. Ayrıca Murâdî (1546-1575), Şemseddin Sivâsî (1520-1597) ve Abdurrahim Karahisârî (Ö.1582)'nin de *Esrâr-nâme* yazdıkları belirtilmektedir.⁶⁸

Gönül Ayan, yukarıda zikredilen isimlerin hiçbirinin aslında *Esrâr-nâme* mütercimi olmadıklarını ispat edip, *Esrâr-nâme* yazdıkları kaynaklarla sabit olan ve kütüphanelerde yazmalarını bulduğu şu isimleri saymıştır: Ahmedî-i Tebrîzî, Molla Abdullah Simâvî, Huzûrî ve Şeyh Latîfî.⁶⁹

⁶⁶ Dâvûd İbrâhimî, "Esrâr-nâme mad.", *DİA*, 1988, İstanbul, c.11, s. 434-435.

⁶⁷ Tuğluk, *agm.*, s. 820.

⁶⁸ Gönül Ayan, *Esrâr-nâme (İnceleme-Metin)*, Tebrizli Ahmedî, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996, s. XXVII-XXXIV.

⁶⁹ Ayan, *age.*, s. 30.

Aynı çalışmada bu isimlerden de Abdullah Simâvî'nin eseri mensur olduğundan ve Attâr'ın Esrâr-nâme'si ile bir ilgisinin olmadığına değinilmiştir.⁷⁰ Bununla birlikte Şeyh Latîfî'nin XVI. yüzyılda telif ettiği eser de mensurdur. Konu ile ilgili çalışma yapan Ayşe Çelebioğlu, eserin sekiz nüshası olduğunu Attâr'ın Esrâr-nâme'siyle ana fikri dışında bir benzerliği olmadığını belirtmiştir.⁷¹

Bunların dışında kaynaklarda İnsan-ı Kâmil mesnevîsi olarak geçen Lâmekânî Hüseyin'e ait başka bir Esrâr-nâme tercümesi vardır.⁷²

a. Ahmedî-i Tebrizî

Esrâr-nâme 19 nüshası bulunan 1865 beyitlik bir mesnevîdir. Bu eser Ahmedî'nin kendi tabiriyle, Attâr'dan bir tercümedir. Eserde otuz dokuz hikâye vardır ve bunların sadece üç tanesi Attâr'ın Esrâr-nâme'sinden alınmıştır. Bununla birlikte Attâr'da 26 altı; Ahmedî'de de 22 makale bulunmaktadır. Ahmedî, Attâr'dan farklı bir vezni tercih etmiş sadece 6 yerde aynı vezni kullanmıştır.⁷³

b. Huzûrî

140 varak ve 4200 beyitten müteşekkil eseri Huzûrî mahlaslı şair telif etmiştir. Beyitler aslına sadık kalınarak titizlikle tercüme edilmiştir. Tercüme çok güzeldir. Şair Attâr'ı beyit beyit takip etmiş, ana fikirden hiçbir zaman ayrılmamış, mümkün olduğu yerde aynen, olmadığı yerlerde mealen, bazen de serbest tercüme etmiştir. Eserin yedi nüshası tespit edilmiştir.⁷⁴ Gönül Ayan'a göre Esrâr-nâme mütercimleri bunlardan ibarettir.

c. Lâmekânî

Esrâr-nâme tercümesi kaynaklara İnsan-ı Kâmil mesnevîsi olarak geçmiştir. Lâmekânî, Esrâr-nâme'yi kısmen tercüme etmiştir. Kütüphanelerdeki mevcut Esrâr-nâme nüshalarının beyit sayısı ortalama üç bindir. Lâmekânî'nin Esrâr-nâme tercümesi

⁷⁰ Ayan, *age.*, s. XXX.

⁷¹ Ayşe Çelebioğlu, “Şeyh Latîfî ve Esrâr-nâme Adlı Risalesi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2014, s. 5-6.

⁷² İbrahim Halil Tuğluk, “Lâmekânî Hüseyin'in Esrâr-nâme Tercümesi”, *Turkish Studies*, 2008, v. 2/ 1, s. 823.

⁷³ Ayan, *age.*, XXXVII-LXIV.

⁷⁴ İbrahim Kutluk, “Kültür ve Dil Tarihimizin Yeni bir Vesikası Attâr'ın Esrâr-nâme Tercümesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1946, c. 2, S.1, 127-131.

ise 537 beyittir. Attâr, Esrâr-nâme'yi “Mefâîlün Mefâîlün Feûlün” vezniyle kaleme almıştır. Lamekani de Esrâr-nâme'yi aynı vezinle tercüme etmiştir.⁷⁵

2.3.1.2. Mantıku't- Tayr

Attâr'ın en meşhur mesnevîlerindendir. Türk edebiyatında da oldukça ilgi görmüş, defalarca tercüme edilmiştir. Bir çerçeve hikâye ve içresindeki kısalı, uzunlu muhtelif hikâyelerden oluşur.

Hikâye esas itibariyle şöyledir: “Kuşlar bir araya gelip padişahsızlığın kendileri için iyi olmadığından, başsız kalan ülkelerde nizam intizam olmadığından yakınırılar. Bu sırada Hüthüd çıkagelir. Kendisini Süleyman peygamberin mahremi ve postacısı olarak tanıtır. Kuşlara, “Sizin zaten bir padişahınız var; ama haberiniz yok. O bize bizden yakın da biz ondan uzağız. Daima padişah odur. Adı Sîmurg'dur, binlerce nurve zulmet perdeleri ardındadır. Gelin de onu arayıp bulalım,” der. Kuşlar ne kadar özür beyan ettilerse de onları kandırmayı başarır. Hepsini birden Hüthüd'ün arkasından Sîmurg'u bulmak için düşerler yola. Yol uzun ve çetindir. Önlerinde aşılmayı bekleyen “istek, ask, marifet, istiğna, tevhit, hayret ve fakr u fenâ” adları verilen yedi vadi vardır. Hüthüd, bu vadilerin asılmasından sonra Sîmurg'a ulaşacaklarını söyler kuşlara. Onlardan biraz daha gayret ve sabır ister. Fakat kuşların kimisi yoldaki hicaplarda kalır, kimisi yem isteğiyle bir yere dalar, kimisi aç susuz can verir. Nihayet yüzlerce kuştan ancak otuz kuş, bu vadileri aşabilir, yüzlerce kuştan sadece otuz kuş kalır geriye. Merakla Sîmurg'u sormaya başlarlar. Tam bu sırada bir postacı gelir ve hiçbir şey söylemeden bir kâğıt uzatır kuşlara. Sonra “Okuyun” der. Kuşlar kâğıdı okuyunca bütün yaptıklarınının kâğıtta yazılı olduğunu görüp şaşırırlar. Bu sırada Sîmurg da tecelli eder. Fakat tecelli edenin kendileri olduğunu ve kendilerinin Sîmurg'dan, yani mana bakımından otuz kuştan ibaret bulduklarını görüp büsbütün hayrete dalarlar. Sîmurg, “Siz buraya otuz kuşgeldiniz, otuz kuş göründünüz. Daha fazla yahut daha eksik gelseydiniz o kadar görünürdünüz. Burası bir aynadır!” der. Hâsılı bu makamda hepsi Sîmurg'da fâni olurlar. Yani Allah'ı arayan onu en sonunda kendi içinde, kalbinde bulur.”⁷⁶

⁷⁵ Tuğluk, *agm.*, s. 832.

⁷⁶ H. Ahmet Sevgi, “Mantıku't-tayr mad.”, *DİA*, Ankara, 2003, c. 28, s. 29.

Attâr'ın eseri dilimize tercüme yoluyla girmiştir. Tasavvufî öğretiyi alegorik bir dille, konu bütünlüğü içinde ele alan ve hikâyelerle halka indirgeyen bu eser, kaynak eser olma özelliği kazanmıştır. Mantıku't-Tayr'ın edebiyatımızda XIV. yüzyıldan başlayarak XVIII. yüzyıla kadar her yüzyılda tercümeleri ve benzerleri yazılmıştır.

Gülşehrî Mantıku't-Tayr (1317), Ali Şir Nevaî Lisâni't-tayr (1498-1499), Şemsî Deh Murg (1514), İbrahim Gülşenî Sîmurg-nâme (d. 1533), Zaîfî Gülşen-i Sîmurg (d. 1559), Ârifî Mehmed Ravzatü't-Tevhîd (d. 1563), Kadioğlu Şeyh Mehmed İnşirâhu's-Sadr (1578), Şemseddin Sivâsî Gülşen-âbâd (d. 1595), Fedâî Dede Mantuku'l Esrâr (d. 1635) bu eserlerdendir.⁷⁷

Türk Edebiyatında Manzum Mantıku't-Tayr Tercümeleri

a. Gülşehrî-Mantıku't-Tayr

Gülşehrî Mantıku't-Tayr'ı manzum olarak tercüme eden müelliflerden birisidir. Eser tam anlamıyla birebir bir tercüme değildir. Gülşehrî'nin esere eklediği, çıkardığı bazen de kısalttığı bölümler bulunmaktadır.⁷⁸ Konu ile ilgili olarak İlhan Genç: “Canlı tasvirler, ağaçlar, çiçekler, yeşillikler ve kus sesleriyle yarattığı çeşitlilik Mantıku't-Tayr'ı aslından daha renkli bir eser haline getirmiştir.”⁷⁹ der.

b. Ali Şir Nevâyî-Lisanü't-Tayr

Ali Şir Nevâyî bir diğer Mantıku't-Tayr mütercimidir. Çağatay sahasının bu önemli şairi eserine Lisanü't-Tayr adını vermiştir. Onun eseri de Attâr'ın eserinin tercümesi değildir. Mustafa Canpolat eserle ilgili: “Ali Şir Nevâyî her ne kadar tercüme kelimesini kullanıyorsa da bu eseri olduğu gibi aktarmamış, gereksiz bulduğu bazı bölümleri bırakmış, yeni öyküler eklemiş, eserin islenişinde baştan sona kendi kişiliğinin ve çağının damgasını vurmuştur.”⁸⁰ der.

c. Derviş Şemseddin-Deh Murg

⁷⁷ Sak, *agm.*, s. 655.

⁷⁸ Kemal Yavuz, Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme), Kırşehir Valiliği Yayınları, Ankara, 2007, s. XIII.

⁷⁹ İlhan Genç, *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005, s.521.

⁸⁰ Mustafa Canpolat, *Ali Şir Nevâyî Lisânü't-Tayr*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 2-3.

Şairin günümüze ulaşan tek eseridir. Eser, mesnevî tarzında, Attâr ile aynı vezinde yazılmış ve 710 beyit civarındadır. Manîku't-Tayr tarzında yazılmış, yine ondaki gibi kuşların birer karakteri temsil ettiği, tasavvufî konuların işlendiği bir metindir.⁸¹

Mahmut Kaplan eseri “Tercüme ya da uyarlama olmayıp, orijinaldir.” diye tanımlar.⁸²

d. Zaîfî Pir Mehmed bin Evranus bin Nureddin-Gülşen-i Sî-murg

“XVI. asrın sonuna kadar Attâr’ın Mantıku’t-Tayr’ının tam ve manzum tek tercümesi Zaîfî’nin Gülşen-i Sî-murg isimli mesnevîsidir. Şair Attâr’ın eserini tercüme ederken bölüm bölüm ve beyit beyit Attâr’ın eserini takip etmiş, lafzen ve meâlen etkisinde kalmış, ancak vezin ve ifade zaruretinden dolayı bazı tasarruflarda bulunmuştur.”⁸³

e. Ârifî Mehmed-Ravzatü’t-Tevhîd

XVI. asır şairlerinden olan Ârifî’nin Ravzatü’t-Tevhîd adlı eseri oldukça geniştir.⁸⁴ Eser üzerine doktora çalışması yapan Kezban Gündüz eserle ilgili şunları söyler: “Ârifî Mehmed, (öl.H. 971=M. 1563) kuşların ve çiçeklerin tasavvuf açısından kıssalarını yazmıştır. Eser ilk bakışta İran şairi Feridüddin Attâr’ın Mantıku’t-Tayr adlı mesnevîsini hatırlatmaktadır.” der ve devamında “Eserin vahdet-i vücud temasını işlemesi ve temsili oluşundan başka şekil ve muhteva bakımından Mantıku’t-Tayr’la benzerliği yoktur.”⁸⁵ diye ekler.

f. İbrahim Gülşenî-Sîmurg-nâme

İbrahim Gülşenî ve Sîmurg-nâme’si Agâh Sırrı Levend tarafından Mantıku’t-Tayr ve benzerlerini yazanlar başlığı altında yer almıştır.⁸⁶ Eserle ilgili ciddi bir malumat bulunamamıştır.

⁸¹ Hasan Aksoy, “Derviş Şemseddin mad.”, *DİA*, İstanbul, 1994, c. 9, s. 198.

⁸² Mahmut Kaplan, “Deh Murg’un İmlâsına Dair”, *Turkish Studies*, 2008, v.3/6, s. 411.

⁸³ Şentürk-Kartal, *age.*, s.357.

⁸⁴ Şentürk-Kartal, *age.*, s.358.

⁸⁵ Kezban Gündüz, “Ravzatü't-Tevhîd Adlı Mesnevînin İncelenmesi ve Tenkitli Metni”, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2006, s. 14-15.

⁸⁶ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.138.

g. Şemseddin Sivâsî-Gülşen-Âbâd

Eserinin adı Gülşen-Âbâd'dır. Levend, bu eseri de Mantıku't-Tayr ve benzerleri kategorisinde değerlendirmiş ve çiçeklerin tasavvuf yolunda münazarası notunu düşmüştür.⁸⁷ Gülşen-Âbâd 557 beyitlik, soru-cevap şeklinde oluşturulmuş, bu soru-cevapların çiçeklerin karşılıklı konuşması şeklinde tertip edildiği tasavvufi bir mesnevîdir. Bu çiçeklerden gül mürşidi, diğer çiçekler de müritleri temsil etmektedir.⁸⁸

h. Fedâî Dede-Mantıku'l-Esrâr

1635 yılında yazdığı eserine Manıku'l-Esrâr adını vermiştir. 3808 beyitten oluşmaktadır.⁸⁹

1. Kadioğlu Şeyh Mehmed-İnsirâhu's-Sadr

Eser üzerine doktora çalışmasını yapan Vesile Albayrak Sak eseri şöyle tanımlar: "Kadioğlu Şeyh Mehmed, İnsirâhu's-Sadr isimli eserinde Attâr'a sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Şair eserin aslına uygunluğunun yanı sıra neredeyse kelime kelime denebilecek tercümenin de örneğini sergilemiştir. Eserin bütününe oranla çok az ilave ve eksiltme yaptığını tespit ettik."⁹⁰

i. Şâhidî-Gülşen-i Vahdet

Gülşen-i Vahdet aslı 457 beyitlik eser tasavvufî mahiyettedir. Müellif mensur olarak yazdığı önsöz de bizzat kendisi Mantıku't-Tayr ile ilgi kurmuş, oradaki kuşların yerini kendi eserinde insan yüzünün unsurlarının aldığı belirtmiştir.⁹¹

2.3.1.3. Tezkiretü'l Elviyâ

Attâr'ın tek mensur eseri olan Tezkiretü'l-Evliyâ, H. 617. yılında yazılmıştır. Tezkiretü'l-Evliyâ büyük evliyaların hayatlarını, davranışlarını, sözlerini, düşüncelerini

⁸⁷ Levend, *age.*, s.138.

⁸⁸ Birgül Toker, "Şemseddin Sivasî'nin Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Mesnevîsinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi", SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2003, c.1, s.36.

⁸⁹ Cem Dilçin, "Mantıku't-Tayr'ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1995, s. 36.

⁹⁰ Vesile Albayrak Sak, "Kadioğlu Şeyh Mehmed ve İnsirâhu's-Sadr Mesnevisi (İnceleme-Metin)", SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2009, s. XXX.

⁹¹ Şentürk-Kartal, *age.*, s.358.

konu edinen bir eserdir. Attâr, eserinde 72 evliyaya yer vermiştir. Her evliyanın anlatıldığı kısım ayrı bir bölüm olarak karşımıza çıkar. Attar'ın eseri, evliyaların hâl tercümelerine dair yazılmış ilk Farsça eser olmamakla birlikte, önceki eserlerin bir kopyası da değildir. Attar, eseriyle evliyaların hâl tercümelerini farklı bir aşamaya getirmiş ve bu anlayış sonraki eserlerde de kendini göstermiştir. Bu farklılığı sebebiyle Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı daha çok yaygınlık kazanmış, sufilerden büyük ilgi görmüş, başka dillere de tercüme edilmiştir.⁹²

Attâr, anlatacağı menkıbenin kime ait olduğunu söyledikten sonra, zincirleme sıfatlar ve lakaplarla evliyayı tanıtır, över. Sonra doğumu, hayat hikâyesi, tarikati, diğer tanıdığı evliyalar, meşhur kişilerle ilişkileri, kerametleri, hakkındaki rivayetlere ve ölümüne yer verilir. Ölümünden sonra bir diğer evliyanın menakıbı başlar.⁹³

Attâr'ın diğer eserleri gibi Tezkiretü'l-Evliyâ'sı da dilimize telif ve tercüme birçok esere kaynaklık etmiştir. Müelliflerden bazıları eseri tercüme yoluna giderken, Sinan Paşa örneğinde telif bir eser ortaya çıkmıştır.

Esrâr-nâme-i Âşıkân'daki Hallâc-ı Mansûr hikâyesi Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı ile olay zinciri, kişiler, zaman ve mekân anlatımı bakımından paralel bir anlatıma sahiptir. Bu bakımdan Lokman'ın bu hikâyeyi oluştururken bu kaynaktan faydalandığını düşünmekteyiz.

2.3.2. MEVLÂNÂ VE MESNEVÎ

Mevlânâ Latîfî'nin Tezkiretü'ş-Şu'arâ'sında Hz. Konevî lakabıyla ilk sırada ve Anadolu şairlerinin önderi olarak tanıtılır.⁹⁴ Tezkirede de belirtildiği gibi Mevlânâ Türk Edebiyatının en önemli isimlerindedir. Kendisinden sonra gelen hemen birçok şairi etkilemiştir.

Mevlânâ kayıtlara göre 1207 Belh'te yılında doğmuştur. Ancak Abdülbaki Gölpınarlı şairin bundan on yıl kadar önce doğmuş olma ihtimalinden bahseder.⁹⁵

⁹²Süleyman Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 23.

⁹³ Emine Gürsoy-Naskali, *Tezkiretü'l-Evliya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 8-14.

⁹⁴ Latîfî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratu'n nuzamâ (İnceleme-Metin)*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 110.

⁹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna, hayatı, sanatı, yapıtlarından seçmeler*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2012, s. 7.

Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled "Sultan-al-ulemâ" lakabıyla anılmış, dostlarıyla beraber Belh'ten ayrılmış, nihayet Konya'ya yerleşmiş ve buraya gelişinden iki sene sonra burada vefat edip yine Konya'ya gömülmüştür.⁹⁶

Mevlânâ babası ile birlikte Belh'ten ayrıldığında ilk olarak Nişabur'a gelmiştir. Burada onun şiirine ve sanatına tesir edecek olan Attâr'la karşılaşmıştır. Köprülü'ye göre bu karşılaşmada Attâr küçük Celâleddîn'e hayır dualarda bulunarak Esrâr-nâme'sinden bir nüsha hediye eder.⁹⁷ Attâr'ın Mevlânâ'ya hangi eserini verdiği kaynaklara göre değişmektedir. Zira konu ile ilgili Asaf Hâlet Çelebi : "Feridüddîn Attâr Celâlüddîn'e karşı fazla bir sempati duymuş ve Esrâr-nâme veya İlâhînâme ismiyle anılan kitabını ithaf etmişti." der.⁹⁸

Mevlânâ'nın Belh'te başlayan hayatının devamı ve nihayeti olan Konya'ya gelişi bu şekilde olmuştur. Bu göçün sebebi kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Mevlânâ'nın eğitiminde babasının büyük bir tesiri vardır. Büyük ilim adamı, onu da ilim tahsili için Halep ve Şam'a göndermiştir.

Mevlânâ elli yaşlarına yaklaşırken Konya'ya gelen Şems-i Tebrizi ile tanışır. Mevlânâ için büyük bir dönüm noktası olan bu olay Mevlânâ'yı medresede ders veren, camide vaaz eden ibadetle meşgul bir sufi olmaktan çıkarmış, müziğe, semâha ve şiire meyleden başka birisi yapmıştır.⁹⁹

Bu durum Mevlânâ'nın çevresinde bulunan mutaassıpları ve oğlu Alâeddin Çelebi'yi kızdırmıştır. İçlerinde oğlunun da olduğu yedi kişi tarafından Şems-i Tebrizi öldürülmüştür. Mevlânâ bu olaya önce inanmamış, sonra kabul etmiş hatta bir gazelinde yer vermiştir.

Mevlânâ Şems'ten sonra sırasıyla kendisine Kuyumcu Salâhaddin'i ve Çelebi Hüsâmeddini yoldaş edinmiştir. Çelebi Hüsâmeddin Mevlânâ'yı Mesnevî'yi yazması için teşvik etmiş ve ilk on sekiz beyitten sonrasını bizzat kayda geçirmiş kişidir.¹⁰⁰

Yetiştirdiği ortam, aldığı eğitim ile birlikte onu büyük şair yapan; ilham aldığı, etkisinde kaldığı birçok isim vardır. "Hz. Pîrin fikrî teşekkülüne katkıda bulunan şahsiyet ve eserleri şöylece sıralayabiliriz: Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled ve eseri

⁹⁶ Gölpınarlı, *age.*, s. 7-9.

⁹⁷ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984, s. 217.

⁹⁸ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 28-29.

⁹⁹ Gölpınarlı, *age.*, s. 10-15.

¹⁰⁰ Gölpınarlı, *age.*, 17-19.

Maârif, Tarîkat Şeyhi Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî ve eseri Maârif, sohbet şeyhi Şems-i Tebrîzî ve eseri Makâlât, Muhyiddîn-i Arabî, onun talebesi ve üvey oğlu Sadreddîn Konevî, Gazneli Şair Hakîm-i Senâî ve eseri Hadîkatü'l-Hakîka, Ferîdüddîn-i Attâr ve eserleri, İmam-ı Gazzâlî ve eserleri, çevresinin kültürü ve atasözleri, İmam-ı Kuşeyrî'nin Risâle-i Kuşeyriye'si. Ebû Talip el-Mekkî'nin Kûtü'l-Kulûb isimli eseri, Firdevsî'nin Şâh-nâme'si, Filozof Beydaba'nın Kelile ve Dimne isimli eseri.¹⁰¹Bazı şiirlerinde Mevlânâ bizzat kendisi Attâr'dan mülhem olduğunu söylemiştir.”¹⁰²

Bu büyük eser klasik edebiyatımızda çok rağbet edilen bir nazım şeklinin de adı olmakla birlikte mesnevî denince akla ilk olarak Mevlânâ'nın yazdığı eser gelmektedir. Bu da Mevlânâ'nın ne denli büyük bir şair olduğunun ispatıdır.

Divan-ı Kebir, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a, Fîhi mâ-fih diğer eserleridir. Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı eserde müellif sık sık övgüyle Mevlânâ'dan bahsetmiştir. Bazı hikâyelerin kaynağı olarak da Mesnevî'yi göstermiştir. Bu bakımdan çalışmada sadece Mesnevî kısaca tanıtılacaktır.

2.3.2.1. Mesnevî

Mesnevî, edebiyat terimi olarak bir nazım şeklinin yanı sıra bu nazım şekliyle yazılmış kitapların ve özellikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî'nin ünlü eseri Mesnevî-i Manevî'nin ismi olmuştur.

Anadolu'da kaleme alınan ilk ahlaki eserdir. Mevlâna eserinde; insanları iyiliğe, sevgi yoluna, güzel ahlak sahibi olmaya davet ederken yüzlerce hikâye ile telkin ve ikazlarda bulunmuştur. Özellikle pratik ahlaka dair öğütler verirken, bu konular herkesin rahatlıkla anlamasına ve zihinlerde yer etmesine imkân tanıyacak şekilde günlük hayattan örneklerle ele almıştır. Bunlar edep, kötü ahlak, kötü huylular, adalet-zulüm, alçak gönüllülük, kibir, doğruluk, hile ve yalan, cömertlik, cimrilik, çalışmak, tembellik, kanaat, hırs, birlik, bölücülük, başkasının kusurlarıyla uğraşmamak, gıybet, kıskançlık, öfke gibi konulara dairdir.¹⁰³

Mevlânâ'nın Mesnevî'si altı cilttir. Mevlâna bütün ciltlerde kitabın adına Mesnevî der. Hikâyelerde, coşkunluk, sadelik, şerh, ruhi tahliller iç içedir. Bazen bir

¹⁰¹ İsa Çelik, “Doç. Dr. İsa Çelik İle Söyleşi”, *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, S. 20, s. 284.

¹⁰² Çelebi, *age.*, s. 29.

¹⁰³ Yeniterzi, *agm.*, s. 436.

hikâye bitmeden diğesine geçer, sonra ilk hikâyeye döner. Arada konuşmalar, soru-cevaplar, günlük hayat bile vardır. Mesnevî’de muhtelif dini inanışlar, tasavvuf esasları, vahdet-i vücud felsefesi uygun hikâyelerle anlatılmakta, Kuran kıssalarına yer verilmektedir. Ayet ve hadislerden iktibaslar bulunmaktadır. “Mevlâna halk hikâyelerinden, Kelile ve Dimne gibi eserlerden etkilense de asıl tesir Hakîm-i Senâî ve Attâr’ındır.”¹⁰⁴

Mevlânâ’nın Mesnevî’sinin edebiyatımızdaki tesirinin tam yansımaları ise XIV. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Bu dönemde kaleme alınan Ahvâl-i Kıyâmet, Ferah-nâme, Işk-nâme, Gevher-nâme, Hikmet-nâme, Hâmûş-nâme, İskender-nâme, Varka ve Gülşah, Gül ü Husrev, Hurşîdnâme, Cemşîd ü Hurşîd, Süheyl ü Nevbahâr gibi önemli eserlerin birçoğunda Mevlânâ’ya methiyeler yer alır ve Mesnevî’den özellikle hikâyelerindenizler taşır. Gülşehrî’nin Mantıku’t-tayr’ı (Gülşen-nâme, 1317) ve Feleknâmesi ve Âşık Paşa’nın (ölm.1333) Garîb-nâme’si (1330), XV. yüzyılda Ömer Rûşenî’n Çobannâme ve Neynâme’si, XVI. yüzyıl ve sonrasında görülen Mesnevî şerh ve tercümeleleri Mesnevî’ye olan alakanın sadece birer örnekleridir.¹⁰⁵

XVI. yüzyılın başlarında yazılan Esrâr-nâme-i Âşıkân’ın müellifi Mevlevî’dir. Mevlânâ ve Mesnevî övgüsü ise dikkat çekici boyuttadır. Yazdığı hikâyelerin bazılarının kaynağı Mesnevî’dir. Bazılarında bu durumu açıkça belirtirken bazılarında ise yazma gereği duymamıştır.

2.3.3. GÜLŞEHRÎ VE MANTIKU’T-TAYR

Gülşehrî Türk edebiyatı Anadolu’da başladığı zaman eser veren üç büyük şairden biridir. XIV. yüzyılın ilk otuz yılında yazılan üç büyük mesnevîden birisinin sahibidir. Bunlardan birincisi Yunus Emre’nin Risâletü’n-nushiye’sidir. 1307 yılında yazılan bu eseri 1317 yılında yazdığı Mantıku’t-Tayr adlı mesnevîsi ile Gülşehrî izlemiştir. Üçüncü eser ise 1330 yılında Âşık Paşanın yazdığı Garib-nâme olmuştur.

Kaynaklarda hayatına dair pek az bilgi bulunan Gülşehrî’nin 1317’de kaleme aldığı Mantıku’t-tayr’da geçen bazı beyitlerde Kırşehir’de zaviye sahibi olduğu, çok

¹⁰⁴ Gölpınarlı, *age.*, s. 21.

¹⁰⁵ Nuri Şimşekler, “Mevlâna ve Mevlevîliğin Kültürümüze Katkıları,” *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatından Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, Konya, 2006.

müridinin olduğu, evinde her gece sema yapıldığı, meşhur bir şeyh olduğu bilgilerine ulaşılır.¹⁰⁶

Adının Ahmet olduğu, Ahmed-i Gülşehrî diye geçtiği birçok kaynak bulunmasına rağmen ünlü eseri Mantıku't-Tayr'daki beyitlerden gerçek adının Süleyman olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

Eserde yaptığımız taramalar da şairin Süleyman ismini çokça zikrettiği görülmüştür. Ancak Süleyman ile ilgili yüzük, dev, peygamber gibi sözcükleri kullanması Süleyman'dan Hz. Süleyman'ı kast ettiği anlaşılmaktadır. Müellifin kendisinden bahsetme ihtimali olduğunu düşündüğümüz beyitler şunlardır:

Sözi kaçan degme nâdân anlaya
Mantıku't-tayr'ı Süleymân anlaya

İy Süleymân şol kopuzun kılını
Bur kim öğrenlüm bu kuşlar dilini

Gülşehrî, Ahi Evren'in dervişlerindedir. Ayrıca devrinin tanınmış şairlerindedir. "Mevlânâ ve Sultan Veled gibi Sark'ın yedinci büyük sofu sairleri arasında sayılmaktadır."¹⁰⁸

Yunus Emre (1241?-1320) ve Sultan Veled (1226-1312) ile paralellik gösteren bir hayatı vardır. Hatta o da Yunus gibi ilk gençlik yıllarını Mevlânâ meclislerinde geçirmiş olabilir. Eser verme açısından ise, daha ziyade, Sultan Veled'e benzer. Çünkü Sultan Veled de Farsça yazdığı gibi, yer yer Türkçe manzumeler de kaleme almıştır.¹⁰⁹ Mantıku't-Tayr, Felek-nâme, Arûz-ı Gülşehrî ve Keramât-ı Ahî Evrân adlı eserleri vardır.¹¹⁰

¹⁰⁶ Ahmet Atilla Şentürk- Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2009, s. 151.

¹⁰⁷ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 77.

¹⁰⁸ Abdurrahman Güzel, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 383.

¹⁰⁹ Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1958, s. 1.

¹¹⁰ Mermer vd., *age.*, s. 499.

2.3.3.1. Mantıku't-Tayr

Gülşehrî'nin Feridüddîn-i Attâr'ın aynı isimdeki eserini esas alarak meydana getirdiği, vahdet-i vücûd anlayışını işleyen alegorik bir mesnevîdir. Eser Türk diliyle Farsçadan daha güzel bir eser yazılabileceğini ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Nüshalara göre beyit sayısı 4931-5029 beyit arasında değişmektedir.¹¹¹

Bu hikâyede de Attâr'da olduğu gibi Hüdhdüd önderliğinde kuşların padişahı olduğuna ve Kaf dağında yaşadığına inanılan Sîmurg'u arama yolculuğu anlatılır. Bülbül, papağan, tavus, hüma, kaz, akdoğan, keklük, baykuş gibi tüm kuşlar yolun zahmetli ve uzun olduğunu mazeret göstererek Hüdhdüt'e bu yolculuğa katılmayacaklarını söylerler. Hepsini ikna eden hühdüt ve diğerleri istek, aşk, marifet, istiğna, tevhd, hayret, fakr u fena vadilerini geçerler. Bu uzun yolculukta telef olmayanlar Sîmurg'u görmek için girdikleri sarayda kendilerinden başkasının olmadığını fark ederler. Bu kısım yani Attâr'ın çizdiği çerçeve ile Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ı aynıdır.

Bunun dışında Gülşehrî Attâr'daki bazı manzumleri almamış, bazı kuşların özürleri ve Hüdhdüt'ün cevabını çıkararak, bazı hikâyeler, özürler ve cevaplar eklemiştir. Hikâyelerin dördünü Mesnevî'den, birini Kelile ve Dimne'den, Gülistân ve Lema'ât'dan almıştır. Bundan dolayı eser telif niteliği taşımaktadır.¹¹²

2.3.4. YAVUZ SULTAN SELİME KADAR MANZUM TARİH YAZICILIĞI

Çalışma konusu olan Esrâr-nâme-i Âşıkân'da 4a-8b varakları arasında eserin asıl kısmı olan hikâyelere geçilmeden önce Osmanlı tarihiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Önce zamanın geçiciliğinden bahseden şair, bu duruma misal olarak bazı hükümdarları zikrettikten sonra devrin Osmanlı hanedanına geldiğini anlatan beyitler söyler ve Osmanlı tarihini anlattığı kısma geçer.

Eserde, her padişahın döneminin önemli olayları anlatılmaktadır. Son olarak Yavuz Sultan Selim zamanına da yetişen şair *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'da en uzun olarak onun dönemini anlatmıştır. Bu bakımdan çalışmada, şairin yaşadığı döneme kadar Osmanlıdaki manzum tarih yazma geleneğine değinilecektir.

XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında kurulan Osmanlı Devleti'nde tarih yazma geleneğinin hemen başladığı söylenemez. Kuruluş döneminin sonları bu

¹¹¹ Şentürk-Kartal, *age.*, s. 151.

¹¹² Şentürk-Kartal, *age.*, s. 152.

geleneğinin başlangıç yılları olarak kabul edilebilir. Bu geç kalışta Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda bir uç beyliği durumunda ve göçebe olmasının tesiri vardır. Böyle bir yaşam şekli tarih yazma geleneğinin gecikmesinde başlıca faktördür.

İlmi tarihçiliğin başlangıcı ise daha geç bir döneme kalmış, II. Beyazıt dönemi uygun görülmüştür.¹¹³

Osmanlı tarih yazıcılığı Arap ve İran tarih yazma geleneklerinden oldukça etkilenmiştir ve hatta bu geleneklerin devamı niteliğindedir. Bununla birlikte zamanla kendine has bir tarz yaratmayı da başarabilmiştir. “Altı asır boyunca tarihçiliğin hemen her türünde “Osmanlı Tarzı” olarak nitelendirilebilecek yeni bir anlayışın teşekkül ettiği ve zamanla kendine has özellikler göstererek varlığını sürdürdüğü görülmektedir.”¹¹⁴

Osmanlılardan önce yazılan yani Selçuklularda yazılan tarihler genellikle Farsça yazılmıştır. Denilebilir ki Türkçe Tarihçilik Osmanlılarla başlamıştır. “Türkiye sahasında ilk Türkçe tarihçilik örnekleri Osmanlı kuruluş dönemi ile Tevâ'ifü'l-Mulûk adı verilen Beylikler döneminde görülmektedir.”¹¹⁵

Elde bulunan ilk yazılı kaynağın sahibi ise 1413 tarihlerinde seksen yaşında vefat eden Ahmedî adında (1334-1413) öğrenimini Mısır'da yapmış bir şairdir. Onun, Kütahya'da Germiyan Beyi Süleyman Şah için yazdığı ve Büyük İskender'in kahramanlıklarını içeren eseri “İskendername'nin” sonuna eklediği manzum “Dasitan-ı Tevârih-i Mulûk-u Âli Osman”, daha sonradan bir kısım Osmanlı tarihçisine kaynaklık ettiği gibi, bu manzum eserden alınan parçalar, yer yer başka Osmanlı tarihçilerinin eserlerini süslemekte kullanılmıştır.¹¹⁶ İlk manzum Osmanlı tarihi olan bu eser kendisinden sonraki pek çok tarihçi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.¹¹⁷

Bu durumda kuruluş devrinin henüz ilk dönemi olan XIV. yüzyıldan günümüze orijinal ve ilmî bir Osmanlı tarihinin yazılmamış olduğu söylenebilir. “İlk orijinal Türk

¹¹³ Uğur Akbulut, “Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi (KKEFD)*, 2007, S. 15., s. 357.

¹¹⁴ Mehmet İpşirli, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı” *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 1999, c. 8, s. 247.

¹¹⁵ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 3-6.

¹¹⁶ Nejat Göyünç, “Tarihçiliğimizin Dünü ve Bugünü”, *Felsefe Kurumu Seminerleri III., Türkiye'de Tarih Eğitimi*, 13-14-15 Kasım 1975 Hacettepe Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 240.- Babinger, *age.*, s.12-13.

¹¹⁷ Nihat Sami Banarlı, *Ahmedî ve Dâsitani Tevârih-i Mülûk -i Âli Osman*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul, 1936, c. 4., s. 50.

kaynakları olan Menâkıb-ı Âl-i Osman menkıbe; Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman ise eski destan geleneğinin uzantısı görünümündedir.”¹¹⁸ Kuruluş dönemi tarihçiliği XV. yüzyılda II. Murad dönemine kadar eski geleneklerin devamı niteliğindedir.

Denilebilir ki Osmanlı tarihçiliği II. Murad dönemine kadar bir hazırlık safhası içerisindedir. II. Murat zamanında, tarihsel nitelikli üç çeşit eser görülür. Bunlar Tevârîh-i Âl-i Osman başlıklı anonim eserler, Arapça ve Farsçadan Türkçeye tercüme edilen eserler ve saray müneccimleri tarafından hazırlanan saray takvimleridir.¹¹⁹

Farsça tercüme eserlerden “Yazıcızâde Ali’nin 1424’de İbn-i Bîbî’nin Heşt-Behişt’den geniş ilâveler yaptığı, Târih-i Âl-i Selçuk bunun güzel bir örneği olup burada Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarından da söz edilmektedir.”¹²⁰

Saray takvimleri ve tercüme eserlerin yanında “Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman’lar da bu asrın vazgeçilmez tarih kaynaklarıdır.”¹²¹ II. Murad döneminde başlayan isimsiz Tevârîh Âl-i Osman yazma geleneği daha sonra da devam etmiş ve bu tür eserlerden birçoğu günümüze ulaşmıştır.

II. Murad devrinin bir başka özelliği, gazavâtnâme türünün ilk örneklerinin de kaleme alındığı dönem olmasıdır. Türk edebiyatında gazilerin din düşmanlarıyla yaptığı savaşları anlatan gazavâtnâmelerde fetih ya da zafer söz konusu değildir. Zira önemli olan din uğruna savaş yapmaktır, bunun neticesi çok büyük önem arz etmemektedir.

Sonraki dönemde ise Fatih Sultan Mehmet ilim ve ilim adamlarına büyük destek vermiştir. Bu destek tarih yazıcılarını da gayrete getirmiş, yavaş yavaş kendi ilmî metotlarını oluşturmuşlardır. Tarih yazıcılığını bu dönemde yeni bir forma dönüşmeye başlamıştır. Kısa zamanda Arapça, Farsça ve Türkçe tarih kitapları kaleme alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet, himayesi altında bulunan tarihçilerden tarih öğrenmiş ve bazı tarihi eserleri de yabancı dillerden çevirtmiştir.

İstanbul’un fethi sadece Osmanlı Devleti için değil tüm dünya için ciddi bir önem taşımaktadır. Bu büyük başarının arkasındaki büyük deha Fatih Sultan Mehmet iyi bir komutan olmasının yanında başarılı bir devlet adamıdır. Bu büyük padişahın ve

¹¹⁸ Akdes Nimet Kurat, *Bizansın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul, 1935, c. 3, s. 187.

¹¹⁹ Mustafa Oral, *Türkiye’de Romantik Tarihçilik*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 53-54.

¹²⁰ Şehabettin Tekindağ, “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *Belleten*, Ankara, c. 35, s. 658.

¹²¹ Abdülkadir Özcan, “Tevârîh-i Âl-i Osman mad.”, *DİA*, İstanbul, 2011, c. 40, s. 579.

ailesinin gösterdiği başarı halkın dikkatini çekmiş ve bu başarı öyküsünü dinleme isteği uyandırmıştır. Bu tür temayüller bu dönemde müstakil tarihi eserler yazılmasını sağlamıştır. İlk standart dünya ve Osmanlı tarihi yazma denemeleri bu dönemde yapılmıştır.¹²²

Fatih Sultan Mehmet döneminde yazılan manzum eserlerden birisi Enverî'ye ait Düstur-nâme'dir.¹²³ 2644 beyitten oluşan bu eser, özellikle Aydınolu Beyliği ile ilgili bilgiler bulundursa da diğer beyliklerle birlikte Sasaniler, Moğollar tarihi de geçmektedir.

Fatih Sultan Mehmet'ten sonra tahta çıkan oğlu II. Bayezid dönemi Osmanlı siyasi tarihi açısından durgun bir dönemdir. İstanbul'u fethetmiş bir babanın oğlu ve Mısır'ı da fethedecek bir oğlun babası olması belki de dönemin durgun görünümünü pekiştirmektedir.

Siyasi açıdan durgun olan görünüm tarih yazıcılığı için aynı değildir. Bilakis Osmanlı tarih yazıcılığında altın çağın başlangıcıdır. Osmanlı tarih yazımının büyük örnekleri bu dönemde verilmiştir.

Bu dönemde dil, şekil, üslup, muhteva ve tür açısından büyük hamleler yapılmış ve tarihçilik sağlam bir zemine oturtulmuştur. Sistemli tarih yazıcılığına geçiş bu dönemde gerçekleşmiştir.¹²⁴

Bunların dışında birçok tarihçi de ya Osmanlının zuhurundan başlayan ya da sadece kendi dönemlerinin olaylarını veren eserler kaleme almışlardır. Birçok anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'ın da telif edildiği II. Bayezid dönemindeki bu bolluğun başlıca sebebi, bu padişahın müelliflere gösterdiği ilgi ve yaptığı teşviklerdir. Gerçekten daha önceleri umumi İslâm tarihi çerçevesi içinde mütevazı bir yere sahip olan Osmanlı Devleti'nin tarihi bu dönemde daha geniş ve müstakil olarak ele alınmıştır.¹²⁵

Bütün bunlardan yola çıkarak denilebilir ki Osmanlı padişahları arasında Sultan Beyazid tarih yazımı hususunda ciddi çaba sarf edenlerden birisidir. Bu çaba neticesinde de II. Murad'la gelişen tarih yazma geleneği Sultan Beyazid döneminde kemale ulaşmıştır.

¹²²Abdülkadir Özcan, "Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, İstanbul'un Fethinin 550. Yılı Özel Sayısı*, Kayseri, 2003, S.14., s.60.

¹²³Abdülkadir Özcan, "Düstürnâme-i Enverî mad.", *DİA*, İstanbul, 1994, c. 10, s.49.

¹²⁴ Akbulut, *agm.*, s. 361.

¹²⁵ Özcan, *agm.*, 143.

XVI. yüzyılda, Yavuz Sultan Selim devrinin tipik gazavâtnâme örnekleri Selimnâme'lerdir. İlki, daha Yavuz'un sağlığında İdris-i Bitlisî tarafından yazılan bu türün 20 civarında örneği bulunmaktadır.¹²⁶ Bu tür o denli rağbet görmüştür ki Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra bile Selim-nâme yazılmaya devam edilmiştir. Hatta büyük bir kısmı Kanûnî devrinde ve daha sonraki asırlarda yazılmıştır. Kısa süren saltanatında önemli işler başaran Yavuz Sultan Selim hakkında çok sayıda eser ortaya çıkmıştır. Çoğu Türkçe olmakla birlikte Farsça ve Arapça yazılmış örnekleri de bulunan Selimnâmeler arasında bazıları daha çok rağbet görmüştür.¹²⁷

Şükrî-i Bitlisî, Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine katılmış, mensup olduğu Şahsüvaroğlu Ali Bey'in teşviki ve onun verdiği bilgilerle 5829 beyitlik Türkçe Selimnâme'sini kaleme almıştır. Şahsüvaroğlu'nun öldürülmesinden sonra yerine geçen Halil oğlu Koçi Bey'e intisap eden Şükrî eserini tekrar gözden geçirmiş ve Kanûnî'ye takdim etmiştir. Selim'in Trabzon valiliğiyle başlayan eserde Çaldıran ve diğer meydan savaşları hakkında geniş bilgi verilmiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriyle Arap topraklarındaki yer isimleri bakımından önemli olan Selimnâme'yi daha sonra Âlî Mustafa ve Hoca Sâdeddin efendiler kaynak olarak kullanmıştır.

Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman zamanlarında yaşayan, şiirlerinde Edâ / Adâ mahlasını kullanan Şirazlı Molla Muhammed'in *Şâhnâme-i Selim Hânî* adlı manzum tarihi eseri özellikle İran seferi hakkında ilginç bilgiler içermektedir. Eser, Kanûnî'nin cülûsu ile son bulur.

2.4. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Vezin

Eser aruzun remel bahrinin "Fâ'ilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmıştır. Bu Attâr'ın Mantıku't-Tayrî ve Mevlânâ'nın Mesnevî'sini yazdığı kalıptır.

Vezin bir eserde kafiye ve redifle birlikte ahengi sağlayan önemli unsurlardan birisidir. Vezni güzel kullanmak yani olabildiğince kusursuz kullanmak şairlik yeteneğinin bir göstergesi kabul edilir.

¹²⁶ Özcan, *agm.*, 276.

¹²⁷ Ahmet Uğur, "Selimnâme mad.", *DİA*, İstanbul, 2009, c. 36, s. 442.

Çalışma konusu olan Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı eserin vezninde bazı aksaklıklar görülmektedir. Bunlardan birisi Türkçe sözcük ve eklerdeki kısa heceleri uzun okumayı gerektiren imâlelerdir ki hemen ilk beyitte bile dikkati çekmektedir:

İmâle Örnekleri:

Evvel anduk **anı** kim oldur İlâh
Andan **ulu** yok durur bir pâdişâh (1. beyit)

Dön **didi** döndi felekler sâzıla
Tespîh okudu melekler zârıla (16. beyit)

Turdı her bir burcda bir yıl müşterî
Aldı **virdi** nice mâl ü mülkleri (25. beyit)

Eserdeki vezin hatalarından biri de zihâftır. Arapça, Farsça sözcüklerin asli uzun okunan heceleri vezinden dolayı kısa okunmuştur. Zihaf lar metinde italik olarak gösterilmiştir.

Zihâf örnekleri:

Gâzi oldılar kamu ecdâdıla
Bunlarun vasfi kaçan gelür dile (90. beyit)

Ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan başka bir sözcük geldiğinde ilk ünlüyü düşürmüştür:

Şeyhün ol yâranları mât oldılar
Bilmediler özlerini **n'oldılar** (1854. beyit)

Tâkatim tâk oldu kalmadı karâr

İşbu bî-dil âşîka **n'ider** bu yâr (1895. beyit)

Çünkü dervîşâne düzdük özümüz

N'ola dervîşâne olsa sözüümüz (244. beyit)

Bu tür aksaklıkların yanında vezin zaruretinden dolayı kasr ve med yaptığı durumlarda olmuştur. Arapça, Farsça bir sözcüğü hafifletirerek okumaya “kasr” denir. Yani “mâh” yerine “meh”, “şâh” yerine “şeh” denmesi gibi.¹²⁸

Kasr örneği:

İblîs ol dem ol **şeh**e virdi cevâb

Lîki çekmişidi siyâh rûya nikâb (2335. beyit)

Bunların dışında şairin, kapalı hecenin gerektiği ve hece fazlalıklarının bulunduğu beyitlerde, ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan başka bir heceyi birleştirip uzun okuma yoluna gittiği örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Böylelikle hece sayısındaki fazlalık telafi edildiği gibi ihtiyaç olan kapalı hece de elde edilmiştir. Ulama benzeri bu uygulamanın örnekleri oldukça fazladır ve metimde () işareti ile gösterilmiştir:

İşbu gökler hikmetine kıl nazar

Cümle mahlûk zerrece_itmeye zarar (19. beyit)

İrmez anun fikrine fehm ü hayâl

Cümle diller medhine_anun oldu lâl (14. beyit)

Ol dem içre cennet ola heft tamu

Ehl-i dûzah cennet ehli_ola kamu (10. beyit)

¹²⁸ Dilçin, *age.*, s. 17.

Bu tür vezin aksaklıklarının dışında şairin harekeli olarak gösterdiği bazı sesler vezin gereği okunmamıştır:

Sürh-i ser üzre varup Tebrîze o
Cenge İsmâîl(i)le oldı rû-be-rû (195. beyit)

Bir kanadı düşdi Çîne nâgehân
Şerhi anun dil(i)le olunmaz beyân (257. beyit)

Beş yüzi Cebra'îl(i)le indi bile
Hem Mîkâ'il ile beş yüzde bile (339. beyit)

Anlam daralmasına sebep olmayan ekler bazen de kelimeler vezin gereği metinden çıkarılmıştır. Aşağıda parantez içerisindeki kısımlar atılarak okuma yapılmıştır:

Kamu adâlar o demde úaldı mât
Cümle küffâr(uñ) beli oldı iki kat (185. beyit)

Didiler yigirmi beş kez Mustafâ
Vardı cenge rû-be-rû (ol) kân-ı vefâ (320. beyit)

Hece eksiklikleri varsa anlam bakımından gerekli eklemeler köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

Bu çalışmaya rağmen metinde düzeltilemeyecek hece fazlalıkları ya da eksiklikler bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte ikinci dizede düzeltme yapılamayan örneklerden birisidir:

Oldı olaruñ sözleri_âb-ı hayât
Her kim içdi buldı câvidân hayât

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi ekleme ya da eksiltme yapılamamış vezin kusuru olan beyit sayısı son derece fazladır. Tüm bu aksaklıklara ve tekrar sıklığına bakıldığında şairin vezni başarılı bir şekilde kullandığını söylenemez.

2.4.2. Kafiye ve Redif

Vezein kullanımıında başarısız olan şair kafiye ve redif kullanımında nisbeten daha başarılıdır. Redif ve kafiyeyle ahengi yakalamaya çalışan şair hemen hemen tüm kafiye çeşitlerini kullanmıştır. Genellikle redif ve kafiyeyle birlikte kullanan şair, bazen yalnızca redif ya da kafiye kullanmayı tercih etmiştir. Sayılı da olsa metinde redif ve kafiyenin olmadığı beyitler de bulunmaktadır.

Kafiye örnekleri:

Hakkun emriyle kamu **hizmetdedür**
Her işi Hakdan bilen **rahmetdedür** (28. beyit)

Bildi bevvâbân anun **ahvâlini**
Girüben arz itdi şâha **hâlini** (770. beyit)

Redif örnekleri:

Sürdi merkebin yakın vardı **o pîr**
Gördi şâhı key hacil oldu **o pîr** (689. beyit)

Gönlinden günilerdi **şâh anı**
Görse hayrân kaldı her **şâh anı** (2528. beyit)

Ger beni dâr itseler **aşkunda anun**
Yanuben gül olaydum **aşkunda anun** (2680. beyit)

Redifin ve kafiyenin olmadığı beyitlere örnek:

Gice gündüz kalmadı bir dem karâr
Âşık-ı bî-çâre dil âşüfte hâl (2476. beyit)

2.5. ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı mesnevînin esas kısmını hikâyeler oluşturmaktadır. Şair muhtelif kaynaklardan aldığı hikâyeleri kendisine göre yorumlamıştır. Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı dışında hikâyelerin kaynakları ne olursa olsun kendi yorumunu katabilmiştir.

Lokman'ın hikâyelerdeki üslûbuna gelince sağlam bir tahkiye özelliği vardır denilebilir. Her hikâyede konuyu başarılı bir şekilde ortaya koyar ve okuyucuya durumu net bir şekilde aktarır. Leyla ve Mecnun başlıklı hikâyesini örnek verecek olursak henüz hikâyenin ilk beyitinde durumu başarılı bir şekilde okuyucuya özetler:

Nâgehân Leylî bir gün aş ider
Gördi Mecnûn cümle halk ana gider (1623. beyit)

Hikâyenin girişi okuyucuya aktarıldıktan sonra genellikle kahramanları tanıtır. Kahramanları tanınmış kişilerde bu kısım daha kısa tutulur: Muaviye hikâyesinde olduğu gibi ya kısa tutulur ya da Leylâ ve Mecnûn hikâyesinde olduğu gibi hiç değinilmez. Ancak “Der Hikâyet-i Cevân-ı Hûb-rû” örneğinde de görüleceği gibi eğer kahramanı tanınmış bir şahsiyet değilse, şair kahramanlarını tafsilatlı bir şekilde tanıtmak ister:

Bir cüvân varıdı be-gâyet hûb-rû
Ârif ü âkil tarîk u râst-gû (2392. beyit)

Mâlı cem itmişdi bî-had ol gulâm
Hem Neşâburı idinmişdi makâm (2393. beyit)

Bir kavim varımış anunla hoş
Cân u dilden anı severlerimiş (2394. beyit)

Hizmetinde dâyim olurlardı şâd
Cümle çâkeri gibi ol key kuyâd (2395. beyit)

Yukarıdaki örnekler kahramanın sosyolojik özellikleridir. Şair kahramanlarının fiziksel özelliklerini tanıtırken de divan şiirinin güzellik mazmunlarından istifade etmeyi de ihmal etmez:

Gözi nergis saçı sünbül-i gülizâr
Nâzûk ü nârîn şîrîn ü hûb-nigâr (2397. beyit)

Metnin tahkiye kısımlarında mekân tasvirleri ve karşılıklı konuşmalarla da anlatımdaki tek düzelik kırılmak istenmiştir. Padişahın oğluna âşık olan bir derviş, âşık olduğu genci gördüğünde şunları söyler ve aşk yolunda canını terk eder:

Aşkun uş itdi fedâ bu dem beni
Minnet Allâha ki gösterdi seni (1596. beyit)

Bu kadar leşkere ne hâcet kasd-ı cân
İdüben dâra geleydi bu zamân (1597. beyit)

Cânım olsa sad-hezârân bin hezâr
Yoluna bî-minnet uş olsun nisâr (1598. beyit)

Böyle didi nara urdı virdi cân
Kaldı hayretde turan pîr ü cüvân (1596. beyit)

Hikâyelerdeki mekân tasvirleri son derece açık ve güzeldir. Bir seyyahın hikâyesinin anlatılışı kısımda, deniz ortasında gemileri girdabına çeken bir ağaç şöyle anlatılmıştır:

Bahrün ortasında biter bir ağaç
Şehleri fersengi bin kulâç (2803. beyit)

Her butagun eni yüz arşun ola
Dahi bin arşun ola koldan kola (2804. beyit)

Ol agacun dibi girdâb-ı hater
Düşse ana gemi döner şâm u seher(2805. beyit)

Şair bu tarz tasvirler ve diyaloglarla anlatımını renklendirir ve olaya başarılı bir şekilde dönüp anlatımına devam eder. Tasvirler ve diyaloglar okuyucu sıkılmayacak ve olaydan koparmayacak şekilde kurgulanmıştır denilebilir. Ebu Cehil'in ordusuyla peygamber üzerine yürüdüğünü duyan ashabin savaş teklifleri üzerine Hz. Peygamber onlara şöyle der:

Mustafâ eydür ki sabr idün hele
Hak teâlâdan hayırlısı ola (473. beyit)

Cebrail'den haber bekleyen Peygambere Cebrail'in sözleri ise şu şekildedir:

Yâ nebî dir sana getürdüm Burâk
Digil ashâbuna kılınsınlar yarak (475. beyit)

İşde yetmiş bin melek sana çeri
Ol gelen Mâliküñ üstine yüri (476. beyit)

Şair hikâyelerde okuyucudaki merak unsurunu da son derece başarılı kullanmıştır. Hikâyeye başlayıp, sorunu ortaya koyduktan sonra okuyucuda hikâyenin sonunu öğrenme isteği uyandırmaktadır.

Hikâyelerin kahramanları Leylâ, Mecnûn gibi çok bilinen bir aşk hikâyesinin kahramanları olabileceği gibi Muaviye, Yusuf peygamber, Hallac-ı Mansur gibi din ve tasavvuf büyükleri de olabilir. Sultan Mahmut, İskender gibi tanınmış devlet adamlarının hikâyelerine yer verildiği eserde, derviş, külhancı, seyyah gibi günlük hayatta karşılaşabileceğimiz tipler de hikâyelerin kahramanları olabilmektedir. Bazı hikâyelerin kahramanları masalları anımsatmaktadır: “Çin Padişahının Kızı”

hikâyesinde olduğu gibi. Bununla birlikte Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine *Kelile ve Dimne*'den aldığı Arslan ve Tavşan hikâyesinin kahramanları da hayvanlardır. Bu hikâye de aslında olduğu gibi ele alınan mesnevîde de hikâyenin kahramanları hayvanlardır.

Eserde bulunan hikâyelerdeki kişiler titizlikle seçilmiş, birer kahraman haline getirilmiş ve konunun gereğine göre tanıtılıp işlenmiştir.

Esrâr-nâme-i Âşıkân'daki ilk dört hikâye ayna mazmunu çevresinde oluşturulmuştur. İlk hikâyede Yusuf peygambere eski bir arkadaşı kendisine bakması ve güzelliğini görmesi için ayna hediye eder. İkincisinde güzellik sahibi bir padişah bir köşk yaptırır ve o köşke bir ayna yerleştirir ki kendisi baktığında insanlar da aynadaki yansımadan onun güzelliğini görebilsinler. Üçüncüsünde İskender'in aynası mevzu bahistir. Dördüncüsünde bütün sırlarını aynadan alan bir hekim vardır. Denilebilir ki ayna bu dört hikâyede tasavvufî tüm manalarıyla işlenmiştir.

Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı mesnevînin bir nasihat-nâme olduğunu söylemek haksız bir tanımlama olmaz. Şairin bütün hikâyelerinden çıkarılacak bir ders vardır; ancak bunun tasarrufunu okuyucuya bırakmaz. Çıkarılması gereken dersi verir ve hikâyelerinin hepsini nasihatle bitirir. Şairin bu nasihatçi üslubu mesnevînin hemen her kısmında kendisini hissettirir. Zira ya hikâyenin başlangıcına ya da sonuna “ gel beri, gel iy” gibi hitaplar yerleştirmiştir.

Gel beri iy tâlib-i Hak reh-revân

Gözle râhun saklagıl ahd ü amân (969. beyit)

Gel beri iy âkil [ü] dâna kişi

Âkilâne işleyigör her işi (996. beyit)

Şair, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Hakk'a talip olan, akil olan, merd olan, âşık olan, Allah yolunda olan, zahid olan gibi çeşitli tiplere hitap etse de genellikle gençlere nasihat etmeyi yeğlemiştir:

Âşıkısan gel beri sen **iy püser**

Bu nasîhat kalbüne itsün eser (1195. beyit)

Zerreya tâlib olursan **iy püser**

Şule-i şems ide cânuna eser (603. beyit)

Ol gedâ terk eyledi şehriyle ser

İşbu manî key anla **iy püser** (929. beyit)

Eserde yer yer arkaik¹²⁹ sözcüklere de rastlanmaktadır. Aşağıda sözcüğün anlamı ve geçtiği bazı beyitlerin numaraları verilmiştir:

bay	: zengin, ulu, soylu (425)
becid	: çabuk, acele, dergal (278, 395, 1126)
berkit-	: pekiştirmek, sağlamlaştırmak (685, 891)
biti	: mektup, yazılmış şey (445)
börke	: başa giyilen külah, kalpak tarzı şeyler (860)
Çalap	: Hak, Allah, Tanrı (478)
çeri	: asker (321)
çezgin-	: devretmek, dönmek, dolaşmak (504)
degme	: her, her bir, herhangi bir, gelişigüzel (1043)
degşür-	: değiştirmek, çevirmek (39)
depre-	: hareke geçmek, kımıldanmak (11)
deril-	: toplanmak, tecemmu etmek (289)
dükeli	: hep, cümle, hepsi, bütün (353)
dürüş-	: çalışmak, ikdam etmek, sebat etmek (467)
düz	: düzgün (1148)
eyit-	: demek, söylemek, dile getirmek (677,1121)
eyü	: iyi (87)

¹²⁹Çalışmada arkaik sözcükler için Türk Dil Kurumu Yayınlarının Tarama Sözlüğü kullanılmıştır. Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, c. I-VI.

gönül-	: yönelmek, teveccüh etmek, yüzünü döndürmek (477)
göze	: örme, yama (754)
günüle-	: haset etmek, kıskanmak (2528)
irak	: uzak (827)
irte	: ertesi, gelecek, sabah, şafat sökme zamanı (1389)
kaçan	: ne zaman, her ne zaman (1510)
kagşa-	: bir şeyin parçaları gevşeyip, dağılacak hale gelmek (317)
kakı	: öfkelenmek, kızmak, azarlamak (414)
kancaru	: nereye, neresi, ne tarafa (3351)
kanda	: nerede, nereye (624)
kangı	: hangi (2783)
karcaş-	: karışmak, birbirine girmek (108, 388)
katı	: çok, pek çok, iyice, sert, şiddetli (333)
kayu	: kaygı, endişe, tasa (1426)
key	: çok, pek (1544)
kıgır-	: çağırmak, davet etmek, seslenmek, haykırmak (172)
kiçi	: küçük (258)
kop	: ayağa kalkmak, toplanmak (448)
kut	: uğur, saadet, talih, baht (2869)
mancılık	: hereni de denilen büyük bakır kap (20)
nite	: nasıl (514, 1192)
otak	: padişahlara, vezirlere ait olan ve içinde ateş yakılabilen çadırlara verilen ad. Bu çeşit çadırlar diğerlerinden daha büyük, etekli ve süslü idi (1105)
sı	: kırmak, parçalamak (949)
sın-	: kırılmak, parçalanmak, mağlup olmak, yenilmek, bozguna uğramak (317, 396, 420)
soyla-	: yüceltmek, ululamak (63)
suvar-	: sulamak, su vermek (3383)
tamu	: cehennem (6)
tana kalmak	: hayrete düşmek, şaşakalmak (879,1089)
tartagan	: perişan, mahvolmuş (192)
tın-	: ses çıkarmak, söz söylemek, ilgi göstermek, önem vermek (277, 1124)

toyla-	: yedirip içirmek, ziyafet çekmek, ağırlamak (94)
ugrı	: hırsız (894)
us	: akıl, fikir (279)
uş	: işte (327)
uşat-	: ufaltmak, parçalamak (275)
yahşi	: iyi, güzel (3360)
yarak	: hazırlık, levazım, gerekli şeyler (369, 475)
yarlığa	: mağfirette bulunmak, affetmek, suçu bağışlamak (1076)
yatlu	: kötü, şom, adi, fena (2914)
yavlak	: pek, çok, gayet (723)
yavukulmak	: kaybedilmek, kaybolmak, görünmez olmak (1859)
yed-	: yedekte götürmek (3383)
yeg	: daha iyi, üstün (1130)
yenil-	: basılmak (873)

Eserde Arapça, Farsça kelime ve terkipler bulunmakla birlikte bunlar dili ağırlaştırmamıştır. Eserin dili sade, açık ve anlaşılır denilebilir. Mevlânâ'dan doğrudan alınıp tazmin edilen bir beyit dışında tamamı Farsça ya da Arapça olan beyit yoktur. Şairin kullandığı Arapça, Farsça sözcükler genellikle Divan şiiri geleneği içerisinde sıklıkla kullanılanlardan seçilmiş denilebilir. Sanatçı anlaşılması güç tamlamalardan, nadir kullanılan sözcüklerden kaçınmıştır. Bu tercihinde de öğretici-eğitici bir amaç gütmüş olmasının payı, söylediklerinin anlaşılması ve ders çıkarılması isteği, bulunmaktadır.

Şair, hikâyelerinde hepsinden ders çıkarılacak manalar olduğunu, nasihatler içerdiğini sıklıkla belirtmiştir. İçeriğinin çoğunluğunun hikâye olduğu ve müellifinin dersler çıkarılmasını istediği bu metinde dilin çok ağır, süslü ve sanatlı olması düşünülemez. Konu ile ilgili İsmail Ünver de mesnevîlerde konunun işlendiği bölümü Türkçenin daha yoğun kullanıldığı yer olarak niteler.¹³⁰

¹³⁰ Ünver, *age.*, s. 458.

2.5.1. Edebî Sanatlar

Eserin kaleme alınma sebebi sanat yapmak olmasa da şair, anlatımını güçlendirmek için edebî sanatlara başvurmuş; zaman zaman orjinal örnekler de yakalayabilmiştir.

İstiare

Metinde sıklıkla kullanılan sanatlardan birisi istiare dir. İstiarede anlatılmak istenen kişi, kavram doğrudan ismi ile değil benzediği ya da çağrışım yapılabilecek sözcükler ile anlatılmaya çalışılır. Aşağıdaki beyitte *Mesnevî*'de buyurur ifadesinden Mevlânâ'nın kastedildiği anlaşılmaktadır; ancak şair onun ismini zikretmek yerine şah ifadesini kullanmıştır.

Mesnevîde şöyle buyurmuş o şâh
Kendözin görenler oldılar tebâh (2981. beyit)

Tenasüp

Mahlûk ana bendedür ol pâdişâh
Bî-şerîk ü bî-vezîr ü bî-sipâh (12. beyit)

Şair, Allah'ı bir padişaha benzetmiş ve padişahlık ile ilgili sözcükleri bir arada kullanmıştır.

Telmih

Telmih sanatına bir örnek de Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir Sevr Mağarasına sığındıklarında, dağın girişine örümcüğün ağ örmesine telmih vardır:

Ankebût olur evinde perdedâr
Söyler ana yazılarda mûr u mâr (291. beyit)

Hüsn-i talil

Hz. Peygamberin anlatıldığı bölümlerde, önce on sekiz bin âlemin onun için yaratıldığını söyleyen şair devamındaki beyitlerde Muhammed isminin harflerinin hepsini bazı güzel sebeplere bağlamıştır:

Mim mirât oldı cümle âleme
Ha hayât irgürdi kamu âdeme (53. beyit)

İktibas

Şair, aşağıdaki beyitte Hz. Peygamberin namaz vaktiyle ilgili acele edilmesi gerektiğini belirttiği hadisine gönderme yapmıştır:

Accilü 't-tâati buyurdu Mustafâ
İrmeden mevt kıl namâz dir ol safâ (2326. beyit)

Hadisi şerifte “Accilû bis-salâti kablel fevt ve accilû bit-tevbeti kablel mevt” buyuruluyor. Namazı vaktinde kılmak için acele edin, namazı fevt edebilir, yani kaçırabilirsiniz. Ölüm gelmeden önce tevbe etmekte acele edin, tevbeye fırsat bulamayabilirsiniz deniyor.¹³¹

Çün şerîat hablidür *hablü 'l-metîn*
Koma elden tâ olasin ehl-i dîn (634. beyit)

Hablü'l-metin: Allah'ın ipi, sağlam ip, Kur'ân, İslâm dini. “Topluca Allah'ın pine yapışın, ayrılmayın.” (Al-i İmrân)¹³²

Ol ki Mevlâ yüzine kıldı nazar
Kâbe Kavseyn Mâ-zâga 'l-basar (478. beyit)

¹³¹<http://ehlisunnnetde.tr.gg/S-Uc-NNET-YER%26%23304%3BNE-KAZA.htm> (17.09.2016)

¹³² Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 59.

Kâbe Kavseyn “Fe kâne kâbe kavseyn ev ednâ” (iki yay kadar, yahut daha da yakın oldu da,) Mâ-zâga’l-basar “Mâ zâgal basaru ve mâ tagâ”(Peygamberin gözi kaymadı onu aşmadı da.)¹³³

Mecaz-ı Mürsel

Aşağıdaki beyitte şair Hz. Monla derken Mevlânâ'nın türbesini anlatmaya çalışmaktadır. Parça bütün ilişkisinin olduğu bir mecaz-ı mürsel örneğidir.

Hazret-i Monlâda tutmuşdum makâm
Eşiginde dâîydüm subh u şâm (215. beyit)

Tevriye

Gerçi Lokmânsın iy bî-çâre dil
Derde bulmadun devâ kıldun zelîl (1215. beyit)

Bu beyitte şair Lokman ismiyle hem kendi adını zikretmiş, hem de Lokman Hekim'i hatırlara getirmiştir.

Tarsi'

Dizelerdeki sözcükleri sayı, ölçü ve uyak bakımından birbirine denk getirme sanatı olan tarsi'nin de örneği bulunmaktadır.

Sâlikân-ı râha mahrem olmuşam
Sâkinân-ı arşa hem-dem olmuşam (2337. beyit)

¹³³ H. Basri Çantay, *Tefsirli Kur'ân Meâlî*, Bilimevi Yayınları, İstanbul, 2015, c. 3, s. 121.

2.5.2. Deyimler ve Atasözleri

Deyimler

Esrâr-nâme-i Âşıkân adlı mesnevî, nasihat etmeyi amaçladığı için sade ve çık bir anlatım kullanılmıştır. Eser, her yaştan insana seslenirken ve günlük hayatta kullanılan atasözü ve özellikle deyimlerden istifade etmiştir.

lâl olmak¹³⁴ : susmak, konuşamamak.

İRMEZ ANUN FIKRINE FEHM Ü HAYÂL

Cümle diller medhine anun oldu **lâl** (14. beyit)

dünya başına dar gelmek : çok sıkılmak, büyük bir çaresizlik içinde kalmak.

NE KADAR VARSA CİHÂDA FITNEDÂR

İki cihân gözlerine oldu **dâr** (183. beyit)

rezil rüsva olmak : toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek.

DIRKEN BEN CİHÂDA NÂMDÂR

Oldı rüsvây ol demin İblîs-vâr (195. beyit)

yaprak gibi titremek : aşırı titremek.

ŞÖYLE DİTRER SANKİM OL BERG-I HAZÂN

Ditremekten bî-mecâl oldu ol zamân (300. beyit)

bıyık altından gülmek : birinin durumuna belli etmemeye çalışarak gülümsemek.

¹³⁴Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri&kategoriget=atalst&kelimeget=yadigar&hngget=tam (08.08.2016)

Çünkü sultân gördi ol dermândeysi
Zîr-i lebden kıldı pinhân handeyi (889. beyit)

dünyalara değişmemek : her şeyden daha fazla sevmek.

Bende çünkim şâhun ol dem hem-demi
Virmezem iki cihâna bu demi (899. beyit)

başa baş gelmek : 1) eşit olmak, denk olmak. 2) berabere kalmak.

Bir bahâdır kâfirle itdi savaş
Öyle vaktine dek oldu başa baş (938. beyit)

canı ağzına gelmek : büyük bir korku karşısında ölecekmiş gibi bir duyguya kapılmak.

Cânı lebine gelmişdi ol zamân
Didi kim hoş geldün iy şâh-ı cihân (1595. beyit)

kılı kırk yarmak : titiz ve ayrıntılı bir şekilde incelemek.

Bir kılı manîde kırk yararadı
Rûz u şeb sıdkıla aşk araradı (1660. beyit)

yalın ayak, başı kabak : çok perişan bir halde.

Baş açık yalın ayak düşdi yola
Yanî kim bu derdine dermân bula (2440. beyit)

yaraya tuz biber ekmek : bir derdin acısını çoğaltmak.

Şefkat itme yatlıyı zahmet gerek

Yarasına anlarun dâyim tuz ek (2914. beyit)

Atasözleri

Bugün kullanılan atasözlerinin tam karşılıklarına rastlanmakla birlikte onları anımsatan atasözlerine ve atasözü benzeri kullanımlara rastlanmaktadır

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.

Er gider nâmı kalur iy ehl-i dil
Merdisen nâmı nişân ko anla dil

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.

İki gönül tâ ki bir ola tamâm
Vuslat-ı didâr irişe subh u şâm

Evvel refik sümmet tarik.

Yola girürsen yürüme bî-refîk
Kim refik evvel gerek andan tarîk

Vakitsiz öten horozun başını keserler.

Ahmakun özrin işitmek ne revâ
Ötse bî-vakt murga katl oldu revâ

SONUÇ

Çalışmada Lokman adına ya da mahlasına kayıtlı didaktik bir mesnevi olan *Esrâr-nâme-i Âşıkân* adlı eserin transkripsiyonlu metnini ortaya koymuş bulunmaktayız.

Esrâr-nâme-i Âşıkân'ın tek nüshası Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi-Yazma Eserler bölümünde 12957 numarada kayıtlı bulunmaktadır. 922/1516-17 tarihinde yazılan eser 118 varak ve 3456 beyitten meydana gelmektedir. Müellif, şehzade olan Süleyman (Kânûnî) için kaleme aldığı eserini “Duâ-nâme” olarak da nitelemektedir. Eserin müstensihi Halil bin Eyyub olarak geçmektedir. Eser, 1110/1708 tarihinde istinsah edilmiştir.

Mesnevî,Kütüphane kaydında Lokman Bin Seyyid Hüseyin Urmevî adına kayıtlıdır. Fakat eserin yazıldığı tarih ve içinde yer alan bilgiler *Esrâr-nâme-i Âşıkân*'ın 924/1519 tarihinde vefat eden Lokmani Dede'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Çalışma konusu olan *Esrâr-nâme-i Âşıkân* klasik mesnevî düzeninde (tevhîd, münâcâât, na't, mi'râciyye, medh-i çehâr-yâr, şehzadeye mehdiye, sebep-i telif, hikâyeler ve duâ) tertip edilmiş fakat bölüm başlıklarına yer verilmemiştir.

Esrâr-nâme-i Âşıkân'ın asıl kısmını hikâyeler oluşturmaktadır. Bunun yanında eserde hikayelere geçmeden Yavuz Sultan Selim zamanı da dahil olmak üzere kısa bir Osmanlı Tarihine de yer verilmiştir.

Eserde 36 hikâye yer almaktadır. Bu hikâyeleri kaynakları bakımından ele aldığımızda, on yedisi Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ından alınmıştır. Şair eserinde, *Mantıku't-Tayr*'ıTürkçe'ye tercüme etmek için kaleme aldığını belirtmiştir; ancak eser *Mantıku't-Tayr* tercümesi olmaktan uzaktır. Ayrıca dört hikâyeyi Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden, ikisini *Esrâr-nâme*'den, bir hikâyeyi *Tezkiretü'l-Evliyâ*'dan, bir hikâyeyi de Gülşehrî'nin *Mantıku't-Tayr*'ından almıştır. Geriye kalan hikâyeler ise, kaynağı tespit edilememiş hikâyelerdir.

Hikâyelerin çoğunu tercüme yoluyla dilimize kazandıran şair, hikâyelerde kısaltma ya da ekleme gibi tasarruflara gitmiştir. Genel olarak kaynak hikâyelerden çok

uzaklaşmamaya çalışmıştır ve hikâyelerin özü atlanmamıştır. Gülşehrî ile ortak olan hikâyelerde ise ciddi alıntılar bulunmaktadır.

Mesnevi remel bahrinin “Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Şair Türkçeyi vezne uygulamada çok başarılı değildir. Metinde vezin tutarsızlığının olduğu mısraların yanında imla problemleri de görülmektedir. Vezinde başarılı sayılamayacak olan şairin, kafiye ve redif bulmakta ise zorluk çekmediği görülmektedir.

Eserinde nasihat etmeyi amaçlayan şairin amacı doğrultusunda son derece açık ve sade bir dili tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca şair mesnevîsinde atasözlerinden, hadislerden, ayetlerden ve özellikle de deyimlerden yararlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmedî, (1982), *İskender-nâme*, haz. İsmail Ünver, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akbulut, U., (2007), “Kuruluş Dönemi Osmanlı Tarihçiliği ve Tarih Yazma Gerekçeleri”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi (KKEFD)*, S. 15, ss. 356-371.
- Akın L. (1986), “Unutulmuş Bir Eser Seyyid Lokman’ın Şehnâme-i Tafsîl-i Âli Osman”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. 51, ss. 1-21.
- Aksoy, H., (1994), “Derviş Şemseddin mad. ”, *DİA*, İstanbul, c.9, ss. 97-98.
- Albayrak Sak, V., (2009), “Kadioğlu Şeyh Mehmed ve İnşirâhu’s-Sadr Mesnevisi (İnceleme-Metin)”, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Albayrak Sak, V. , (2012), “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku’t- Tayr Tercümeleleri”, *Turkish Studies*, v.7/4, ss. 655-669.
- Arı, A., (1995), “Sakıb Mustafa Dede-Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni”, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Attâr, F., (2001), *Mantık’al-Tayr*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Attar, F., (2007), *Mantıku’t- Tayr*, haz. Sedat Baran, İstanbul, Antik Dünya Klasikleri.
- Attar, F., (2012), *Esrâr-nâme*, çev. Mehmet Kanar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Attâr, F., (2014), *Esrâr-nâme*, çev. S. A. Seyed Torabi-Ali Bektaş, Konya, Tablet Yayınları.
- Ayan G., (1996), *Esrâr-nâme (İnceleme-Metin)*, Tebrizli Ahmedî, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Babinger, F., (1982), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Banarlı, N. S., (1936), *Ahmedî ve Dâsitani Tevârih-i Mülûk-i Âli Osman*, İstanbul, Türkiyat Mecmuası.
- Canpolat, M., (1995), *Ali Şir Nevayî Lisânü’t-Tayr*, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yükseköğretim Kurumu Yayınları.
- Çantay, H. B., (2015), *Tefsirli Kur’ân Meâli*, İstanbul, Bilimevi Yayınları.
- Çelebi, A. H., (2006), *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Ankara, Hece Yayınları.

- Çelebioğlu, A., (2014), “Şeyh Latîfî ve Esrâr-nâme Adlı Risalesi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, ss.5-16.
- Çelik, İ., (2007), “Doç. Dr. İsa Çelik İle Söyleşi”, *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 20, ss. 283-289.
- Çiçekler, M., (2004), “Mesnevi mad.”, *DİA*, Ankara, c. 29, ss. 320-32
- Dâvûd İbrâhimî, (1988), “Esrâr-nâme mad.”, *DİA*, İstanbul, c.11., ss. 434-435.
- Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, (2007), *Sevâkıb-ı Menâkıb*, haz. Hüseyin Ayan vd., Konya, Rûmî Yayınları.
- Devellioğlu F., (2015), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C., (1995), Mantıku't-Tayr'ın Manzum Çevirileri Üzerine Bir Karşılaştırma, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, ss. 35-52.
- Dilçin, C., (2013), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Esrar Dede, (2000), *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, haz. İlhan Genç, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Genç, İ., (2005), *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, İzmir, Kanyılmaz Matbaası.
- Genç, İ., (2005), *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş*, İzmir, Kanyılmaz Matbaası.
- Gölpınarlı, A., (1991), *Mesnevî*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gölpınarlı, A., (2012), *Mevlâna, hayatı, sanatı ve yapıtlarından seçmeler*, İstanbul, Varlık Yayınları.
- Göyünç, N., (1997), “Tarihçiliğimizin Dünü ve Bugünü”, *Felsefe Kurumu Seminerleri III. Türkiye 'de Tarih Eğitimi*, 1975 Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gündüz K., (2006), “Ravzatü't-Tevhîd Adlı Mesnevînin İncelenmesi ve Tenkitli Metni”, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Gürsoy-Naskali, E., (1987), *Tezkiretü'l-Evliya*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Güzel, A., (2003), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- İpşirli, M., (1999), “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *Osmanlı*, S. 8, Ankara, ss. 247-256.
- Kaplan, M., (2008), “Deh Murg'un İmlâsına Dair”, *Turkish Studies*, v. 3/6, ss. 409-421.

- Kartal, A., (2011), “XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı:Mesneviler”, *Turkish Studies*,v. 6/1, ss. 211-234.
- Kaya, B. A.- Küçük, S., (2011) *Defter-i Dervîşân*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Kazan, H., (2010), “Farklı Açından Bir Bakışla Şehnameci Seyyid Lokman’ın Saray İçin Hazırladığı Eserler”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 35., ss. 117-136.
- Konuk, A. A., (2012) *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, İstanbul, Kitapevi Yayınları.
- Köprülü, F., (1984), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurat, A., (1935), *Bizans’ın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri*, İstanbul, Türkiyat Mecmuası.
- Kurnaz, C.- Çeltik, H., (2013), *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara, Berikan Yayıncılık.
- Kutlar, F. S., (2000), “Mesnevî Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevî Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, *Türk Bilig: Türkoloji Araştırmaları*, Ankara, S. 1, ss. 102-157.
- Kutluk, İ., (1946), “Kültür ve Dil Tarihimizin Yeni bir Vesikası Attar’ın Esrarnâme Tercümeleleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. 2, S. 1, ss. 125-132.
- Küçük, S., (2013), “Ferüdüddin Attâr’ın Hayatı ve Eserleri”,*Türk Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, v. 2, n. 1, ss. 241-262.
- Kütükoğlu, B., (2003), “Lokman mad.”, *DİA*, Ankara, c. 27., ss. 205-206.
- Latîfî, (2000),*Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratu’n nuzamâ (İnceleme-Metin)*, haz. Rıdvan Canım, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Levend, A. S., (1959), *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Levend, A. S., (1988),*Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lokman, *Esrâr-nâme-i Âşıkân*, Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi, n: 12957, yk. 1b-118b.
- Lokmanî Dede, (2001), *Menâkıb-ı Mevlâna*, haz. Halil Ersoylu, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mansuroğlu, M., (1958), *Sultan Veled’in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul, Pulhan Matbaası.

- Mermer, A. vd., (2009), *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mermer, A. vd., (2015), *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Oral, M., (2006), *Türkiye’de Romantik Tarihçilik*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım.
- Öz, T. (1939), “Hünernâme ve Minyatürleri”, *Güzel Sanatlar*, İstanbul, S.I, ss. 3-16.
- Özcan, A., (1994), “Düstûrnâme-i Enverî mad.”, *DİA*, İstanbul, c. 10., ss. 49-50.
- Özcan, A., (2003), Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, İstanbul’un Fethinin 550. Yılı Özel Sayısı, S.14., ss. 55-62.
- Özcan, A., (2011), “Tevârih-i Âli Osman mad.”, *DİA*, İstanbul, c. 40, ss. 579-581.
- Sahîh Ahmed Dede, (2011), *Mecmûatü’l-Tevârihi’l-Mevlevîyye (Mevlevîlerin Tarihi)*, haz. Cem Zorlu, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Sakıb Mustafa Dede, (1283), *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*, Mısır, Matbaa-ı Vehbiyye.
- Sevgi, H. A., (2003), “Mantıku’t-tayr mad.”, *DİA*, Ankara, c. 28, ss. 29-30.
- Süreyya, M., (1996), *Sicill-i Osmanî*, Yeni Yazıya Aktaran Seyit Ali Kahraman, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahinoğlu, M. N., (1991) “Ferüdüddîn Attâr mad.”, *DİA*, İstanbul, c. IV., ss. 95-98.
- Şentürk. A. A., (2012), *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Şentürk A. A- Kartal A., (2007), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Şimşekler, N., (2006), “Mevlâna ve Mevlevîliğin Kültürümüze Katkıları”, Konya, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatından Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*.
- Tahir, M., (1975), *Osmanlı Müellifleri*, haz. İsmail Özen, İstanbul, Yayıncılık Matbaası.
- Tarama Sözlüğü, (2009), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, c. I-VI.
- Tekindağ, Ş., (1971), “Osmanlı Tarih Yazıcılığı”, *Belleten*, Ankara, 35, ss.655-663.
- Tekşan, M., (2011), *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, İstanbul, Kriter Yayınları.
- Toker, B., (2003), “Şemseddin Sivasî’nin Mir’âtü’l-Ahlâk Adlı Mesnevîsinin Tenkitli Metni ve İncelenmesi”, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Tuğluk H. İ, (2008), “Lâmekânî Hüseyin’in Esrâr-nâme Tercümesi”, *Turkish Studies*, v. 2/ 1, ss. 818- 865.
- Türkben, H. (2008), “Fahrî Dede ve Mecmuası”, SÜ, SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devriler-Eserler-Terimler, Dergah Yayınları, c. 3.
- Uğur, A. (2009), “Selimnâme mad. ”, *DİA*, İstanbul, c. 36., ss. 440-441.
- Uludağ, S., (2007), “*Evliya Tezkireleri*”, İstanbul, Kabalcı Yayın.
- Ünver, İ., (1986), *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divan Şiiri)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünver, İ., (1993), “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, Ankara, *DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, c. 11, S. 1, s. 51-89.
- Woodhead, C., (2010), “Şehnameci mad.”, *DİA*, İstanbul, c. 38.ss. 456-458.
- Yavuz, Kemal, (2007), *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme), Metin ve Aktarma*, Ankara, Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Yeniterzi, E., (2007), “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi TALİD*, c. 5, S. 10., ss. 433-468.
- Yılmaz, M., (1992), *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, İstanbul, Enderun Kitapevi.
- http://www.obarsiv.com/guncel_gunaykut.html
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10664,mesnevilereditorsunusupdf.pdf?0>
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri&kategoriget=atalst&kelimeget=yadigar&hngget=tam
- <http://ehlisunnetde.tr.gg/S-Ue-NNET-YER%26%23304%3BNE-KAZA.htm>

III. BÖLÜM:

ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN METİN

3.1. NÜSHANIN TAVSİFİ

Çalışma, eserin bulunabilen tek nüshası üzerine kurulmuştur. Bu nüshada Koyunoğlu Kütüphanesi Kitaplığı Numara 12957’de kayıtlıdır. Eser, 1b-118b arasında 3456 beyit, çift sütun, 15 satır, harekeli nesih yazıyla yazılmıştır. Sırtı vinleks yamalı, kapakları deri, şemseli, mikleplidir. Başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Eserde müstensih ve istinsah kaydı bulunmaktadır. Müstensih Halil ibn-i Eyyübî sene 1119 olarak kaydedilmiştir. Çalışma ulaşılabilen bu tek nüsha üzerinde yapılmıştır.

3.2. METİN OLUŞTURMADA İZLENEN YOL

1. Çalışmada metin kısmı transkripsiyon alfabesinin bütün hususiyetleri dikkate alınarak yazılmıştır.
2. Metindeki Arapça, Farsça tüm ifadeler günümüz alfabesiyle transkribe edilmiştir.
3. Vezin gereği ses düşmesi olan yerlerde (‘) kullanılmıştır. “N’ola” örneğinde olduğu gibi.
4. Metnin imlasında “ub,üb” şeklinde yazılan gerundium eki transkripsiyonlu metinde “up,üp” şeklinde yazılmıştır.
5. Metinde sözcüklerin farklı şekillerde yazıldıkları görülmüştür. Ayâz-Ayâs, pehlüvân-behlüvân, nice-niçe, ic-iç, yiryüzi-yeryüzi, civân-cüvân, iftâde-üftâde, mihlet-mühlet, iy-ey, ıldız-yıldız gibi kullanımlardır. Vezin zaruretinden bağımsız olan bu tür kullanımlarda yeryüzü, mühlet, yıldız gibi yaygın yazımlar

tercih edilmiştir. Dönemin dil özelliklerini yansıtan ur-/vur-, dol-/tol- gibi ikili kullanımlarda ise metne bağlı kalınmıştır.

6. Metinde –di’li geçmiş zaman eki her zaman dar ve yumuşak seslerle yazılmıştır.
7. Metinde “ile” eki bütün ünlüleri harekeli olarak gösterilmiştir. Bu durumda vezin gereği okuma yapılmış ve ayrıca dipnot düşülmüştür.
8. Metinde iy-ey, olar-onlar-anlar gibi kullanımları olan sözcüklerde vezin gereği okuma yapılmıştır. Örnek: iy ya da i.
9. Metinde izafet kesresinin “ye” ya da “kesre” ile değil; “vav” ya da “ötre” ile gösterildiği durumlarda anlam gereği okuma yapılmıştır: Örnek: lutf-ı İlâh, Hatem-i Tây.
10. Metinde kesre ile harekelenmiş; ancak “ile” anlamı gereken durumlarda u, ü, vu, vü şeklinde okuma yapılmıştır.
11. Metinde vezin ve anlam gereği yapılan eklemeler köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Örnek: [vu], [idüp], [karşu].
12. Metinde uzun okunması gereken Arapça ve Farsça aslî uzunluklar vezne uygun okunmuş ve transkripsiyonlu metinde italik gösterilmiştir.
13. Metinde okunamayan yerler (...) ile gösterilmiştir.

14. Metin vezin ve anlam gereklerine göre tamir edilerek okunmaya çalışılmıştır. Anlamda daralmaya sebep olmayan hece fazlalıkları çıkarılmış, şairin ulama benzeri tasarrufları () ile gösterilmiştir.
15. Metnin transkribe edilmesinde Arapça ve Farsça eklerin gösterilmesinde İsmail Ünver tarafından tavsiye edilen hususlara dikkat edilmeye çalışılmıştır.

ESRĀR-NĀME-İ ʿĀŞİKĀN

Fāʿ ilātün Fāʿ ilātün Fāʿ ilün

Hazā Kitāb-ı Esrār-nāme-i ʿĀşıkān

Bismillāhi'r-rahmāni'r-rahīm

A 1b 1 Evvel añduķ anı kim oldur İlāh

Andan ulu yoķ durur bir pādişāh

Ol durur Ḥayy ü Qādīm hem Ebed

On sekiz biñ ʿāleme oldur Şamed

Rāzıķ u Vehhāb u Settār ol durur

Raḥmeti bendelerine bol durur

Luṭf-ı deryāsından irse ķaṭre āb

Cümle maḥlūķa behiştten aça bāb

5 Raḥmet-i şemsinden irse zerre nūr

Cümle ʿāşīye vire cennāt u ḥūr

Ger dilerse luṭfunı ide ʿayān

Yedi ṭamu cennet ola ol zamān

Cümle ʿālem mülki hep cennet ola

Ḥūrlerle cümle yiryüzi ṭola

Ꞑamusın ih̄sān iderse bir ꞑula
Şanki deryādan nem irdi bir ꞑıla

Rah̄met iderse ꞑula Rabbü'l-‘ibād
Bir atım atınca geçile şırāt

10 Ol dem içre cennet ola heft tamu
Ehl-i dūzaḡ cennet ehli_ola ꞑamu

Cümle maḡlūk luḡf birle oldı var
Yoḡsa deprenmezdi bir ḡabbe iy yār

2 a Maḡlūk aña bendedür ol pādīşāḡ
Bī-şerīk ü bī-vezīr ü bī-sipāḡ

İşbu ‘ālem yoḡiken ol varıdı
Ḥayy ü Ḥayyūm ‘Ālimü'l-esrārıdı

İRmez anuñ fikrine fehm ü ḡayāl
Cümle diller medḡine_anuñ oldı lāl

15 Ḥoş mu‘allaḡ düzdi gökleri İläḡ
Bezedi yıldızlarıyla şems ü mäh

Dön didi döndi felekler sāzıla
Tesbḡ okudı melekler zārıla

Ṭurđı gökler emr birle bī-sütün
İşbu yirler dağı hoş itdi skn

Yedi ħandeĸ itdi deryāyı tamām
Cümle eşyā emrine_ anuñ oldu rām

İşbu gökler ħikmetine ĸıl nazar
Cümle maħlĸ zerrece_ itmeye zarar

20 İrmez aña ĸarĸ oĸuna mancılıĸ
Ne kemend atmaĸ ne [de] laĸımcılıĸ

Tā ĸıyāmet bu zemīn ü āsumān
Ĥaĸĸuñ emriyle ṭura şöyle hemān

Bil yigirmi gün sekiz günde ĸamer
On iki burcı tamāmı seyr ider

Şems anı bir yılda seyr ider iy yār
Geĸer işbu ‘ālemile rzigār

Müşteri devrin[i] añladı hmām
On iki yılda ider devrin tamām

25 Ṭurđı her bir burĸda bir yıl Müşteri
Aldı virdi nice māl ü mülkleri

Zühāl otuz yılda ider devrini
Qarn olur otuz bilüñ gavrını

2 b

Beş yıl iki burca eyledi qarār
Halka gineñ itdi cihānı kāh tar

Hakkuñ emriyle kamu hizmetdedür
Her işi Hakdan bilen rahmetdedür

İşbu qarn [u] devr ü hefte sāl sāl
Gelüben geçdi cihān oldı hayāl

30 Bir nazār bir dem durur bu bir nefes
Kamu maḥlūq kuş gibi ‘ālem kafes

Hikmet ehlinüñ katında bu cihān
Bir nazarda oldı ‘ayān hem nihān

‘İbret ehli añladı esrārını
Haq yoluna virdi cümle varını

İşbu ma‘niler kaçan ola beyān
Diledi Haq hikmetin ide ‘ayān

Bir işāretle yaratdı ‘ālemi
‘Āleme şāh itdi ol dem Ādemi

35 Sevmeyeni la' net itdi ol demin
Anı seven aygudan oldu emin

Tende cānlar emrile itdi arār
'Alılan nefse odı dilde medār

İtdi deryālar Hāuñ emriyle oş
Yeryüzini ādemilen düzdi oş

Ādemī birle şeref boldı cihān
Bil şeref Ādemde oldu oş lisān

Her ki añlar ol lisānuñ hālını
Hāle degşürdi o cümle ālını

40 Ma' n'den açıldıısa saña rāz
Hikmetine ıl nazar iy ser-firāz

odı gönlüden yuaru 'arşını
Yil ü şu üzre döşedi ferşini

3 a Gökyüzinde tutdı yıldızlar mekān
Bitdi eşyālar zeminde ol zamān

Lāciverd atlāsı-vārī gökyüzi
oş füsün-kārī döşendi ılduzı

Cümle yıldız şevkile açdı gözin
Hoş münevver itdi cümle yeryüzin

45 Oldı sulţān yıldız içre şems ü māh
İtdi maḥlūk içre enbiyāyı şāh

Ṭoldı anuñ aşkıyılan bu cihān
Nice gizlü nesnelər oldı ‘ayān

Güneşüñ nūrı bu ḥalkā oldı iş
Ol nūrūñ şevkiyilen bitdi her iş

Ol güneşle gördi bu ḥalk yeryüzin
Şuğle meşgöl oldı bunlar birbirin

Şevk birle doldı ‘ālem ol zamān
Her ne kim varise görüñdi ‘ayān

50 Muştafādur şemsile māh iy püser
On sekiz biñ ‘āleme ol virdi fer

Ol ismi nūrı dur[ur] dīn ü imān
Münkir olan aña qaldı bī-amān

Çün Muḥammed oldı iki cihānda şāh
Ümmetine raḥmet ider ol İlāh

Mim mi' rāt oldu cümle 'āleme
Hā hayāt irgürdi kamu ādeme

Dāl de dīn ehline oldu delīl
Bilen işbu ismi qalmaya zelīl

55 Her ki ismini 'aşqıla ide yād
Ġamdan azād olup ola cānı şād

Cümle maḥlūq içre ol nās ola ḥāş
Aña uyanlar ola oddan ḥalāş

3 b Sev resūli ismin oḡı her zamān
Hāq saña iḥsān ide ḥūr-ı cinān

Her kim aña uydısa oldu qabūl
Oldı sulṭān şaḥmanuz siz anı ḡul

Aña uyanlara her kim uyısar
Ma' rifet göñlinde olup ṭuyısar

60 Āl-i aşḥābıyılan ṭoldı cihān
Küfr içinde dīn bunlar itdi 'ayān

Ol Ebūbekr ü 'Ömer 'Oşmānıla
Server-i merdān-ı şīr 'Alī bile

Muṣṭafāya anlar oldu kethüdā
Bir nefes olmadılar andan cüdā

Şıdķılan yolında baş oynadılar
‘Aşķılan anuñ yolın şoyladılar

Bunları seven velīler oldılar
Şarķa ğarba cümle bunlar tıoldılar

65 Anlara Hakk eyledi dürlü ‘atā
Münkir inkār idüben itdi haṭā

Şıdķılan sevenler oldılar güzīn
Cān u dilden tıtdı anlaruñ sözin

Merd-i meydān oluben oldu ferīd
Cümle maḥlūķ cānılan oldu mürīd

Şāh Mevlānā vü Şeyḥ ‘Aṭṭār cān
‘Ālem içre oldılar ḳuṭb-ı zamān

Oldı olaruñ sözleri _āb-ı hayāt
Her kim içdi buldı cāvidān hayāt

70 ‘Aşķlarından cān u dile irdi cūş
Remzile ser-dil içine tıoldı ḥūş

Ma' n̄lerinde o dem oldu ' ayān
Kudreti yitdükçe itdi_ anı beyān

4 a Himmeti merdādan irse kime sır
Hāl-i ' ālemden ol olur[du] ḥabīr

Añlar anı kim bu çarḥ-ı bī-vefā
Kimseneye itmedi mihr ü vefā

Nice nev' a şūretile ins ü cān
Geldi gitdi geçirüp devr-i zamān

75 Her birine Ḥaḳḳdan irdi naşīb
Ehl-i inkār olan oldu bī-naşīb

Nicelere virdi devlet ol İlāh
Maḥlūḳ içre itdi anı şāpādah

' Adl ü dād iḥsān idüben virdi māl
' Ömri olduğunca görmedi zevāl

Cümle maḥlūḳ oldu anuñ emrine rām
' Ālem içre nāmını itdi be-nām

Bu cihānda kimsene itmez qarār
Luṭf u ḥulḳ u ' adli qalur yādigār

80 anı İskender ü arā vü arīb
Cemşid ü Dehhāk ü mār-ı püser heb

anı İskender bin Zāl şalşāl al (?)
Ecel irüp milkine_irişdi zevāl

anı Hâtem-i âyle Nüşirevân
‘Adlile yād olunurlar her zamân

anı Keyhüsrev ilen Hâzem-Şâh
Erdeşir Esfendiyâr-ı Hürmüz-Şâh

Çünkü her şâh sürdi devrân-ı zamân
İrdi devlet âl-i ‘Osmâna_oldı hân

85 Cedd-i ‘Osmân maḥlûḳ içre yâdigâr
Oluben oldu ğazâ anlara kâr

Cümle oldılar ‘Acem milkine şâh
Dâyim irdi bunlara luḫf-ı İlâh

4 b ‘Ādet oldu bunlara ‘adlile dād
Sürdi devrânımı ḳodı eyü ad

Cedd-i a‘lâsı oldu İshāk nebî
Haḳḳ olara virdi ‘adl ü edebi

Silsileyle cümle a' lā oldılar
Her murāda şıdķılan yol buldılar

90 Ğāzī oldılar ķamu ecdādıla
Bunlaruñ vaşfi kaçan gelür dile

Ol nesildendür Ebū'l-Müslim i yār
İtdi Mervānı helāk ol nām-dār

Depesine miğ toķudı her zamān
Ķırdı nice biñ yezīdi pehlevān

Geçdi devrān u zamān māh u sāl
Oldı bu ģalk içre nice ķıl ü ķāl

Ħaķ Süleymān şāha virdi taĥt u tāc
Urdı nice biñ belik toyladı ac

95 Şıdķılan çün salţanata buldı rāh
Oldı Māhān şehrine ol pādişāh

‘ Aşķıla dāyima idüben ģazā
Ķıldı ol kāfirlere dürlü cezā

Yürüdüben ‘ adlini ģükmin revān
Sürdi devrānıla geçürdi zamān

Hak te'ālā rūhını şād eylesün
Cennet içre hūrlerle oynasun

Çünkü dünyādan beķāya itdi sefer
Oldı Ertuğrul Şāha açıldı der

100 'Aşq u şıdķıla ğazāya tutdı yol
Rūma inüp şehr-i Ercanisi aldı ol

Cümle Rūmiler añā virdi ħarāc
Ol zamandan Rūm olan virür[di] bāc

5 a Ol arada çok ğazā [idüp] o şāh
'Azm-i Yūnān idüben gözledi rāh

Şāh 'Alāü'd-dīn ki nesli Keyķubād
Şānına gelmişdi anuñ 'adlle dād

Ḳonya şehr-in taht idinmiş ol hümām
'Adlle meşğül olmuş idi şubḫ u şām

105 Ol zamānda Baçu-ḫān-ı fitne-dār
Ḳonya şehr-in gelip itmışdi ḫişār

Leşker-i enbūh ile olup revān
Şāh 'Alāü'd-dīn üzre gelmiş ol zamān

İttifâkı cenge hâzır oldılar
İki leşker karşı [karşu] turdılar

Çarcaşup merdân[e]ler ceng itdiler
Niceler bitdi niceler yitdiler

Key ‘ azîm ceng oldı ol gün şubh-gâh
İrdi Ertuğrul o cenge gördi şâh

110 Hoş ferağ oluben oldı şādumân
Zîrâ âşinâyıdı ol zamân

Ol zamânda kim ‘ Acem milkinde şâh
Şâh ‘ Alâü’ d-dîndi Belhde pâdişâh

Severdi Ertuğrulı biñ cânıla
Dâyimâ toylardı anı ihsânla

Hem Süleymân Şâhıla ol şehriyâr
Dost olup geçürmişidi rûzigâr

Didi Ertuğrul o leşker üzre at
Baçu göricek ol hâli qaldı mât

115 Pūştdan pūştana iletđi leşkeri
Çırdı ol demde nice biñ biñ eri

Yürüyüp merdān[e]ler cūş itdiler

Baçu leşkerini bî-hoş itdiler

5 b

‘Āciz olup şulha rāzī oldı ol

Gitdi geldügi eline tutdı yol

Hoş görüp Ertuğrulı şāh-ı cihān

Çoq ‘aṭalar itdi aña ol zamān

Her ne kim diledise virdi aña

Gitse qomazdı yanından her yaña

120 Virdi aña ṭabl u neḳḳār u ‘alem

Çetr ü eyvān u ğulām u māl ni‘am

Şehr-i Bursa cānibinde hoş maḳām

Virdi tā kim yürüdi_İznige ol hümām

Çünkü Ertuğrul Ulada_ itdi qarār

Dāyim iderdi o yerleri şikār

Bursa şehri kāfirüñdi ol zamān

‘Aşqla ol dem ğazāya oldı revān

Qıruben kāfirleri itdi cezā

‘Ömri olduğınca itdi hoş ğazā

125 Sürdi devrânı adl ü dādla o şāh
Gitdi dünyādan irüp emr-i İlāh

Haqq anuñ rûhını şādān eylesün
Dāyimā rahmetler ile toylasun

Oğlı ‘Osmān yerine oldı_ anuñ hān
‘Aşqlan dāyim ğazāya oldı revān

Nice pāre kal‘ a feth itdi tamām
Va‘ de irüp gitdi beķāya ol hümām

Rûhını şād eylesün Allāh anuñ
Rûhıçün olur du‘ā her gāh anuñ

130 Ɔodı bir nām tā kıyāmet yād olur
Rûhı dāyim cennet içre şād olur

Ol gidicek oğlı Orhān şāh olur
Bursa şehrin kāfir elinden alur

6 a Her tarafa kim yürüdi şehriyār
Dāyim aña virdi fırsat Kirdigār

Çoğ ğazālar eyleyüben Ɔodı ad
Şānına gelmişdi anuñ ‘adlle dād

Va‘ de irüp âhirete gitdi ol
Haq te‘âlâ rahmet itsün aña bol

135 Vardı bir oğlı adı Sulţân Murâd
Geçdi tahta eyledi hoş ‘adl ü dâd

Ġâzi vü ‘âdil kerem-kânıdı ol
Cümle halk luţfına olmış idi yol

Her nereye şıdķılan olsa süvâr
Aña fırsat virür idi Kirdigâr

‘Aşķıla dâyimâ iderdi ğazâ
Olmışıdı Haqķ yolında cân fedâ

Çok ğazâlar idüben ķodı nişân
Âhiret menziline oldu revân

140 Rûhı şâd olsun anuñ her şubħ u şâm
Cennet içre Haqķ aña itsün maķâm

Yıltırım Hân itdi tahtına cülûs
Bende oldu Hind ü Rûm Bulĝâr [u] Rûs

Key ‘azîm heybetle sulţân oldu ol
Cümle halk ‘adline anuñ oldu ķul

Çoğ ğazâlar idüben [ol] ðodi nâm
Gitdi uhrâ menziline ol hümâm

Rûhımı şād eylesün dāyim İlāh
Cennet içre virsin aña taht-gāh

145 Tahtına Ğāzī Muḥammed oldı hân
‘Aşqlan dāyim ğazāya oldı revân

Key şecā‘atlü dilîr şāh oldı ol
Kırdı kâfirler ğazâlar itdi ol

6 b Sürdi devrânın geçürdi ol zamân
Âhîret menziline oldı revân

Rûhı şād olsun cinân içre müdām
Rûhıçün olur du‘ā her şubḥ u şām

Ol demin itdi cülûs Sulṭân Murād
Hoş seḥâlar idüp itdi ‘adl ü dād

150 Kâfir üzre dāyimâ itdi ğazā
Zâlim olanlara olundı cezā

Key seḥâvet ehli ‘âdil şāhıdı
Cümle şāhlar içre şāhen-şāhıdı

Sāz u söz ü şöhet [ü] zevk u şafā
Şānına gelmişdi anuñ mihr ü vefā

Nāmı tölmişdi cihāna ser-te-ser
Va‘ de irüp dār-ı bekāya itdi sefer

Hāq te‘ ālā rūhını şād eylesün
Dāyimā rahmetleriyle tōylassun

155 Tahtına Sulţān Muḥammed oldı ḥān
Key bahādır kōpdı ol şāh-ı cihān

Cem‘ idüp leşker ğazāya oldı revān
Şehr-i Kōştantīn[i] fetḥ itdi o ḥān

Her nereye şıdkıla gittiyse ol
Hāq te‘ ālā fırsatına virdi yol

Çok ğazālar idüben dād eyledi
Şehr-i Kōştantīni ābād eyledi

‘Adl ü luţfıla cihānda kōdı nām
Cān u dilden sevdi anı ḥāşla ‘ām

160 Va‘ de irüben beķāya göçdi ol
Hāq te‘ ālā rahmet itsün añā bol

Qaldı nām u ‘adli anuñ yādigār
Bāyezīd Hān tahta irüp itdi qarār

7 a Çün cülūs itdi o şah-ı serverān
Emr idüp cem‘ itdi leşker ol zamān

Kilile Aqkırmāna itdi ğazā
Nice biñ kāfırlere oldı cezā

Feth idüp qal‘ aların ol pāk-bāz
Āşikār oldı anda nice rāz

165 Her tarafa kim revān oldı o şah
Virdi fırşat irdi aña luţf-ı İlāh

Key sehvāvet ehlidi ol ser-firāz
Sırr-ı Mevlānādan irmişdi aña rāz

‘Ālim ü ‘ābid ü zāhid dervişān
Seyyid ü sādāt her ehl-i nişān

Şeyh ü aşhāb u mürīdān u faķır
Ehl-i tecrīd ü ğurābā vü haķır

Sāyesinde hoş geçüp şād oldılar
Her ne maķşūd istediler buldılar

170 ‘Ālim ü ‘ādil velī utb-ı cihān
Mişlini getürmedi devr-i zamān

İtdi hayrāt bī-nihāye odı nām
Dāyim[ā] ider du‘ ā hāşıla ‘ām

Gördi pīrlık irdi ol şāh-ı cihān
ıgırur Sulţān Selīmi ol zamān

Geçürüp tahtına sulţān eyledi
Bī-nihāye luţf u ihsān eyledi

Cümle apu halkı varı hāş u ‘ām
Oldılar Sulţān Selīm emrine rām

175 Tahta çün Sulţān Selīm itdi arār
Oldı Sulţān Bāyezīd ol dem süvār

Edrine şehrine ‘azm eyledi ol
Maşşūd olduğınca aldı māl u ul

7 b Nāgehān hasta oluben ol hümām
Gitdi uhrāya cinān olsun tamām

Hā te‘ālā rūhını şād eylesün
Cennet içre hūrlerle oynasun

Dāyimā göstersün aña Hāḡ cemāl
Gelmesün evlādına hergiz melāl

180 Devletile dāyim olsun üstüvār
Her ḡazādan beklesün Perverdgār

Tā ḡıyāmet ursun evlādı anuñ
‘Āleme ‘adlile tutsun adı_ anuñ

Çünki taḡta ḡān olur Sulḡān Selīm
Cümle ṡāhlar oldılar ol dem le’im

Ne ḡadar varsa cihānda fitnedār
İki cihān gözlerine oldu dār

ṡu‘ le virdi ‘āleme ṡān āfitāb
Her ṡarafdan Hāḡ te‘ālā açdı bāb

185 ḡamu a‘dālar o demde ḡaldı māt
Cümle küffār beli oldu iki ḡat

Hātem-i engüşterini ol kerīm
ṡaḡdı parmaḡına ṡāh oldu Selīm

Cümle rām oldu aña ins ile dīv
Bāṡıl oldu bu arada cümle rīv

Nice şehler havfdan itdi zehre çäk
Niceler hasedle oldılar heläk

Hakq aña virdi Sikender bahtını
Hem dağı virdi Süleymân tahtını

190 Şöyle virdi fırsatı Allâh aña
İqlîm-i Fars u ‘ Arab râm oldı aña

Sürh-ser üzre varup Tebrîze o
Cenge İsmâ‘ ille oldı rû-be-rû

8 a Hak te‘âlâ virdi fırsat ol zamân
Sürh-ser leşkeri oldı tartagan

Urdılar tüfenkle ol İsmâ‘îli
Oldı mecrûh bir eliyle bir qolı

Sürh-serler alup anı kaçdılar
Püşta püşta nice menzil geçdiler

195 Diriken ben cihânda nâmdâr
Oldı rüsvây ol demin İblîs-vâr

Zâhir oldı mu‘cizâtı Muştafâ
Gâzîler şadân olup buldı şafâ

Ol   Ala'd-devle ki m r-i T rkm n
Dirdi her dem bu cih nda ben hem n

Her  arafa itmiŐken dest-i dir z
H k te   l  itdi    mr n anuŐ az

Bu  asedden itd gi n bed-g m n
Serini meyd nda itdiler niŐ n

200 Her ki Sul n Sel me itdi nif k
Oldı derde m btel   ekdi nif k

Bildi anı ditredi Sul n-ı   Arab
Didi kim fet  idiser bu m lki hep

Belki bu heft-i l me sul n ola
Kim buŐa  arŐu  ururisa  le

Hem da ı did gi gibi oldu ol
C mle ma l k   aşkla aÇa oldu  ul

AÇa fet  oldu H leb MıŐırla Ő m
Cenge gelenler hel k oldu tam m

205 Va  de ir p Sul n oldu hel k
C mle Hindi  avfdan itdi zehre   k

İşbu nām tōldı cihān içre tamām
Didiler şāhib-ķırandur ol hümām

8 b †Ömrini itsün dirāz ol bī-zevāl
Virmesün evlādına hergiz zevāl

Haķķ añā virmişidi bir hūb †ayāl
Ehl-i luţf u †ālim-i şāhib-[i] kemāl

İsmiñi ķomışdı Süleymān anuñ
Bend ola yüzün gören sulţān anuñ

210 †Adl u cūdına kimse olmadı tāy
Görse anı bende ola HātemTāy

Sevdi anı Sulţān Selīm biñ cānla
Virdi añā Aydını Saruĥānla

Emrine rām oldı ol iķlīm tamām
Özlerine itdiler anı hümām

†Adl ü nāmı tōldı anuñ †āleme
İrdi iĥsānı anuñ her ādeme

Bu faķīr bir pīridüm üftāde-ĥāl
Terk idüp dost †aşķına māl ü menāl

215 H zret-i Monl da t tmifidum ma k m
Eifiginde d '  yid m Őub  u Ő m

Sırr-1 Monl da dile irmişdi r z
D yim  olmiŐıdum ehl-i niy z

 albime bir sırr irişdi n geh n
T  der-i Őehz deye olam rev n

  n S leym n oldu n m-1 Őehriy r
DerviŐ ne tu fe iltem m r-v r

Bir du' -n me diyem sırrıla r z
Ma' nasından behre ala_ ehl-i niy z

220 Bu fikirde  almıŐam mest ne-v r
Sırr-1 ' aŐ  dil mde oldu  Şik r

Şehr-i ' aŐ    n tem Ő  eyled m
Her met ' indan temenn  eyled m

9 a  atreden dery ya   n  ıldum sefer
 fit bı buldum isterken  amer

Tuş oldum bi'-nih ye k ne men
BulmiŐam gencine-i Ő h ne men

‘Aşk-ı genc̄ineden eger kapu açam
Ehl-i ‘aşk üstine güherler saçam

225 ‘Arza kılam ‘aşk şehrinde metā‘
Tā tuta tālibler andan intifā‘

‘Aşk-ı vahdetten dem ursam ne ‘aceb
Baña bir sultān-ı dīn oldu sebeb

Hizmetinde niceler buldı kemāl
Niceler dökdi öñinden perr ü bāl

Kapusına gelen ehl-i ihtiyāc
Urnur başına şehler gibi tāt

Rif at-i tātı Süleymānī külāh
Her ki geydi sırr-ı ‘aşkda buldı rāh

230 Ol kapudan kimse olmaz bī-naşīb
Her ki geldi ‘aşkılan aldı naşīb

Buyurur luftından ol kūtūb-ı zamān
Bu gazelde remzilen itmiş beyān

**Mülk-i sa‘ādet bübered her ki merā bende şevd
Gerded şāh-ı dü serā her ki güzinet der-i men**

Şāh-ı Celāle'd-dīn Mevlānā-yı Rūm
Bende olmuşdur aña Hindiyle Rūm

Nice Rūm 'āşıkıdur şarkıla ğarp
'Āşık oldu halk u 'ālem aña hep

Ma'rifet buyurdu ismi Meşnevī
Ol kelāmuñ sırrın añlar ma'nevī

9 b 235

Rāh-ı 'aşkı kodı kânūn-ı semā'
Bulalar 'aşıklar andan ictimā'

İrişe anlara hoş vecdile hāl
'Aşk irüp komaya dilde kıl u kāl

Ala neyüñ nālesinden hālını
Her [ne] kim varısa 'aşkuñ āleti

'Aşk meyın nüş idüben hoş eyleye
Ehl-i dillerile ser-hoş eyleye

Ma'rifet ehli bilür 'aşk sırrını
İledür Hakkā yakīn o sır anı

240 Dilde çün 'aşkıdan açıldı sırr-ı rāz
İrdi bu bendeye luţfu bī-niyāz

Şeyh ʿ Atṭār velī ḳuṭb-ı zamān
Mantıḳu't-Ṭayrdan olına beyān

Meşnevī-i Maʿ neviden remz-i ḥāl
Zerrece ḳıldı ʿ aṭā ol Zü'l-celāl

Cān u dile ʿ aşḳla çün cūş eyledi
Bu sözi anlar dilinden söyledi

Çünki dervīşāne düzdük özümüz
N'ola dervīşāne olsa sözümüz

245 Ger nazār ḳılursa ʿ ārif bu söze
Luṭf idüben eksüğüni ol düze

Nice dil ola hümā dilin ʿ ayān
Añlayuben [ol] ide anı beyān

Ol dili bilmege key merdān gerek
Dost yolında virmege cān gerek

Bil nebīler oldı sī-murğ u hümā
Cümle ḥalkā anlar oldı reh-nümā

Evliyālar enbiyāya oldı yār
Anlara āsān olundı cümle kār

10 a 250 Bu sözi diñle i t̄alib-i s̄i-murğ
Ola mı cümle varı s̄i-murğ

Olmaya her perr-i murğ perr-i hümā
Degme dile olmaya s̄i-murğ reh-nümā

Degme dilde ‘aşk-ı Mevlānā i cān
Şu‘ le urup ola mı ma‘ n̄i ‘ ayān

Degme cāna ‘aşk-ı ‘ At̄tār gire mi
Ma‘ n̄si cevherlerini dire mi

Ma‘ n̄le olduñ ise ehl-i lisān
Cümle āsān ola saña her lisān

255 Diñle imdi bu lisānı cānıla
Hem-dem olasin sen o cānānıla

Bir gice Ç̄in şehri üstünden meger
Nāgehān s̄i-murğ geçüp açmışdı per

Bir қanadı düşdi Ç̄ine nāgehān
Şerhi anuñ dille olunmaz beyān

Şad hezārān dürlü naқışla tolu
Ol қanadı gördiler kiçi ulı

Çünkü anlar ol anadı gördiler
Dinlerinüñ küll̄terkin urdılar

260 Ol anad naşına çün inandılar
Ol anad naşın[1] s̄i-murğ şandılar

Her biri bir dürlü naşı itiyār
İdüben cümlesi oldu b̄i-arār

Birinüñ apduğı oldu m̄ah-ı t̄ab
Biri yılduzlara apdı b̄i-icāb

Birinüñ apduğı oldu bād u nār
Biri aca apup oldu b̄i-arār

Sünn̄olan ol anaddan aldı āl
Geldi kim bu anaduñ naşı āl

10 b 265 Ol anaddan añladı s̄i-murđı ol
‘Aş u şıdıla s̄i-murđa oldu ul

Naşa alan ayret içre aldı māt
apduğı oldu anuñ Lāt u Menāt

Naşa bamağıl anad aşlın gözet
‘Aşıla p̄a eyle dil aşlın gözet

Bir anad nasına almaz neh r
Kim anu n y z bi n anadı daı var

 rdiyise alb ne işbu bey n
Her ne dilerse n g riner   ay n

270 Ol cih nu n fari v  halku n begi
 hret sult nı v  d ny  begi

Amed u Mam d Muammed Muştafa
Far-i    lem serveri k n-ı vefa

Ol zam nda kim hen z olanıdı
amu    lem tenidi ol c nıdı

Eyd r idi d n ba na aŐıl durur
Bu d ne giren aa v Őıl durur

İŞbu d nden ayrısı b tıl ola
D n-i İsl m    lem n ii ola

275 Bu amu putları uŐatma gerek
İlet ben yabana atma gerek

Bu kiliseler amu mescid ola
İcine anu n m selm nlar ola

Halk anuñ sözine inanmaz idi
Niceler güler aña tınmaz idi

Çün becid tutdı perişān oldılar
Kamu halk anuñ öñine geldiler

Didiler kim senüñ uşsuñ yok mıdur
Yoḥsa diri yürüdügüñ çok mıdur

11 a 280

Biz eyü t̄alibe hürmet kıyoruz
Yoḥsa saña ne kılasın bilürüz

Bir yetimsin nice biñ var pādişāh
Kaçan oyalar hezārān biñ sipāh

Begümüze söylenürse bu kelām
Ol dem içre işüñi kılar tamām

Çün işitdi Aḥmed anlaruñ sözün
Cilveyile ‘arza kıldı kendözin

Didi beg benim katımda kim ola
Gelürise qalbi imānla tola

285 Çün benüm t̄acımuñ avāzı çıqa
Nice pādişāhları taḥtdan yıqa

Cümle maḥlûḳ bende olısar baña
Yüridiser dīn-i İslām her yaña

Çün bu sözleri olar iştdiler
Cem' olup ol demde bir iş itdiler

Ol zamānda bir ulu beg varıdı
Adı Şaffān key te' aşşubdārıdı

Mekke ḳavmi ḳamusı derildiler
Ol demin Şaffān ḳatına geldiler

290 Kim bir oḒlan Mekke de oldı ' ayān
Der ki cümle putlarıñuz hep yalan

' Ankebūt olur evinde perdedār
Söyler aña yazılarda mūr u mār

Sözlerini işiden ḥayrān ḳalır
Heybetiyle baḳıcaḒan cān alır

Ger gelüben aña virmezseñ cevāb
Belki dīnümüzi idiser ḥarāb

Çünki Şaffān işidür bu sözleri
Oldı ḥayrān ḳana döndi gözleri

11 b 295 Ol dem içre emr idüp binler çeri
Mekke üzre yürüdi var leşkeri

Mekke yakınına geldiler revân
Aña qarşu vardı Bū Cehl ol zamân

Muştafâ bir yerde itmişdi qarâr
Anuñ üzre geldi leşker ne ki var

Nāgehân Şaffân gözi aña oldu tuş
Düşüben atdı yere oldu bî-hüş

Ol demin ‘aqlı gelüp turdı hemân
Ol Muḥammedden yaña oldu revân

300 Şöyle ditrer şankim ol berg-i ḥazân
Ditremekten bî-mecâl oldu ol zamân

Ne kadar kāfir varısa ol demin
Öpdi Şaffānuñ ayağın[1] hemîn

Ditreyüp Şaffân dir anlara ki siz
Ditremegümi giderüñ imdi tîz

Didiler zinhâr sen aña varmağıl
Dinüñi terk idüp aña uymağıl

Kākümile mi varuram ben aña
Ol iledür beni kendüden yaña

305 Böyle diyüp vardı ilerü ditreyü
Yâ Muḥammed ben ḥaṭâ kıldum diyü

‘Arz kııl İmān müselmān olayım
Ḥizmetünde dīn ü İmān bulayım

Muştafa öñinde ‘aşkıla hemān
Ḥoş ĩmān getürdi Şaffān ol zamān

Çünkü kāfirler bu ḥāli gördiler
Nice biñ kāfir müselmān oldılar

Bü-Cehil başın dögüp ḳan ağladı
Aña dost olan cigerin ṭağladı

12 a 310 Zāhir oldu mu‘ cizāt-ı Muştafa
Ehl-i İslām olana irdi şafa

Her kime kim Ḥaḳdan iriše ‘aṭā
Bir kıılına biñ kişi itmez ḥaṭā

Yâ İlāhi kııl ‘aṭā ‘āşıqlara
Luṭf irsün dāyimā şadıqlara

Her kime kim luş idüp oldu řāh
Beklegil şaşardan dāyim ya İlāh

Dāyimā olsun ziyāde firşat 1
Artsun İslām pādiřāh[ın] nuşreti

315 Faşr-i ‘ālem nebī çün oldu ‘ayān
Ġulgule şoldı cihāna ol zamān

Çün Muřammedüñ ayağın öpdi pīr
Yürüyüp dīn āřikāre oldu sırr

Şındı putlar şağşadı deyr-i muđān
Nūr-ı Ařmed ‘āleme oldu ‘ayān

Devr-i küffār geçüben açıldı dīn
Fitneye başladı ol dem ehl-i kīn

Rāvīler dirler ki olındı ġazā
Kāfirüñ cānına irdi cezā

320 Didiler yigirmi beş kez Muřtafā
Vardı cenge rū-be-rū kān-ı vefā

Elli altı kez çeri viripdi o
Kāfirile ceng iderler rū-be-rū

Her okuz yerde key olundı kıtāl
Virdi fırşat dāyimā ol bī-zevāl

Her birinde nice kezīn mu‘ cizāt
Gösterüben Bū Cehil alurdı māt

12 b Diñle cānıla bu sözden al şafā
Kim nice itdi azā ol Muştafā

325 Çün olaldı_itdi azā faħr-i cihān
Evvelā azā-i Bedre_ oldı revān

Cebra’ıl itdi resūle bir seħer
Dir İlāhuñ saña gönderdi ħaber

Uş ureyşden gelüp didi āfile
Cümle ceng ālāt ü esbābıyla

Geldi Şāmdan senüñile ide cenk
Dilleri kibr ü kīnile olu jenk

Ġāfil olma ħāzır ol yā Muştafā
Vire fırşat Ĥağ saña ire şafā

330 Çün bu ħāli añladı faħr-i cihān
Üç yüz on üç ādemle oldı revān

İkisi atlıydı ancak hem̄in
Kim deve de kim piyādeydi_ol demin

Karşu vardı kāfire o yüzi māh
Didi luḫfuña şıgındum yā İlah

Çün Ebū Cehl eşidür bu ḫālını
Biñ eriyle binüben gitdi ḫatı

Mekkedden çıkuben yürüdi o ḫar
O gelen kāfire gönderdi ḫaber

335 Dir ki ben de size yardımcıyam uş
Ġayret idüp girüñüz meydāna ḫoş

Muḫtafā ḫāzır olan yārānıla
Hem Ebū Bekir ‘ Ömer ‘ Oşmānıla

Şubḫ irişüp kıldılar ol dem namāz
‘ Aşḫ-ı şıdḫıla ḫamu itdi niyāz

Ḥaḫ te‘ ālā luḫf idüben ol zamān
Biñ melek gönderdi yire_ itdi hemān

13 a Beş yüzi Cibrilile indi bile
Hem Mīkā’ ilile beş yüzde bile

340 Didi Cibril Hâk saña itdi selâm
İki cihân fırsat ın virdi tamâm

Muştafâ bu sözlere şâdân olur
Bedrûn ol dem kıyusu üzre yürür

Cümle kâfir[ler] andan gelmiş idi
Kıyı[yı] çevre yaña almış idi

Bir tarafa kındı ol fahr-i cihân
Cümle yârân çevre kındı ol zamân

Şubh irüşüben eser bād-ı şehër
Kimse bulmadı şudan anda eşer

345 Kıyudan şu almağa yoğdur mecâl
Zirâ kâfir leşkeri ider cidâl

Çün şu yoğdur ideler dest-i namâz
Cümlesi_ itdi Hudâya ol dem niyâz

Girüp âdem şüretine İblîs hemân
Girüben vesvese virdi ol zamân

Didi dîni terk idün çün kanı âb
Cümleñüz şusız olısar siz harâb

Size peygâmbir olan şuya devâ
Bulup ider mi murâduñza devâ

350 Ger inanmazısañuz bu söze siz
Şu buluban işiñüz idün temiz

Şusızın cümleñüz olısar helâk
Niceñüz bu havfdan ider zehre çâk

Bu söze cümlesi hayrân kaldılar
Ğam deñizine düşüben taldılar

Cânlarından dükelisi yudı el
Bu hayâlden ‘ aqlına geldi hâlel

13 b Hâkķ te‘âlâ luḡf idüben ol zamân
Yağuben yağmur şular oldu revân

355 Ğusl idüben aldılar dest-i namâz
Ol Hudâya cümlesi itdi niyâz

Kendüler içüp tavarlar içdi âb
Didiler Hâķ bize virdi fetḡ-i bâb

İblîs ol hâli görüp oldu hacîl
Bü Cehil âh idüben kaldı zelîl

‘Aşkılan yürüdi ol fahr-i cihân
Kâfir üzre gâziler oldı revân

Tekbîr idüben be-nâm-ı Kirdigâr
Şaldılar ol demde tîğ-i âb-dâr

360 Muştafâ saçdı bir avuçıla hâk
Cümle kâfirüñ gözin itdi helâk

Zâhir oldı mu‘cizât-ı Muştafâ
Sünniler şādân olup buldı şafâ
Şükr idüben ol resûl itdi niyâz
Ġâzîler cem‘ oluben kıldı namâz

Ne ki var şād oldılar pîr ü civân
Mâl ü ni‘met alup oldılar revân

Bilîñüz Sulţân-ı İslâm her zamân
Her ġazâya şıdkılan olsa revân

365 Aña fırsat virmekiçün ol İlâh
Nice biñ melek bile қоşar sipâh

Hem ricâl-i ġaybıla kuţb-ı cihân
Hîñ-i cenge bile olur her zamân

Yâ İlâhi fırsat ıyla müstedâm
Eyle ġâzîleri şıhhatle müdâm

14 a Pādişāh-ı ʿālemūñ her hācetin
Kıl müyesser it kabūl her tãʿ atin

Yine bir günin Kureyşî ittifāk
Mekkedden çıkıbanı itdi yarağ

Didiler Muḥammed üzre varalum
Aña uyanları cümle kıralum

370 Hālid ibni Velid ile ʿ Amr u ʿ Āş
Bū Cehil hem oğlı Ekmel ʿ āş u ḥāş
Dīne gelmemişdi ol bed-baḥt-ı şūm
Çünkü leşker yürüyüp itdi hücūm

Tābiʿ oldı[lar] Kureyşliler aña
Pür yarağıla yürüdi ol yaña

Gelüp Uḥud tağına kōndı bunlar
Bildi ḥāli Muştafā oldı süvār

Kıluben cumʿ a namāzın o şāh
Çekilüp ṭabl u ʿ alem yürüdi mäh

375 Bağlayup biline tığ-i āb-dār
Leşkeriyle ğazāya oldı süvār

Çün Uḡuda yürüdi faḥr-i cihān
İbn-i Müşlik döndi kaçdı ol zamān

Niceler anuñıla döndi bile
Ol münāfıķ itdi bu resme ḥīle

Bil münāfıķ ḥālin eyle iḥtirāz
Saña ḥīle itmesün ol fitne-bāz

Şādıķu'l-ķavl olana itgil 'aṭā
Gelmeyiser yār-ı şādıķdan ḥaṭā

380 Yedi yüz ola ki aşḥāb-ı resül
Didiler kim cümlemiz uş saña ḳul

Oynayalum dīn yolında baş u cān
Ṭotalum ne buyur[ur]sañ bu zamān

14 b Anlara itdi du'ā faḥr-i cihān
Leşkerile Uḡuda oldu revān

Ol ṭaḡuñ yanına ḳondı ol demin
Cem' olur ḳāfir daḡı ol dem hemīn

Muşṭafā dir elli ḥāş oḳcı ṭuruñ
Bunlaruñ cenge gelenini uruñ

385 Gördi kāfir anları oldu süvār
Yürüdiler her tarafından ne ki var

Ġāzīler üstine cümle üşdiler
Nice mü'minler o cengde düşdiler

Hālid ibni Velidi ol pehlivān
Çekdi kılıncın yürüdi ol zamān

Key ' acāyib ceng olup kaçışdılar
Çok idi kāfirler ol dem üşdiler

Muşafādan ġāzīler oldu ba' id
Niceler ol demin oldu[lar] şehid

390 Cengden ayrılmadı ol fahr-i cihān
Kendüyle tokuz kişi kaldı hemān

Turmadan bunlar da çok ceng itdiler
Din yolında baş u cān terk itdiler

Yedisi ol demde oldu[lar] şehid
Muşafā didi bunlar oldu[lar] sa' id

Kaldı Talha vü Resul anda hemin
Ceng ider Talha gelenle her demin

Muṣṭafāyı şakinuben her yaña
Ne ki zaḥm olsa tokunurdu aña

395 Nāgehān urdı Ziyād ibni Pelid
Muṣṭafāyı taşılan urdı becid

Bir azu dişi [de] şıdı ol zamān
Ol mübārek yüzden oldı qan revān

15 a Ṭalḥa anı götürüben itdi āh
Bir taş ardından Resül itdi tebāh
Şağ selāmet koyuben gitdi hemān
Yine gelüp cenge girdi ol zamān

Kāfir üzre çağırur İblīs hemīn
Dir Muḥammed öldi bilün bu demin

400 Anı aşḥāb işidüp cümle qaçar
Ka‘b urup kāfirleri öte geçer

Her tarafa ki kılınc[ı] şaldı ol
Kāfir öninden qaçuben virdi yol

Gördi kim bir yerde turur Muṣṭafā
Şükr idüp Allāha hoş buldı şafā

Ol dem aşhâb[ın]a haber eyledi
Uş Muhammed şag esen gelüñ dedi

Şād oluben na' ra urdı ol zamān
Dir ki gelüñ uşda ol fahr-i cihān

405 Anı aşhâb işidüben oldı şād
Tekbār idüben Hūdāyı itdi yād

Cem' oluben o dem içre hemān
Muştafā katına geldiler revān

Hāmza aşhâbıla cenge ol demin
Kırdı kâfirleri ol merd-i güzīn

Bir ğulāmı vardı anuñ nev-cüvān
Ol demin Hāmzaya irdi nāgehān

Kılıcıla çaluben itdi şehīd
'Aşkılan cān virüben oldı sa' id

410 Çünkü kâfirler o hāli bildiler
Anı yetmiş iki pāre kıldılar

Çün resül bildi anı itdi niyāz
Kıldı her bir pāreye anda namāz

15 b Şıdqla ol dem estere oldu süvār
Cem^c olur aşhāb öñince ne ki var

Şağ elin çıkardı cebinden hemān
Zülfikārı çeküben oldu revān

Yürüyüben kendüsi itdi kıtāl
Cümle kāfirleri itdi pāy-māl

415 Yürüdi ol dem şahābe fevc fevc
Kāfirüñ kanın[1] dökdi mevc mevc

Cibrilile Mikā'il eyitdiler
Cenge aşhābıla bile girdiler

Bu kadar ki olmuşdı ceng şedīd
Cümle yetmiş kişi olmuşdı şehīd

Dört muhācir[i]di altmış altısı
Pehlivān enşārıladı kāmusu

Cengden cān terk idüben kaçmadılar
Bir içüm şu buluben içmediler

420 Muştafā şıdı o dem kāfirleri
Kırdılar ol dem nice biñ biñ eri

Defn idüben şehīdleri ol zamān
Döñdi bākī aşhābla faħr-i cihān

Hoş mekāna geldiler şād u feraħ
Cümlesinüñ gitdi göñlinden teraħ

Pādişāh olana sünnetdür ğazā
Dāyimā kāfirlere [ol] ide cezā

Zālim olan idecek dest-i dırāz
‘Ömrin anuñ eylemek gerekdür az

425 Her ne yerde kim ‘adū uzada pāy
Andan incinse gerek yoħsul u bay

Vācib oldur pādişāha ol zamān
Def‘ ide şerrin anuñ ol dem hemān

16 a Virme zerrece vüs‘at zālime
Zālim olur şefkat iden zālime

Ehl-i fitne sözine kim tutsa ğuş
Fitne bāzārında ola ser-fürüş

Key şaķın inanma ‘adā ‘ahdine
Zālim olan tırısar mı ‘ahdine

430 ‘Ahdine şol kimseler ider vefā
Dilde şu‘ le vire ‘aşk-ı Muştafā

Çâr-ı yāre cānlan ‘āşık ola
Evliyā yolında cān virüp öle

Yā İlāhi luṭfuñıla kıl ‘atā
Mü’mine zālîmenden irmesün ḫatā

Virme İslām pâdişāhına zevāl
İt helāk ki[m] itse ana ḳîl u kāl

Oldı luṭfuñıla Selīm sulṭān-ı şāh
Dāyimā vir ana fırşat yā İlāh

435 Beklesün şehzādesin leyl ü nehār
İtmesün a‘ dā olanlar aña kār

Yā ilāhi bu du‘ āyı müstehāb
İdüben vir [ana] dāyim feth-i bāb

Mu‘ cizāt-ı Resūl ‘Aleyhi’s-selām

Oı Ḥudā kim emrile cān eyledi
Ḳullarına luṭf u iḫsān eyledi

Yok aña hemtā yalıñuzdur hemīn
Muştafādur Raḫmete’l-lil‘ ālemīn

Çünkü revnağ tıtdı dīn-i Aḥmedī
Gördi ki Bū Cehl la'īni neyledi

440 Yırttı yaqasın[1] eyledi fiğān
Ağlamağtan gözyaşın[1] itdi kan

16 b Kāh resūle varup iderdi şavaş
Kāh varup puta tapup açardı baş
Nidesini bilmeyüp 'āciz ü zār
İtdi rüsvāy ḥasedilen anı 'ār
Ol zamānda bir ulu beg varıdı
Bū Cehil anuñıla key yārıdı

Ḥabīb ibni Mālīk[dir] ismi anuñ
'Āqılāneyidi her resmi anuñ

445 Elleri çok devleti daḥı yüce
Ḥākimidi Yemene uçtan uça

Ol dem içre yazdı aña bir bitı
Elçi şaldı Yemene gitdi qatı

Didi bilesin Yemen şāhı Ḥabīb
Derdlü oldum derdüme kılsun ṭabīb

İşde opdı Mekke ire bir kişi
Dāyim anuñ sihr oumadur işi

Daşa sōyledicek sōyler revān
uru ubudan ūzūm biter hemān

450 Bařı ūzre buluť olur sāyebān
aşa başsa biter ol dem reyān

Ata dede dīnine bāıl dedi
apduuñuz puta bī-āřıl dedi

Cūmle alk anuñ elinden aldı māt
‘ Āciz oldu ‘ Uzza vū Lāt u Menāt

Gelmeziseñ utısar ol ‘ ālemi
Uyar aña Mekkenūñ var ādemi

ūnki Mālik diñledi bu sōzleri
aıyuben ana dōndi gōzleri

455 Didi kim bu dem eriler direyim
Ne kiřidūr varup anı gōreyim

17 a Oumışam İncāli Tevrātıla
Anda adın gōrmedūm ola kim bile

İsmi Aḥmeddür Muḥammed Muṣṭafā

Baṅa andan görüniser çok vefā

Ger o añlasa getürem adını

Yıķam o Mekkedeki bünyādını

Tā ki peygāberlik iderse ‘ayān

Gerçek olana dimeyem ben yalan

460 Ol demin emr eyledi bize çeri

Ḥāzır oluben yürüdi leşkeri

Getürüldi on iki alṭun ‘alem

Girdi yola bu ķamu hāyl u ḥaşem

Kösler ötüben naķķāre söyledi

Mekke üzre yürüyüp ‘azm eyledi

Çünkü Mālik Mekkeye irdi yaķın

Ḳarşu çıķdı aña Bū Cehl-i la‘īn

Yedi yüz zerrīn kemer ğulāmıla

Ḳarşu çıķdı nice biñ kāfirile

465 Yoluna itdi nice biñ zer işār

Ṭurmadan āh idüp aĝlar zār zār

Merhabā iy derde dermān eyleyen
Gönlüm[ün] içini reyḥān eyleyen

Çek kılıçuñ dīnūñiçün key dürüş
Ata dede dīnine feryād irişir

‘ İzzetile anı götrüben revān
Kondurur hoş yere anı ol zamān

Mekke kavmi çün bu ḥāli gördiler
Yüz yere koyup Ḥaḫa yalvardılar

470 Cem‘ oluben ol aşḫāb-ı güzīn
Muştafāya ‘ arz kıldı kendiözin

17 b Dir ‘ Ömer tırramla anları helāk
İdeyim bu demde olsun ğarḫ u çāk

Şāh-ı merdān eydür ey faḫr-i cihān
Buyurursañ cümlesin kıram revān

Muştafā eydür ki şabr idüñ hele
Ḥaḫ te‘ ālādan ḫayırlusı ola

Ol dem içre geldi Cibril-i Emīn
Yudı küllī Aḫmedüñ göñli ğamın

475 Yā nebī dir saña getürdüm Burāk
Digil aşhābuña kılsınlar yaraķ

İşde yetmiş biñ melek saña çeri
Ol gelen Mālikūñ üstine yüri

Bindi Burāka gönüldi Muştafā
Ol Çalap dostı imām-ı pür-vefā

Ol ki Mevlā yüzine kıldı nazar
Ķābe Ķavseyñ¹³⁵ Mā-zāġa 'l-başar¹³⁶

Hālik anuñ dīnini pāk eyledi
Hil' atini tāc u levlāk eyledi

480 Cebra'ıl öñince yetmiş biñ melek
Cūşa geldi yer ü gök çarġ u felek

Gördiler kim Muştafā çıķmış gelür
Yüzi nūrı ' arşdañ cilvelenür

Didi kim Mālik bu mıdur Muştafā
Bū Cehil eydür budur ol bī-vefā

Putlarımıza ķamu bātıł didi
Cümleñüzüñ fi' li bī-ħaşıl didi

¹³⁵ Necm Suresi, 53/9.

¹³⁶ Necm Suresi, 53/17.

Bunuñ elinden cigerler oldı hūn
Key şaķın sen buña olmağıl zebūn

485 Mālik eydür sen bunı bilgil ʿ ayān
Gerçeke dimeyiserem [ben]yalan

18 a Şuʿ le görünür bu gelenden baña
Yoħsa bu şuʿ le görünmez mi saña

Mālik ol dem karşı yürüdi revān
Getürüp tahtına geçürdi hemān

Didi kim ey iki cihān serveri
Eylemişsin daʿ v-i peygāmberi

Senden öñdin her ki daʿ v-i eyledi
Halk içinde muʿ cizātlar eyledi

490 Hazret-i Mūsā aşası mār olur
Āteş İbrāhime hoş gülzār olur

Söyledi Yaʿ kūba kırtlar ol zamān
İtdi ʿ İsa balçığı murğ-ı revān

Sen daħı göster bize bir muʿ cizāt
Saña bātıldur diyenler kıala māt

Muṣṭafā ol dem didi ya Cebra'īl
Gör benim için ne buyurdu Celīl

Varuben Cibril Hudāya_ itdi niyāz
Didi kim iy pādīshāh-1 kār-1 sāz

495 Ne bağışlarsın nebīye mu' cizāt
Aña bātıldur diyenler qala māt

Hāq te' ālādan o dem geldi nidā
Ne ki dirse yolına olsun fedā

İsterise yedi qat yir yürüye
Cümle tağlar mum oluben eriyē

Güneş inüp ayağın öpe revān
Ay öñinde secde ide ol zamān

İtdi pervāz itdi ol dem Cebra'īl
Didi her ne kim buyurdıysa Celīl

500 Şükr idüben şād olur fahr-i cihān
Cümle aşhāb[1] sevindi ol zamān

18 b Söyledi o şadr u bedr u muhterem
Ne dilerseñüz dileñüz gösterem

Didiler kim güneşi döndüresin
Ay toğa anı bize indiresin

Ol dem ay seni yedi kez çezgine
Gelüben ol demde koynuña gire

Çıka yañundan şehâdet getüre
Döne andan kendü yerine vara

505 Biz dağı anu görüp inanavuz
Cümlemüz hoş ehl-i imân olavuz

Muştafâ güneşe kıldı bir nazâr
Gün tolandı çıktı şol kadem kamer

Bir işâret itdi aña fahr-i cihân
İki pâre oldu turdı bir zamân

Girdi eteginden yeñinden çıktı mâh
Bü Cehil bu hâli görüp itdi âh

510 Çünkü bu mu' cizâtları gördiler
Pâdişâh leşkerle dîne girdiler

Hoş dem oldılar şahâbe ne ki var
Tekbâr itdiler be-nâm-ı Kirdigâr

Bū Cehil āh idüben itdi figān
Ağlayurak gitdi evne ol zamān

Münkirüñ puṭ-ḥānesi oldı ḥarāb
Ḳarğa kaçan vire sī-murğa cevāb

Ol ki münkiri idi peygāamberüñ
Güneşi nite göre gözi körüñ

515 Bū Cehil göñlünde yoḳdur çü şafā
Lā-cerem aña görünmez Muştafā

19 a Her kimüñ ki āyḡnesi ola şāf
Enbiyā vü evliyā göre şekāf

Evliyāya her ki ‘āşık olmadı
Enbiyā ḥālını hergiz bilmedi

Evliyāya ‘āşık olan oldı şād
Enbiyādan oldı dāyim ber-murād

Evliyālar içre şebbāz-ı cihān
Hazret-i Monlā-yı Rūm ḳuṭb-ı zamān

520 Her kelāmıdur metfūn [u] bī-bahā
Añladuñsa şırrun anuñ be-nehā

Hem semâ' indan saña irdiyse hâl
Nâle-yi ney kıomaya kıalbünde kıâl

Gel iy şehbâz çehâ-yı dâñâ-yı râz
‘Aşkılan al evliyâdan sır u râz

İre dâyim himmet-i merdân saña
Nereye gitseñ görine her yaña

Sırr-ı Mevlânâ müdâm hem-râh ola
Her ğazâda yârı çün Allâh ola

525 Şıdķ durur rehber olan ‘âşıklara
Hâķ te‘âlâ luķ ider şadıķlara

Ya İlâhi luķfuñıla kııl ‘atâ
Şadıķ olan murâdın ide edâ

Hikâyet-i Âmeden Mihmân Pîş Yûsuf ‘Aleyhi’s-selâm

Diñle iş bu ma‘nîey merd-i cihân
Buyurur Meşnevîde kıuķb-ı zamân

Yûsufa Hâķ luķ u ihsân eyledi
Bendeyiken anı sulķân eyledi

Çün Mısıır şehrine sulķân oldu ol
Şad-hezârân merdüm aña oldu kıul

19 b 530 ʿAdl u dād u luṭf u ḥulḳ u ḥub-cemāl

Aña ḥoş itdi ʿaṭā ol Zü'l-celāl

Her ṭarafdan gelüp anuñ nāmına

Ġarḳ olurlardı anuñ inʿāmına

Varıdı bir dostu yār-ı mihrībān

Āşināsı idi anuñ ol zamān

Ol şabīlīḳ ʿāleminde hem-demi

Şehr-i Kenʿānda geçürmişdi demi

Bildi Yūsuf Mışr içre sulṭān olduĝın

Ḥaḳḳ aña ne luṭf u iḥsān kılduĝın

535 Geldi Mışra Yūsufa mihmān olur

Çünki hem-dem oldı aña şādān olur

Ol ikisi birbirine açdı rāz

Nice nevʿa şoḥbet oldı söz ü sāz

Māżī-[yi] aḥvālinden şimdiki ḥāl

Söyleyüp Yūsuf aña itdi suʿāl

Didi kim ḥoş geldüñ iy yār-ı ḳadīm

Senüñile key ḥoş oldı bu demim

Baňa bu dem ne getürdüñ armağan
‘Ādet oldı dost olanlardan nişān

540 Dervīṣānuñ tuhfesi sebz ü piyāz
Pīr öñinde koyuben ider niyāz

Bir bahānedür muḥabbetten bil o
Tā ki birbirinden ire luṭf-ı bū

Çünki bu sözi işitdi ol civān
Ol dem çıkardı ne ise armağan

Aña getürmişdi bir āyīne o
Baķıcaķ göreydi Yūsuf anda rū

Yūsuf anı göricek ṣādān olur
Eline aldı ḥūb cemālin görür

20 a 545 Gördi ol āyīne içre bir cemāl
Anı ṣun‘ından yaratmış Zü’l-celāl

Şükr idüben secde eyledi revān
Ḥoş ‘aṭālar itdi aña ol zamān

İşbu ma‘nī oldı remz ü sırr u rāz
Neyde odur dāyım ola ehl-i niyāz

Meskenetle derdi Һasret sözi āh
Şıdkılan it ki Һabül ide İlāh

Meşnevīde didi Mevlānā-yı mā
Şıdk olısar Һaşr olıcağ reh-nümā

550 Armağan-ı pādişāhān ʿadl ü dād
Hoş şafā u luṭfla Һodı eyi ad

ʿİlmiyilen ʿāmil olan ʿālimān
Hoş olıcağ oldı ʿilmi armağan

ʿĀşık u şādık olan ehl-i niyāz
Armağan oldı ʿaşkıla namāz

Ġāzlerüñ armağanı baş u cān
Ola maḳbül Hoş Һatında ol zamān

Her ne nev ʿile ki geçdi bunda ḫāl
Eyleye dergāha göre Zü'l-celāl

555 Yā İlāhi luṭfuñıla Һıl ʿatā

ʿAfv Һıl bendelerüñ ider ḫatā

Faḫr-i ʿālem serveri peygāmberān

ʿAşkına afv it sücudmuz her zamān

Hazret-i Monlā Celāle'd-dīn Şāh
Göstere dāyim bize hoş toğrı rāh

‘Ādil olan pādişāh ‘ōmrin dırāz
Eyle şıhhatle müdām iy bī-niyāz

20 b **Hikāyet-1 Pādişāh-1 Şāhib-Cemāl**

Vardı bir pādişāh-1 şāhib-cemāl
Hüsn içinde bī-nazīr ü bī-mişāl

560 Mülk-i ‘ālem hüsninüñ esrārına
Bī-bahādur la‘l ü dürr-i güftārına

Zehresi yoğ kimse ismin ide yād
Be-cemāli behresinden ola şād

Ṭoldı ğavgāsıyla ‘ālem ser-te-ser
İtdi cümle cāna sevdāsı eşer

Kāh çıkar seyrāne kāh pinhān olur
Burqa‘ 1 gülgünde kāh nihān olur

Çünki ol şāh yüzine çeke niķāb
Şöyle şan buluṭa girdi āfitāb

565 Her ki nāmın yād idüp aça zebān
Kaṭ‘ iderlerdi zebānın ol zamān

Her ki burqa' altına ide nazār
Bī-günāh ol 'āşıkuñ başın keser

Cān u dile irse hayāl ol vişāl
'Aql u cān gidüp olur bī-mecāl

Kimsene görse cemālın āşikār
Cān virüben ölüridi zār zār

Ruḥları 'aşkına her kim vire cān
İrer ol 'āşıka 'ömr-i cāvidān

570 Şabr idemezdi kimesne bir demin
'Aşk-ı hayāli irmese ölürdi hemīn

Bu talebde niceler bī-cān olur
Ne vişāl ne şabır hayrān olur

Qalmadı 'ālemde bir merd-i faqīr
Kim anuñ vaşfına olmaya esīr

21 a Çün cemāl-i 'aşkı anuñ 'āleme
Toldı sevdā düşdi cümle ādeme

Āyīne buyurdı o dem ol hāle şāh
Tā kim ol āyīne[ye] ide nigāh

575 Anda ʿaksi naqşı şāh-ı hūb-cemāl
Gör ne görenler[i] andan ala hāl

Şāh buyurdu yaptılar bir qaşr-ı t̄āğ
Rū-be-rū [ol] āȳne ola t̄uraq

Her ne kim buyurdu itdiler revān
Çıq̄dı ol qaşr üzre ol māh-ı cihān

Çünkü otur[ur]dı tahtına ol şāh
Qarşudaki āȳne itdi nigāh

Düşdi ol āȳne o yerden nişān
Ol nişān gören[ler] alurdu nişān

580 Baqana ol āȳneden itdi eşer
Şāh cemālinden irişdi aña fer

Ol cemālūñ ʿaksi sāyesinde cān
Vālih u hayrān olurdu her zamān

Varısa sende cemāl-i yār-ı dost
Bağ̄ıl o āȳne-i dīdār-ı ost

Vir cemāl eline dilesen i cān
Cānı kıl āȳne gör cānān-ı cān

Pâdişâhsın işbu aşr-ı âlde
Saña muştâk aşr-ı tâg-ı âlde

585 aşrı rüşen ılan oldu ol cemâl
Ashıkuñ aşrı olur aşr-ı celâl

Kendü şahuñ kendü dilüñ içre bil
Hab-ı gâfletden uyanup çâre ıl

Bu kelâmı bu maani bu lisân
Luf-ı Haqq himmet-i merdândur i cân

21 b **Hikâyet-i Libâs**

Her libâsı ki o sahrâdan gelür
Sâye-i sî-murğ zîbâdan gelür

Saña eger sî-murğ gösterse cemâl
Sâye-i sî-murğ bil anı bî-hayâl

590 Şad hezârân hezâr murğ açâ per
Sâye-i sî-murğdan irür aña fer

Sâye-i sî-murğdan olmazlar cüdâ
Ger cüdâ dirseñ olunmaya revâ

Alemler içre her lisânuñ sâzını
Sâye-i sî-murğdan añla râzını

Evliyā vü enbiyā şāh-1 cihān
Oldılar  alem iinde bī-gümān

Enbiyā ismi olur mirāt-1 şāh
Gösterür ismile rü mirāta rāh

595 Rāh[1]  oğrı varan oldu merd-i Hāķ
Her  ulūmdan aña virildi sebaķ

Evliyā ismi kelām-1 āyīne
Rūy-1 şāhı aña gör her āyīne

Gel i  aşıķ görmezisen rūy-1 şāh
Cān u dil āyīnesine ķıl nigāh

Tā ki saña görüne dīdār-1 dost
Bilesin cümle nürdur hemīn ost

Şāh-1 Mevlānā vü  Atţār-1 cihān
Ma  nlerilen münevverdür cihān

600 Sözleri _oldı mürdeye āb-1 hayāt
 Aşķları zehri ider ķand ü nebāt

Gerçi seyr ider semāda şems ü māh
Māh-tāb olur zemīnde ol iki şāh

Her ki olaruñ ‘aşkla zerre ola
Zerre içre mäh-ı tãbãn bula

Zerreye tãlib olursañ iy püser
Şu‘le-i şems ide cãnuña eşer

‘Aşk-ı şãh bilãyme evşãf-ı dost
Vaşf-ı dost içre göresin rüy-ı dost

605 Gel i pır-ı iftãde ‘aşka mübtelã
Gerçekin ‘aşıklara gelmez belã

Evliyã rûhına dâyim kııl du‘ã
Sãye-i sî-murğ ola saña du‘ã

‘Aşkdan olunur iy şãhım behremend
Cãn u dile_itsün eşer bu nuş u pend

Hikãyet-i Sikender

Şol Sikender kim cihãna oldı mır
Bir şehr-i bünyãdın itmiş bî-nazır

Anda çok iş işlemiş üstãdlar
Dürlü dürlü var ‘acã’ib bünyãdlar

610 Bir şehir deryâ kenârında i cân
Yapdurur tâ mevc toğuna her zamân

Her kime kim saḥ-ı dâr olsa maḳâm
Görürimiş ol bu deryâyı tamâm

Aristo kim odur fâzıl-ı ḥakîm
‘İlm-i ḥikmetde nazîridür ‘adîm

Şâhdan istedi o bir gün genc ü mâl
Kim bir âyîne düzelde bî-mişâl

Ola ‘âlemde tılsım ol cây-ı gâh
Rûşen ola nitekim ḥurşid ü mâh

615 Anı görmege varanlara şadâ
Çopa andan işbu vechile nidâ

22 b Bu ḳabilbu cihânı añla ḥâl

Nâmınuñ ḳalur ḳalanı cümle ḳâl

Er gider nâmı ḳalur iy ehl-i dil
Merdisen nâmı nişân ḳo añla dil

‘Adlile her şâh ki gösterdi hüner
Tâ ḳıyâmet ḳodı hoş nâm-ı eşer

Şāh buyurdı verdiler dīnār-ı genc
Ol ḥakīm anda çeküb bisyār-ı renc

620 Düzdi bir āyīne hemçün āfitāb
Şānki kaynar çeşmeler ‘aynında āb

Oldı anuñ nūrı ḥāsiyyetlü nūr
Her tarafda n’olsa anda görünür

Ḳodılar bir hoş münāsib manzara
Beñzeridi gökde lāmi‘ aḥtere

Aña nāzır Ḳodılar bir ‘aql eri
Tā ki dāyim gözleye ol manzarı

Ḳanda kim ol şehre düşmān Ḳaşd ide
O baḥirden gemiye girüp gide

625 Nāzır ol āyīneye eyle nazār
Görse düşmānı kim gemi_ile gezer

Tīz yetişüp aña ol merd-i güzīn
Dönderürdi düşmāna Ḳarşu yüzün

Ol çıkardı āyīneden hem çü berḲ
Yaḳardı ne gemi Ḳordu ne ḥalḲ

Geçdi bu hâl üzre nice sâl u mäh
Gelmedi o şehre düşmenden sipâh

Kâmiliseñ bu saña yiter mişâl
Bu kelâmuñ remzile ma‘ nîsin al

630 Ger senüñ gözi rüşendür
‘Aqıl bil âyîne şehriñ ten dürür

23 a Ger vücûduñ şehrine kılsan nazâr
Göresin tölmiş gemiler şûr u şer
Çün hevâ vü hırş cem‘ oldı[lar] kamu
Oldılar ol şehre ciddilen ‘adû

Cânuñı kıl bir nefis şerrinden ırâq
‘Aklı nûrulan hevâsın oda yaq

Çün şeri‘ at hablidür *hablü’l-metîn*
Koma elden tâ olasın ehl-i dîn

635 Anuñıla bulunur ğamdan necât
Anuñıla maḥv olur her seyyi’ât

Şer‘ i maqlûb eyleseñ çün oldı ‘arş
Anuñıla ‘arşa ider ehl-i ferş

Añla işbu ma' n'lerden remz-i hâl
Zî sa' âdet olasın ehl-i kemâl

Hikâyet-i Hekîm-i Kâmil

Varıdı bir hekîm-i pâk hoş-bâz
Söyleşürdi dâyimâ halkıla râz

Hakkılen râzı ' ayân itmişidi
Gizlü esrârı beyân itmişidi

640 Giçe gündüz Hâk yolında derdile
Dilemez kimse anuñ sözün bile

Kimse anuñıla hem-râh olmadı
Kimsene yolından âgâh olmadı

Çünkü her murğa saçılur dânesi
Oldı bir aḥvel anuñ hem hânesi

Diledi aḥvel anuñ sırrın bile
Halk içinde bıraḫa anı dile

Halvetine bir gün anuñ buldı râh
Tâ nevâz içinde anuñ ide nigâh

23 b

645 Görđi ol menzilde bir âyîne var
İki ' âlem anda olur âşikâr

Ol hekīmüñ karşıundadır meger
Kim kıur dāyim cemāline nazar

Añlarıdı āyīmeden hālını
Terk idübidi cihānuñ kālını

Her gün ol āyīneden alırdı sır
Nefsini ğaflete itmişdi esīr

Çünkü gördi aḥvel ol āyīne
Aldı eline ol fuzül āyīne

650 Didi aḥvel bu hekīm-i pür-beyān
Gösterür yüz nev' ile yüz her zamān

Çünkü var āyīnenüñ bu şan' atı
Bu hekīmüñ andadır her ḥikmeti

Dāyim aña manzar oldu āyīne
Pes güneş kul oldu yüz āyīne

Karşusunda dāyim anı çün tutar
Ḥüsnü āyīneden oldu ḥüb-ter

Cümle ḥalk buña anuñçün oldu kul
Her işe bu āyīneyle buldı yol

655 Bende baķam bundan alam nice sır
İřbu maħlūk ‘ ařķıma ola esİR

Ķıldı āyİne[ye] ol daħı nigāh
İki şuret gİrdi var zişt penāh

Ķunki iki gİsterdi biri āyİne
Aħveli kec-bİni bil her āyİne

Bire iki diye her ki şaşıdur
Belki ehl-i ‘ ařķ olana nāřıdİR

Cehd Ķıl kec-bİni olma iy pİser
Tā ki aħvel olmayasın kec-naşar

24 a 660 Cehd Ķıl geĶ gİrme iy ‘ aĶl-ı selİM
Olma aħvel gibi rencile saĶİM

İki gİrmekdİR ‘ alāmet Ķaflete
GİnİL gİzi aħvel olur rİtbete

İkilikten gec ma‘ nİ merd ol
Tā bulasın ĶaĶķuñ esrārına yol

Aħvel iki didi bulamadı rāh
Ser-nigūn dİřdi maĶāmı oldu Ķāh

Ahvele gösterdi çün âyine yüz
İki gördi yüzünü ol şaşu göz

665 Lâ-cerem ahvelüñ itdi anı hür
Çıkdı yoldan ğafletile oldı dūr

Dāyimā bed-baht ser-gerdān yürür
Her zamān bir nev' ile hayrān yürür

Oldı İblīs İblīs-vār yürür o
Bağduğınca āyñe görür dü-rū

Şūreti bendinde kalmışdur esir
Pāy pür kedūretdür zarir

Çünkü yeksān gördi gördigü[ni] hoş
Anuñiçün pür-hünerdür ehl-i hoş

670 İki görme hem gözetme nām u nenk
Tā olasın ehl-i dile yek-reng

Ḥikāyet-i Sultān Maḥmūd

Nāgehān Maḥmūd Şāh ider şikār
Düşdi leşkerden cüdā gözler kenār

Seyr iderek düşdi bir şahrāya o
Gördi bir kimse gider tıtdı aña rū

Bir dikenci p̄ir sürerdi merkebin

Düşdi ol merkeb yükile nāgeh̄in

24 b

Çaldı ʿ āciz ü dermānde o p̄ir

İşbu h̄ālūñ derdine oldı es̄ir

675 Görđi Maḥmūd anı ki dermānde-h̄āl

Merkebi düşüben olmış b̄i-mecāl

Yanına gelüp didi iy b̄i-ķarār

Yarlıķ ideyim iy p̄ir-i rüzigār

Ol p̄ir eydür luḫ idüp bār idesin

İşbu bāri bilece bāri idesin

Sen baña yāri ķılursañ bu zamān

Fāyda ola saña olmaya ziyān

Yüzüñi görmek baña oldı naşīb

Luḫ it iy h̄üb yüzlü māh benüm ğarīb

680 Kereminden ol dem itdi şehriyār

Gül eline ol demin ıolaşdı h̄ār

Merkebin yükledi virdi ser-firāz

Leşkerine vardı yine ehl-i rāz

Leşkerine işmarlar ol dem emîr
Merkebin sürüp gelüridi o pîr

Ol pîrûñ bağlan yolun dir sağ u sol
Koñuz eyvânıma benüm toğrı yol

Bulmayıcağ yol o yola gelür o
Tâ ki ola ol benümle rû-be-rû

685 Leşker-i şâh her taraf berkitdi râh
Kalmadı râh illa kaldı râh-ı şâh

Fikre varup bir o pîr kim bu hıar
Nire sürem gör bu zâlim leşkeri

Nice idem nire gidem ben ' aceb
Nâgehân irişdi baña bu ta' ab

Gerçi korğdı lîki gördi çetr-i şâh
Aña qarşu gidüben gözledi râh

25 a

Sürdi merkebin yakın vardı o pîr
Gördi şâhı key hacîl oldu o pîr

690 Bildi çetr altında oturan âşinâ
O beşâretten dile irdi rûşinâ

Didi yā Rab kime idem ʿ arz-ı hāl
Gösterüp durur baña bu şāh cemāl

Āşinālġım dileridi buña
Şāyed ola merḥamet ide baña

Şāh aña dir gel beri iy dervīş men
Kāribāruñ neyise di pīş-i men

Didi kārumdan ḥabirdür şehriyār
Merkebim düşdü olupdur baña yār

695 Ben faḳīr luḫfuñla oldı āşinā
İderem luḫfuñla dāyim şenā

Bār-keş üftādeyem bī-çāre pīr
Zaḫm-ı ḥārı cān u dil oldı esīr

Gice gündüz gezerdüm şahrā vü deşt
Ḥār-ı bārumla iderem işde geşt

Şatup ol ḥārı virürem nāna ben
Ger gücin yiterse alıvir nānı sen

Didi ol pīre o dem ol şehriyār
Narḫı ne ḥāruñ ne itdün iḫtiyār

700 Didi iy şāh ucuz isteme anı sen
Virürem on kīse dīnāra anı ben

Virmezem bir ḥabbe eksüğe iy şāh
Almazısañ gösterivir baña rāh

Didi ol leşker i pīr-i eblehān
Beri gel (...) degmez bu zamān

Nice dilersin sen on hamā neçe zer
Key bahādır bir zere ol (...) ḥar

25 b (29)

Didi pīr bende bilürem degmez ol
Līki şāḥib devlete gösterdi rū

705 İşbu ḥāre irdi dest-i şehriyār
Oldı ḥārım şad gülistān lālezār

Her ki bu ḥāre olırsa müşteri
Bī-bahādır bir dikene biñ zeri

Tā ki bu dikenden alam bir murād
Dest-i şāhdan bende olam dil-küşād

Gerçi kim bu ḥār olundı ḥor-ı zār
Ḥārı gül eyledi dest-i şehriyār

Bu söze key şād olur şāh-ı cihān
Ol pīri hoş gördi ol demde hemān

710 Dikenin gülzāra şaydı şāh anuñ
Hārıken gülzāra düşdi rāh anuñ

Ne dilediyse virür Maḥmūd aña
İrdi ol dem ṭālī^ç -i mes^ç ūd aña

Bir mişāldür ^çākıl olana bu söz
Ceḥd kııl o şāh saña göstere yüz

Hār-ı yāruñ iy dede kīse dinār
Düşdügüñ yerde ola Maḥmūd saña yār

Benem ol pīr-i za^ç īf ü hār-keş
Zaḥm-ı hāruñ nüktesinden bār-keş

715 Merkekim yārıla düşdi nāgehān
İrdi sırr-ı evliyā baña ol zamān

Yükledi virdi ne ise varımı
İtdi gülzār şad-hezārān hārımı

^çAşkıla çünkim oldum āşinā
Gitdi ḥavfila recā irdi ^çinā

Büy-ı ʿAttâr-ı cihân büyine cân
ʿĀşık olup t̄alib olur her zamân

26 a

Maʿnîsinden çünkim irdi dile hâl
Refʿ olundu ğam hayâl u kı̄l u qâl

720 Ehl-i hâle hem-dem olursañ i cân
Luţf-ı Hâk̄k irişe saña her zamân

Hikâyet-i ʿArab

Vardı bir beriyye içre bir ʿArab
Çekeridi faqr ü fâkayla taʿab

Key zelîl üftâde-hâl ehl-i ʿayâl
Geçeridi ol arada mâh u sâl

Ot kökin devşürüp idinür ğidâ
Ser ü pâ ʿuryânıdı yavlağ gedâ

Berriye vâdisinde qalup zelîl
Anlaruñ olmuş ğidâsı âb u kil

725 Ne şehir bâzârı ne insân yüzün
Görmege t̄alib degil şaqlar özin

Her kaçan yağmur yağup yārān ola
Vād̄mūñ gölcüklerinde o tola

Şūra Hāḳdan olurdı şūrā-yı āb
Ol şarāb anlara olmışdı cülāb

İşbu hālilen geçer her māh u sāl
Bir gün aña ḥatunı itdi su'āl

Didi iy hem-rāh u hem-dem yār-ı cān
İşbu hālilen geçerüz her zamān

730 İşbu derd ü ḥasretüñ pāyānı yok
Biz zelīlüz cümle ḥalkuñ ḳarnı ṭoḳ

Uş bize oldı ğidā āb u giyāh
Özümüz 'uryān 'ömür geçdi tebāh

Nice bir ola bu ḥasretle firāḳ
Bundan özge yok mı 'ālemde ṭuraḳ

26 b (30)

Ol 'Arab eydür eyā maḥrem ü mā
Luṭf-ı Hāḳḳ olundı bize reh-nümā

Hüb 'ayāller virdi hem cāy-ı laṭīf
Kimsene gelüp bize olmaz ḥarīf

735 Geçerüz hoş vaḥdet ü hoş ḥälile
Geçdi ‘ âlem ḥalkı ḳîl u ḳälile

Nice yıldur kim senüñle geçerüz
Hoş ğidâ bulup şu âbı içerüz

Kimse bilmez ḥälimüz bilür Hudâ
Bir dem uḥt-ı luḥfindan itmez cüdâ

Şimdiye dek ol ki hoş tıtdı bizi
Yine ol dergâha uralım yüzi

Ḥatun eydür bu didüğüñ ḥaḳ durur
Lîki bu dünyâ belâsı çoḳ durur

740 Uş ‘ ayâllerüñ belki hem ḳarnı aç
Başlarından ayağına indi saç

Nice bir ‘ uryân u piryân olalar
Âh [u] ḥasretile giryân olalar

Vâcib oldı saña bir kâr-ı ma‘ âş
Ḥâşıl idesin ğidâ nânıla aş

Dir ‘ Arab aña ki ‘ ömrüm içre kâr
Bilmezem toğrı gelür mi bu şumâr

Hatun eydür işbu derde devā
Var durur diyem görseñüz revā

745 Var durur bir pādişāh-ı nīk-nām
Şehr-i Bağdādı idinmişdür maķām

Key seĥāvet ehli ‘ādildür o şāh
Tır yuķaru şıdķılan tıt aña rāh

Hoş ĥalīfedür seĥāvet ehli ol
Luţfilan ĥalka ider in‘āmı bol

27 a

Ol ‘Arab dir ķanı aña armağan
Tuĥfesüz varan aña ider ziyān

Dest-i tehī şāha varmaķlık ĥaţā
Elde bir nesne gerek ola ‘aţā

750 Hatun eydür bizde vardır āb-ı hoş
Aldı anı tā kim andan ide nūş

Mā’idedür kim semādan indi āb
Ĥaķ te‘ālā luţf idüben aça bāb

Ol ĥalīfe ābımız nūş eyleye
Vire ni‘met göñlümüz hoş eyleye

İttifâkı işbu sözle iki yâr
Şıdıklan ol dem içinde tûrdılar

Buluben bir göze ol demde hemân
Koydılar ol âbı içine revân

755 Dikdiler ol göze üstine nemed
Eylediler nice yerde aña bend

Tağdı ‘ Arab boynına anı demin
Elvidâ‘ idüp yola girdi hemîn

Rûz u şeb ‘ aşkılan iderdi niyâz
Vaḳti gelicek kılıurıdı namâz

Çekdi ğurbet içre nice havf-ı râh
İrdi Bağdâd şehrine bir gün nigâh

Çün halîfe kaşrını gördi ‘ Arab
Gitdi o demde dilde olan ta‘ ab

760 Bir muşallâya irüp kıldı namâz
‘ Aşḳ u şıdıklan Hudâya itdi niyâz

Didi iy Sultân-ı Subhân-ı İlâh
Çekmişem havf u hâzerle bunca râh

Umaram kim bendeñe ihsân ola
Ni‘ metilen yine gidem bu yola

27 b (31)

Dutdı şâh karşı yolın oldu revân
Anda cem‘ olmuş görür pîr ü civân

Her birine hâlfe ihsân ider
Anda varan cümle şâd olup gider

765 Ol ‘ Arab vardı ilerü ol zamân
Armağanın eline aldı revân

Hâciyân çünkim o hâli gördiler
‘ İzzetilen aña karşı vardılar

Didiler nedür murâduñ bu nedür
Dir ‘ Arab âb-ı laîf hûb gözedür

Vâdi-yi beriyyede bu âb zülâl
Dâyimâ gökden viribiz Zü'l-Celâl

Gerçi vardır dünyâda çok dürlü âb
Buncılayın lezzeti hûb yoğdur âb

770 Bildi bevvâbân anuñ aḥvâlini
Girüben ‘ arz itdi şâha hâlîni

Bir ğarīb miskīn ü faķīr pīr   Arab
Bir beriyyeden gelür çekmiş ta  ab

Ol beriyye vādisinden armaĝan
Gözeli ābın getürdi bu zamān

Dir ħalīfe getürüñ añı baña
Her ne kim maķşūdısa virem aña

Varuben didiler aña gel beri
Armaĝanuñ her neyise al beri

775 Aluben anı i erü girdiler
Aña iħsān olacaĝın bildiler

Göriccek řāhı du  ā itdi o pīr
Gördi řāh anı key üftāde faķīr

Gözenüñ ābından i di ol zamān
Buyurur pür-zer idüñ anı revān

28 a

Her ne kim didi ħalīfe itdiler
Anı ħoř ol ĝice miħmān itdiler

Daĝı aña ħil  at virüp gönderdiler
 Özr idüp her biri nesne virdiler

780 Ol beşâretle yola girdi hemân
Gice gündüz menzil aldı ol zamân

Çün yakın geldi görür vād̄isin ol
Secdeye varup şükriyle itdi yol

Şıdķılan Hakk anı itdi ber-murād
Cümle kayǵu gidüben ol oldu şād

Şadıķa dāyim irer luţf-ı İlāh
Bir bahānedür aña ihsān-ı şāh

Viren oldur virdüren ol alan ol
Bir bahāneyle ķomiş cümleye yol

785 Merd oldur ni‘metlerin şükri bile
Luţfılan ihsān ide ehl-i dile

Evliyā-yı ‘aşķ diline ide kār
Dāyimā şikeste dil ide şikār

Sırr-ı Mevlānādan ala remz-i hāl
‘Aşķına terk eyleye māl ü menāl

Şıdķı birle yola maķşūdın tamām
Bendeyiken ola hālķ içre hümām

Yâ İlâhi luṭfuñıla kı́l 'aṭâ
Bendelerüñüñ murâdın it edâ

Ḥikâyet-i Sultân Maḥmûd

Ceng-i Ehl-i Hind

290 Çünki ol Maḥmûd Şâh-ı ḥüsrevân
Hindilerle cenge çün oldı revân

28 b (32)

Çekdi leşkerin bile tabl u 'alem
Bilesince nice biñ ḥayl ü ḥaşem

Leşkeri Hindüyı gördü bî-ḥisâb
Dir bu enbüh leşkere_ola mı cevâb

Fikre varup dile irdi derd ü ğam
Didi çeriden bize gelür elem

Ol demin nezr itdi şâh-ı dâd-ger
Didi bu leşkere bulursam zafer

795 Her ğanîmet kim baña ḥâşıl ola
Cümlesi_anuñ râh-ı dervîşân ola

Bezî idem dervîşlere_anuñ varını
Gözlemeyem hiç bugünden yarını

‘Ākıbet çün buldı nuşret şehriyār
Ol ğanīmet mālı geldi bī-şumār

Gördi anı bī-hisāb u bī-ķıyās
Şad-hezārān kendü itdükçe ķıyās

Ol ğünün bulundı ħadden taşar māl
Hem o Hind leşkerine irdi zevāl

800 Ol demin buyurdı şāh-ı ħüsrevān
Cümlesin dervīşlere virüñ hemān

Zirā kim ‘ahd eylemişem ol demin
Cümle māl devrişlerüñ ola hemīn

Ĥaķķ yolına nezr idüpven ne ki var
Dilerem ‘ahdümde olam pāyidār

Didiler şāha ki bunca māl u zer
Dervīşān ħod bundan oldı bī-ķaber

Vir sipāha tā ki şādān olalar
Dāyimā ‘emrüne fermān olalar

805 Yā buyur tā ħazmēye vara māl
Ne revādur yiye anı ehl-i ķāl

Her biri bir nev' ilen itdi kelâm
Şâha hayret şerbetinden şundi câm

Şâh bu endîşede ser-gerdân qalur
Nidesini bilmez hayrân qalur

Ebû Hüseyin dirlerdi bir zarîf
Ehl-i dil dîvâne merdâne herîf

Ol sipâh içre giderken nâ-gâh
Gördi ırâqdan çünkim anı şâh

810 Didi şol dîvâneye fermân olam
Şoram aqvâli ni derse anı kılam

Çün berâberdür aña şâh u sipâh
Bî-ğarağ gösterivirür bize râh

Oğudı ol dîvâne şâh-ı cihân
‘Arz kıldı ol kışsa aña ol zamân

Bî-dili dîvâne aña virdi cevâb
Ger şorarısañ bu dem râh-ı şevâb

İki arpañ yoğ bu mâlde şehriyâr
Ger tama' uñ yoğ elüñ çek yürü var

815 Ger dilerseñ bir dahı ola bu kâr
Alma iki cev işbu mâldan zinhâr

Hağ çün nuşret viridi saña ol zamân
‘Ahdüñe dur yoğsa idersin ziyân

Her ki tırmaz ‘ahdine_ oldı bî-vefâ
Çekiser bî-‘ahd olan yüz biñ cefâ

‘Âkıbet Maḥmūd o mālî_ itdi nişâr
Her murâduñ ḥâşıl ola her zamân

Hikâyet-i Ḥâş Ayâz

Oğuyup Ayâzı dir Maḥmūd şâh
Tâc-dârım olup olğıl taḥta şâh

29 b

820 Lâv leşker bende vü azâde kân
Her ne kim var senüñ olsun bu zamân

Dilerem bu kişvere şâh olasın
Hem sa‘ âdet burcında mâh olasın

Çün eşitdi bu sözi ḥayl ü sipâh
Cümlenüñ ğayretle olur çeşm-i sipâh

Her birisi didi kim şâh u ğulâm
Bu cihânda herkez oldı mı hümâm

Kaçan olur tâc [u] tahta bende şâh
Yâ ğulâma râm olur mı bu sipâh

825 Cün Ayâzuñ sem' ine irdi bu cevâb
Didi bu iş olmaya râh-ı şevâb

Zerrece dilde bu hâle yok rızâ
Dilemez dil bir dem ola andan cüdâ

Bilmez o şâh anı baña_ olur firâk
Düşiserem hizmetinde key irâk

Virdi tâ meşğûl olam şâhâneye
Dür olam şâhımdan ol bahâneye

Ger benim hükümimde ola mülk-i cihân
Dilemezem ayru olam bir zamân

830 Dâyimâ cân vaşlma ider heves
Ğayrıya hiç tâlib olmaz bir nefes

Ben niderem mâl u mülk ü özge kâr
Mâl u mülk yiter cemâl-i şhriyâr

Sen de eger tâlibseñ iy Hâk-şinâs
Bende ol görünce bendedür Ayâs

İşbu hâle ol Ayâzı hoş-yâr
Sultānuñ bu emrine ağlar zâr zâr

Didiler böyle niçün dīvānesin
‘Ākıliken olduñ uş bigāne sen

30 a

835 Çünkü sultānlığa irdüñ iy ğulām
Niçün ağlarsın çün irdi şād u kām

Rūz u şeb saña irer dürlü ni‘ am
Ne için bu luḫfa dimezsın ni‘ am

Saña irdi evc-i ‘izzet ser-firāz
Ne ‘aceb böyle idersin iḫtirāz

Didi kim bu işde vardur remz-i ḫāl
Sırr-ı vaşlı kaçan añlar ehl-i kāl

Gel i Maḫmūda Ayāz olan ğulām
Bu beyāndan bendelik añla tamām

840 Bir işâretdür bu söz ‘ākıllere
Eşer itmez nuş u pend ğāfillere

Kāmilile oluñuzgil hem-nişin
Saña luḫf ire pişin pişin

Her ki kendüyi göre İblīs ola
Cümle ef' āli anuñ telbīs ola

Her ki 'āşıkdur ne ef' āl itse ol
Oldı yek-reng şadıķāne buldı yol

İkilikten her ki geçdi oldı hāş
Birlik içre oldı Maħmūd [u] Ayās

845 'Āşık olan evliyāya oldı velī
Ceħd kılgıl evliyāya di belī

'Ārifāne bir işāret oldı bes
Oluñzgil 'ārifāne hem nefes

Hikāyet-i Pādişāh-ı 'Āşık u Şadıķ

Varıdı bir pādişāh key mu' teber
Mālik-i tāk u kemer şāhib-nażar

Şāh-ı leşker-keş emīr-i ceng cū
Tīrle yararadı görse yār-i mū

30 b

Bir perī-peyker ğulāmı varıdı
Hūb zībā nāzuñ dildārıdı

850 Tal'ati meymūnıdı ķaddi bülend
Kaşları anuñ kemān zūlfı kemend

Görür alınına olmaz iy mişâl
Erüyüp olur hacâletden hilâl

‘Ârızı ‘aksi eger göreydi âb
Âb olırdı hayâsından serâb

Hattı yazmış çün ‘uşşâka berât
Ol leţâfetden hayât aldı nebât

Ol ğulâmı şöyle severdi o şâh
Şeb [u] rûz anuñçün ideridi âh

855 Aldı gönîlinden qarâr anuñ ğamı
Şabr idemez olmasa ol hem-demi

Ansuzın yemezdi loğma içmezdi âb
Ol hayâlinen göze gelmezdi h̄‘âb

Manzar idinmişdi anı her zamân
‘Aşq tutmuşıdı gönîlinden mekân

‘Âşık olan ‘aşkıla ferhundedür
Pâdişâh olursa ‘aşka bendedür

Lîki şâh bulmazdı ğavgâdan mecâl
Kim bula ma‘ şûkla ħurb-ı vişâl

860 Bir gice kıldı işâret şâh aña
Kim börkeden durıgel benden yaña

Geldi biñ dürlü edeb birle o kul
Nâz u şive birle gönül aldı ol

Görđi ki_aña müşteridür mihr ü mâh
Hep huzâ'in hükmin aña virdi şâh

Didi var gönlün ne kim dilerse id
Ben gulâmım saña sen şâh ol eşid

31 a

Çünkü ol şâh itdi anı haznedâr
Hazneye varup o mâh itdi qarâr

865 Gün tolanup gice kıldı_anda gulâm
Şâhuñ oldı uyhu gözine harâm

Ol gice tâ şubh olunca ağladı
Cânımı 'aşk odı yaqdı tağladı

Şâh aña geldi meger eyledi nâz
Ya' nîfâş olmaya halka gizlü râz

Bir gice gün işbu resme geçdi hâl
Vuşlat-ı yâra bulamadı mecâl

Giceler firqatle gündüz vaşl-1 yār
İşbu hālile geçerdı rūzigār

870 Çünkü vaşluñ fikri irmez aḡere
Varıdı şāhda külāh-1 fāḡire

Didi şāh bir ḡulina bir şeb ki gel
İşbu tāc-1 zerrini elüñe al

Şol filān kim ḡaznedārımdur benüm
Bu ḡulāmān içre yārımdur benüm

Oı ḡul uyurken otaḡına bıraḡ
Key saḡın kimseye yeñilme sebaḡ

Şāh ne kim emr eyledi ḡul tutdı hep
Gelicek şāh kesdi başın bī-sebeb

875 Ya' nī'bu sırrı kimesne ḡuymaya
Sırr-1 cemālin niḡābın şoymaya

Şunda kim şaḡlanmaya sırr-1 cevāb
Sırrını kesmek anuñ oldu şevāb

Gice geḡüp çünki ḡoḡdı āfıtāb
Şu' le virdi cümle ḡāne açdı bāb

Ol ğulām t̄urdı yerinden t̄iz ğulām
Der beni yād eyleye şāh-ı cihān

31 b

Gördi şāhuñ t̄acını k̄aldı taña
Bilmedi bu işi kim itdi aña

880 K̄aldı bu fikrile ħayrān ol ğulām
Ol demin k̄ullarına dir ol hümām

Görünüz t̄acım filān almış ola
Getürün neler idem ben ol k̄ula

T̄iz irişdi k̄ulları şāhuñ o dem
Ta'ña iderler kimi kimisi zem

Didiler iy ħayr u ihsān bilmeyen
Bunca ihsān ide sulṭān bilmeyen

Şāh saña çok dürlü ta'z̄im eyledi
Genc ü mālın saña teslīm eyledi

885 T̄ac-ı sulṭān içün özündeñ al
Kendüñi ol tāca gördi kim maḫal

Her ne kim 'özr itdi ol bî-çāre k̄ul
Kılmadı serheng-i şāh anı kabūl

Boynına bend urdılar zencīrile
Bağladılar anı bu tedbīrile

Şāha ʿ arz itdiler anı pür hāṭar
Leb-i huşk rūy-ı zerd ü çeşm-i ter

Çünki sultān gördi ol dermāndeyi
Zīr-i lebden kıldı pinhān ḥandeyi

890 Didi bu ağrı yetmedü ki bilüñ
Kendü eyvānımdan aña zindān kıluñ

Her ne ki şāh didi anı itdiler
Aña zindān idüben berkitdiler

Şāh zindāncı gibi zindānını
Dāyimā beklerdi ol mihmānını

Ayağ üstine ṭuruben her zamān
ʿÖzr iderdi aña ol şāh-ı cihān

32 a

Didi uğrı komağ aduñ [ne] revā
İşbu göñlüm alup itdüñ mübtelā

895 Cān u dilde gizle rāzı iy ḥabīb
Gizli ḥoşdur aşđ-ı bāzı iy ḥabīb

Nitekim bülbül afesinde h b  ter
Seni ben aqladum andan h b-ter

Ol g l m bi   zrile eyd r iy  h
Bende e eyv nu  oldu c yg h

 n yer n taht-ı S leym ndur sen n
ıldıg n zind n g list ndur sen n

Bende  nkim  hu n ol dem hem-demi
Virmezem iki cih na bu demi

900 Zeh k l apsine l yık ola
apis i indeyiken ol  h bula

Bende-yi  h ol ki  h seve seni
aps idicek g rmege gele seni

Di le iy ten apis-g hında biten
Bu cih n zind nına c nın atan

  Ak b zilik dağı sen ılmadu n
Kend  h l n ni id g n bilmed n

İste bu f n  cih nda toğrı y r
T  bu zind n ola g lz r-ı nih n

905 Saña bol azuķ yiter bu miřāl
Nefsüñe kıldıysa bu pend gūř-māl

Alduñısa işbu ma‘niden ħaber
Ma‘nıķatından açıla saña der

Ĥikāyet-i Pādiřāh-ı Mışır

32 b

Vardı Mışır iķre řāh-ı nām-dār
řāha ‘aşık oldu bir müflis-i zār

Gice gündüz ehle ider velvele
Düşdi maĥlūk arasında ol dile

Çün anuñ ‘aşkından oldu řāh ħabır
Dir ‘aceb sevdāya düşmiş bu faķır

910 řāha hem-dem olısar mı bir gedā
‘Aşık-ı řāh ħızmeti olur mı edā

Dir varısa anda ‘aşık-ı řehriyār
İki işden biri ide iĥtiyār

İşbu şehri terk idüben gide o
Yā serin terk ide döndermeye rū

Bu ikiden birisin itsün ķabül
Tā bilem ‘aşka nice oldu ķul

Didiler řāh güft ü gūyından haber
Yā sefer kııl yaḥūd eyle terk-i ser

915 Çünkim ol ‘āşık diñledi merd-i kār
Şehri terk itmeklik itdi ihtiyār

Yola girüp gitdi ol müflis hemān
Şāh buyurdi kesūñ başın revān

Hācibānı ‘özrle didiler iy řāh
‘Āşık-ı miskīn bī-çāre bī-günāh

Ne revādur kesile başı anuñ
Hūna döñdi gözleri yaşı anuñ

Didi řāh ol gerçeğin ‘āşık degil
Rāh-ı ‘aşkıda şıdķılan řādık degil

920 Ger bu ‘aşķ yolında olaydı merd-i kār
Terk-i ser kıılmaķ ideydi ihtiyār

Her ki cānāndan serin göre güzīn
Ġam deñizinden helāk ider izīn

Ger benimçün terk ideydi serin o
Baḥt-ı devlet göstereydi aña rū

Olaydı işbu mülke şehriyâr
Hem-demim olup olaydı ihtiyâr

Çuşanaydum belime andan kemer
Göstereydi baña ol ‘aşğdan eşer

925 Hüsrev-i ‘âlem olaydı_ol bî-nevâ
Her ne buyursa görüleydi revâ

Lîki râh-ı ‘aşğdan da‘vâsı yalân
Başını kesmek revâdur bî-amân

Şol ki girdi râh-ı ‘aşğa serseri
Bî-vefâdur da‘vîde virdi seri

Da‘vî-yi ‘aşğ eylemek âsân ola
Lîki bî-ma‘nî olan bî-cân ola

Ol gedâ terk eyledi şehriyle ser
İşbu ma‘nî key añla iy püser

930 ‘Âkıl olanlara yiter bu kelâm
Lâf urup ‘aşğı egme câhil avâm

‘Aşğ eriyseñ gel beri iy merd-i kâr
Bu cihânda_isteyeni gör toğrı yâr

İki gönül tâ ki bir ola tamâm
Vuşlat-ı dîdâr irişe şubh u şâm

Añladuñsa işbu ma' nîden i cân
‘Aşq yolında terk idegör baş u cân

Hikâyet-i Pehlivân Nâmdâr

Varıdı devr içre bir hoş pehlivân
Kâfir gördükde virmezidi amân

935 Nâmı birle tutmuşıdı ‘âlemi
Heybet alur anı gören âdemi

Dâyimâ iderdi ceng küffârıla
Nice yıl devrin sürer ol kârıla

33 b

Yine bir gün kâfirilen itdi ceng
Nice kâfirlerüñ oldı dili tenk

Bir bahâdır kâfirle itdi şavaş
Öyle vaqtine dek oldı başa baş

Çünki vaqt oldı didi ol ser-firâz
İstedi mühlet ki tâ kıla namâz

940 Kâfir aña virdi mühlet ol zamân
Kıldı hoş öyle namâzın pehlivân

Ol dem içre yine cenge geldi o
Kâfir o ğâziye ol dem tutdı rû

Didi mühlet vir baña kılam namâz
Bende erkânımca eyleyem niyâz

Ġâzî mühlet virdi ol kâfir bî-pâk
Vardı bir tenhâ yere düşürdi çâk

Çodı putın önine itdi sücûd
Urdı yüzün yere ol dem öpdi put

945 Kıldı erkânınca neyise namâz
Ol şanem öninde çok itdi niyâz

Ġâzi anı gördi aña irdi hâl
Didi kim fırsat benimdür kılam âl

Aldı kılınçın ele ol pehlivân
Diler anı öldüreydi ol zamân

İrdi hâtifden nidâ ol dem hemân
Saña kâfir küfrilen virdi amân

İy şıyıp ‘ahdın olan bî-vefâ
Hoş vefâyf idersin sen cefâ

950 O saña mühlet virüp itdi qarār
Sen çekersin aña tiġ-i āb-dār

Andan eylik geldi senden bed fi'āl
Gerek ol kāfir ideydi saña āl

34 a

Küfr içinde ol vefādār-ı emīn
Dīn içinde ol cefākār-ı kemīn

Bu hiṭābı eşiticek ol cüvān
Vardı bir yerde qarār itdi hemān

Mest ü ḥayrān itdi anı ol kelām
Qaldı ḥayrān derde ġarq oldu hemān

955 Gördi kāfir anı key giryān [u] zār
Tiġ elinde fikrilen kılmış qarār

Didi nedür fikretüñ iy pehlivān
Söyle sözüñ toġrısın dime yalān

Didi niçün böyle ḥayrānsın 'aceb
Saña neden geldi bu ḥāle sebeb

Didi ġāzī senden irdi baña ġam
Bu ta'ab bu ḥayret [u] ḥavf u sitem

Hakkdan irişdi baña bu hitâb
Bî-vefâsın saña iderem ‘ iķâb

960 İtdi küfr içinde ol ‘ ahde vefâ
Sen nice mü’minsin idersin cefâ

Bu tahayyür ‘ aklım aldı benüm uş
Bî-vefâlık ğayreti itdi bî-hüş

Çün o kâfir bildi hâli âşikâr
Nağra urup ağladı o zâr zâr

Didi iy cebbâr-ı ‘ âlem bîr ü bâr
Ben çü kâfirem o mü’min nâm-dâr

Ben ‘ adûya senden ire luţf-ı hâl
İdesin ol ğâzîye bunca su’âl

965 Didi ol merdân kim iy merd-i Hakk
Dîn ü râhuñdan baña ögret sebak

‘ Arza kııl İslâm baña dîne kâm
Şirki yaķam şer‘ uñ aĥvâlin bilem

34 b

İy dîriĝâ bendurulmuş bu dile
Çok şükür îmân irişdi şer‘ ile

Geldi ĩmāna o dem o merd-i kār
Dĭn yolına itdi varımı işār

Gel beri iy t̄alib-i H̄aḡ reh-revān
Gözle rāhuñ şaḡlaḡıl ‘ahd ü amān

970 Tā bulasın rāh-ı ‘aşḡ sen raḡıḡ
Saña asān ola şer‘ ile t̄arĭḡ

Silsile birle bilür merdān murād
Ḳaḡreler cem‘ ile cūş ider Furāt

Evliyānuñ t̄ut kelāmı teslĭm ol
Tā ki saña göstere ol t̄oḡrı yol

Yol eri olucaḡız iy ser-firāz
Saña ‘aşḡdan açıla sırrıla rāz

Kāfire küfr içre gösterdi ḡāl
‘Afv olundu nice yüz biñ vebāl

975 Belki mü’min olana o Zü’l-celāl
Nice biñ biñ luḡf ide sırrıla ḡāl

‘Āḡil oldur añlaya ‘aşḡ ḡālını
Terk ide dilde nifāḡuñ ḡālını

Yā İlāhi luṭfuñıla eyle yād
Dāyimā şādık olanlar ola şād

Ḥikāyet-i Pādişāh-ı Hindusitān

Hind elinde varıdı bir pādişāh
Leşker-i Maḥmūda esir oldı nāgāh

Pīr-i şāhıken olur üftāde o
Baḥt u devlet gitdi zillet tıtdı rū

980 Şāh-ı küffārān olup ‘ömr-i dırāz
Sürerken irdi aña bir nev‘ a rāz

35 a

Çün anı Maḥmūda gösterdi sipāh
‘Ākıbet İslāma geldi_ol pādişāh

Oldı Maḥmūd ile ol pīr āşinā
Āşinālıqdan dile irdi rūşinā

Ni‘ met-i ḥil‘ at-i eyvān kaşr-ı tāk
Virdi Maḥmūd aña idindi tıraq

Ba‘ dezin bir ḥalvete girdi o pīr
Nefsini ol ‘aqlına itdi esir

985 Giçe gündüz girye vü zār u vāh
Nāle vü sūziş işitdi çü şāh

ıgırur Mamd anı ol dem hemn
Gelicek yanına aldı anı revn

Didi kim virem saa yz mlk-i h
Daı hem-dem idinem seni i h

Byle nin zr u giryn idesin
Cigern hecriyle piryn idesin

Hsrev-i Hind didi iy pdih
Amazam ben mlı mlki ' izz  ch

990 Aqlarım kim yarın anda Z'l-cell
Ger kıymetde ide baa su'l

Didi iy b-' ahd  b-merd b-vef
Benmin ekemin tom-ı cef

T ki olmayınca Mamda esr
Alayımadu nedr slma sır

Gitmeyince lv u leker mlk  ml
Alamadu zini iy bed-fi'l

Ben vef kıldum sen idesin cef
Rametme vıl olmaz b-vef

995 Ger baña Hâkdan gelürse bu hîṭâb
Bî-vefâ ismine ne virem cevâb

35 b

Gel beri iy ‘âkîl ü dâñâ kişi
‘Âkîlâne işleyigör her işi

Hârf-i inşâf vefâdâr-ı eşid
‘İlm-i taḥkîk sırrını saña iş id

Gel vefâ ehli iseñ baş râha pâ
Yoḥsa çekgil elüñ o kütâh pâ

Key uzak menzil durur râh-ı vefâ
Lîk çü merd olur ehl-i vefâ

1000 Her ki çü merddir vefâdârı olur
Terk-i dünyâ ‘ârifüñ kârı olur

Terk iderseñ dost yolına ḥânümân
Bulasın ‘aşkıla ‘ömr-i câvidân

Mü’minüñ ‘aşkından añla râzını
Tâ ki bulasın o ‘aşk-ı şebâzı

Sırr-ı Mevlânâdan ire saña ḥâl
Maḥlûk içre olasın ehl-i kemâl

Hikāyet-i Tūtī vü Hoca-yı Rūmī

Bir zamānda ki felek gerdānıdı

Gül harīf bülbülistānıdı

1005 Varıdı bir hocanuñ bir tūtīsi

Bir kafesde maḥrem-i mūnisi

Dün u gün anuñıla dem-sāzıdı

Hem-niṣn ü hem-dem ü hem-rāzıdı

Ol kafes içre şeker yeridi

Kim şekerden tatlu sözler diridi

Ādemīler gibi söylerdi lisān

Şād olurdı sözlerin eşitse cān

Zühre ger diñliye anuñ āhengini

Şıyıldı ol dem elinde çengini

36 a

1010 Hoca bir gün 'azm-i Hindiştan kıılır

Cümle halk anuñ bu aḥvālin bilür

Didi ol hoca olara kim size

Nice armağan gerekdür diñ bize

Her biri bir armağan ışmarladı
Hoca ol dem tũtũsine sũyledi

Dir i tũtũ ne dilersin armağan
Saňa anı getürüvirem hemân

Tũtũeydür çũnki Hinde varasın
Çok durur tũtũiler anda göresin

1015 Luş idüp it benden anlara selâm
Di ki bende bir tũtũ var hoş-keâm

Rũz u şeb ilhân ider hoş sâzıla
Raķř ider kafesũn içre sâzıla

Di ki niçũn ‘ ahde idmezler vefâ
Biz cefâda anlar sürer zevķ u şafâ

Ben kafes içre zelîl üftâde-ħâl
Çıkmaĝa bir dem bulımazım mecâl

Dâyimâ siz bâĝ u bostânlara hoş
Uçasız hürrem gülistânlara hoş

1020 Yazlarda ‘ ıyş u ‘ işretiler revân
Her biriñüz söyleye bir dâsitân

Çün bizüm yerimüz oldu kafes
Siz çemenden hâli olmañ bir nefes

Böyle mi olur hişâvendden vefâ
Umaram sizden ire bÿy-ı vefâ

Bu haberden gör ni der anlar saña
Anlaruñ sözi armağan yiter baña

Hoca çünkim Hind eline itdi sefer
Geçdi nice kÿh u şahrâ baır u ber

1025 Seyr iderek Hind eli tağlarını
İrdi bir şehre görür bağlarını

Bâğ u bağçe hoş gülistân lâlezâr
Bostânları mîveler çok sebzazâr

Her budağda kımrular ilhân ider
Hoca tırdı anları seyrân ider

Her biri bir nağmede âvâzıla
Ötüben çevlân iderler sâzıla

Hoca ol ilhâna mest oldu tamâm
Ol dem içre anlara virdi selâm

1030 T̄üt̄l̄er anuñ selāmın aldılar
Cümle cem‘ olup oraya geldiler

Hoca kendi t̄üt̄s̄inden açdı rāz
Ne ki didiyse didi ol dil-nüvāz

T̄üt̄m̄üñ didüklerün cümle tamām
Söyleyüp anlara dökerdi selām

T̄üt̄l̄er çün ol selāmı aldılar
Kamusı yire düşüben öldiler

Hoca gördi t̄üt̄l̄erüñ öldügin
Cānların ol ‘ aşka fedā kılduğın

1035 Söyledüğine peşimān oldu ol
Didi hayfā ne ‘ aceb düşdi bu yol

Dir n’olaydı bu beyānı virmesem
Bunca t̄üt̄i k̄anına ben girmesem

Bunlar anuñ ‘ āşığı imiş meger
Kim aña cān vireydiler haber

Key perişān oldu hoca bir zamān
Ol haberden hocaya oldu ziyān

Ġāfil olma her kelāmda añla rāz
‘Āqil oldur hām kelāmdan gele vaz

37 a

1040 Her kelām kim serd oluben ola hām
Nice hāş olanları eyleye ‘ām

‘Azm-i Rūm idüp revāne oldı ol
Şeb u rüz ol fikrilen alurdı yol

Çün mekânına gelüp itdi qarār
Halk cem‘ oldı yanına ne ki var

Degmeye bir armağan kıldı nişān
Tūtī̄ eydür qanı baña armağan

Hoca eydür ne ‘aceb itdũñ kelām
Key qatı hũn-h̄‘arımış bil o selām

1045 Ol haberlerden peşimān olmuşam
Ol zamāndan beri bilmem n’olmuşam

Didi iy hoca peşimānuñ nedür
Bendeñe digil perişānuñ nedür

Neyledũñ virgil haber bu dem baña
Nice remz itdi anda anlar saña

Didi diyem ol Őikāyetden haber
Ol tūṭīler ‘āŐıķıñnımıŐ meger

Çünkü senden ķoķu aldılar onlar
Terk-i cān idüben öldiler onlar

1050 Ol kelāmuñ zehrelerin itdi çāk
Yire düşüp oldu müsteğraķ ḥāk

Key peŐimān oldum anda ol zamān
Őuñ peŐimāndan ne ıŐŐı oldu ziyān

Ol tūṭī bildi tūṭīler n’itdügin
Ḥāl diliyle nicesi remz itdügin

Didiler ölgil ki āzād olasın
Ol ķafesden ķurtulup Őād olasın

Ol dem içre ditreyüp düşdi hemān
Őöyle bī-hūŐ oldu Őankim virdi cān

37 b

1055 Ḥoca göricek ol tūṭī ḥālını
Bildir n’oldı sözinüñ ḥālını

Başın eliyle döğüben ol zamān
Yaķasın çāk idüben itdi fiğān

Çok peşimân oldu bu işde tamâm
Didi hayfâ kim kelâmum oldu hâm

Didi iy tûṭî-yi hûb şîrin-zebân
Ne olaydı açmayaydum ben zebân

İy dirîgâ murğ-ı hoş ilhânı men
Râh-ı rûh-ı ravzâ-yı rızvânı men

1060 Āh derdile figân itdi ol zamân
Şunup ol tûṭî eline_aldı revân

Key kıatı hüznile bıraktı yire
Ol perişândan diler ‘ aqlın dire

Tûṭî perrân olup uçdı ol zamân
Bir ağac budağına kıondı hemân

Hoca hayrân kıaldı murğunñ âline
Hinde gördüğü tûṭîler kıâline

Kaldurup başın o murğa_itdi niyâz
Didi luṭf idüp di kim nedür bu râz

1065 Tûṭîler ne didiler anda baña
Kim delîl oldu kıafes içre saña

Yağdı beni işbu fūrkat āteşi
Kim saña ta' līm idüpdür bu işi

Didi tūtī neydi di bil ol fi' āl
Baña remzidi olar oldıvuk lāl

Didiler itmegil ilhān ol hamūş
Mürde ol zindelik ire saña hoş

Ya' n' tūtī gibi olan 'ām u hāş
Mürde ol zindelik ire saña hāş

38 a

1070 Bir nice pend itdi tūtī ol zamān
Hocaya dir elvidā' olsun hemān

Şādılıkla ilhān idüben düzdi per
'Azm-i Hindistān idüp itdi sefer

Hoca eydür tūtī'ne hoş itdi pend
Rāh-ı rüşendür baña bu nuş u pend

Tūtī'den kemter kaçan ola bu cān
Mürde olam ire 'ömr-i cāvidān

Hoca çünkim tūtī'den añladı rāz
Secde idüp ol dem Hāqқа itdi niyāz

1075 Didi iy Sultān-ı Sübhān-ı İlāh
Biz gedāyuz sensin ulu pādişāh

Ṭūṭīden kim eyleme bu pendüni
Luṭfuñıla yarlığa her bendeñi

Her ki bu ma‘nī yüzünden aldı rāz
Ṭūṭī-vārī ṭūṭīler de itdi nāz

Her kime kim evliyādan irdi sır
Bendeyiken oldılar şāh u emīr

Sırr-ı Mevlānā kime kim açdı bāb
Zerreyiken ‘aşkla oldı āfitāb

1080 Meşnevīsi ma‘nīsinden irdi hāl
‘Ālem içre oldı ol şāhib-kemāl

Hoca ṭūṭī-yi ṭūṭiyān oldı mişāl
‘Āşık u şādıkısañ ma‘nīden āl

‘Āşıkā ‘aşk zehri tiryāk eyledi
‘Ākıl olan qalbini pāk eyledi

Hikāyet-i Şehzāde-i ‘Āşık u Şādık

Hālet-i ‘aşqdan diyelim bir haber
Diñle tā kim cānuñ ola tāze ter

38 b

Cân ulađuñ tıt gzũñ a bu sze
Zehri tiryāk eyleye bu sz size

1085 Varıdı bir pādışāh nīk-nām
İlim-i Hıtāy anuñ adı tamām

‘Adl ü dādı tıtmıdı ‘ālemi
Severidi ikmet ehli ādemi

‘İlm-i ikmet ayāt añlayan kışı
‘Alı irdükçe ne kim işler işi

‘Arz iderdi şāha vaşf-ı ālını
Pādışāhı bilürdi anuñ avālını

Çok ‘atālar ideridi şāh aña
Eşidenler anı alurdu taña

1090 Bir tábīb varıdı key mu‘teber
Şāhılan hem-dem idi şām u seher

Key ulu dānā vü ‘āil merd idi
Cân u dilden şāh anı severidi

Her ne kim dilese virürdi aña
Der mücerreb nesnelere düzgil baña

Zehr ü tiryāk ve me'acün ne ki var
Düzeridi dāyimā ol nām-dār

Her ne kim dilese virürdi aña
Cümle derde bulup dururdi rāh

1095 Pādişāhuñ varıdı bir oğlı hūb
Göricek severdi anı cümle kulüb

Bī-nazīr-i hūsni anuñ müntehā
Hoş gelürdi her ne fi'l itse şehā

'Ömrinüñ hāşılı bir oğlanıdı
Pādişāhı tendi o hūb cānıdı

Annesine söyledi ol nāzenīn
Hāzñeni şāha göreydim bir günin

39 a Bileydüm anuñ içinde ne var
Nice envā' ile vardur yādigār

1100 Şāh buyurdi haznenüñ müftāhını
Var diler tā açā göre varını

Ol tabīb-i hāzıķı ķodı bile
Her ne kim şehzāde dilerse kıla

Haznedārıla ʃabīb ol hümām
Seyr iderler ne ki var anda tamām

Seyr iderek ʃazneyi ol hūb-civān
Şundi bir ʃoqqa ele aldı revān

Zehr idügin bilmedi ol pāk-i cān
Zerresi iderdi niceler helāk

1105 İçüben yedi ol demde hemān
Seyr idüp otağına oldu revān

Ol ʃabīb anı görür ʃayrān olur
Dir nidem kim işbu Őezāde ölü

Āh idüben ol demin oldu ʃazīn
Didi bilmezem bu zehrūn ben emīn

Çoq yedi buña ‘ilāc olmağ muḫāl
Ben nedem kim müşkil oldu işbu ḫāl

Bu zehir Őezāde[yi] ider helāk
Bu sebebden ben de oluram helāk

1110 Evvel aḫir işidiser Őāh bunı
Bī-bahāne öldiriser Őāh beni

Şāha bu sırrı ideyim ben ʿayān
İtmedi şehzādeye bu semm ziyān

Var durur şehzādenüñ bir hāleti
Hāleti oldu bu zehrüñ āleti

ʿArz ider şāha bu aḥvāli tamām
Nicesine yedi zehri ol hümām

39 b

Zehr aña hiç zerrece itmedi kār
Korķaram bu sır saña_ola āşikār

1115 O sebebden itdim uş ḥāli beyān
Emrüñe fermānem iy şāh-ı cihān

Eşidicek bu sözi ol şehriyār
Şankim iki cihān gözine oldu ıtar

Didi saña zehirçün çok sim ü zer
Virmişem ta görine andan eşer

Zerresinden niceler ola helāk
Ne sebebden bunı itmedi helāk

Tiz bunuñ aşlı nedür digil baña
Yoḥsa key kıatı ʿazāb idem saña

1120 Giderek mi idiser aña eşer
Bu belâdan kırtula mı ol püser

Ol şabîb eydür şâha itme ‘ itâb
Key kıatı müşkil dūrūr aña cevâb

Virmezem anuñ cevâbını saña
Her ne kim dileriseñ itgil baña

Şâh buyurdı anı zindâna atdılar
Yine getür diyicek iletdiler

Ne kıadar şâh andan istedi cevâb
Didi şâh ben tınmamakıdur şevâb

1125 Cehd idicek ben o hâli buluram
Lîk şehzâde ölür ben bilürem

Şâh anı bilmekligi tıtdı becid
Söylemez anuñ ilâcını müfîd

Çünkü bilmek şâh anı gördi revâ
Ol hekîm dir zehre vardur bir devâ

Vardur zehri içenüñ bir hâleti
Ben bilürem nedür anuñ âleti

Ger idem ŧehzādeye bir söz beyān
Ol dem ire zehr aña ider ziyān

1130 Bilmesem bildürmesem yegdür anı
Dimezem ben anı gel öldür beni

Didi ŧāh söyle sözüñ virdim amān
Saña zaħmet virmeyem baña inan

Ol abīb mühlet alup ŧāhdan gider
Dir nidem ŧehzāde bu semmden gider

Geldi ŧehzāde atına ol abīb
Dir iy ŧāhım sevgülün kimdir abīb

Kimi seversin digil bu dem baña
Bu dem anı getürüvirem saña

1135 Bilürem seni ki ‘āŧıksın bu dem
Getürem yaruñ saña hem-dem idem

Didi ŧehzāde ki kimse sevmezem
Sevgüli güzel nedür ben bilmezem

Ma‘ŧıķ u maħbüb cemāl-i hüb nigār
Zerrece bu gönlüme itmedi kār

Dir ʔabīb iy ʃāh-ı hān her ādemi
Olur elbette anuñ bir hem-demi

Her kimüñ bir yāri yoğ hayvāndur ol
Ādem oldur kim bula o ‘aşқа yol

1140 Sevmek sevilmeğ oldu çün revā
Zīrā her derde ҡonuldu bir devā

Sen dađı sevdüñ ola bir hūb kiři
Zīrā sende görinür ‘aşқ cūnbüři

Didi ʃehzāde nideyim ben saña
Şol filān ʃeyḫ fi‘ li hoş gelür baña

Severem ben anı dil ü cānıla
Terk idem yolına baş u cānıla

40 b

Gice gündüz ‘aşқ ʔoludur bu cān
‘Aynuma gelmez benüm h‘ab-ı cinān

1145 Gözlerüm anuñ cemālin gözler uş
‘Aqlım aldı beni deli ҡıldı hoş

Çün ʔabīb anuñ kelāmın eşidür
Bildi o hālāt o ‘aşқuñ işidür

Çünkü bildüm zehirmiş aña devā
Şāha bildürmek bu hāli_ oldu revā

Düzeyim efsāne kim şāh ola māt
Süreyim beydağ ki kişruğ ura at

Çünkü ‘ aşk-ı şeyh gide şehzādeden
Zehr o dem kār idüben size beden

1150 Gide kuvvet süst ola ten āleti
Kalmaya ten içre cānuñ hāleti

Bed sözile serd kılam āteşin
Söyleyim nice sözi pişin pişin

Şāyed ola tağıla ‘ aşk-ı hevā
Zirā yāruñ zemmidür ‘ aşka devā

Serd sözile nice ‘ aşık yārını
Terk idüben virdi cümle varını

Didiler ādem kulağından biter
Serd söz oldu semm-i kātilden beter

1155 Başladı zemm itmege sevdüğünü
Didi ol şeyh fişğ ider dün ü günü

Gerçi zāhir gösterür özünü pāk
Līk bāṭıl fi' il anuñ zehr-nāḳ

Bed fi' ālilen anı zemm itdi ol
Gice gündüz ceħd idüp buldı_aña yol

41 a

Ol kadar söz söyledi şehzādeye
İrdi inkār ol dil-i āzādeye

‘Aşḳınuñ şevḳi gidüben ḳaldı māt
Ol elif ḳaddi oldu iki ḳat

1160 ‘Aşḳ gidicek zehr anı itdi helāk
Zehr seni serdi kelām eyledi çāk

Söz olur kim zehr aña tiryāḳ ola
Şol dilüñ kim içi zehirle ṭola

Dilde ‘aşḳ olucaḡız iy ḳalb-i pāk
Semm-i ḳātil içse olmaya helāk

Ḥikāyet

Ol bir er bir ‘avret[i] severidi
Anı görmege ‘azīm iveridi

Şaṭ kenārında idünüpdi maḳām
‘İşret ü zevḳ u şafādaydı müdām

1165 Şāduñ ırmağında öte ıaşır-ı hūb
Görse anı sevinürdi cümle hūb

‘Avret ol ıaşır idinmişdi mekân
Dāyimā andayıldı ol hūb-zamān

Er evi Şağdan bu yaña gül‘ izār
Şağn-ı bāğ sağfı dağı lālezār

‘Avretüñ ‘aşkı eri almışdı
Gerçi Şağdan bu yaña ıalmışdı

Göñül ‘aşkla o hevāda uçardı
Şāta düşüp ol yaña geçeridi

1170 Bağr-ı vār ol şuya ıalardı revān
Bir dem içre anı geçerdi hemān

Ėarđ olmaya olmayım dimezdi ol
Āteş-i ‘aşđ göstereydi şudan yol

41 b

Yārılan ‘ıyş ideridi ol cüvān
Girü ıaşa düşüben geçer revān

Kār idin[üp]di bu hālātı o merd
Çekeridi ‘avretüñ başına derd

Bir gün ol ‘avret atında oturur
Nāgehān bakar gözine ne görür

1175 Bir benek nokta gözinde ‘avretüñ
Er düşer uşşasına ol minetüñ

Ol dem içre derdilen itdi bir āh
‘Avret eydür n’olduñ āh itdüñ iy şāh

‘Avrete eydür ‘aceb gördüm seni
Bir benek gözinde kim yaduñ beni

Ben dilerem çeşmüñe zerre ubār
onmaya ona nedür iy torı yār

Dün ü gün youdı gözde o ayāl
Çeşmi rüßen görüridüm hüb-cemāl

1180 Bu nedür kim şimdi görüñdi baña
‘Aşıkam ben nice yıllardur saña

‘Avret eydür Şāda ayru girmegil
‘Ömrüñi āb-ı hevāya virmegil

Seni ol şı itmeye aır helāk
Ger girürseñ ol dem olasın helāk

Ol cüvân eydür ki on yıldur tamām
Geçürem bu Dicleyi ben iy hümām

Odıñı her dem düşürem ben şuyā
Şimdi girme didigün aḥīr yana

1185 ‘Avret eydür kim bu benek iy cānum
On yıl artuḡdur gözümdeür benüm

Çün senüñ ‘aşḡuñ baña ṭālibidi
Beni görmege becid ṭālibidi

42 a

Hem Şaṭı geçürüdüñ ṭurmazıduñ
Gözümdeki aḡı görmezidüñ

Çün senüñ ‘aşḡuñ iriṣdi āḡere
Lā-cerem gözümdeki aḡı göre

‘Aşḡ çün gitdi şuya düşmek ‘azīm
Yüzmeyene ḡaṭardur iy ḡakīm

1190 ‘Aşḡıdı Şāṭa düşüp ḡayırmayan
Gözümüñ bakıp ḡonaḡın görmeyen

‘Aşḡ çün gitdi Şāṭa düşeriseñ
Boḡulasın bir ḡadem başarısañ

Yüzebilmeyen kişi nite gire
Şâta kendiözinüñ boynun ura

Sözüm işid girme ayruğ Şâta sen
Terk idersen meni olasın esen

İşbu sırrı añlamadı ol cüvân
Şâta düşdi boğuldı ol zamân

1195 ‘ Āşıkısañ gel beri sen iy püser
Bu naşihat kalbüñe itsün eşer

‘ Aşık odına ‘ aklıla girmez kişi
Sevdüğünüñ ‘ aybını görmez kişi

‘ Āşık ol degül ki sevdi yārını
Gördüñce sevgüli dildārını

Key ferağ oluben ola şādımân
Bir günin ‘ aybını göre nāgehân

Kalbine noқта gele ol noқтадан
Āteş-i ‘ aşık gide süst ola beden

1200 ‘ Āşık oldur yāri ‘ aybın görmeye
Dost derinden özge yerde tırmaya

42 b

Bekleye yār eşiğini cānıla
Rām ola her emrine fermānıla

Şad-hezārān kılursa añā cefā
Göre anuñ bir cefāsın biñ vefā

Terk ide anuñ yolında cān u baş
Cevrini nūş ide sırr itmeye fāş

Her ne noqşānın göre ola tamām
Andan özüñi idinmeye hümām

1205 Ger severseñ evliyāyı cānıla
Gidesin āh̄ir demin sen ĩmānıla

Ṭut erenler etegini menzil al
Nice bir sevdā-yı dünyā kı̄l ü kı̄l

Nice bir gerdiş-i dünyā vü dūn
İrdi p̄irlik nefse seni _itdi zebūn

Nice bir arāyiş bu kıaşr-ı tağ
Siz olusar çünkim aḥ̄irin ṭurağ

Nice bir destār u cübbe vü ridā
Key ‘abā terk it hevāyı iy gedā

1210 Nice bir senlik u benlik u kelâm
Nâr-ı ‘aşqda puhte olğıl olma hâm

Şâh-ı Mevlânânuñ olğıl bendesi
Eşigi seklerinüñ dermândesi

Gizle râhın it semâ‘ın ‘aşqıla
Şâyed ola bu gönüle ‘aşq-ı İlâh

Diñle neyi ne şikâyetler ider
Ayrılığdan ne hikâyetler ider

Âteş-i neyden olurısañ habîr
Cûşışı mey mest ide seni iy pîr

1215 Gerçi Loqmânsın i bî-çâre dil
Derde bulmaduñ devâ kılduñ zelîl

Ṭut erenler etegini cânıla
İrişe derde devâ dermânıla

43 a

Sırr-ı Mevlânâdan ire saña hâl
Ref‘ ola bu dilde olan kıîl u kâl

Hoş semâ‘ eylesin devir eyle
Dâyimâ yâr olasın yârânıla

Yâ İlâhî bekleğil ‘âşıkları
Telbâsinden câhilûñ şâdıqları

1220 Münkirûñ inkârıla kıılma zelîl
Dâyimâ luţfuñı it bize delîl

Virme nâdân eline üftâdeyi
Bed-fi‘âl olanları eyle eyi

Virme mazlûmları zâlim eline
Bendeñi bırakma halkuñ diline

Ġam-dil olanları şâd it yâ İlâh
Luţfuñıla gösterivir toğrı râh

Bu sözi diñleyüben añlayanı
Raĥmetüñle yarlığagıl yâ Ġanî

Ĥikâyet-i Pervâne

1225 Gel beri iy ‘aşkılan ‘âşık olan
‘Aşk yolında ser virüp sırrın bilen

Diñle bu ma‘nî olğıl ma‘nîdâr
Toğrı ‘âşık neyimiş hem toğrı yâr

Didi bir pervâneye bir ehl-i dil
‘Aşk içinde müşkilim var keşfi kııl

Sen gerek bu müşkili hâl kılasın
Per yaqarsın ‘ aşq odıyla bilesin

Baňa bu ‘ aşkuñ yolın eyle beyân
Rüşen olsun hâtırım bilsin ‘ ayân

43 b 1230 Kim dūrūr āşüftesi ‘ aşkun digil
Ne dūrūr sermāye ‘ aşka söylegil

Çün açıldı söz cemâlınden niķāb
Virdi derdile pervāne cevāb

Çün buñca kim gele vaqt-i vişāl
‘ Arz ide hüsñüñ nikāb açup cemāl

Gel ki bu müşkil işiñ hâl eyleyem
Mücmelüñ kamu mufaşşal eyleyem

Çün şeb-i hengām irişdi nāgehān
Rūmiyiken zengiye döñdi cihān

1235 Bir zarīf şoĥbet yarağın tamām
Düzübeni cem‘ ider nice benām

Sāz u söz vaĥdet ve ilhānıla
Söylenürdi diñlenürdi cānıla

Yağdı bir şem-i laṭīf ol nīk-berāy
Kim anuñ nūrından oldu hıyre ay

Aldı ol sāyili pervāne i cān
İletdi _ol meclise kendi _oldı nihān

Çünki ol meclise girdi ol ḥarīf
Gördi cümle ḥāzır olanlar zarīf

1240 Oldı bir pervāne zāhir nāgehān
Rağş urup dīvāne-vār bir zamān

Seyr ider geh zīr ü geh bālā-yı şem^ç
Geh ser-i şem^ç i öper geh pāy-ı şem^ç

Buldı çün ma^ç şūğ ḥüsnünde şühūd
Kendüyi oda bırağdı hemçü ^çūd

Varlığın yağdı ser-ā-ser ^çūdıla
Şankim ol şem^ç oldı mücmer ^çūdıla

Bir nidā eşitdi kim iy zinde-dil
Bağt u devlet hem-demi ferḥunde-dil

1245 ^çAğş yolıdur bu ne kim gördüñ hemīn
Müşkilüñ ḥal oldı kesb itdüñ yağın

Hem-dem olduŷsa pervāneye sen

Vācib oldu ‘aŷk odına yanasın

Gel beri iy t̄alib-i rāh-ı Hūdā

Āteŷ-i ‘aŷkdan özüñ itme cüdā

Yanagör pervāne-vārī ‘aŷka sen

Ġam hevāsından ola cānuñ asān

Bunda yaq varluġuñı eyle fenā

Tā beqāya ilette seni ol fenā

1250 Meclis-i merdānelardan olma dūr

Tā ki kalbūñe t̄ola ‘aŷk-ı sürūr

Cānıla ‘aŷk ŷem‘ine kim yaqdı per

Ma‘rifet gencinden açıldı_aña der

Cem‘olucaq ‘aŷkılan merdāneler

İde ilhāmıla ney hoŷ nāleler

Derdile āh idibeni açā rāz

Mūy-ı ‘aŷıq ol dem içre ide sāz

Daġ tabancasenden ire dile hoŷ

Cūŷiŷi ‘aŷkuñ meyinden ide nūŷ

1255 İctimā‘ olıcaķ istimā‘
İstimā‘ dan ide ‘ aşıķlar semā‘

Çün bularuñ sâzı ola anda söz
‘ Āşıkā keşf ola sırrılan rumūz

Perr açup pervāne-vārī ide çarĥ
Şevķine ol meclisüñ cān ide narĥ

Çünkü ‘ aşķ şem‘ ine yaķa perr ü bāl
Sırr-ı Mevlānādan ire aña ĥāl

Remz-i pervāneden añladuñsa rāz
Dāyimā itgil semā‘ içre niyāz

44 b

1260 Perr açup pervāne-vārī ide çarĥ
Şevķine ol meclisüñ cān ide narĥ

Çünkü ‘ aşķ şem‘ ine yaķa perr ü bāl
Sırr-ı Mevlānādan ire aña ĥāl

Remz-i pervāneden añladuñsa rāz
Dāyimā itgil semā‘ içre niyāz

Rište-i tevĥīde yapış gizle rāz
‘ Afv ide eksikligüñ o pādişāh

Bilen eksükligini oldı mu‘ âf
‘ Aşka yapış geçmesün ‘ ömrün güzâf

1265 Her ki ‘ aşka irmedi bî-cândur ol
Düşdi derde belki bî-dermândur ol

‘ Aşk-ı şıdık genc-i revândur ‘ âşıka
Derd-i yâr dilden hemândur ‘ âşıka

Hikâyet-i Manşûr Hallâc

Varıdı Manşûr ahvâli ‘ aceb
Râh-ı tahkîk aña olmışdı naşîb

Olmışdı şûrete âşüfte-hâl
Liki hâl içinde bulmışdı kemâl

Sırrıdı kavli vü fi‘ li ser-be-ser
Her âher gibi degüldi bî-haber

1270 Cân-ı Hakk vaşl-ı meyin içmişidi
‘ Âlem-i cismâniden geçmişidi

Nefsi meyyit rûhı hayy olmuşidi
Hakk vişâlin şübhesiz bulmuşidi

Genc-i ma‘ nî aña fetḥ itmişdi bâb
Anda bizim gibi yokıdı hicâb

‘İlm-i dīn içinde olupdı başīr
Sünneti terk itmemişdi ol faķīr

45 a

‘İlm-i zāhir ‘ilm anda bir varaķ
Ehl-i bāṭın andan olurdı sebaķ

1275 ‘Ācizidi ehl-i ‘ilm andan ķamu
Andan iderlerdi ‘ārifler amū

‘Aşķı ‘āşıķları ḥayrān eyledi
Ser-be-ser giryān u biryān eyledi

Zühdi zāhidleri rüsvāy eylemiş
Her birin āşüfte şeydā eylemiş

Olmuşıdı elli yıl esrār-ı nūş
Nāgehān andan belürdi şad-ḥurūş

Söyledi tekrār aña Ene’l-Ḥaķ sırrımı
Ḥalka izhār eyledi Ḥaķ sırrımı

1280 Āşikāre çün aña Ene’l-Ḥaķk didi ol
Ṭoldı Baġdād içi ġavġā saġ u şol

Ehl-i taķlīd ol zamān ķaşd itdi hep
Anuñiçün ķıldılar fetvā ṭālep

Yazdı ʿālimlerden üç yüz altmış er
Fenn-i fetvāda ʿālamu muʿteber

Kim bu dem Ḥallāc kāfirdür yaḳīn
Söyledi küfr ü ḥaṭālaruñ itdi dīn

Didiler ya küfrü terk itsün ʿayān
Ya dökerüz kanın anuñ bu zamān

1285 Küfrüni gizlemez ol baḥtlu
Cümle Bağdād ehli kıldılar ğulū

Cemʿ olan geldi ḥalīfe ʿatına
Yaʿnī ireler ʿālamu niyyātına

Ḥāl-i Maṣṣūr aña ʿarz itdiler
Ḳatli ol sır ıssına farz itdiler

Çün ḥalīfe bildi anlardan ḥaber
Yüregine ḥār-ı ğam kıldı eṣer

45 b

Cāndan olmuşdı aña zīrā mürīd
Dāyim olurdu sözinden müstefīd

1290 Fehm kılmışdı andan nice söz
Sırr-ı maḥfī aña göstermişdi yüz

Oğumişdı sözlerinden çok kitâb
Açmışdı sırr-ı cemâlınden niķâb

Vađdetüñ deryâsına ğavvâsıdı
Mîr-i ‘âmıdı murâd-ı ħâşıdı

Bûy-ı vağdetden çün almışdı ķođu
Ehl-i vağdet ħûrların itmişdi ħû

Lîk ħavfından çü gelmişdür ‘avâm
Anlara ‘âlimler olmuşdur imâm

1295 Ķâdir olmadı bu ħalkı sürmege
Ķavlin anuñ iç yüzünden görmege

Buyuyur Manşûr maĥbûs itdiler
Ol derilen ħalk küllî gitdiler

Ya‘nî umardı ki ol ħâl açıla
Döne ħâlinden şerî‘at saçıla

Bilürıdı kim odur merd-i Ħudâ
Ol degıldür bir nefes Ħađdan cüdâ

Pes ħalîfe ħükmine Manşûr râm
Oluben zindân idindi maķâm

1300 Dört yüz âdem varıdı andan esîr
Dest ü pâ bağlu yiter Һor u Һaķîr

Oldı ol Һavm esîr-i hem-nişîn
Her biri bir nev' ilen dâr u Һazîn

Gün gidicek bunlara Һıldı su'âl
Kim neden zindândasız nice oldı Һâl

Her biri Һâlini taķrîr eyledi
Kim ne yazı Һaķ ne taķrîr eyledi

46 a

Döndi Manşûr eydür iy zindaniyân
Cümleñüz âzâd Һıldum bu zamân

1305 Didiler kim bizde vardur bend ü bağ
Nice Һurtulup bulsaruz ferâğ

Bir işâret Һıldı şeyh-i hüşimend
Қalmadı elden ayakdan gitdi bend

Girü didiler Һapular bağludur
Yüregümüz bağ elinden tağlıdur

Nice gidelim iy şâh-ı ehl-i dîn
Çün Һapu bağlu yerümüzdür Һaşîn

Pes işâret kıldı ol baħr-i şafâ
Ka‘be-yi dil kıble-yi ehl-i vefâ

1310 ȶopdı yer yer oynadı aħcârlar
Hep ȶapular oldu ol dîvârlar

Oldı dört dîvârda dört yüz gedük
Her biri nice gidilmişdür didük

Her gedükden ȶıķdı bir şaħış esîr
ȶaçdı ȶurtuldı o dem ȶalmadı bir

Gördi zindâncı bu hâli âşikâr
Geldi şeyhün ȶatına ağlayu zâr

Öpdi şeyhün elin ayağın revân
Baş ȶoyup yire yüz urdı bir zamân

1315 Didi iy şeyh-i ‘azîm-i ħurdedân
Tîz ȶurup sen daħı ȶaç git bu zamân

Şeyh eyitdi bize ma‘lûm oldu hâl
Yerimüz dâr idicekdür Zü’l-celâl

Tâ ki sâlikler ȶamu âgâh ola
Sırr-ı ĦaĶ bekleme merd-i râh ola

Başladı zindancı çünkim gitmege
Şeyh yüz tutdı münacât itmege

46 b

Münacât-1 Manşür-1 Hallâc

Didi iy var eyleyen gün u mekân
Varı sensin ‘ âlemüñ ğayrın yalan

1320 Didi iy var eyleyen levh ü qalem
Oldı hem nûruñla kürsi müsteķim

Didi iy var eyleyen ‘ arş-ı ‘ azim
Bu cihânı ol cihân senden ‘ alem

Vaḥdetün baḥş itdi ‘ aşıqlara cân
Buldılar bu yolda hem cân-ı cihân

Vaḥdetündür sülḫ-ı ehl-i revân
Yoldadur bilmez velî yoldan nişân

Vaḥdetünden iḥyâdur ehl-i kâr
Her birisi kıldı şad ‘ âlem şikâr

1325 Vaḥdetünden evliyâdur ehl-i ḥâl
Bunlaruñ vaşfindan diller oldı lâl

Vaḥdetünden bu semâvât u zemîn
Hoş ider tesbîḥ Rabbü’l-‘ âlemîn

Vaḥdetüñdür dil-güşâ ' aşıklara
Vaḥdetüñdür reh-nümâ şadıqlara

Vaḥdetüñdür evvelin ü ahirin

Vaḥdetüñdür batinin ü zahirin

Gine ol ' âlimler oldılar çü cem'
Ya' nîkim sevine ol yanan şem'

1330 Girü ol halk itdiler gavgâ u şür
Girü cem' oldılar aşhâb-ı gurur

Vardılar zindân kapusına gerü
Üşdiler ol hân tapusına gerü

47 a

Şiblî varmışdı Cüneyde ol zamân
Didi iy genc-i cüdâ şeyh-i cihân

Halk-ı ' âlim cümle cem' oldı bu dem
Başdılar zindân kapusına qadem

Tâ ki bendile o şahı yedeler
Çarşu başında ber-dâr ideler

1335 Bu sözi çünkim işitdi o ' azîz
Turdı zindândan yaña qaşd itdi tîz

Çünkü varıdı anda şeyh-i nām-dār
Gördi cem' olmuş halâyık bî-şumār

Didi Manşûrı koyup bir dem gedüñ
Şoñra ne kim dileriseñüz idüñ

Bize bir sâ' at viregör mühleti
Kılalım anuñla halvet şöhet

Bilelim yâ ni nedür faşlı nedür
Vağdetüñ tevhidünün aşlı nedür

1340 Sözinüñ te'vîli tevcîhi nedür
Remzinüñ keşfi vü tenbîhi nedür

Şâyed ol sır nidügi izhâr ola
Yâ hağāsın bilüp istiğfâr ola

Böyle didi girdi zindāna revān
Heybetinden ditredi şeyh ol zamān

Didi iy Manşûr bu sözüñ söz degül
Kes bu sözi kim uqûl itmez qabûl

Öz hayālünden bu dem dīvānesin
'Aşq hayālinden henüz bî-gānesin

1345 Bu sözüñ dīvānelikdendür kamu
‘Aşkıla bī-gānelikdendür kamu

Dimedi bunı nebīler serveri
Delmedi bu cevheri bir cevheri

47 b

Eyle bu söz sırrını şerh ü beyān
Halka te’vīlin bilürseñ kıl ‘ayān

Yāhud istiğfār idüp fāriğ otur
Halk arasında bu ğavğāyı getür

Küfr-i maḥz oldu kelāmuñ iy faķır
Geç küfürden olmasun yerüñ sa‘ır

1350 Döndi Mañşūr aña eydür iy peder
Sırr-ı ‘aşkıdan olduñ sen bī-ḥaber

Bu rumūzuñ aşlını sen bilmedüñ
Sen bu müşkil kışşayı ḥal kılmadün

Şūretüñ bendinden kalduñ yine sen
Yatuben ğaflet evinde ḥaste sen

Aḥmedüñ sırrın ne bilsün şāķilī
Anı bilmege ‘alī gerek velī

Bî-nişân yolu degil yolın iy yâr
‘Aqlıñuñ ma‘nî yolından şek-vâr

1355 Çünki bu sözleri güş itdi Cüneyd
Göñline düşdi nice biñ dürlü kayd

Çıqdı andan gitdi çün bād-ı seher
Hâlvetine vardı qodı yere ser

Ehl-i ‘ilm ardınca kıldılar gülü
Didiler vir bize fetvâ iy ulu

Şeyh eyitdi olmalıdur zâhirâ
Lîki bâtın hâlini bilür Hudâ

Çünki fetvâ virdi anlara Cüneyd
‘Âlim ü câhil qomaya düşdi kayd

1360 Tâ ki ber-dâr ideler Manşûrı hep
O bak ‘aşk genc-i nûrı hep

Şibl’ol dem irüşüp Manşûra tîz
Didi iy merd-i Hudâ ehl-i temîz

48 a

Hâkquñ esrârıñ sen kılduñ ‘ayân
Lâ-cerem başuñı kılduñ der-miyân

Serverā sır söyleriseñ қо seri
Ser severseñ açma sırrı serseri

Ağzına urdığıçün mihrile bend
Serv-i āzād oldı fāriğ ser-bülend

1365 Sev senüñ çünkim dili oldı dırāz
Kesdiler başını ‘ömri oldı az

Sırrı sende kılma fāş iy merd-i kār
Tā ki halk itmeye seni hor u zār

Seni ber-dār itmek ister her hāsir¹³⁷
Nefsinüñ etbā‘ma olan re’is

Döndi Manşūr aña eydür iy refiğ
Aldı beni ğarq-ı deryā-yı ‘amīğ

Oldı kül her cüzüm oldı çün adem
Fāriğim ğamdan degülem şādi hem

1370 Ben ne Manşūram ne hod Manşūr ben
Olmuşam tevhīd-i Hağdan dūr men

Gencile kanım bu cism içinde men
Sırr-ı pinhānem bu ism içinde men

¹³⁷ Hāsir :hāsir A.

Tā ki ‘āşıklar ser-ā-ser ‘aşkıla
Ġayrı ism-i ism-i ‘azamdan bile

Ben nümūde idem cihānuñ vārına
Genc-i kānem ben Hūdā esrārına

‘Aşq-ı derdile benem yükler çeken
Aḥmedüñ toḥmı yolında toḥm eken

1375 Merkebim sürdüm şükr itdüm iy fetā
Aḥmedüñ yolında cānı_ itdüm fedā

Aḥmedüñ cāmından içmişem şarāb
Andan olmışdur baña bu fetḥ-i bāb

48 b

Halk-ı ‘ālemden benem topı kapan
‘Aşq-ı şāhına menem gerçek tapan

Şeyḥüm Aḥmeddür kim buldum rāh-ı dīn
Baña ol gösterdi hem rāh-ı yaḫīn

Ben bu yolda dönmezem Şiblī inan
Baña zaḥmet virme degülem yalān

1380 Mihlet iste bu kavimden bu zamān
Baña bir gün şabr kılsunlar hemān

Bir kimesne var durur merd-i Hudā
Genc-i tevḥīd ol durur hem cān fedā

Cismini Haḡ yolına terk eylemiş
Gizlü sırrı cāmıla berk eylemiş

Muṣṭafā dīnine ḡılmışdur vefā
Sırr-ı tevḥīdden irer aña şafā

Anuñ adıdır bu ‘ālemde kebīr
Sālik ü ṭālibler ider dest-gīr

1385 Ol benüm ḡālimden olmışdur ḡaber
Bize yarın irişiserdür ol er

Çıkdı ol Şīrāzdan ol bu zamān
Şūretin yarın görisersin ‘ayān

Çünkü vāḡıf ola ḡālimden ol er
İlteler dāre verem biñ cān u ser

Şiblī didi ḡalkā iy merdān-ı dīn
Mühlet ister sizden ol ḡuṭb-ı yaḡīn

İRte bunda iriser şeyḡ-i kebīr
Şūret-i ma‘ nīde oldur bī-naḡīr

1390 Bilũn oldur şeyhi ʿālem bu zamān
Hem kerāmāt u makāmāt-ı ʿayān

Cümle didiler ki gelũn gidelim
Gelsũn ol şeyh ziyāret idelim

49 a

Çün şabāh oldu güneş kaldırdı baş
Şeyh gelür diyü bu halka oldu fāş

ʿĀm u hāş oldu bu maʿniden haber
İrişir Şirāzdan o şeyh-i kebīr

Girdi Bağdāduñ içine nāgehān
Vardı Manşūruñ katına ol zamān

1395 Didi iy merd-i muvaḥḥid n'oldı ḥāl
Dārı dikmişler senũñçün bu ricāl

Sırr-ı Ḥaḫḫı Ḥaḫ bilür ancak ne şek
Hiç gördũn mi ki ḥamrı içe eşek

Her ḥasīse Ḥaḫḫuñ esrārın niçün
Söyledũn olduñ cefālardan zebũn

Sen niçün didüñ Ene'l-Ḥaḳ âşikâr

Sırrı fâş itdüñ maḳâmuñ oldu dâr

Genc-i Ḥaḳ maḥfî gerek iy merd-i Ḥaḳ

Ḳamudan setri bu sırrıñdur e-ḥaḳ

1400 Râh-ı tevḥîdüñ ' ayâni sendedür

Genc-i esrâruñ nihâni sendedür

Elli yıl miḳdârı kılduñ bâde nüş

Dâyim olduñ Ḥaḳḳıla esrârı boş

Şimdi n'oldı gitdi bu ' aḳluñ tamâm

Ṭoldı ğavġâñla kevneyn iy hümâm

Döndi Mañşûr eydür iy şeyḥ-i kebîr

Ne diyem her nesneden sensin ḥabîr

Baḥr-i ma' nî bî-nihâye kıldı cüş

Lâ-cerem bî-ḥadd-i ğâyet kıldı cüş

1405 Nicesi deryâyı pinhân eyleyem

Ḳaṭrenüñ içini ' ummân eyleyem

Bilmedüñ mi sen ki bu baħr-i şafā

Her zamān mevcine yoğdur intihā

49 b

Kemterin mevcī Ene'l-Ĥađdur gelen

Ĥađđa Ĥađdan Ĥađđ-ı muğlağdur gelen

Sırr-ı tevĥīd oldu bu dem āşikār

Ėam degüldür ger yerim olursa dār

Senden isterlerse fetvā yoğ dime

Minnet itme baña az u çoğ dime

1410 Şeyĥ aña eydür bu söz degil revā

Bilürem ben zātuñı zāt-ı Ĥudā

Ben nice fetvā virem edeb gümān

Ėün 'ayān gördüm Ĥudāyı bī-gümān

Didi Manşūr işde ĥalka di sözüm

Ėatle lāyıđ görmişümdür gide özüm

Baña vācibdür şeri' ātde ölüm

Tiz oluñ di olmasun şer' a zulum

Çünkü çıkdı gitdi ol şeyh-i kebîr

Ol büzürg-i dîn ol bedr-i münîr

1415 Halk üşüp başına geldiler söze

Didiler fetvâ gerek sizden bize

Şeyh Manşûr çün eydür kim didi

Vâcib oldı katlim olsun cân fedâ

Zâhirân gerek anı katl ideler

Bâṭinen Allâh bilür kim nideler

Hâlini Hakkâ anuñ iy şeyh-i şâb

Hak bilür vallâhi ‘âlem bi’ş-şevâb

Çün [bu] kavli halk işitdiler kamu

Çıldılar Manşûruñ üstine gülü

1420 Küçük büzürk idüp efgânlar

Düzdi dâr ipin gâfil cânlar

50 a

Cem‘ olup Hâllâca halk-ı bî-şumâr

Dâre getürdiler ol dem ḥor u zâr

Heb meşāyih anda hāzır oldılar

Vāşıl-ı maḥcüb nāzır oldılar

‘Ālim ü cāhil kamu cem‘ oldılar

Ḥaş u ‘āmıla yöreler taldılar

Pes ‘acāib gündi ol gün iy püser

Şanasın maḥşer gündi ser-te-ser

1425 Şeyḥ tırdı ortada ḥānlar gibi

Mişeler tıran arslānlar gibi

Ḥātırı ḥürrem dūrür göñli eyü

Baḥri hiç ider mi şebnemden kayu

Pes Ene’l-Ḥaḫ didi vü oldı nihān

Ditredi ḥavfila ‘ālem cism-i cān

Aldı sālīkler fenādan bir sebaḫ

Gördi vāşıllar vücūdın ğayrı Ḥaḫ

Oldı şūfīler teni lertzān kamu

Anda ‘ārifler eritdi cān kamu

1430 Z̤hdini terk itdi z̤ahidler odı

Kendözinden her birisi el yudı

Girü ol arada her kişi görür

Bayağı yerinden Manşur urur

alk-ı ' alem oluben ayđulu

ař uruñ omañ diyü ıldı ğulü

Aldı her şaşış atdı_aña bir acer

Didiler şer' a muı' yüz ser-be-ser

Var rivāyet kim ol azāde Cüneyd

Hem şerı' at hem aıat aña şayd

1435 Z̤ahir ister muvāfi olmağa

Bātınā hem yār-ı řādı olmağa

50 b

Aldı bir ğül yaprağı atdı anı

Didi ben aşıla urmazam seni

Çünkü Manşura oundı berg-i ğül

h ıldı derdile ol keret ul

Didi şeyh aña ki iy kâmil vücūd

Saňa taşlar urdı her ğāfil hasūd

Sende ben nūr-ı İlāhī görmişem

Anuñcün ter-i gül ile urmuşam

1440 Bunca zaħm urdı saňa her bir fuzūl

Şād-ı hürrem cānıla kılduñ kabūl

N'oldı bir gülden bu resme kılduñ āh

Saňa ne hayf oldı vü nedür günāh

Döndi Manşūr aña eydür iy 'aziz

Bilmedüñüz mi bu sırr aşlını siz

Baňa zaħm taşı uran maħcūbıdı

Her ne kim anlardan oldı hūbıdı

Sen bilürsin çün haqıkat hālümü

Haq mıdur aqvālümü aħvālümü

1445 Sırrıma maħrem olan ger atsa gül

Senüñ saht-ı hāradur o gül degül

Atılınca berg-i gül bir yârdan
Yeg dürür taşlar yağa ağıyardan

Lîki tınmazdı Ricâ'l-ullâh hep
Pes didiler anlara nedür sebeb

Tınmayasız gelün idün ittifâk
Taş urun Manşûra olmañ Hâkka 'âk

Pes 'avâmu'n-nâş el uzatdılar
Hep meşâyih üzre taşlar atdılar

1450 Kimse iqdâm itmedi kim ol eri
Aşuben toprağa kara cevheri

51 a Çünkü Manşûr hâli gördi iy 'azîz
Didi ben kendüm ururam dâra tîz

El uzatdı nerdübânı tutdı ol
Ağdı dâr üstine buldı toğrı yol

Çıkdı dâr üstine ol merd-i Hudâ
'Âlemi tutdı Ene'l-Hâkdan şadâ

Bunu eşidüp geri döndi_ol giden

Taşlar[1] urdılar aña her yañdan

1455 Çün giri kıldı Ene'l-Ĥaĥ sâzını

Düzdi anuñla cihân âvâzını

Taş ağaç u yir ü gök her ne ki var

Hep Ene'l-Ĥaĥdan dem urdı âşikâr

Geldi bir müfsid elin kesdi revân

Ol kesilenden yire tamladı ĥan

Yirde yazıldı Ene'l-Ĥaĥĥ âşikâr

Bu ne sırdur bu ne 'aşĥ bu ne kâr

Sürdi elin yüzine ol şâh girü

Didi ĥandandur ricâle âb-ı rû

1460 Pes girü ĥollarına sürdi ĥanı

Şâd u ĥürrem itdi ol sürmek anı

Şordı bir sâ'il ki n'oldı özüñe

Ĥanuñı sürdüñ yüzüñe gözüñe

Didi ben Şimdi kılısaram namāz

Ķanılan olur vuzū-yı pāk-bāz

Ķün Őalāt-ı ‘aŐka alınır vuzū

Ķan olur anuñ Őuyı iy māh-rū

Döndi aña Őiblī didi bu zamān

Ķıl taŐavvufdan bize bir sır beyān

1465 Didi bu kim kemterindür gördüñ uş

ĶaĶ Ķatında tā yaĶınuñ ola ĶoŐ

51 b

Döndi girü didi iy Őāĥib-nazar

Rāh-ı ‘aŐĶdan bize virgil bir Ķaber

Didi baŐ kesmek Ķan dökmek dūrür

Cismilen cānı oda yaĶmaĶ durur

Ne ki didi eyle oldu Ķāli hem

Düşdi ĶaĶıñ diline aĶvāli hem

Kesdiler başın girü idüp cefā

‘Ālim ü cāhil ne kim var bī-vefā

1470 Başı anuñ gevdesinden gitdi çün

O kesük başdan Ene'l-Ḥaḡ geldi üñ

Yaḡdılar oda o cism-i pākini

Yile virdiler o demde ḡākini

Yele giden şuya düşen ḡāki gör

Dir Ene'l-Ḥaḡ hem Ene'l-Ḥaḡ yazılır

Bunda var durur rivāyet daḡı ḡoş

Diñle tā kim şevḡuñ arta kıla ḡoş

Bir kişi Mañşūra şādık yārıdı

Ehl-i maḡrem hem-dem-i esrārıdı

1475 Dāre varurken didi gel yanıma

Çün göresin ḡaşd ideler cānıma

Kim kese 'azālarımđan ḡan aḡa

Kim aḡa sefī ide kim oda yaḡa

Yanıcaḡ şavrula külim yellere

Gide her ḡarafa düşe ellere

Düſe Bağdāduñ ſuyına çün o gül

Ŧaſa ol ſu Ŧola ſudan ſağ u ſol

Tĩz iriſ hırķam getür görsün ol āb

Yoħsa ğarķ olur diyār olur ħarāb

Ser-be-ser bu ħalk olur ſudan helāk

Çāre budur kim didüm iy cān-ı pāk

52 a

Çünkü bu resme vaſiyyet eyledi

Eyle oldı her ne ſöz kim ſöyledi

Aſdılar kesdiler ‘ azāsını

Yağdılar o cism-i bĩ-hemtāsını

Çün külin ſavurdılar gitdi yile

Yililen vardı ſuya düſdi bile

Ķaynadı ol ſu Ŧaſup cūſ eyledi

Ķavfılan bu ħalkı bĩ-ħoſ eyledi

1485 Tĩzcek irüben o merd-i ħurdedān

Ķarſu tutdı hırķayı ſuya revān

Şu girü oturdı vardı yerine

Kıl nazar bu kudretüñ tã seyrine

Bu ne sırdur iy kerim ü Zü'l-celâl

Hâmil olsa zerresin şahib-kemâl

Şabr idemez ihtiyâr elden gider

Kılur ol şahş iki ' âlemden güzer

Nice şabr itsin ol şâhib-dil aña

Gör bu ğazâ kudreti çalgıl taña

1490 Cismi yanup kül olup yile gidüp

Bahre irse taşıyanı cüş idüp

Taşırur deryâyı çün bir zerre kül

Nice şabr ide aña ' aşık gönül

Gör girü ol merd-i kâmil kuvvetin

Bundan aña Hâk te' âlâ kudretin

Bir ' ayâ bir nice gün oldı aña yâr

Ol mübârek cismile şöyle var

ıl tefekkür bu   ac yib udreti

Kim ne deñlü vardur anuñ uvveti

1495 Ol taşan dery  ki ister  demi

ar ide belki ser- -ser    lemi

52 b

ırasıyla olduğun r-be-r

S kin oldu yerine vardı girü

B -nih ye udret-i ş mil auñ

řun  ınuñ nih yeti yoğdur auñ

şan  atı sırrında sergerd n   ul

ikmetinde    ciz [] ayr n   ul

Etkiy  v enbiy  v evliy 

Ser-be-ser   aşında anuñ mbtel 

1500 ıl naz r iy   aşık ş hib-i naz r

Ehl-i   aça g r neler gelür neler

Yolda   aşıklar ki f n  oldılar

aıla auñ be sım buldılar

Ġayrı ĤaĤ yok iy birāder hiĉ kes
Ehl-i ma' niyseñ yiter bir Ĥarf kes

Ĥikāyet-i Pādişāh-zāde-yi Şahib-Cemāl

Vardı bir pādişāh-ı Ĥürşid fer
Virmişidi ĤaĤĤ aña bir Ĥüb püser
Ĥüsn içinde bī-nazir hemtāsı yok
Yaya beñzer Ĥaşları kirpügi oĤ

1505 Ger şeb-i hengāme o gösterse cemāl

Ĥalk güneş toĤdı diyü ide Ĥayāl

Yüzinüñ vaşfında 'āciz nice yüz

Dil anuñ medĤinde nice diye söz

Ger ide zülf-i girehlerin dü-tāh

Şad hezārān dil ide bendinde āh

Gözi nergis Ĥaşları olur hilāl

Dişi inci lebi lā' l ü yañaĤ al

Fitne-i cān-ı cihāndı ol püser

Perî görse ‘aşkına yaķaydı per

53 a 1510 Her kaçan seyrāne bineydi o şāh

Binerdi bile nice sipāh sipāh

Ellerinden tîğ u bürrān-ı zaķm-nāk

Na‘ ralarından olurdı zehre çāk

Çāvuşāne medḥ iderdi sağ u şol

Görmege anı kimesne bulmazdı yol

Her kim ol şāha kılırudı nażar

‘Aķlı gidüp olurıdı bî-ḥaber

Niceler ‘aşkında ser-gerdānıdı

Yüz sürerdi rāhına nīm cānıdı

1515 Nāgehān bir dervîş-i şūrīde-dil

Düşüp anuñ ‘aşkına oldu zelīl

Bî-ḥaber düşdi anuñ girdābına

Bende düşdi cān u dil mehtābına

Bulmadı bu derde o miskîn devâ

Çaldı müflîs bî-çâre [vü] bî-nevâ

Gice gündüz bekler anuñ kûyını

Süreridi râh-ı hâke rûyını

Sırrına maḥrem bulamaz ol faḫîr

‘Âşık u âşüfte vü ḥor u ḥaḫîr

1520 Beñzi şaru gözleri giryân olur

Muntazır ḥayrân u ser-gerdân olur

Kâh mürde kâh zinde nîm cân

Bî-mecâl ü bî-nevâ-yı bî-mekân

Zinde ol vaḫtin olurdı gedâ

Şâh binerse seyrâne diyü ḫopa şadâ

Otururdu yollar üzre muntazır

Ser ü pâ müstaḡraḫ ol hâke esîr

Şâhı gözlerdi ıraḫdan ol faḫîr

Nâgehân bir gün bu râh gele dir

53 b 1525 Zerre gibi şu'le buldı o bî-ḥaber

Diledi ḥürşîd-vârî vire fer

Şehzâde her kaçan ola süvâr

Ġulgule düşerdi ḥalka ne ki var

Heybet alurdi o dem pîr ü cüvân

Şağ u şol na'ra ururdi çâvuşân

İy niceler zehresi olurdi çäk

Heybetinden niceler olur helâk

Bir gün ol şehzâde bindi nâgehân

Elinde na'ra urur çâvuşân

1530 Bilesince mîr ü mîrân u sipâh

Ola gedâ anı görüben itdi âh

Çünkü ol ḥâli eşitdi ol gedâ

Didi bu gün baş u cân olsun fedâ

Nice pinhân ola dilde râz-ı aşğ

‘Aşğılan bu dem olam canbâz-ı aşğ

‘Āşık-ı dīvāneyem ol māha men

‘Arz ideyim hālimi ol şāha men

Geldi ilerü na‘ ra urdı _ol zamān

Dir ki ‘aqlım gitdi işde yandı cān

1535 Dilde nice bir yanar ‘aşk āteşi

Cānı fedā kılmakmış ‘aşkuñ işi

Yanayın ‘aşk odına pervāne-vār

Çün nihāyet bulmadı bu intizār

Āh u zār idüp aqıtdı yaşını

Cānılan hord eyledi o başını

Böyle didi oldı bī-hūş ol zamān

Çeşm-i gūşından revāne oldı kan

Çāvuş-ı şehzāde itdi _aña nazar

Dir nice sözdür ki dir bī-ħaber

54 a 1540 Ol gedā anuñ sırn itmedi nihān

Varuben ğamz itdi şāha ol zamān

Didi kim iy řāh eşid şol bī-nevā

‘Āşık-1 řāhım demeklik ne revā

Hem-dem olur mı gedā sulţānıla

Bī-nevā hem-rāh olur mı cānıla

Çünki řehzāde bu sözden aldı rāz

Ġayretinden ditredi ol řāh-bāz

Çün bu söz řehzādeye key geldi ‘ār

Dir o küstāha revā olundu dār

1545 Ser-nigün ber-dār idün virmen amān

‘Āşıkum diyüp baña söyler yalan

Her ki rāh-ı ‘aşkıda ser-gerdān ola

Dāre ber-dār oluben gir-dār ola

Ne gedādur ‘āşıkım diyü_ura lāf

Şanur řehzāde sevmek güzāf

Ŧutdılar varuben anı ol zamān

Gerdenine ŦaĦdılar bir ip revān

Ol dem anı dāra iletđi keřān
Uçdı başına o dem pīr ü cüvān

1550 Kimse ħālinden āgāh olmadı
Hiç řefā' at itmege rāh olmadı

Bile geldi dāra mīrān u vezīr
Ol gedā itđi her rāhı nefīr

Didi mühlet vir benām-ı Kirdigār
Bāri bir secde ideyim zīr-i dār

Ol kadar itđi fiġān nāle [vü] āh
Bile āh itđi emīrān u sipāh

Virdi mihlet ol emīr-i ħıřm-nāk
Tā ki secde ide süre yüze ħāk

54 b 1555 Secdeye vardı yüzün dir yā İlāh
Çün beni řāh öldürür uş bī-günāh

Çün bu dertden oluram ben bī-ħaber
Baña göstereyin cemālin ol püser

Tā görem anuñ cemālin āşikār

‘Aşkına olsun bu dem cânım nişār

Çünkü ol şehzādenüñ yüzün görem

Şad hezārān şād birle cân virem

Yā İlāhi hācetüm itgil revā

Derd-i ‘aşka senden irişir devā

1560 Bendeñem kapuñda miskin hor u zār

‘Āşık oldum olmamışam küfre yār

Nice biñ hācetleri itdüñ kabül

Bendenüñ bu hācetini it kabül

Çünkü ol ‘āşık dili itdi huruş

Luţfu deryāsı Haķuñ eyledi hoş

Çün anuñ hālinden añladı vezīr

Sūzişi sırrın oldu anuñ habīr

Ol faķirüñ āteş-i ‘aşkı aña kār

İdicek şāhına vardı ol süvār

1565 Göricek şâh anı şordı andan haber

Ol gedâyı nice itdi ol püser

Ol geçen hâli beyân itdi vezîr

Dâre nice iletdiler bend-i esîr

Mühlet aluben nice itdi sücûd

Âteş-i aşka nice yaqdı vücûd

Nicesi itdi münâcât-ı nihân

Tercümân nicesi qodı baş u cân

Çün vezîr ol kışşayı itdi beyân

Qaldı şâh bu söze hayrân bir zamân

55 a 1570 Düşdi şahuñ diline ol derd-i hâl

Didi şağın itmeñ aña qıl u qâl

Suçını afv itdüm anuñ bu zamân

Her ne maqşûd idinürse idüñ hemân

Şâh didi şehzâdeye kim yûri var

Ol faqîr aşık yitürmiş zir-i dâr

Tîzrek ol dāre vargıl bu zamān

Yanına otur gönlin ele al revān

Hoş dilile hoş-dil eyle anı var

Zîrā ol olmuş senüñ ‘aşkuñda zār

1575 Aña luḡ it ki senüñ ḡahruñdan ol

Āteş-i ‘aşḡıla buldı dāre yol

Yüri var ol ‘āşḡa ḡurma hemān

Bulcaḡ getir baña _anı bu zamān

Gitdi ol şehzāde Yūsuf-cemāl

Tā ki anuñlan ide ḡurb-ı vişāl

Gitdi ol deryā-yı gevher dürr-i pāk

Tā nazar ḡıla aña ol dürr-i pāk

Gitdi ol ḡurşid-i rüy-ı āteşin

Tā anuñla bir dem ola hem-nişin

1580 Tā cemālün ḡöstere _aña bî-ḡicāb

Vaşla vāşıl oluben gide ḡicāb

Vardı dāra ol dem o mah-rūy-ı şāh

Şan kıyāmet günidi ol şubḥ-gāh

Cem' olup ḥalk ḥalka olmuşlar tamām

‘Aşḳ o bī-çāreye itmiş dārı dam

Çalmış az kim ol gedā ola helāk

Ser-nigūn üftāde olmuş ğark-ı ḥāk

‘Ālemi pūr ḥasret itmiş ḥāşılı

Maḥv olup ‘aşḳ emrine dimiş belī

55 b 1585 Gördi ol bī-çāre yatur ḥor u zār

Ol püsere itdi anuñ āhı kār

Göriccek ol dil-i āzādeyi

‘Aşḳa mest itdi o dem şehzādeyi

Diledi ‘aşḳın anuñ ide nihān

Gözlerinüñ yaşı ol dem oldı revān

Her kim ol ‘aşḳ yolına şādık ola

Ma‘şūḳ ol ‘āşıḳa ‘aşḳıla gele

‘Ākıbet ol şāh māh-rūy-ı cihān

Ol gedāya luţfilan virdi selām

1590 Ol gedā işitdi āvāzın anuñ

‘Aşķ irişmiş añladı rāzın anuñ

Ol demin aldurdı başını revān

Gördi arşu urur ol hūb-ı zamān

Āteş-i ‘aşķ diline _anuñ itdi kār

Çeşm-i pür-hūn olup itdi āh[u] zār

Āteş-i ‘aşķ asreti deryā-yı āb

Yaķubanı ğarķ idüp omadı tāb

Oldı ol derviş-i bī-dil dili lāl

Miskin ü bī-çāre vü dermānde āl

1595 Cānı lebine gelmişdi ol zamān

Didi kim hoş geldüñ iy şāh-ı cihān

‘Aşķuñ uş itdi fedā bu dem beni

Minnet Allāha ki gösterdi seni

Bu kadar leşkere ne hâcet kaçd cân

İdüben dâra geleydi bu zamân

Cânım olsa şad hezârân biñ hezâr

Yoluña bî-minnet uş olsun nişâr

Böyle didi na' ra urdı virdi cân

Çaldı hayretde tûran pîr ü cüvân

56 a 1600

Vaşl-ı dilber hâli oldı âşikâr

Âteş-i ' aşk yaquben itdi ğubâr

Fâni-yi muṭlaḳ olup ma' düm olur

Hâl-i ' âşık âşıkâ ma' lüm olur

Sâlikân nedür bilür meydân-ı ' aşk

İtdi fânî özünü merdân-ı ' aşk

' Âşıkısañ gel beri iy merd-i râh

Varlığıñ ' aşk ateşinde kıl tebâh

Aç gözüñ cânuñ uyar merdiseñ

Şanma her âdem gibi merdânı sen

1605 Bildüñ añladuñ nice_itdi_ol bî-nevâ

Derd-i ‘aşkda terk-i cān buldı devâ

Bilmek isterseñ nedür ol kımyâ

Gel beri ‘aşka pîş kııl bî-riyâ

Evliyâ ‘aşkın idinenler refîk

Çatıre iken oldu deryâ-yı ‘amîk

‘Aşk-ı Mevlânâ-yı Şemsi’ d-dîn-i şâh

Varısa dilde odur bil toğrı râh

Evliyâ râh durur râh-ı enbiyâ

Añladuñsa râhı iy ‘âşık biyâ

1610 Çekmeyince derd-i ĥasret yâr-ı ‘aşk

Saña kaçan keşf olur esrâr-ı ‘aşk

Çekmeyince nükte vü derd ü firâk

Ĥâşıl olmaz sūzişi yâr-ı_iştiyâk

Kim melâmet sengine tıtsa ser

İrmez aña dost vişâlınden ĥaber

Bir kişi Mecnũndan eyledi su'âl

Didi 'aşq-ı Leylî ile nice hâl

Hürmet ü 'izzet melâmet hâline

Nükteye şabr itmegũn aqvâline

56 b 1615 Nicedir yâruñ cefâsı 'âşıkâ

Nice irür anuñ vefâsı 'âşıkâ

Didi Mecnũn ger heme rüy-ı zemîn

Her zamân baña diyeler âferîn

Zerrece gelmez baña bu medh-i nâş

Leylîmũn dũşnâmı oldu baña hâş

Leylîmũn bir kez baña dũşnâmını

Virmezem iki cihâna nâmını

Cümle cihân halkınuñ nik-nâmını

Dilemez diler anuñ dũşnâmını

1620 Dil diler Leylî için bed-nâm ola

İstemez kim halkıçün nik-nâm ola

Gel beri iy 'āşık diltār-ı 'aşk

Cehdi kııl bulıñur dildār-ı 'aşk

Dost cefāsını vü kıābil cüzz ü küll

Şabrlan çekerti dikenden tāze gül

Hikāyet-i Leylī ü Mecnūn

Nāgehān Leylī bir gün aş ider

Gördi Mecnūn cümle halk aña gider

Götürüben bir çanağ girdi yola

Dir çanağım Leylīmün aşı tola

1625 Yiyem ol dostuñ ta'āmin şādımān

Yimesem de gördüğim yiter hemān

Gördi Leylī halka ulaşıdurur aş

Çanağın şunup diledi ol da aş

Didi Şey'en-lillāh ya maħbūb-ı cān

Bendeñe de luţfuñ irsün bu zamān

‘Āşık-ı miskīn Mecnūn kim uş
Ümīd oldur bu şikest-dil olma hūş

57 a Leylī çünkim işidür anuñ sözin
Çatuben ebrūların süzdi gözin

1630 Urdı kepçeyle anuñ elin revān
Oldı Mecnūnuñ çanaķı tartağan

Ol dem ol ‘āşık semā‘a girdi cūş
Leylīnüñ ‘aşkı dilinde itdi hoş

Bī-nihāye çarḥ urup cevlan ider
Ol tūran ḥalkı kamu ḥayrān ider

Didiler iy Mecnūn kim iy merd-i Ḥaķ
Cümlemüz senden bu dem aldı sebaķ

Leylī bu dem işbu ḥalka virdi aş
Çanaķuñ şuyup seni eyledi fāş

1635 Bu ‘acepdür kim perişān olmaduñ
Saña ḥışm itdügine_ anuñ kalmaduñ

Didi Mecnūn ol baña ğamze_eyledi

Çanağım şıyuben remzi eyledi

Ya' nību halk cümle geldi aşıçün

Geldi Mecnūn işbu gözü fāşıçün

Zāhir anuñiçün itdi cefā

Tā ki bu cān u dile ire şafā

‘Āşıkuñ ma‘ şūķıla nāzını

Ol bilür kim bile ‘aşkuñ zārını

1640 Gel beri iy ‘āşık dānā-yı rāz

Olıgör ki ‘aşķıla bīnā-yı rāz

Saña da_ire Leylī ‘aşķından eşer

Maħzen-i ‘aşķdan açıla saña der

Çün ħalīfe bildi Mecnūn ħālını

Leylī‘aşķından anuñ aħvālını

Ol demin Leylīyi getürtdi revān

Gördi bir duħter durur şīrin-zebān

57 b

Dir Һalife Leylīye iy fitne-dār

Ne ʿacep Leylī itdün şöyle zār

Müntehālar var cihānda bī-naẓīr

Bu ʿacep kim ol saña oldı esīr

Һūr-i vech duĥter vireydüm ben aña

Bir dem uĥt hem-dem olaydı o baña

Didi Leylī epsem ol iy şehriyār

Ol[ı]maz Mecnūna benden özge yār

Ger baĥayduñ sen baña Mecnūn-vār

ʿAşkıma terk ideyduñ ne ki var

Çünkü Mecnūn itmedi ʿaşkı seni

Kaçan ola kim göresin sen beni

1650 Her ki ʿākıldür ala bu sözden rāz

ʿAşkılan dāyim ola ehl-i niyāz

Diñle idem ʿaşk erinüñ ĥalini

Tā bilesen işbu ʿaşk aĥvālını

Hikāyet-i Şeyh ʿAbdu'r-rezzāk

Şeyh-i Sanʿān pīr ʿahdiyidi iy yār

Olmışdı her kemāl ile āşikār

ʿĀlim ü fāzıl ehl-i esrārıdı

Her nihān keşfle aña izhārıdı

Halkı irşād itdi elli yıl tamām

Varıdı dört yüz mürīdi hoş be-nām

1655 Gerçi varıdı nice biñ mürīd

Līki bunlar oldı ʿaşr içre ferīd

Elli kerre hacca vardı o şeyh

ʿÖmr içinde ʿumreye varmışdı o şeyh

Şanʿat olmuşdı aña şavm u şalāt

Ger duʿā kılsa bulur hasta necāt

58 a

Keşfi bī-ḥad u kerāmāt-ı delīm

Zühdi bī-pāyān u maḳāt-ı ʿazīm

Her ne albinden geerse _olur  ayān

Cān u dili remzle iderdi beyān

1660 Bir ılı ma nide ır yararadı

Rūz u Őeb Őıdıla  aŐ araradı

Her i kim alka ire Őād u am

al-i mūŐkilāt o Őāhib-i kerem

ıdvet ü aŐābıdı anuñ özi

 AŞıla diñleyene vardı Őözi

İsmiñi dirleridi  Abdu'r-rezzā

Añla  aş añna nice itdi firā

oŐ maām olmuŐ añna beytū'l-arām

Her ne ki olmuş añna bā-ı irem

1665 İtiyār itmişdi üzerine i tikāf

İtmemişdi  ömrine emre ilāf

Bir nice gice görür dūŐünde o

Kūfr iinde görünür bir māh-rū

‘Aşkılan kılmış sefer Rûm iline

Bağlamış bendile zünnâr biline

Şol kerâmât birle o şeyh-i ‘azîz

Qılmışken şer‘ ile îmânın temîz

Ol haremnden Rûm idinmiş maqâm

Bir şanem öñinde secde_ ider müdâm

1670 Yir öpüp bütüñ öñinde bende-vâr

Key firâkılan ider hoş âh u zâr

Çün bu düşi gördi o şeyh-i cihân

Âh idüben na‘ra urdı ol zamân

Didi kim vâ hasretâ vü vâ dirîğ

Toğrayıser bağrımı hecrile tîğ

58 b

Yûsuf-ı tevfiğ maqâmı oldı çâh

‘Âkıbet husûf olısdur bu mâh

Ġurbete düşiriser bu râh beni

Menzilimden dūr idiser âh beni

1675 Ben nidem kim işbu ğamlar cān alur

Cān nedür belki bu ʿaşķ ĩmān alur

Kim ola bundan beni ide ħalāş

Secde-gāhım olısar āĥir manāş

Şöylesine gösterür esrār-ı ʿaşķ

Baĝladısar bilüme zünnār-ı ʿaşķ

Geydiriser ol siyāh palānını

Çaldıruser nāķus u dıblānını

İçiriser ħamrını ħum-ĥāneden

Deyre iletiserdi bu ĥāneden

1680 Püt-perest eyleyiser bu ʿaşķ beni

Yaķıser pervānevāru ʿaşķ beni

Ĥınzırına idiser çoban beni

Bendesı idiser ruhbān beni

Boynuma zencār idiser saçını

Ķollarıma ıakısardur ĥācını

Ka‘be idiser nigāruñ kūyını

Qıble idiser nigāruñ rūyını

Elümüze şunisardur cām-ı mey

Nāle birle çaldırıser ‘ūduñı

1685 İşbu meydān idiser bed-nām-ı ‘aşq

Qoyıardur tā ebed bir nām-ı ‘aşq

Baħr-i ğamda ğarq idiser beni ‘aşq

Küfr içinde ‘avq idiser beni ‘aşq

Şeyħ bu ħāli yād idüben itdi āh

Didi kim key fūrqate düşdi bu rāh

59 a İşbu fikr ü derd ü ğamla ol zamān

Uyħudan uyandı ol şeyħ-i cihān

Āh idüben eydür o yārānlara

Cān fedā idem didi siz cānlara

1690 Baña bir iş düşdi gelüñ gidelüm

Rūma bu müşkil işi ħal idelüm

Rû'ya içre baña görindi bir iş

Bir şanem küfrin baña eyledi iş

Yağmaladı dīnile ĩmānumı

Cān u dilde kıomadı fermānumı

Böyle didi āh idüp bī-hoş olur

‘Aşķ meyinden ol demin ser-ħoş olur

Cümle yārān didiler fermān senüñ

Başıla cān cümle ħānümān senüñ

1695 Her ne vecihle görüñdi saña rāz

Cümle sırdaş olalum iy ser-firāz

Cānılan biz bendeyüz sensin emīr

Reh-nümā ol bize iy şeyķ-i kebīr

Şeyķ yārānlar degil cem‘ ile

Ka‘beden Rūm iline cümleyile

‘Azm-i Rūm idüp revān oldu o pīr

Ol düşüñ ta‘bīr nedür bilesir

Hoş tavâf eyledi o Rûmı tamâm

Müşkilin hâl idemedi ol hümâm

1700 Ol yürümeyle becid dürüşdi şeyh

Kayşar-ı Rûm şehrine irişdi şeyh

Nâgehân gördiler bir manzarı

Kim anuñ üzre oturmuş bir perî

Hüsn içinde ol kadar şâhib-cemâl

Gelmemişdür dir gören ehl-i kemâl

59 b

Güneş ol nûrıla ser-gerdân olur

Cümle yıldızlar o meh nûrın alır

Yaz anuñ yüzi katında güz gibi

Zülfi gece ‘arızı gündüz gibi

1705 Her ki yüzün göre ser-gerdân olur

Zâhidân u ‘âbidân hayrân kalur

Duhter-i tersâ vü rûhânî şıfat

Görse Hüsrev terk iderdi tâc u taht

Zülf-i girehler[i]  tolmış m şk-i b r

C nu bağlanmış anda şad hez r

Her ki anuğ z lfinde dil-d r eyledi

Ol  ay l bilde z nn r eyledi

K frin ğ bir zerresin  ılsa  ay n

Nice biğ m 'minden ol alur  m n

1710 Bir lib ce ezrakı var geymiş ol

 oş muraşsa  d rl  cevherler  olu

Leb-i la l   dişleri l l  gibi

 h li T rkist nda bir Hind  gibi

Get r r bur a  y zinden ol nig r

Ol demin şeyh g ğlini itdi şik r

  n cem l-i pertevin  ıldı  ay n

Bağladı bir  ılda z nn rı rev n

  şık oldu ol  ıza biğ c nıla

şatun alur k fr ni  m nıla

1715 ‘Aşq añâ kıomadı hiç şabr u karar

‘Aql u bilü cümle oldı tārümār

Nāgehān ‘aşq urdı yaqdı ol piri

Göge çıqdı ol zamān hākisteri

Derd oldı cümle dermān anuñ

Küfre tebdīl oldı ĩmānı anuñ

60 a

Şeyh söyle vālih u hayrān olur

Rāh-ı ‘aşqda mest ü ser-gerdān olur

Cümle yārān bildiler şeyh hālını

Añladılar remzile aḥvālını

1720 Karu ser-gerdān kalur bu işe

Fikre varup mest olurlar bu düşe

Çok naşīhat itdiler ol dem añâ

Hiç eşer itmedi kaldılar taña

‘Āşık olana öğüt kār itmeye

Cān yolında anuñ gitmeye

Çünkü şeyh virdi gönül dil-dârına

Şöyle ser-gerdân kalur dil-dârına

Ol gün ol giceyedek şeyh-i kebîr

Manzarınıñ karşısına oldu esîr

1725 Şeyh çünkim ‘âşık u hayrân olur

Hâşiken tersâ oluben ‘âm olur

Hoş ümîd bile ki rahm ide habîb

Mest ü hayrân kaldı ol pîr-i ğarîb

Çünkü şeb dü tonunu geydi cihân

Şems ğurûb idübeni oldu nihân

Gice çün durdukdı dîbâ üstine

Saçdı incü çerhi bînâ üstine

Şeyh kaldı ol kapuda ğor u zâr

‘Âşık [u] âşüfte pîr ü dil-fikâr

1730 Vay aña kim rahm kılmaya habîb

‘Âşık-ı miskin zelîl ola ğarîb

Bāri ʿıyş u nūş ide ol ala māt

İşbu asretten yeg olısar memāt

Şeyh o gice şubhadek bī-dār olur

Dost meclisi seniñle yār olur

60 b

Nāle vü feryādılan eyledi āh

Didi kim key müşkile düşdi bu rāh

Dirdi ki yo mı ʿaceb bu dün günü

Böyle uzun görmedümdi ben düni

1735 o riyāzetde geçerdüm nice dün

Cigerüme vurdı dögün bu düzen

İşbu od kim içime düşdi benüm

Şemʿ -vārī yandu uş cānum tenüm

anı ʿalım kim özüm[ü] devşürem

albim içre dilde sözüm pişürem

Al anı kim başıma toprak şaçam

Yā ayak anı ki bu yoldan geçem

Ḳanı ʿilmim kim bu yola şabr idem

Varıbanı kendi işime gidem

1740 Dil ḳanı kim söyleyem aḥvālümü

Añladun yārānlaruma ḥālümü

Kimseler bencileyin zār olmasun

Yāḥūd bu bende giriftār olmasun

Gitdi ʿaqlım gitdi şabrım gitdi yār

Gitdi nāmılan nişān nāmūş u ʿār

İşbu dem ʿaşḳ aldı ʿaql u cānımı

Küfre deḡşürdi ḳamu ĩmānımı

Āḥ idüben derdile itdi firāḳ

Didi kim vā ḥasretā vü el-firāḳ

1745 Cümle aşḫāb öñince cemʿ ile

Şubḥ olınca ḳamu oturdı bile

Her birisi ol düşi yorardı

Remzilen şeyḥ göñlüni arardı

Birisi eydür ki iy şeyh-i kibâr
Vesveseñ gitmeklige ğusl eyle var

61 a

Şeyh eydür cigerim kânından uş
Bu gice ben eyledüm yüz ğusl hoş

Birisi eydür ki iy pîr-i 'azîz
Tevbe kılgıl kim işüñ ola temîz

1750 Şeyh eydür ki tevbeyle nāmūs u 'ār
Zerre deñli dilde qalmadı qarār

Ol biri eydür ki iy dānā-yı rāz
Tır yukarı şıdķılan kılgıl namāz

Şeyh eydür ki kaşları mihrābını
Görelî kıble idindi dil anı

Dāyim aña qarşu kıluram namāz
Bî-niyāza eylerem dāyim niyāz

Ol biri eydür ki iy kāmîl kişi
Diyeler şol pîr idüpdür bu işi

1755 Ne revādur halk saña ta' n eyleye
Ya senüñ haqqında hezlān söyleye

Didi kim benden gidüpdür nām u nenk
‘Ār u nāmūs şīşesin uşatdı senk

Ol biri_eydür kim i yārān-ı kadīm
Haste dil olup şikest oldı ‘azīm

Didi kim tersā nice yār ola
Baña ne ğam cihān aġyār ola

Her birisi söyledi bir dürlü söz
Bunlaruñ her birine şeyḡ virdi söz

1760 Virdi dürlü vechle anlara cevāb
Bildiler kim sâkin olmağdur şevāb
Çün bu sözlerden aña kār olmadı
Ol işiñden özge tīmār olmadı
Gözyaşı ḡasretile oldı serāb
Yüregi pür-ḡün olur ciger kebāb

61 b

‘Aşq erinüñ hālını iy dil-nüvâz

Şâkın inkâr eyleme çok eger az

‘Aşkı inkâr eyleyen merdûd olur

İblâsilen hem-dem hem-dûr olur

1765 ‘Aşkı degme kûluna virmez Hudâ

‘Âkıl oldur ‘aşqdan olmaya cüdâ

Şeyh şöyle vâlih u hayrân olur

Murğ-ı nîm mızml gibi gâltân olur

Gice vü gündüz yol üzre ol hümâm

Bir aya yakın qarâr itdi tamâm

İy niceler ta‘ n idüp şehd ider

Geliben anı görüp yine gider

‘Âkıbet ol guşşadan oldı za‘îf

Olmadı ma‘ şûk aña bir dem harîf

1770 Şeyh çünki ol mekânda itdi qarâr

Anuñ ahvâlınden añlar ol nigâr

Didi kim buldum fırsat ı bunuñ uş

İtdüreyim deyrüm içre bāde nūş

Kendözünü A' cemi-vār ol nigār

Düzdi bir vechle tā ki ide şikār

Bir sözile şad-hezārān cān ola

Cān nedür diler ki ol ĩmān ola

Ger nigārın hūb hem şīve-kār

Zāhid anuñ zühdi ola mı perde-dār

1775 Hülq-ı hüsn hūb nigār elinden āh

Yañağı al ola gözleri siyāh

Ṭurup ol kāfir kıızı ol dem hemān

Geldi şeyh kıatına ol hūb zamān

Kendözin bilmeze urup ol nigār

Didi iy şeyh niçün olduñ bī-ķarār

62 a

Bir dem uñt dükenmedi ahuñ senüñ

Sekler oldu uşda hem-rāhuñ senüñ

Zâhid olan bu kibr içre ne arar

‘Aklıñı başına dirgil yüri var

1780 Ça‘ be ehli deyre girmeklik ھاٲا

Ehl-i taqvâ beni görmeklik ھاٲا

‘Ayıb ola ki zâhid ü perhîz-kâr

Eyleye kâfir çapusunda çarâr

Ne revâdur nâtuvân pîr-i hanîf

Duğter-i tersâyılan ola çarîf

Zülfinüñ bir kılna şad cân u dil

Zâhidân virübeni kıldı çacil

Şeyh eger bu zülfde ikrâr eyleye

Çırça[yı] bu ‘aşça zünnâr eyleye

1785 Sevse zâhid beni ruhbân olısar

Şanma anı kim müslimân olısar

Çalışardur nâkûsı o sâzıla

İncîli oқыısar âvâzıla

Çünkü saçım küfrünü peydâ kılam

Nice biñ mü'minleri tersâ kılam

‘Aşkılan geldüñse iy şeyh-i kebîr

Cânılan küfrüme olasın esîr

Şeyh didi kim iy benim gözüm nûrî

Senden özge olmaya baña hûrî

1790 İşbu dem göñlüm[ü] yağma eyledüñ

Gitdi zühdüm beni a‘ mâ eyledüñ

Göñlim virgil baña ya beni de eyle kabûl

Cân u dilden olmuşam ben saña kul

Belki bu ‘aşkıım degüldir serseri

Düşmüşem tutgıl elümi iy perî

62 b

Baña çok nâz u tekebbür eyleme

Ṭatlu dilden acı sözler söyleme

Cân feşân olup saña fermân olam

Āsitānuñda eger mihmân olam

1795 İy şacı sünbül yüzi gül hûb nigâr

Yolıña iki cihân olsun işâr

Nice bir bu cāna peykân urasın

Fetḥ idüp dil şehrine ḥân olasın

İntizâr ile geçüpdür rûzigâr

Umaram fazluñ meyinden iy nigâr

Her gice medḥüñ bu dil idindi sâz

Dürlü dürlü na‘ meleri açdı râz

Küyuñ içre diler ol kim dike dâr

Ser fedâ eyleye ḥoş Manşûr-vâr

1800 ‘Âteş-i ‘aşkıla yağa başla cân

Bu cihân içre ḳoya nām u nişân

‘Aşḳuña bilem aña ben çengi-vâr

Dürlü na‘ meyle avunayım zâr zâr

İñleyeyim ‘aşkıla hem-çün rebâb

Gözümüñ ḳanlı yaşı olsun şarâb

Ney gibi feryād idüp nālān olam

Rūz u şeb ‘ aşkuñla ser-gerdān olam

Def gibi tayancayasun yüzlerüm

Muṭribāna tuḥfe olsun sözlerüm

1805 Cüş ideyim mey-vārī iy nigār

Mest oluben ötüben bülbül-vār

Düşdi bir dāma bu göñlüm bil i yār

Çalmışam ḥayrān ser-gerdān u zār

Şanma kim yārānlarum çokdur benüm

Senden özge kimsene yoğdur benüm

63 a

Gel i cānum[ın] cāmı arz-ı cemāl

Gizleme özüñi iy şāḥib-kemāl

Çünkim ol kız eşidür bu sözleri

Şeyḥi öldürmege ṭurdı gözleri

1810 Atdı kirpügi oğın süzüp gözin

Tuṭṭ-vārī söyledi şükker sözün

Didi ol dem aña iy p̄ir-i ḥanīf
Kefenũ boynuñda olmıŝsın za‘ıf

Bu ne sözdür söyledũ iy nābekār
Ölücegũ fikrini kııl yūri var

Ḳalmadı sözüñde özüñde şübāt
P̄irlik itdi seni cümle işde māt

Çünki p̄irliğũ ḳodm bir nāniçün
Virme vāruñ bir nefes dermāniçün

1815 Zülfüme cānuñ diler cān-bāz ola

Dil diler la‘lümilen dem-sāz ola

Cān u dilde gerçi vardur bu ḥayāl

P̄ir olanlar buña irişmek muḥāl

Ol ki müflis zelīl aç ola

Nice şāḥib devlet tāc ola

P̄ir olanlara bu ‘aşḳ kār olmadı

Ḥüb-rūlar müflise yār olmadı

‘Aşka nev-cüvân gerek arslan gibi

Kim irişe ol tene bir cān gibi

1820 Da‘ vīye ma‘ nī gerek ‘aşka nişān

Müflis olan olisar mı zer-feşān

Şeyh eydür oğuma efsūn iy nigār

Ġamzenūñ oğları cāna itdi kār

İy nigārım senden özge bir hayāl

Qalbe yürütmeklik olmuşdur muḡāl

63 b

‘Aşka bir olmuş durur pīr ü cüvān

Her dile_irse teşīr ider ol zamān

‘Aşq elinde her ki olmuşdur esīr

Oldı pīrlük ü cüvānlıq aña bir

1825 ‘Aşkuñ itdi nice pīrleri cüvān

Bendeñe luḡf eyle iy ḡüb zamān

Çünkü bu sözi eşitdi ol nigār

Didi bu dem ideyim sırrı_āşikār

Ol dem ire Őeyħe  arz itdi cemāl

 Aqlın alup omadı anda mecāl

Bura insuz yzinn getrdi ol

Drdi efsnlar dile getrdi ol

Didi iy merd-i ğarīb ĥaste-dil

Baħr-i  ummāndur bu  aş-ı mey Şanma Nl

1830  AŐısañ gel beri iy merd-i kāmil

Drt işi ılmaq gereksin iħtiyār

Secde eyle ptlara urānı ya

amr ip imānıñı dilden bıra

Didi Őeyħ kim amrı ıldum iħtiyār

Ol i baña degldr sāz-ı ar

Sen nigāruñ  aŐına iy māh-ı tāb

İelim ger zehri degil ki Őarāb

Ol dem ol duħter eline aldı cām

Cān murğına o pīrñ urdu dām

1835 Ola tersâ nice maḥbûb u zarîf
Düşmeyem dāmına murğ-ı za‘îf

‘Âşıkam şanup özüni urma lâf
Bağma ‘aşk erenlerine sen güzâf

Şanma bî-hûde cemâl-i nâzuñi
Şaşı oldur kim bize bağa iki

64 a

Ne ki gelse yâr elinden eyle nûş
Saña ne kim emr iderse eyle hoş

Berk-i piş şıdķıla ‘aşk rismânına
Key şaķıngıl düşme münkir dāmına

Bir kadeḥ taldurdu ol dem ol nigâr
Şad-hezârân şive ile itdi dil-şikâr

Ṭāvûs-vâr eyleyüp cevlânını
Ḥalka itdi zülfinüñ çevgânını

Gerdenine taqđı Őeyhũn ol zamān

Başını top elyeyüp oynar revān

Servi talı gibi Őalındı_ol nigār

İtdi Őeyhũn varını ol dem Őikār

Dir iy   aşık içgil imdi cāmuñı

Küfrümi al vir baña ĩmānıñı

1845 Her ki yārı birle hem-reng olmadı

Rengi   aşkı rengine boyanmadı

Bir kaçan ola o   aşık yārıla

İkilikte fark ne aĝyārıla

Şeyh eydür her ne kim dirseñ idem

Cān ilen emrüñe fermān iledem

  AŐkılan Mansūr gibi dār olayım

Tek senüñle bir dem uĝt yār olayım

Yayam başından ayaĝa küllĭ gül

Çünkü Őunduk alma cāmıla mül

1850 Olayım rāhipleriñüñ bendesi

Eşigüñ seklerinüñ dermendesi

İşbu sözi eşidicek ol nigār

Şeyhe dir deyre gidelüm iy kibār

Duhterilen şeyh o dem oldı revān

Ol ikisi deyre vardı ol zamān

64 b

Ġulgüle taldı o dem deyrüñ içi

Qaldı hayrān bu işe ulu kiçi

Şeyhüñ ol yārānları māt oldılar

Bilmediler özlerini n'oldılar

1855 Ol kız ol dem nāzılan tırdı hemān

Şındı şeyhüñ eline cāmın revān

Şeyh gördi meclisi kim tazedür

Mihribānuñ hüsni bī-endāzedür

Aldı cāmı yār elinden itdi nüş

‘Aşq-ı duhter cān içinde itdi cüş

Mest oluben gitdi özinden özi

Qaldı yārınuñ yüzinde_iki gözi

Oldı ol kızuñ yüzi mirāt-1 şeyh

Yavukuldı cümle ma' lümāt-1 şeyh

1860 'Aşq kitābından açıldı_aña varaq

Bī-hurūf ol noqtadan aldı sebaq

Añladı 'aşkuñ mu' ammāsın[1] o

Dürc-i 'aşq miskinden ider añı o

Noqtanuñ rengi siyāh miski siyāh

Ol sebebden müşkiline düşdi rāh

Fehm ü vehm ü 'aql u idrāk ol zamān

Cümlesi maḥv olup oldı tartağan

Çünki bir ola şarāb deyr ü yār

Bir iken 'aşq oldı ol dem şad-hezār

1865 Çün ḥarīf idindi āb-1 yār şeyh

Lebleri la' line virdi var şeyh

Āteşinüñ şevki düşdi cānına
Cān u dil qurbān ider müjgānına

Bir dağı bāde aluben itdi nüş
Zülfinüñ halkalarına tutdı güş

65 a

Bî-mecāl oldum ider dest-i dırāz
Cān u dilden diler ide şive-bāz

Ṭaḳdı saçın boynına zencir-vār
Dir iy yārım luṭf idüben eyle dār

1870 Bu ḥayālün gamıla ḥayrān olur
Dāma düşmiş murğ-vār nālān olur

Nice yüz taşnif dilinde yād idi
Ḥıfz-ı Qurānda ‘aceb üstād ıdı

Cümle yādında olanlar oldu yād
Bāde geldi ‘aḳla bāde virdi yād

‘Āḳiliseñ gel beri iy dil-nüvāz
Meyden ‘irāz eylegil çok eger az

Her vecihilen mey oldu fitne-dār

Dāyimā ol ʿaql u cānı_ider şikār

1875 aldı dil-ber ʿaşkı dilde ol zamān

Refʿ olundu her ne kim vardı hemān

Ol şanem gördi mey elde şeyh mest

Şad-hezārān nāzılan uzatdı dest

Şīve-kār u nāz idüben ol nigār

Dir ki benümsin sen iy şeyh-i kibār

Müddeʿī olan nice maʿ nidār olur

Nā-tamām olmağ kişiyे ʿār olur

Ger adem başduñsa ʿaşkuma benüm

Dīnime girüp utasın mezhebüm

1880 Hem çü zülfim gibi kāfir olasın

Küfrim içre āb-ı hayvān bulasın

Ger eger daʿ vañ degilse serseri

Her ne dirisem ut sözüm gel beri

Çünkü olası benümle sâz-ı kâr
Küfrüm idem ben de saña yâdigâr

65 b

‘Aşkıla sözüm sen iderseñ kabûl
İşbu dem boynuña şalina bu ƙol

Şeyh anuñ sözine hayrân olur
Ol nigârüñ şeyhe ol dem el urur

1885 Şaldı boynuna ƙolın biñ nâzıla
Anı meftûnladı efsûn-bâzıla

Şöyle lu‘ bet -bâzlık itdi ol nigâr
Ƙıldı ol pîrûñ dilini bî-ƙarâr

Şeyh o dem ‘aşık u üftâde olur
Câm elinde vü öninde bâde olur

Pîr ola mı köhne vü ‘aşk-ı cüvân
Dilber-i hâtır ola deyr-i muğân

‘Aşık u mest ü yâr hâtır elde cām
Puhteden şabr istemeye illâ hām

1890 ala mı ol demde hi şabr u arār

Cürmin añma ya kebīr ü ya şıgār

Gelmeye aynına anuñ iki cihān

Ten ola ālem aña yār ola cān

Aşa inkār eyleme iy bī-nevā

Añsuzın dūşüp bulamazsın devā

Aş o pīri eyledi mest ü arāb

Gözleri pür-ūn olur ciger kebāb

Didi ol dem seng-dil olma iy nigār

Şād ol imdi dilde almaya ğubār

1895 ākatim ā oldu almadı arār

İşbu bī-dil āşıa nider bu yār

Mest degilken put-perest olmazıdum

Mey içüben böyle mest olmazıdum

Ger buyurursañ bu dem puta apam

Elinde Muşafı oda yaam

66 a

Duĥter eydür Şimdi yārimsin benüm

Çünki girdüñ küfre varımsın benüm

Bundan evvel ‘aşķ içinde ĥāmıduñ

Şimdi ĥāşş olduķ ilerü ‘āmıduñ

1900 Ol demin oldu ĥaber tersālara

Cem‘ oluben geldiler bir araya

Cümle rāhibler anı ĥoş gördiler

Yüzlerin anuñ yüzine sürdiler

Deyrūñ için gezdürürler Őeyĥ-i mest

Didiler aña ki ol zünnārı best

Őeyĥ o dem beline zünnār baĥladı

Cūşılan āĥ eyleyüben aĥladı

Baķmadı nāmūsılan ‘āra o Őeyĥ

Ĥırķasın virdi o bāzāra Őeyĥ

1905 Varını rāhiblere itdi nişār

Dir fedā cānlar yoluña iy nigār

Şeyh tersā olduğunu bildiler

Eşidenler cem‘ oluben geldiler

Her ne var erkek dişi pīr ü cūvān

Cümlesi_anı görmege geldi revān

Dīn dillerince sözler eyitdiler

Şeyhi meftūr idüben eyitdiler

Çaldılar nāķūsuları dīblānıla

Oķudılar İnc‘ī ilhānıla

1910 İtdiler erkānlarınca işlerin

Şeyh ķabūl itdi ķamu cūnbüşlerin

Bāşına geydi keçe eğne palas

Ŧaķdı hācı gerdenine ol zamān

Bilmedi özin nicesi oldu ol

Cān u dilden ehl-i kūfre oldu ķul

Bil ki hamr *ümmü'l habāyis*¹³⁸ dür iy yār

İhtirāz it ihtirāz it yüri var

Andan iğrāz it ki fi'lün hāş ola

Hem-demün dāyimā hāşü'l-hāşş ola

1915 'Aşq meyın iç kim olasın ma' n'dār

Cüş ide qalbün içinde 'aşq iy yār

Gerçi 'aşqda görünür bir nice mevc

Ol mecāz ehlidür taḥkīka fevc

Qalma şüretde gözet ma' nīsini

Ola taḥkīk hāş ide ma' nīsini

Her ki 'aşq elinde bī-mār olmadı

Āteş-i 'aşqdan haberdār olmadı

Ehl-i dil olan bu sözden ala rāz

'Aşqa yār olıgöre çok eger az

1920 Şeyḥ bu hāl üzre ser-gerdān olur

'Aql u dil gidübeni nīm cān olur

¹³⁸ "İçki bütün kötülüklerin anasıdır." anlamındaki hadis.

Nice yıllar işbu hâl çekdi şeyh
Küfr-i kâfir üzre dâyim añdı şeyh

Pîr-i bî-çâre zelîl ü bî-nevâ
Mübtelâ ‘aşk derdine bulmaz devâ

Yâr-i kûyından yürür ol dil-şikâr
Nâle vü âh oldı dâyim aña kâr

Gördi tersâlar o şeyhün hâlini
Bildiler cümle anuñ ahvâlini

1925 Didiler bu terk idüpdür nâm u ‘âr
‘Aşk-ı tersâ-zâde kıldı buña kâr

Cümle ruhbânlar gelüben yanına
İletdiler ikrâmla _anı yârına

Luţfıla didiler aña iy nigâr
Bu pîrün ölmekden özge nesi var

Ne ki didüñ emriñe rām oldı bu

Ne diyelüm iş de sen iş de bu

Mürvetüñden her ne dirseñ di baña

Teslümi küllī olupdur bu saña

1930 Şeyh nigārınuñ öñünde öpdi yir

Didi sen māha bu pīr oldı esīr

Her ne kim didüñse fermān olmışam

Küfrüñ içre terk-i īmān olmışam

İşbu hüşyār ‘ aşk-ı yār idi mest

Put-perest ‘ aşkına oldum put-perest

Dağı bī-çāreye ni dir [ol] nigār

Her ne kim didüñse itdüm ihtiyār

Hamr içüben put-perest oldum iy mäh

Varumı yoluñda eyledüm tebāh

1935 Kağı şeyh bencileyin rüsvā olur

Terk-i dīn eyleyüben tersā olur

Bencileyin kimse ʿ aşıq olmasun

Rūma gelüp sen nigāri görmesün

Vay aña kim mübtelādur ʿ aşkuña

ʿ Aşq degüldür bir belādur ʿ aşq aña

Elli yıldur itmişem zühd ü namāz

Dilde mevc ururdu deryā-yı rāz

Keşf olupdı cümle ervāḥ-ı ḳubūr

Ḳalbim içi ṭoldı ĩmānıla nūr

1940 Zerrece ḳalmadı ol ʿ aşḳdan eşer

Putlaruña secde_ider dāyım bu ser

Nāz-ı ʿ aşḳuñ şöyle urdu baña dest

Bele zünnār baḳladı beni_ıtdi mest

Ḳırḳamı degşürdi zünnār eyledi

Nūrıken cān u dilüm nār eyledi

67 b

Eyü bıraḳduñ beni işbu dile

Bir daḫı benden ne dilerseñ dile

Çün gele ' aşkuñ benümle aşl ola
Yiter oda yaqduñ bu pîrûñ başına

1945 Didi ol kız kim eyâ pîr ü haqîr
Baña çok kâbin gerek sensen faqîr

Sîm ü zer gerek baña iy bî-haber
Sîm ü zersiz ' aşq baña kılmaz eşer

Dest-i tehî yâr ele girmek muhâl
Var işüñe eyleme benümle qâl

Qaçan olur yâr ele gire bî-zer
Her ki müflisdür nigâr añdan bezer

Qırı torbaya kaçan tütıla at
Oyna ferzi yoħsa qalduñ şâh mât

1950 Başuñı elüñe al seyrânuñ it
Cân u dili rehne qo dermânuñ it
Nafaqa hâşıl qıl iy pîr-i naħîf
Seyre bahâsız olmazam saña harîf

Çünkü sende yok durur māl u menāl

Bañā vāşl olmaqlıguñ oldu muhāl

Gerçi vardur ‘ālem içre māh-rū

Her birinden var durur bir dürlü bū

Belki hūbān içre mişlim yok benüm

Qıymetüm cümleden artuğdur benüm

1955 Yürü bu sevdāyı qalbūñden çıkar

Sende yoksa bende var nāmūs u ‘ār

Şeyhi ol yāruñ sözi ser-hoş ider

Zā’il idüp ‘aqlımı bī-hoş ider

Tāqati řāk oldu qalmanı mecāl

Ol dem elif qaddi anuñ oldu dāl

68 a

Āteş-i ‘aşqa o demde yandı cān

Bī-dehān bī-zebān oldu bī-cān

Yār öñinde secde idüben öpdi yir

İy nigārım luş qıl bu pīre dir

1960 İy dil-arāmum esirge gel beni

Ḥaḡ te‘ālā da esirgeye seni

Baḡa luḡ it iy ṣeh-i serv-i revān

Olmıṣam ṣūrīde dil āṣūfte ḡāl

Senden özge kimsenem yoḡdur benüm

Odlara yaḡduñ bu dem cānım benüm

Benümle ‘ahd ü peymānuñ ḡanı

Küfrüñ içre vardur ĩmānuñ ḡanı

‘Ahdüñe inanmıṣam iy cān senüñ

Ne diyelim bendeyüz fermān senüñ

1965 Ḥüb olanda ḡüb olur ‘ahd ü vefā

Didiler oranıla ḡoṣdur cefā

Gözleyenler ‘ahdinüñ peymānısın

Buldılar ten içre cān cānısın

Nice miḡnetle ciḡerler delmiṣem

Ser virüp yoluñda sırlar almıṣam

Terkin urdum başımuñ cān-bāz-vār

Gözlerüñ qanım baħri_içer iy nigār

Ol zamān kim esir oldum saña

Qamu yārānlar ‘adū oldı baña

1970 Bī-qarār oldı i yār bu intizār

İtmedüñ benümle bir laħza qarār

Seni mi yārānlarımı nideyim

Qalmadı cānım dilüm nice ideyim

Sensiz cennet baña oldı ceħennem

Zehr-i qātildür baña sensiz na‘im

68 b

Gördi duħter şeyħi kim cān oynadı

Küfrinüñ yolında imān oynadı

Bildi ol ‘aşıq piri erdür dürüst

Qavli muhkemdür degil ‘ahdine süst

1975 Der ki ħüsnimüñ kemāli bu degül

Ġanzemüñ fitnesi eli bu degül

Bir dil oquyam ki diller qala māt

İrmeye bāzār-ı hüsñüme kesād

Eydür imdi kāmııçün iy imām

Güdüvir cānavarım bir yıl tamām

Hınzırına çünki çoban olasın

Rüz u şeb qapumda der-bān olasın

Çünki tamām ola yiluñ iy muhterem

‘Ömrümüz bile geçe şād u ğam

1980 Emre fermān oldı ol pır qodı baş

Dimedi kim āhır neye irdi baş

Bir kişi biñe şaydı ‘ömrinüñ

Şānki tāze nev-cüvāndur ‘ömri anuñ

‘Aşq-ı yār itdi anı ol dem cüvān

Elli yıllık şeyhiken itdi çoban

Aç göziñi şanma ‘aşq-ı serseri

Biñ yaşarsa ‘āşık olur ‘aşq eri

Yüz yaşında varıdı ‘ Abdü’r-rezzâk

Saç saşal cümle olmışıdı aq

1985 Bir qara gözli anı itdi şikâr

Ġamzesinüñ zaħmı itdi dile kâr

Pîrlere ta‘n itme zinhâr iy cüvân

Ġâfil olma ‘aşq seni de_ ider çoban

Pîrlere ta‘n eyleyen olmaya pîr

Pîrlere hürmet idenler ola pîr

69 a

Pîr olasın aña pîrüñ hâlını

Diñle şâhım işbu ‘aşq aqvâlini

Şeyh yâri emrine fermân olur

‘Aşqılan hıncırına çoban olur

1990 Pîr Ka‘be şeyhi şadr-ı rûzigâr

Eyledi bir yıl çobanlık ihtiyâr

Kim nihâdını görürse üstüvâr

Bula anda nice hûk u nice mâr

Bağladupdur biline zünnārını

Sihrle aldı ‘aql u dilde varını

Şöyle zann eylemegil iy cüvān

Bu h̄aṭar ol p̄ire düşüpdür hemān

Her kişi albinde vardur bu h̄aṭar

Nāgehān vāı‘ olur düşer sefer

1995 ünkü sen özünde āgāh olmaduñ

albüñ içre olanını bulmaduñ

Yol eri olmaduñ iy miskin kişi

Añlamaduñ işbu düşden ol işi

Rāh-ı ‘aşda nefsüñ öldürbeni ba

ünkü ‘ömr āh̄ire irdi saal a

Şanma sen bu ‘aş geldi şeyh̄ başına

Niceler oldu bu ‘aşa āşinā

Bulmadı Lomān bu derde bir devā

Dāru virmek ‘āşa_olmadı revā

2000 Restatālis ʿāciz oldu bu işe

Anı Soqrāt idinmedi pişe

Cālinūs düzmedi tiryākını

ʿĀķıbet bu derd-i ʿaşq aldı anı

ʿĀciz olmuşdı Süleymān ʿaşqıla

Belķısı Ķafdan getürtdi köşkile

69 b

Yūsuf ʿaşqı Mısrā sulţān eyledi

Zelĥāyı aña fermān eyledi

Gör ki Ferhādı nicesi kesdi baş

Şiriniçün yüregine urdı taş

2005 Şaldı külüngi tutdı başını

ʿAşq anuñ ol dem pişürdi aşını

İtdi Mecnūn yollar üzre āh u zār

ʿAşq-ı Leylī itdi anı tārūmār

Ķuş yuva eyledi başı_üzre revān

ʿĀķıbet ol yollar üzre virdi cān

Manşûruñ ‘aşk yerini dâr eyledi

Bir kılılen anı ber-dâr eyledi

‘Âşıkunñ ‘aşkın idemez dil beyân

Ehl-i ‘aşk olana ma‘nî _oldı ‘ayân

2010 Çünkü ol şeyh ‘aşkıla tersâ olur

Rûmuñ ortasında key ğavġâ olur

Hem-nişinlerün yüregi kıan olur

Vâlih u ħayrân ser-gerdân olur

Şeyhün ol ef’âllerinden kaçdılar

Cümlesi _anuñ dostluġından geçdiler

Dökdiler ħâk-i ğam anlar başına

Dir n’olayduk olmayayduk âşinâ

Cümle yârân kıaldı ser-gerdân u zâr

Şeyhi terk itmeklik itdi ihtiyâr

2015 Bunlar içre bir kimesne varıdı

Şeyhilen ħayli zamândan yârıdı

Geldi şeyhüñ atına ol dem revān

Yüz yire urup ider hālin beyān

70 a

Dir giderüz Ka' beye iy dil-nüvāz

Bize digil ne dūrūr dilūnde rāz

Sencileyin ben daı tersā olam

Seni mihrāb idünüp rüsvāy olam

İşbu tenhālıdan eyle baa pend

Sencileyin baa zünnār eyle bend

2020 Ger senüñ işüñe güç yitmezise

albüm avālūñe meyl itmezise

Tizrek işbu mekāndan dūr olam

Varuben Mekke hareminded alam

Mu' tekif anda arār idem iy şey

Himmet it yārānıla gidem iy şey

Didi şey dilüm ii pūr derd iy cān

Her arafa im dilersen ol revān

Baňa hem-dem olalı ʿaşk-ı nigār

ʿAql u fikrim cümle oldı tārūmār

2025 Kim beni itmek diler bundan cüdā

Cānıma ol kimesne ider yavlaq cezā

İşbu deyr oldı bu demde baňa cān

Duĥter-i tersā olur cān içre cān

Cān oldı dil anuñ emrine rām

Añsuzın dirlik baňa oldı ĥarām

Dil anuñ bendinden azād olmasun

İşbu ġamdan ħurtulup şād olmasun

Yüri var imdi işüñe iy ʿazīz

Baňa hem-derd gerek iş ola temīz

2030 Her ki hem-derdile hemtā olmadı

Derdine ol kimse dermān bulmadı

İşbu derde dermān tersā oldı uş

Belde zünnār mest ü rüsvā oldı ĥoş

Ger baña olmak dilerseñ hem-demi

Her demümile bile çek her ğamı

Her ki bu kâfir kızın sevdi i cân

Bencileyin oldu rüsvây-ı cihân

‘Aşk kime bencileyin iderse kâr

Bağladı zünnârı mey içdi_âşikâr

2035 Berk dürür bu ‘aşk kemânı iy cüvân

Buña ney çeken oldu pehlivân

Çekmeyenler ne bilür ‘aşk yayını

Key katı müşkildür anuñ âyını

Zor-ı bâzu gerek aña iy püser

Atıcağ peykânı câna_ide eşer

Cân fedâ itdünse kaşı yayına

Secde eyle gel anuñ alını_âyına

Uş fedâ itdüm ne kim varsa aña

Bir vaşiyet iderem işit saña

2040 Beni şoranlara söyleñ hālümü

Duĥterilen bu geen aĥvālümü

Ʀoĥrı söyleñ bunda tersā olduĥum

Duĥter-i tersāya oban olduĥum

Ĥamr iüben olduĥım mest ü ĥarāb

Gözi giryān itdüĥim ciĥer kebāb

Manzar ire bu nigārı gördüĥüm

Terk idüp Ka‘ beyi deyre girdüĥüm

Ĥāfirile olduĥımı hem-niṣīn

Bañā cām şundukların pīṣin pīṣin

2045 Yār elinden eyledüm bāde nūṣ

‘Aṣĥ-ı tercebe nice eyledi ĥoṣ

Nice baĥlatdı bele zünnārını

Nūrım alup nice virdi nārını

71 a

Ĥācını elümde evĥān itdüĥüm

Ĥūyinuñ ĥinzırlarını gütdüĥüm

Düŝdügüm başdan ayağa ser-nigün

Ƙaldugum Ƙāfir Ƙızı_ elinde zebün

Çeşm-i pür-ĥüna dehān zehri_ olduğun

Ejdehā elinde dilüm Ƙaldugun

2050 Hiç kāfir bu işe virmez rızā

Bu müselmān pīre şöyle_ irdi Ƙazā

Duĥter-i tersā saçın itdi kemend

‘Aĥlumı bir Ƙıl ucundan itdi bend

Ol siyāh sünbüllerini itdi dār

Dil ü dīnde Ƙomadı şabr u Ƙarār

Zülflerini ĥalƘa ĥalƘa itdi ĥoŝ

Cān u dile Ƙakuben biraĥdı cūŝ

Dil Ƙaçan diye bu derdüñ ĥālını

Ehl-i derd bildi bu derd aĥvālını

2055 Ger kimsene serzeniŝ itse baña

Dirse bu yol ne devādur girdi aña

Buncılayın yoldan ol itsün h zer

R h-ı   aşı p r  fet oldu p r ha er

Bil bu   aşı m nkirlere itmedi k r

  AŞı-ı  ft den nd r işbu k r

B yle diy p  h id ben d kdi yaş

Didi lu uf id p bu sırrı f Ő

D nder p y r nlarından y z ni

Du ter-i ters ya dikdi g z ni

2060 S rdi ol c n- verin oldu rev n

Bildi y r nları h li _itdi fiĒ n

C mlesi a layuben itdi  h

Bu Ēamu n haŐretiyle g zledi r h

71 b

Ka  beden ya na g n ldi  amusı

Şaldılar y b na    r u n m Őı

Őey  R m i re tek ve tenh   alur

D ni yile vir ben ters   alur

Çünkü bu mertebeye irişdi hâl
Ol mürîdler cümle oldu bî-mecâl

2065 Bu hayâl içre kamu hayrân olur
Her biri bir köşede biryân olur

Ka'bede vardı şeyhüñ hem-demi
Şâhib-i esrârđı 'ârif-i 'âdemi

Key kıatı 'ilim ehli şâhibi_ehl-i dil
Aña olmuşdı musahhar cümle dil

Cümleden el çeküp o merd-i tamâm
Cân u dilden idinüpdi_anı imâm

Ka'beden şeyh Rûma idicek sefer
Anda hâzır degülidi o meger

2070 Geldi Ka' beye şeyhi göre o
Remz-i esrârından anuñ ala bû

Gördi şeyh anda degül halvât sarây
Didi hayfâ hâl/ķalmıř bu cây

Dir ‘aceb şeyh ne yere itdi sefer
Sırrılan bir nesne görmüşdi meger

Dir o yārāna ne dirdüñ hāl-i şeyh
Didi anlar müşkil oldu aḥvāl-i şeyh

Bir ḳazāya uğradı şeyh nāgehān
Terk-i dīn itdi degil cān u cihān

2075 ‘Aşḳ-ı tersāyı cigerin ṭaḡladı
Her ṭarafa ĩmān yolun baḡladı

İrdi taḳdīr-i āfeti tedbīr ne
Düşdi bir tersā beçe zincīrine

72 a

Ḳām u rāḫatı ‘aşḳa yaḡma eyledi
Zülf-i küfri şeyhi tersā eyledi

Şöyle sevdā virdi aña ‘aşḳ-ı ḫāl
Geydi rāhibler libāsın bī-mecāl

Ṭā‘at-i dīnden be-küllī el yudı
Ḥük-bānı oldu cümleyi ḳodı

2080 Şöyle derde düşdi ol şeyh-i güzîn

Bile zünnâr bağladı nice kezîn

Kâfir içre key ıatı rüsvâdur ol

Şanki yüz yıllık ola tersâdur ol

Ol mürîd işidicek bu kışşayı

Kışşadan ol demde aldı hişşeyi

Beñzi bozardı nâlân eyledi

Dönüben yârânlarına söyledi

Sizde ger olaydı ‘ ahd ü vefâ

Şeyhilen bile çekeydüñüz cefâ

2085 Nice yüz biñ yıl geçüre rüzigâr

Yârılan yâr olana düşe bu kâr

Şıdķılan şeyhe yâr olsañuz

‘ Ahdüñüz üzre vefâ-dâr olsañuz

Şerm-sâr olucaķ o şeyh-i kibâr

Cümle fi‘ lin ideydüñüz ihtiyâr

Çünkü şeyh aldı ele zünnârını
Tutayduñuz siz de zünnâr bârını

‘Ahdüñüz üzre turayduñuz hemân
Cümleñüz tersâ olaydı ol zamân

2090 İşiñüz yâra muvâfık olmadı
Bil münâfık yâra vuşlat bulmadı
Her ki gerçeklignin yârın bula
Yâri kâfir olsa ol dağı ola

72 b

Dost olacağ vaqıtde yâr olmadıñuz
Şeyhilen niçün bile qalmadıñuz

Şeyhi ğam baħrinde yutdı neheng
Korqudup qaçurdı sırr-ı nâm u neng

‘Aşık olan dünyâda bed-nâm olur
Kim eyü ad isterise hâm olur

2095 Puhte iden ateş-i ‘aşkıda özün
Dil-rubâ yüzinden irmedi gözin

Yāri kāfir olurısa ol dahı

Bile olmaqlıķ revādur iy aḫī

İşbu ‘aşķ-ı bünyād bil bed-nām ola

İşbu sırdan ser çekkenler ‘ām ola

Çok kişi rāhatda hem-dem yār olur

Renc vaḫti gelicek aḡyār olur

Ḳamuñuz tersā niçün olmadıñuz

Ḥizmetiçün şeyhile ḳalmadıñuz

2100 Şanmañuz bu iş muvāfiķ işidür

Biliñüz anı münāfiķ işidür

Didiler didük ḳamu bu işleri

Neyise itdük ḳabül cünbüşleri

Sözümüñ ğavrına çün irdi şeyḫ

Maşlahat gitmekligi yeg gördi şeyḫ

Her ne kim emr ide o fermānyuz

Eşiginde ‘aşķılan ḳurbānyuz

Ol dem ol aşhāba söyler ol mürīd

Ger bu işi idseñüz olur mezīd

2105 Hāḡdan özgeden bu derde çāre yok

Dāyimā anuñ luḡ ḡapusu açuḡ

Şıdḡılan bu yola bil baḡlasañuz

Derdilen cān u ciger ḡaḡlasañuz

73 a

Dün ü gün yalvarsañuz ol ḡazrete

Şāyim ü ḡāyim olup ol niyete

Mu‘ tekif olup ideydüñüz ḡarār

Gice gündüz ideydüñüz āh u zār

El getürüp idicek ‘özrile āh

Şeksiz irerdi size luḡ-ı İlāh

2110 Şeyḡüñizi size iderdi Hāḡḡ ‘aḡā

‘Afv olunurdu olan cümle ḡaḡā

Zerre deñli iricek luḡ-ı İlāh

Maḡv olur deryāca olursa günāh

Şeyhi qoyup gitdüñüz sehl ola

Hax qapusın terk iden nahl ola

Ol mürîd çün bu sözi itdi beyân

Cümlesine_irdi hacâlet ol zamân

Didiler fermân senüñ iy merd-i kâr

Hizmet idelüm bu yolda bende-vâr

2115 Biz de bildük işimüzde var quşûr

Çafletilen nefis virdi bize gurûr

İşbu eksiklige tevbe idelüm

Her nereye buyurursañ gidelüm

Ol mürîd ol dem bunlara söyledi

Her birisinüñ zamîrin şoyladı

Dir size ‘aşq itdise eşer

Cümlemüz hoş Rûma idelüm sefer

Bu yola bel bağlayalum

Gice gündüz âh idüp ağlayalum

2120 Hâk te‘âlâya münâcât idelüm

Şad-hezârân ‘ arz u hâcât idelüm

‘ Arz idelüm işbu taqşîrâtımız

Jengile qararduğı mirâtımız

73 b

Oı kim ire bize luţf-ı İlâh

İşbu kecrevlikde asân ola râh

Cümle bu kavile râzî oldılar

Gice ve gündüz ‘ aşqlan yol aldılar

Çün ‘ Arabdan itdiler Rûm eline

Quşanup ğayret kuşaqın beline

2125 Cümlesi şâyim ü kıyım oldılar

Köşelerde mu‘ tekif oturdılar

Her biri Hâk qapusında şad-hezâr

Şıdqlıan itdi niyâz özüne kâr

Şöyle kim kırk gün gice gündüz tamâm

Yemek içmek anlara oldu harâm

Şöylesine zār olur ol kavm-i pāk

Çarḥ-ı gerdūn cūşıla dir dökdi pāk

Cümle ağaç yaprağın dökdi tamām

Geydi mātem ḥil' atın anlar tamām

2130 Ol yārānlar baş açup itdi du'ā

Luṭf-ı Ḥaḳḳ irüp o dem oldı revā

Raḥmet-i deryāyı Ḥaḳḳ eyledi cūş

Dürr-i gevher mevcilen itdi ḥurūş

Ol du'ā baḥr oldı esrār-ı şadef

Buldılar dürdāne vü dürr-i şadef

Ol mürīde irdi çoḳ esrār-ı Ḥaḳ

Ma'rifet 'ilminde açıldı varaḳ

Çilleyi itdi tamām ol pāk-i bāz

Ḥalvetinde zāhir oldı nice rāz

2135 Şubḥ-dem esdi şabā-yı müşk-bār

Keşf olur ḳalbinde 'ālem āşikār

Gördi gelür Muştafâyı mäh-vâr

Şalmış ol geysülerini şâh-vâr

74 a

Bir kılna biñ cihân degil bahâ

Ne cihân cânlar fedâdur ol şâha

Hoş hırâmân tebsüm ü şadımân

Bir nice aşhâbılan fahr-i cihân

Sâye-i Hakk âfitâb anuñ yüzi

Nûra ğarķ olmışıdı anuñ özi

2140 Ol mürîd irdi h̄âb içre bu hâl

Secdeye varup didi kim zî-cemâl

Yâ Nebî'y-yullâh meded tut elümi

Saña ma' lüm ne diyem ben hâlümü

Reh-nümâ olğıl bize Hakk ' aşķına

Sen bilürsin şeyhümüzüñ ' aşķı ne

Ol bî-çâre pîre olğıl dest-gîr

' Aşķa düşüp itdi ' işyân-ı kebîr

Oldı güm-râh göster aña toğrı râh

Sen şefî ol kim ire luşf-ı İlâh

2145 Sen kabûl itmedüğüñ olmaz kabûl

Luşf kıl aşîleri sen kıl kabûl

Muştafâdır al-i himmet sen i merd

Var ki şeyhüñden çözüldi küfr-i bend

Şeyhle Hakk arasında olan hicâb

Ref olunup ol ğubâr açıldı bâb

Zulmetilen tölmişiken cân u dil

Râh-ı tahkîke kâdem başdı o bil

Şöyle kim ol itdiyse yüz biñ günâh

Şıdqla bir tevbe ider anı tebâh

2150 Bir iki harf remzle buyurdı o şâh

Ol zamân ğâyib ol[ur o] yüzi mâh

Uyğudan uyandı o merd şadımân

Na rasından cûşa geldi âsumân

Cümle aşhâb andan āgâh oldılar
Bildiler bu derde dermân buldılar

Vardılar ol yire şeyh hûk-bânıdı
Kûy-ı tersâlara ol çobanıdı

‘Aşk-ı duhter kıomamışdı _anda mecâl
Dil kebâb idüp ten olmuşdı helâk

2155 Gördiler şeyhi ki pür-âteş dürür
Fâriğ olmuş ol hevâdan hoş durur

Oda yakmış öz özinde varını
Kesmiş ol belindeki zünnârını

Atmış o yabana kebrüñ tâcını
Hord uşatmış nâķūsıla hâcını

Dilde olan tersâ hevâsın tartağan
İdübeni oda yakmış ol muğân

Taħķķine ‘aşķuñ irişmiş o şeyh
Ma‘ rifet ‘ilmine girişmiş o şeyh

2160 Şeyh ırakdan göricek yārānını

Gördi nūr olmuş özinde varını

Ol hacāletden idüben cāme çāk

‘Acz elinen başına dökerdi hāk

Na‘ralar uruben ider fiğān

Gözlerinden kanlu yaş oldu revān

Bu taḥayyürle olmuşken bī-ḳarār

İrdi ol dem aña luḫf-ı Kirdigār

‘İlm-i ḫaḳīḳden açıldı aña rāh

Şan ḫusūf olmuşıdı açıldı māh

2165 Hıḳmet-i esrārı vü Kurānu ḫaber

Hātırından maḫv olupdı ser-te-ser

Cümle ol dem yādına geldi revān

Cehl ü ḡaflet def i oldu ol zamān

75 a Çün bu ḫāl içre görür şeyḫ özünü

Secde idüp yere sürdi yüzünü

Ağlayuben āh idüp nālān olur

Gözlerinüñ yaşı şan bārān olur

Ol mürīdān içre hāşş olan harīf

Çün bu hāli gördi ol merd-i zarīf

2170 Çünki şeyhe irişür luţf-ı İlāh

İtdiler cümlesi bile ‘azm-i rāh

Ġusl idüp hırka giyer şeyh ol zamān

İçi tışı tıldı nūrıla ĩmān

‘Aşklan kıldı namāzı itdi niyāz

Cümle aşhābıla ‘azm itdi Hicāz

Gicesi qadir oldı gündüzi ‘ıyd

Şād u hürrem yol yüridiler becid

İşbu ‘aşq aĥvālinüñ pāyānı yoq

Diñle duĥter ‘aşqınuñ da hāli çoq

2175 Duĥter-i tersā nāgehān gördi h‘āb

Düşdi qoynundan yir üzre āfitāb

Ol demin ol āfītāb açdı zebān

Dir ki şeyḫüñ ḫizmetine_ ir bu zamān

Mezheb yolında özün[i] eyle ḫāk

Bu pelīdlikden vücūduñ eyle pāk

‘Aşkıña rāh-ı mecāz itdi ḫabūl

Ol duḫterüñ porḫ çobanı saña ḫul

Bele zünnār bağlayup ḫamr itdi nūş

Ol mecāz taḫḫīke tebdīl oldı uş

2180 Çün o yoldan bu yola girdi o şeyḫ

Terk-i küfr idüp ḫmāna irdi şeyḫ

Aña var imdi yüri_ iy tersā beçe

Tā ḫmān-ı şimşir küfri_ iki biçe

75 b

Cām-ı İslāmdan idegör bāde nūş

Dīn ü ḫmān ḫalbün içre ide cūş

Çünki uyḫudan uyandı ol nigār

Gör ḫalbi nūr[ıla] ḫolmuş māh-vār

Cānı düşmiş âteşe ser-mest olup
Gözlerinden yaş ağıdır kan toplup

2185 Düşdi kār-ı ‘aşğa bulmaz hem-demi
Kendözinden gördi ol dem maḥremi

Ol zamān cūşla ider nāz-ı ʔarāb
Dir bu sevdā cāna düşdi ne ‘aceb

Na‘ ra urup cāmesini itdi çāk
Ḥaḫ te‘ ālā ḫalbin anuñ itdi pāk

Dili pür-derd olup oldı bī-mecāl
Didi şeyḫ ‘aşḫından irer baña ḫāl

Hem çü ḫūna ḡarḫ olup ebrūları
Ṭaḡıdur elin ayaḡın ol perī

2190 Dir ‘acep şeyḫ nereddür aşḫābıla
Gideydüm nere giderlerse bile

İzi tozun idineydüm tūtiyā
Gözlerüme çekeydüm bī-riyā

Ḳandeyi ki elüme girse o yār

Hizmetinde olaydum çār-ı kār

Bilmezem ben nerdedür şāhra vü deşt

Bî-mecāl oluben uş ḵaldum şikest

Ne ṫarafā gıtdi bilmez şeyḫi o

Düşdi deryā-yı ḡama ol māh-rū

2195 ‘Āciz ü ser-geşte vü ḡayrān olur

Yüzi yere uruban nālān ḵılur

Çünki şeyḫūñ ‘aşḵı düşdi diline

Baḡladı hizmet ḵuşaḡın biline

76 a

Kesdi zünnār yaḡdı putla ḡacını

Açdı başını ṫaḡıtdı saçını

Şuya şaldı nāmīsıla ‘ārını

‘Aşḵ yolında yile virdi varını

Gitdi egninden libāçe geydi şāl

Gözyaşıyla ḵarçaşur o zülf-i ḡāl

2200   AŖk-ı Ŗeyh birdi bu oldu Ŗad-hez r

Duhter-i ters  Ŗu resme oldu z r

F rkat-i   aŖkda ya ar anı fir k

Dirdi kim v   asret    Abd 'r-rezz k

Belki   aŖk   aŖıklara mir t olur

  Aks-i r  mir t i inde bulunur

 z  z ndedir nig ru  key teni

G zg ne ba  kim g resin sen seni

Sen seni sende g resin y rıla

Bilesin m nkir ned r a y rıla

2205 Di le duhter h li kim nice olur

  AŖk-ı mec ziden h kiki bulur

Her  arafda yollaru  h kine y z

S r ben  utardı Ŗa r lara g z

Her ne kim g r rse Ŗanur y rid r

Bildi ol   aŖkı ki merd n k ridur

‘Aşq aña bildürdi ol dem hâlini

Āteşinde şāfīkıldı kâlini

Didi ol dem iy kerīm ü kār-ı sâz

Çâre ne kim saña ma‘lûm cümle râz

2205 Naķısu’l-fi’lem bana lutf it iş

Key kıatı müşkile düşdi işbu iş

Elüm etegüm kışa menzil ırak

‘Aşq-ı şeyhüñ cānuma itdi firāk

76 b

Müşteriyem şeyh cemâlin görmege

İverem yolında cānım virmege

Yoldan azmışlara sensin dest-gîr

Küfr ü zulmet içre kalmışam esîr

Sen şikest itmegi bî-âgâh idüm

Ehl-i küfre hem-dem [ü] hem-râh idüm

2210 Baħr-i ķahruñ mevc iderdi dilde cûş

Bilmeyüp itdüm ħaķâ setr eyle ħoş

Her ne kim itdüm günāhım kıl mu‘ āf

Şeyh ‘ aşkıını şanurdum ben güzāf

Ṭut elümi dest-g̃ir ol yā Kerīm

Senden özge olmaya baña Raḥīm

Bu taḥayyürle oluben bī-mecāl

Aldı ‘ aqlım bu tefekkürle ḥayāl

Ḥaḫdan ol demde irişdi_ aña ‘ aṭā

‘ Afv olındı ne kim itdiyse ḥaṭā

2215 Bu firāḫuñ āteşinden bir eşer

İrdi şeyh Şan‘ ān diline bir seher

Ṭoldı şeyh ḫalbine remzile bu sır

Oldı ol tersā beçe saña esir

‘ Aşkılan ṭoldı içi ṭışı anuñ

Secdeye indi şıdḫlan başı anuñ

Āşinālıḫ buldı ol dergāhıma

Düşdi işi bu zamān ḥoş rāhıma

Geldi yakın saña ol put yüzlü mâh

‘Aşkı saña olmuşıdı sâz-ı kâr

2220 Put-perest kecreviken şimdi o

Cân u dilden dönderür qalbine rû

Reh-nümâ ol yûri var sen tîz aña

Yol bulamaz kim gele ol bu yaña

77 a

Şeyhe çünkim sırrılan irdi bu hâl

Qalbi içre cûş ider ol zülf-i hâl

Bu hayâlün ‘aşk-ı taḥkîkile cûş

İdüben câm-ı şafâdan itdi nûş

Mest oluben na‘ra urdı ol zamân

Yine Rûm iline ‘azm itdi hemân

2225 O mürîdler göricek bu hâleti

Cümlesinün cigeri yandı qatı

Didiler aña ki iy şeyḥ-i kebîr

Yine n’olduñ di bize nedür bu sır

Ne sebebdendür ki albũ itdi hoş
Yine hamr-ı kœhnedden itdũ kim nũř

Dũřdũm œnũne ol tersã beçe
Lu idũp geçũn bu sevdãlar nice

Gitmedũ mi dilden o fãsid hayãl
Gœsterũr mi yã hayãlin ol cemãl

2230 Ol aşı feřãn gœzi uğrı nigãr
Sihir idũp itdũ mi dil-řikãr

Ol œzi mekkãr oğudı mı fũsũn
‘Aqluñı bařıña dir iy zũ-fũnũn

Tevbe itdũn nice kez iy ser-fũrãz
Fãrię olup olmayasın ‘aş-bãz

Yine n’oldı ‘aş-bãzi olasın
şıdılan ol ‘ahdũni unudasın

Lu idũp ‘ahdũne eylegil vefã
Key za‘if oldı çeker itme cefã

2235 Çünkü bunlar olmadı sırdan hab̄ir

Şandılar yine mecāze _oldı es̄ir

Şeyh o sır baħrinden açdı zerre rāz

Ne sebebden dilde ‘aşk-ı cūş (...) yaz

77 b

Hālını ol duħterüñ itdi beyān

Rü’yāsı birle serencāmın ‘ayān

Hak̄k anuñ hācetin itdügin kab̄ul

Nice buldı ‘aşkılan İslāma yol

Yoğ diriken bencileyin māh-rū

Yollaruñ hākine sürdi çeşm-i rū

2240 Dirdi yoğdur bencileyin serv ü dāl

‘Aşğ iki ĸat itdi anı bī-mecāl

Dirdi var mı bencileyin bir güzel

Hāklen ālūde oldı ol gözi al

Dirdi var mı benden özge bir cemāl

Şems ü māh alnım yüzüm kaşım helāl

Kaşı kecrev oldu iy alnı husûf

Saçı bürüdi yüzü oldu kūsûf

‘Aşk elinden şöyle pejmürdedür o

Cân u dil haste vü ten mürdedür o

2245 Çünkü şeyh bu sırrı itdi âşikâr

Ol mürîdler itdiler âh ile zâr

Ol demin irdi bunlara vecd-i hâl

Şeyh sözinden açdılar âb-ı zülâl

Didiler fermân senüñdür yâ emîn

İtdüñüz nice göründiyise siz

Şeyhilen aşhâb o dem oldu revân

Duğteri bulmağa gitdi ol zamân

Niredeyse vardılar ol cây-ı râz

‘Âşık olmuş gördiler ol dil-nüvâz

2250 Şöyle mest itmiş anı esrâr-ı ‘aşk

Âh idüben dir ki kanı yâr-ı ‘aşk

Yüzinüñ rengi olup çiğdemî-vār

Zülfinüñ girehleri tölmiş ğubār

78 a

Özini hākile ğaltān eylemiş

Yüzin açup başı ʿuryān eylemiş

Saçını yüz üzre şalmış ol nigār

Gözlerinden yaş aķar seylāb-vār

Cāme çāk itmiş s̄nesin[i] küşād

Eylemiş ol yine birle küfri yād

2255 Pā bürehne yola girmiş ol zamān

Kimse yoķ bilesine tenhā hemān

Yüz gözi cümle gerd ālūde olup

İçi tışı şeyh ʿaşķılan tölup

Bu görürdi her tārafa peyk-vār

Ney gibi nālān olup iderdi zār

Nāgehān gördi şeyhi ol māh-rū

Ĝayş oluben sürdi ol dem hāke rū

Rû'ya gerçi 'âşık itmişdi anı
Şeyh cemâlin gördi kaynadı kanı

2260 Ol demin gözlerinüñ yaşın revân
Akıdur seylâb-vârî ol zamân

'Âşık [u] ma'şûk buluşdı ol demin
Zî sa'âdet bula 'âşık hem-demin

Zehî devlet bir ola iki gönül
Zehî şöhet şâhılan bir ola kul

Zehî ni' met vuşlat u didâr ola
Gurbet içre yârını tenhâ bula

Zehî 'aşk zehî hayret zehî derd
Zehî hasret ide zen olanı merd

2265 Merd gerek kim bile merd esrârını

'Âşık için vire ma'şûk varını

Degme 'aşk ma'şûk u 'âşık âdemi

'Âşık [u] ma'şûk bir olup gide mi

Şeyhi duĥter ʿ aşkı bir oldı hemān

Tene baĥma ʿ aşka birdür iki cān

Zehī̄ göñülim ola ikisi bir

Birlik ehli nefse olmadı esīr

Zehī̄ ʿ aşkıım zenleri merdān ide

Nīm cānıken anı cānān ide

2270 İşbu ʿ aşk taĥrīrinüñ pāyānı yok

Merd odur kim dāyim ola uyanıĥ

Aç gözüñ iy merd-i kāmīl şāh-bāz

Keşf ola cān u dile remzile rāz

Çünki şeyĥ yüz gördi ol nigār

Şöyle yaş dökdi ki şān ebr-i bahār

Bī-mecāl şeyĥ elinde ĥodı baş

Hāke müstaĥraĥ olup gözile ĥaş

Āh [u] feryād eyleyüp nālān olur

Cümle yārān ol işe ĥayrān olur

2275 Taşları ağlatdı anuñ nālesi

Oldı pür-ḡūn çeşminüñ piyālesi

Saçılan yüzün bürür ol mäh-tāb

Söz yüzinden ol demin açdı nikāb

Didi kim biz itdük uş ‘ ahde vefā

Luṭf idüp siz de bize idüñ vefā

Oķımuşdum ben saña efsāneler

Başıma geldi benüm ol şānaler

Saña mey virmişidüm ḡūm-hāneden

Ben daḡı içdüm mey ol mey-ḡāneden

2280 Sen benimçün bele zünnār bağladuñ

Āteş-i ‘ aşkımdan ciger taḡladuñ

‘ Aşķ kemeri beni bile kuşatdı_uş

Cān [u] dile ol dem irdi zevķ u cūş

79 a

‘ Aşķ beni şol resme bed-nām eyledi

Ḥālūmi mü’min tersā söyledi

Teşvîşüñle âteşe düşdi bu cān
Küfr ü zulmet def' olundı bu zamān

‘Arza kı̇l ĩmān müselmān olayım
Küfrümi virüben ĩmān alayım

2285 Maḥlūḳ içre bildüm ĩmān cānımış

Dĩn-i ĩslām ‘āleme sulṭānımış

Luṭf idüben baña göster ṭoḡrı rāh

Şāyed ola iriše luṭf-ı ĩlāh

Çün eşitdi bu sözi ol merd-i pĩr

Bildi tersā beçe olmış ‘aşḳa esĩr

Gitmiş andan şĩve-yi ḥübān-ı nāz

Dĩn-i ĩslāmdan irişmiş aña rāz

Aña ĩslām ‘arz ider şeyḥ ol zamān

İşbu ḥālde ḡulgule ṭoldı cihān

2290 Çün müselmān oldı ol pūt yüzli māh

Gözleri yaşılan şulandı [o] rāh

alb ire itdi  m n baħri c ş
Mevc anu n d rl  cevherle oldu ĥoş

Aħiri'l-emr ol Şanem buldı  m n
Zev-i  m n dili t ldi ol zam n

Didi Őeyħe t katim uş oldu t k
Bu demin Őevile irişdi fir k

Őeyħ  ninde s yledi ol nice r z
Ehl-i dil a lar ned r ol n za r z

2295 Ol nig rın y z yere urdı rev n
Őeyħ elinde o demde virdi c n

Őeyħ-i aŐħ b c mlesi  h itdiler
Emr-i Şer'   her neyise itdiler

79 b

 Őik re oldu  nkim bu ĥaber
İşbu ĥ l  firile itdi eşer

Nice y zi cem' oluben ol zam n
Őeyħe t lib oluben geldi rev n

‘Aşq u şıdķıla ĩmāna geldiler

Cümlesi şeyh hizmetinde kaldılar

2300 Ol iki ma‘ şūķ [u] ‘ aşık oldılar

Hoş mecāz içre haķīkat buldılar

Rāh-ı ‘ aşķda şıdķılan terk itdi cān

Ol ikisine maķām oldu cenān

Hūrīlerle oynayalar şādımān

Luţf-ı Haķķ ide anlara her zamān

‘ Āşık olanlara ‘ aşķ mürşid ola

Her ne kim dilerse ‘ aşķ içre bula

Yā İlähi lutfuñı eyle delīl

Bendelerüñ nefis elinde _itme zelīl

2305 Fitnesinden İbl’süñ bekle müdām

Cümle eksiklerimiz itgil tamām

Der Hikāyet-i Mu‘ āviye Raziallāhu anha

Her kime ‘aşk gelüben hem-râh ola

Dāyimā yardımcısı Allāh ola

Şıdķ nūrı zulumet içre ola delīl

Şaklaya_anı mekr-i İblisden Celīl

Her belādan bekleye Allāh anı

Añla bu ma‘nīyi ki tanı seni

Ŧut kulağın bu söze key cānıla

Hem-dem ola cānuñ ol cānānıla

2310 Bir ħāyırđur ki şaĥīh [ü] mu‘teber

Ŧut bu pendı dilde bend it iy püser

80 a

Meşnevī içre durur işbu beyān

Pend ider Monlā-yı Rüm kūtḃ-ı zamān

Server-i merdān ol Mu‘āviye

Ĥalvetiçün düzmişidi zāviye

Dāyim ol ĥalvetde kılurđı namāz

‘Āşikāne derdle iderdi niyāz

Dāyimā der-besteyidi ḥalveti
Sırrılan bulmuşdı tenhā vaḥdeti

2315 Zūhd-i taḳvā vaḥdet-i ḥālāt-ı ‘aşḳ
Bulmuşıdı lezzet-i şalāt-ı ‘aşḳ

Ḥalvetine kimsene girmezidi
Sırrına anuñ kimesne irmezidi

Bir gice yaturdı ol merd-i güzīn
Ġaflet-i ḥ‘ab irüben yumdı gözün

Bir kimesne ses idüp uyandı ol
Açdı gözün çevre baḳdı sağ u şol

Didi kimdür kaçırım içre_ıden sezā
Bī-icāzet girene idem cezā

2320 Kaşra ḥod yol yoḳ nereden girdi ol
Zehīküstāh cehūl Bu’l-Fuzūl

Ṭurdı keşt itdi o kaçrı ol zamān
Tā ki bula ol nehādan bir nişān

Perde ardında urur bir kimse var

Öyle urur Şanki olmiŐ perde-dār

Didi hey kimsin nedin nāmuñ nedür

Didi İblīs-i Őaķı nāmım durur

Dir beni niün bī-dār itdün bu dem

ođru söyle söziñi iy Şom adem

2325 Perde eküp İblīs yüzine revān

Sözümü diñle dir iy Őāh-ı cihān

80 b

Didi hengām-ı namāz irdi_āhere

ur yuğaru mescide var iy sere

*Accilü 't-tāat*¹³⁹ buyurdu Muştafa

İrmeden mevt ıl namāz dir ol Őafā

Anuñiün seni bī-dār eyledüm

Ol resül emrin saña yār eyledüm

¹³⁹“Accilü bis’salāti kable’l-fevt. Ve accilü bit’tevbeti kable’l-mevt.”

Dir Mu‘āviye aña iy nevbekār
Saña ħod fitne ħased olundı kār

2330 Ğayrıdur maqşūduñ anı di baña
Qoy o tavīli inanmazam saña

Düzd gelüben meskenimde_ola nihān
Dir ki emīnem qaşr-ı şāha pāsibān

Düzde inana mı hiç ‘āqıl olan
Kār-ı düzd oldı fitneyile yalan

Uğrı toğrıya qaçan yoldaş ola
Rehzen-i merdān olan qaallāş ola

Düzdiye qaçan inana ‘aql-i pāk
Düzd oldı zühd-i takvā-yı dīn-i pāk

2335 İbl̄s̄ ol dem ol şehe virdi cevāb
Liki çekmişdi siyāh rūya niqāb

Didi evvel ben ferişteydüm i şāh
Zühdilen bulmışıdum her ħāle rāh

Sâlikân-ı râha maḥrem olmuşam

Sâkinân-ı ‘arşa hem-dem olmuşam

Evvelinden her kime n’oldısa aña

Evvel muḥabbet dilde itmişdür qarâr

Bir kişi itse sefer Rûma Çîne

Vařan-ı ařlisi dūřer içine

2340 ‘Ăřikân-ı dergehîdüm bir zamân

řadıķân-ı maḥremîdüm o zamân

81 a

Terk-i secdeye ḥased oldı ḥicâb

‘Ăřıkum ‘ařķ çekdi ol yüze niķâb

Ben ḥased dostluķdan itdüm nidem âh

Ėayret-i dostluķ işüm itdi tebâh

şarş-ı dostluķ işin itmişdüm tamâm

ķurb-ı vuşlata ḥased olındı dâm

Dir emîr aña iy bed-baḥt bed-fi‘âl

Cümle řakirdüñdür olan bed-fi‘âl

2345 Cümle düzdānlar urur senden demi

Mel' ūn oldu saña uyan ādemi

Ḳavm-i Nūḥ senüñ öcinden oldu ğarḳ

Ḳavm-i 'Ādī cümle kırdı bād-ı berk

Hücceti ḳo ḳoğrı di iy rāh-ı zen

Neyidi bu işde maḳşūduñ di sen

Ne sebebden beni bī-dār eyledüñ

Düşmaniken dostluḳ izhār eyledüñ

Meger ḥīle iderseñ şad-hezār

Zerrece itmen söziñe i' tibār

2350 Didi İblīs 'özrile kim iy emīr

Baña niçün bu ḳaḳımaḳlar cebīr

Her ki ce' miyyetle ḳılursa namāz

Didi peygāmbere ol ola ser-firāz

Ger namāz vaḳtin geçüreydüñ iy cān

Gör ki ḫar olaydı iki cihān

Gözlerüñ giryān olup ceyhūn-vār

Āh idüp efgān ideydüñ zār zār

Bil murādı zūhd-i taqvā oldı hāl

Olmasa hālāt-ı ‘aşq cümle _oldı kāl

2355 Her ki zāhir halkla itse tātı

Yeg dūrür ‘aşq hāletinüñ sātı

81 b

Zāhidem diyü kılsa şad namāz

Yeg ola ‘āşık ger ide bir niyāz

Bir kişi mescid[e] giderdi revān

Gördi mescidden çıkar pīr ü civān

Dir ol halka kim niçün tiz çıkdıñuz

Birbirüñüze uyuben aqduñuz

Ol biri eydür didi peygāber namāz

Qılunuben çünki olundı niyāz

2360 Her kişi rāzıla hālın gözleye

Rāh-ı şer‘a giden izi izleye

Şimdiye dek ande idũn iy merd-i am

Amedũn emrini itmedũn tamam

un bu szi eidur ol merd-i dũn

Derdilen ah iduben oldu azĩn

Ol adar feryad ider efganıla

Ol cemā'at cümle ah itdi bile

Bir kişi bu alk içinde dir i merd

Yar niçun bunca sũziřile derd

2365 Didi siz bu demde ıldıñuz namaz

Nice nev'a sırrılan irişdi rāz

Men bā' hũde işde tenhā ıldum uş

Ol sebebden cigerime irdi cũř

Bir kişi bu alk içinde dir i merd

Al namāzı vir baña yiter bu derd

Senũn ol derdle ahı iy dil-nũvāz

Vir baña virdum saña al bu namaz

Didi virdüm işbu āhı al saña
Ol namāz müzdin qabūl itdüm baña

2370 Ol gice düşde görür geldi bir ün
Āb-ı hayvānı nite şatduñ bugün

82 a

Qadrini ol āh u derdüñ bilmedüñ
Derdiñe dermān olurduñ bilmedüñ

Cümle halk müzdiñe kıldılar namāz
Artuqıdı hürmet ki itdüñ niyāz

Bir kez āh eyledi gönlüñ hālını
O halāyıqdan ziyādeydi qatı

Böyle didi İblīs bir kez āh
Dir qabūl olmaz idersem biñ kez āh

2375 Dir emīre kim eyā merd-i güzīn
Ger namāz fevt ola olurduñ hazīn

Ol te'essüf ol figān ol niyāz
Yegdi ki yüz kez ola zıkr ü namāz

Ol sebebden seni bî-dâr itmişem

Ben Һased rāhın baña kār itmişem

İtmeyesin sen tā ki Һüznile āh

Derdle āha tā ki bulunmaya rāh

Ben Һasūdem dāyim iderem Һased

Ben ‘adūyem ehl-i Һāle tā ebed

2380 Dir emīre’l-mū’minīn gerçek sözüñ

Yüzüñe özüñe lāyıkdur sözüñ

Һayr içün sen beni bî-dâr itmedüñ

Bildüm anı gerçi izhār itmedüñ

Bilürem seni i şeytān-ı la‘īn

Kim saña uydı oldu bî-dīn

Şad hezārān şükr İlāhuma benim

Һürmet itdi derdle āhıma benim

Saña tābi‘ olmayana_ire şafā

Şāfi‘ ola aҺiretde Muştafa

2385 Añladuñsa işbu sırrı itgil āh
Derdle āha raħm ider ol pādişāh

82 b İrdise dile bu ma‘ nīden eşer
Dāyim āh it ‘ aşkıla şām u seħer

Der Hikāyet-i Civān-ı Hüb-rū

Gel i ‘ aşka tālīb olan pür-hüner
Añlağıl bu rāhı ‘ aşqdan hoş haber

Cehd kıl sırruñ ire bul cevherüñ

‘ Akla uyma ‘ aşq olsun rehberüñ

‘ Aşq-ı vaħdet ehline cevher dūrür

Halk andan ‘ ākıl ü ebter durur

2390 Gör gör ‘ uqba yolında nedür ırağ
Rūz u şeb dünyādur aña bend ü bāğ

Tut kulağıñ diñle işbu pendi sen

Cān u dil ğamdan ola dāyim esen

Bir civān vardı bî-gāyet hūb-rū

‘Ārif ü ‘ākil tariķ u rāst-gū

Mālî cem‘ itmişdi bî-ḥad ol ğulām

Hem Nişābūrî idinmişdi maķām

Bir ḳavim varımış anuñla hūniş

Cān u dilden anı severlerimiş

2395 Hîzmetinde dāyim olurlardı şād

Cümle çākeri gibi ol key ḳuyād

Māh-rūlar ḳılmış aña Hāḳ ‘ aṭā

Kimi hūb-ı Çîn kimi hūb-ı Hıṭā

Gözi nergis saçı sūnbül ğül‘ izār

Nāzük ü nārīn şārīn ü hūb-nigār

Bunlar ğüle zevḳ iderdi rūz u şeb

Dāyimā ḳılurıdı şād u ṭarab

‘Aşḳ cāmın nūş idüp ḳanmazıdı

Ölecegi ğünini şanmazıdı

2400 Göñlüñe bir derd düşdi nāgehān

Elemin yād eyleyüp kıldı figān

Didi kim ben bunca yıl kıldum günāh

Nice varam ben hāzrete rŭ-siyāh

Çünki düşdi göñline bu hüzn [ü] ğam

Kaşdı kıldı kim kıla derdine em

Ka‘beye ‘azm eyledi ol hoş ğulām

Hoş kavmile vidā‘ itdi tamām

Yola çıqdı görđi gider kâfile

Göñlini aldı anuñ ol kâfile

2405 Zād u yaraqlan giderken ol cŭvān

Ugradı Bağdāda yolu şādımān

Görđi Bağdād içi cŭş eyledi

Seyr idüp haccı fer-amŭş eyledi

Her zamān her tarafda seyir ider

Göñül kande kim diler anda gider

Gördi düşmiş her kişi teşvîşine

Her biri meşgûl işli işine

‘ Ārif ü zāhid işi şevk ü namāz

‘ Āşık [u] ma‘ şūk işi nāz u niyāz

2410 Kimi temāşāda kimi şoḥbetdedür

Kimi hicretde kimi vuşlatdadur

Çoḡ acāyibler ki gūn-ā-gūn görür

Anları Leylī özün Mecnūn görür

Dicleye geldi teferrüc iderek

Çoḡ gemi gördi yanınca giderek

Bir gemici didi tiz ṭur iy civān

Gel gemiye gir bu yaña ol revān

Gel gemiye gir bu dem Bağdādı gör

Şad hezārān kāmēt [ü] şemşadı gör

83 b

2415 Gel gemiye gırgil iy merd-i laṭif

Tā göresin ol yaña ḥüsn ü zarif

Vesvese virdi aña ol Bu'l Fuzûl

Aldadı yoldan çıkardı hemçü gül

Ol gemiye girdi tutdı su-yı Şât

Ol la'înüñ kıldı kavlınden galaş

Şaş kenârında görindi bir sarây

Görmedi gözi o resme dil-güşây

Anda bir duşter göründi hemçü mâh

Zülf ü hâli çeşm [ü] ebrûsı siyâh

2420 Gördi düşdi cânına biñ dürlü derd

Bende oldı aña ol âzâd merd

Ġamzesi oqları geçdi cânına

Sînesi oldı siper peykânına

Seçdi zülf-i hâl ü dâm-dâneyi

Şaydı edeb bağıladı _ol dîvâneyi

Qalmadı gitdi elinden ihtiyâr

Kıldı ' aşık hüsnine çün ' izâr

Başına toprak koyup kan ağladı

Yağdı 'aşk odı cigerin tağladı

2425 Hacı yolu sermāyesin bezl itdi hep

Müflis-i bî-çāre qaldı pür-ta' ab

Sîm ü zer gidüben oldı bî-nevā

Qaldı 'āciz derde bulmadı devā

Qıldı ma' şūqına aḥvālin beyān

Didi 'aşquñdan virürem işde cān

Habbe qalmadı elümde iy nigār

Varımı yoluña itdüm işār

Qalmadı bu bende de zerre mecāl

Uş beni dīvāne itdi zülf-i ḥāl

84 a 2430 Qaldı mest luḥfuña ḥālüm benüm

Senden özge bilmezem aḥvālüm benüm

Duḡter eydür baña isterseñ vişāl

Yoluma ḥarc eyle zer şarf eyle māl

Çünkü şem'î şâhid ü şoḥbet gerek

Ḥâsıl olmaz mâlik olmazsa ne şek

Bî-zer olandan güzel bî-dâr olur

Olsa la'î üdürri der-bâzâr olur

Biñ fiğân zâr kılsa bî-nevâ

Ma'şûkuñ vaşlına irmek ne revâ

2435 Çünkü bî-zerdür ḥacil oldu_o civân

Çıkdı gönünden anuñ 'aşkı hemân

'Aqıl geldi gitdi o siḥr-i perî

Gördi karşusunda bir köhne qarı

Gözleri gök dişleri Hindû gibi

Ser-be-ser cismi qara Hindû gibi

Göricek anı içine düşdi od

Ḥâliğin yâd eyleyüp kıldı sücûd

Bildi ḥâlini kim neye_uğramış ol

Olmış bir lu'bile ol Bu'l Fuzûl

2440 Baş açuğ yalın ayak düşdi yola
Ya' n' kim bu derdine dermān bula

Her kime uğrarsa sorardı ħaber
Kāribānı_ izinden isterdi ħaber

Çün bu resme şaygulu olmuşıdı
'Ağlı gitmişdi delü olmuşıdı

Didi bir āvāze kim iy cān peder
Kāfile gitdi ve sensin bī-ħaber

Vađtile yoldařlaruňa uymaduñ
Yolda řalduñ n'ola ħālüñ řuymaduñ

2445 Diñle bu remzi göñülden sen i cān
Kim senüñ ħālüñ durur bī-şek ' ayān

84 b

Řāfile kimdür bilür misin i yār
Dīn yolında şıdkılan olan süvār

Vağti ile çünki yola girdiler
Cümle Ĥađđ rağmetine irdiler

Maḥv olup küllīsi buldılar fenā

Ḥoş bekā oldu onlara ol fenā

Gel beri bu sözüñ añla rāzını

‘Āşıkuñ key añla söz ü sāzını

2450 Şehr-i Bağdād oldu ‘ālem iy cüvān

Çok ‘acāyibler temāşā it ‘ayān

Dicle şuyıdır ḥayālūñ ‘ālemi

Aña ğarķ olmış olup cismūñ gemi

Bil gemici kim dūrür şeytān-ı dīv

Kim işidür dāyimā mekrile dīv

Bu cihān deryāsına şeytān tölup

Ol gemiler sürer her dem tırup

Ṭālib-i rāh-ı Ḥudā ol iy püser

Rāh-ı şeytān-ı la‘īnden kıl ḥazer

2455 Cehd kıl ma‘nī yoluna giresin

Pes ḥarīm-i vaşl-ı Ḥaḳḳa iresin

Enbiyā vü evliyâyıla müdām
‘Adn-i cennâtında tutasın maqām

Sırr-ı Mevlânâdan irse saña hâl
Sırr-ı merdân görine ref’ ola kıâl

Diñle pendim kııl ‘atâ ol nîk-nâm
Maḥlûḳ içre olasın merd-i tamâm

Her ki añladı bu ‘aşkuñ rāhını
Taḥt-gāh-ı dilde gördi şāhını

Der Hikāyet-i Duḡter-i Pādişāh-ı Çîn

85 a 2460 Varıdı bir pādişāhuñ duḡteri
Ḥüsnine ḡayrānıdı ins ü perī

Ḥub cemāli zikri dillerde müdām
‘Aşkı cümle gönüle tölmiş tamām

Ġamzesi ḡün-rîz zülfi müşk-bār
‘Āşık olmuş ins ü cinni mūr u mār

Leblerinden la' l olupdı sürh-rū

Beñlerinden iriřdi miske bū

Ger aça zerrece hūsninden cemāl

‘ Āqılān bī-‘ aql oluben oldu lāl

2465 Őeker olurdı hacil gūftārına

Tūt̄māt olurdı dūrer-bārına

Nāgehān giderdi bir dervīř-i pīr

Görüp ol mahuñ yüzün oldu esīr

Kirdesi_ elinde düşdi ol bī-nevā

‘ Aqlı gidüp qalması anda kuvā

Çeşmi ol māh ruħlarına oldu tuş

Nān elinden düşüben oldu bī-hūř

Hāk-i rāha_ özini ğaltān eyledi

‘ Aşq irüp ol dervīři bī-cān eyledi

2470 Çün o duħterūñ gözi aña_ oldu tuř

Anuñ ol hālīne ħande itdi ħoř

Key feraḥ oluben oldu şādımān

Güle güle gitdi ol ḥūb-ı zamān

Gördi anuñ güldüğünü ol gedā

Dir bu bir şehzādedür ben bir gedā

Zī-sa‘ ādet kim baña itdi naẓar

Sırr-ı ‘aşkımdan aña irdi eṣer

Ḥāk-i rāha ğarḳ idüben özünü

At izine sürdi yüzünü

85 b 2475 Düşdi ḥāke benüm nān u nīm cān

Ḳaldı ol ḥayretde derviṣ ol zamān

Gice gündüz ḳalmadı bir dem ḳarār

‘Āşık-ı bī-çāre dil āşüfte ḥāl

Ol nigāruñ güldügin iderdi yād

Ol ḥayālilen olurdu dil-küşād

Yedi yıl el-ḳışsa ol divāne-vār

‘Aşḳ odına yanup itdi āh [u] zār

‘Äleme tıldı anuñ ol hāleti

Oldı ol dervīş bu hālķuñ āleti

2480 Hādımān-ı duĥterān-ı ol nigār

Bildiler bu hāli cümle ne ki var

Didiler kaçan ola bir bī-nevā

Duĥter-i şāhdan uma derde devā

Yād idüben hüsınin anuñ ide āh

Gözi yaşından şulana cümle rāh

Bunı katlı itmek revā oldı bize

Cümle aĥzı bir idüp geldi söze

İşbu hāl üzre idüben ittifaķ

Ķatline kaçd eyleyüp itdi nifaķ

2485 Serin alup anı bī-cān ideler

Bu sözüñ derdine dermān ideler

Duĥter anı kıĥurur tenhā vü nihān

Dir i dervīş nice bu āh u fiĥān

Gel beri terk it beni iy bî-nevâ

Duĥter-i ŧâhiçün ölmek ne revâ

Baŧuña kaŧd itdiler gözüñi aç

Baŧ u cân gerekse saña yüri kaç

Ol gedâ eydür ki iy ĥübân-ı cân

Seni gördükde gidüpdür saña cân

86 a 2490 Yumıŧam el cümle nesneden tamâm

Cân u dil olup durur emrüñe râm

ŧad-hezârân cân u dil olsun aŧâr

Bir daĥı ĥande iderseñ iy nigâr

Çün ben[üm] ölmekligüm gördüñ ŧevâb

Luĥf idüp vir bu su'âlime cevâb

Çün benüm baŧım kesülür râyigân

Ne içün geldüñ baña di ol zamân

Didi seni göricek iy bî-hüner

Saña anuñçün gelmiŧem bî-ĥaber

2495 Kirde elünde hırķā zīrā toza ğarķ

Bir palās gerdenüñe olmışdı delķ

Başuña yüzüñe gülmeklik revā

Olduğıçün gelmişem iy bī-nevā

Saña ol gülmekligim oldu ğaķā

‘Aşķumuñ ħizmetin itmeyen edā

Böyle dedi gitdi ol dem ol nigār

Āh idüp ol dervīş itdi cān aşār

Her ki ‘aşıķdur bu remzi añlar ol

Her murāda ‘aşķılan bulundı yol

Der Hikāyet-i Pādişāh-ı Nīk-Nām

2500 Varıdı bir pādişāh-ı nīk-nām

Heft kişver olmışdı emrine rām

Görse Sikender anı fermān ola

Ķāf tā-bā Ķāf cihān leşker ıola

Ruĥları ʿ aşk-ı mehi itmiş hilāl
Ĥüsn-i ĥulq-ı ĥüb hem Yūsuf cemāl

Varıdı ĥatında bir dānā vezīr
Ululuĥda ĥurde-dān u ĥurde-gīr

86 b

Varıdı bir oĥlı ĥüb-cemāl
Ehl-i luĥf u bī-naẓīr ehl-i kemāl

2505 Görmedi kimsene_ anuñ gibi püser

ʿ Āleme ʔolmuşdı nāmı ser-te-ser

Kimse görmemişdi anuñ gibi zībā

Zülfine ʿ āşıkıdı bād-ı şabā

Güneş anuñ yüzine ĥayrānıdı

Ay anuñ ʿ aşkıında ser-gerdānıdı

Şıĥmadı şerĥ ü beyāna ol püser

İtse taʿ rīf ĥalk-ı ʿ ālem ser-be-ser

Çeşm-i şāh ol cemāle oldı ʔuş

ʿ Āşık u şeydā olup oldı bī-hoş

2510 Atdı t̄ir̄in ʿ aṣḡ ḡuṣı nāgehān

Cigerine vardı ṣāhuñ ol zamān

T̄ir̄-i ʿ aṣḡ peyḡānı itdi _ aña belā

Oldı el-ḡıṣṣa ṣāh aña mübtelā

Ṣöyle mest itdi anı ʿ aṣḡ-ı püser

Oldı müstaḡraḡ o ʿ aṣḡa pā vü ser

Ger anı bir laḡza görmezise ṣāh

Valāh u ḡayrān hezārān ider āh

Bir nefes ansız ide merd-i ḡarār

Salṡanatda ʿ aṣḡı anı itdi ḡor u zār

2515 Nice sulṡānları ʿ aṣḡ itdi gedā

Yārınuñ yolında cān itdi fedā

Nice ʿ ālimleri itdi bī-nevā

Bulmadı ol ʿ ilmile derde devā

Nice zāhidler bu yolda virdi ser

Ḳalmadı zühdile taḡvadan eṣer

Nice ʿāķilleri ser-gerdān ider

Nice hikmet ehlini ħayrān ider

87 a

Merd-i meydān ol durur añlaya rāz

ʿĀşık u şādıklar oldu ser-firāz

2520 Çünkim ol şāh düşdi ʿaşķuñ dāmına

Ol püser ruħlarınıñ girdābına

Gice gündüz ansuz idemez ārām

Ol püser ʿaşķına rām olmuş tamām

Mūnis u hem-rāh idinmişdi anı

Bende-vārī şāh idinmişdi anı

Giceler şubĥa degin iderdi zār

Bir demin taĥtda idemezdi ħarār

Cāme ħāb içre yatacaķ ol püser

Şemʿ -vār şāh aña eylerdi nazār

2525 Gözin irmezdi cemālinden anuñ

Ĥālî olmazdı ħayālinden anuñ

Gül yüzine saçardı āb-ı gül

‘Aşkına virmişidi cüzz ü küll

Dilemezdi bir nefes ola cüdā

Olmışdı anuñ yolında cān fedā

Göñliñden günileridi şāh anı

Görse hayrān qal[ır]dı her şāh anı

Görmege müştākdı māder [ü] peder

Tā ki bir dem göstere yüz ol püser

2530 Ger bu hāl taqrīr oluna māh u sāl

Ta‘rīfide şad-hezār dil ola lāl

Sāyesinde ol şehüñ maḥbūb-ı cān

Varıdı bir duḥteri şīrīn-zebān

Şaçı sūnbül yüzi gül qaşları yay

Yüzini gördükde tāk qalur ay

Ol püser ol duḥteri gördi nigāh

Cān [u] dilden ‘āşık olup itdi āh

Yağdı ʿ aşkı_āteşi anı hemçü ʿ üd

Dili dilber aldı cânı kaldı çe-şüd

2535 ʿ Aşk-ı duhter anı bî-hüş eyledi

Leblerinüñ meyi ser-hoş eyledi

Lîk iderlerdi o şâhdan key hâzer

Zîrâ şâhuñ cânıydı ol püser

Duhterilen şöhbete eyledi sâz

Hem-dem olup birbirine_ itdi niyâz

Şâhdan idüben hâzer şöhbet nihân

İtdiler zevk u şafâ nice zamân

Bir gice şöhbet iderdi_ol iki mâh

Nâgehân gördi o hâli pâdişâh

2540 Nîm mest nîm şeb dil-i hışm-nâk

Āteş-i gayret cigerin itdi çâk

Mest ü ʿ aşık ola hem sulţân seri

Göre ol nâdân yanında_ol püseri

Duya mı ʿāşık olan bu hâle hiç

Öldiriser ğayret anı ir ü giç

Didi şâh aña iy ebleh nâbekâr

ʿAklı olan ide mi bu resme kâr

Ben saña itdügüm itmez kimsene

Ne diye bu hâli işiden kimsene

2545 Hem-dem [ü] hem-râzıduñ baña müdâm

Derdime dermân idinmişdüm tamâm

Sîm zerle dürr-i cevâhir ne ki var

Cümle senüñ yoluña itdüm îşâr

Tâc u taht-ı memleket mîr ü mîrân

Şâh seni bilürdi şu halk-ı cihân

Ol saʿâdet tâcını terk idesin

Duhterilen maḥfî şoḫbet idesin

88 a

Oturasın bir gedâyılan nihân

Bildüreyim mertebeñi bu zamân

2550 Böyle diyüp emr ider ol şehriyâr

Bend iderler ol püseri üstüvâr

Ġarq-ı hâk itdiler anı_ol dem yine

Ďarb-ı cop urdılar o sîmen tene

Ba‘d-ez-ân buyurdı anı dâr ideler

Çıkarup postunu ber-dâr ideler

Ol sîmen teni cümle ġarq ola hûn

Aşalar dâra o mâhı ser-nigûn

Tâ ki heybet ala merd ü zen tamâm

Emrine şâhuñ olalar cümle râm

2555 Çekdiler ol meh-liqâyı hor u zâr

Tâ ki ber-dâr ideler ser mest ü dâr

Şâhuñ emrinden ġabîr oldı vezîr

İtdi kullar anuñ oġlını esîr

Çünkü ol ‘aqlı ıssı_aldı_andan ġaber

Bildi elinden gidiserdür ol püser

Didi nidem ańsuzın irdi azā

Meger ańa iriŕe luf-1 udā

İŕbu fitneden emīn ola o māh

Key atı mūŕkile dūŕūpdūr bu rāh

2560 Varıdı ŕāh izmetinde on ulām

ŕāh onları key severidi tamām

Anlara emr itmiŕidi ŕehriyār

İtdiler aŕd tā ideler anı dār

Ol vezīr geldi pūr-derd ü dāĝ

Her birine virdi dūr ü ŕeb-erāĝ

Didi mestdūr bilūnūz ol pādiŕāh

Bu pūserde daĝı degildūr oĝ unāh

88 b

ūnki mestlikde uyandı nām-dār

Hem peŕimān olup ola bī-arār

2565 Kim ki anı öldürdiyse bī-umān

Öldürür yerine_anı virmez amān

Şuñ peşimānlık hiç işı itmeye

‘Āķil olan egri yola gitmeye

Şāh bilürsin ki anı yavlaķ sever

Ġāfil olmañuz size gerekse ser

Ol ġulāmān didiler ki hūb-nefes

Şāh gelüp bulmazısa hiç kes

Ol zamān cümlemüz ide ġarķ-ı hūn

Dāre ber-dār ide bize ser-nigūn

2570 Ol vezīr eydür gördüm bir maşlaķat

Tā ola bu işe şulhile şıķķat

Vardı bir zālīm hūn-rīz zālīm bed-fi‘ āl

Niceleri ķahr idüp itmişdi āl

Tīz anı getürtdi zindāndan vezīr

Yüzdürür postını ol dem ol dilīr

Dāre ber-dār itdi anı ser-nigūn

Ol oldı rūy-ı halka sürķ-ı hūn

Ol püseri perdede itdi nihân
Tâ ne şüret gösterür göre zamân

2575 Şâh uyandı çünkü gözden gitdiḥ'âb
Ġayret odı cigerin itmiş kebâb

Ḳulları kığırdı ol dem didi şâh
Ol püser nice oldı oldı mı tebâh

Cümle didiler iy şâh-ı nâm-dâr
Dermiyân şuffâ itdük anı dâr

Yüzdük anuñ postını tâ ser-bürün
Dâre berdâr itdük anı ser-nigün

89 a

Şâh eşidüp bu sözi olur feraḥ
Gitdi ol ḳullar dilindeki teraḥ

2580 Her birisine virüp şâh ḥil' atı
Buldılar manşıb-ı 'âli rif' atı

Didi şâh şehir ortasında anı tîz
Dâr idüben anı anda aşasız

Tâ bileler neyledi o nâbekâr
Ġayret ola göre hâlk-ı rûzigâr

Ol ġulâmân alup anı gitdiler
Her ne kim şâh didi eyle itdiler

Ṭoldı şehrûñ içine işbu haber
Dermiyân ber-dâr olunmuş ol püser

2585 Cümle geldi görmege pîr ü cüvân
Ḳaldılar bu işe hayrân ol zamân

Gördiler bir meyyit olmuş ġarḳ-ı hûn
Dermiyân postun aşılmış ser-nigûn

Her ki bu hâlile gördi_anı hemân
Gözlerinden yaş yerine dökdi ḳan

Ol ġün aḥşama deġin âh itdiler
İy dirîġâ diyüben vâh itdiler

Bir nice ġün geḫdi şâha irdi hâl
Ol püser ‘aşḳından oldı bî-mecâl

2590 Āteş-i ʿaşk eyledi dilinde cūş

Mest ü hayrān ol oldu bî-hūş

Şāh peşimān oldu ol dil-dārına

Kaşd kıldı tā ki vara dārına

Gitdi hışm ʿaşkı aña zor eyledi

Şiriken ʿaşk-ı püser mūr eyledi

Şunculayın pādişāh Yūsuf-cemāl

Halvete girüp oturdı bî-mecāl

89 b

Mest olur ʿaşkı şarābından müdām

ʿĀşık-ı şürīde dil oldu tamām

2595 Yağdı şāhuñ cānını derd ü firāk

Komadı şabr u karārın iştiyāk

Ol peşimānlıkda hayrān pādişāh

Ağlayup döker serine hāk-i rāh

Geydi mātem hilʿ atini tutdı yas

Qaldılar bu hāle hayrān cümle nās

Ne ta'âm yer ne h d ol i er Őar b

Bir nefes gelmez anu  g zine h ' b

Ge en a v lin anu la _ iderdi y d

Ő ha ' aŐ  peydaŐ  s r p itmiŐ di m t

2600   n Şeb-i heng m iriŐ e Őehriy r

H li olurıdı h lkdan d r   d r

  n  ağiluben gide p r   c v n

Varurıdı ol demin anda nih n

Ol p ser d rını  ezg nirdi Ő h

BaŐ n derdilen iderdi  h

Ol p ser d rını idindi mak m

Ge di iŐ bu h lile  ır  g n tam m

Zehresi yoğ kimse Ő ha _ ide su' l

C mle h lku n olmıŐ dı dili l l

2605 Ge di bu h lile Ő h nice zam n

Ol p ser d Ő ine girdi n geh n

Ḳana ğarḳ olmış ser ü pā ol püser

Şāha bu ḥālāt-ıḥ̄āb itdi eşer

Didi şāh kim iy laṭīf-i cān-fezāy

Ġarḳ-ı ḥūn olmış sīne ser tā-be pāy

Didi iy şāh-ı gül' izār kem senüñ

Hem cefākārıduñ yārı kem senüñ

90 a

Senden özge yoḳ diriken baña yār

Yüzdürüp postumı itdüñ ḥor u zār

2610 Bu mudı ahdüñ benümile i şāh

Beni ğarḳ-ı ḥūn idesin bī-günāh

Ben saña n'itdüm ki ber-dār idedüñ

İşbu şehrüñ ḥalkımı zār idedüñ

Yarın olıcaḳ kıyāmet āşikār

Dādum alıvire senden Kirdigār

Şāh o māhdan çünki işitdi cevāb

Ol zamān bī-dār oluben gitdi ḥ̄āb

Cân u dil cûş itdi ğâlib oldı şûr

Şâha ‘ışk-ı püser idüp itdi zor

2615 Pes dâvâne itdi anı h̃âb-ı yâr

Çâme çâk idüben ider âh u zâr

Didi iy rûh-ı revânım ben nidem

Meyyitüñ terk eyleyüp kânde gidem

Sen benim eksikligim tütğıl tamâm

Baňa ol h̃âb-ı hayâlüñ kurdı dâm

Mestlikile bilmeyüp itdüm cefâ

Sen kerem kıl it baňa luţf u vefâ

Dilde cûş eyleyicek ‘aşk-ı püser

Secdeye varup kodi ol hâke ser

2620 Didi iy settâru’l ‘âlemül -ğuyüb

Bende cem‘ olmış durur cümle ‘uyüb

Tâkatim komadı hasretle firâk

Cigerim yandurdu nâr-ı iştiyâk

Bâri göster baña yâhûd cânım al
Kalmadı bu bende de hergiz mecâl

Ol kadar zârı kıluben itdi âh
‘Aklı gidübeni hāmūş oldu şâh

90 b

Çün bu hâlât içre itdi cân hūrūş
Baħr-i baħşâyîş idüben itdüm hūş

2625 Hâk te‘âlâ luḡf irişdi ol zamân
Âşikâr oldu o sırr-ı nihân

Ol püser pinhânken oldu âşikâr
İletdiler anı sarây-ı şehriyâr

Çün serâ perde-i şâha irdi o
Şan husûf olmışıdı ol mâh-rû

Ditredi endâmı şan berg-i huzân
Gördi ol mahûn yüzün şâh-ı cihân

Karşu vardı ol demin aña o şâh
Zâr u efgân idüben itdi âh

2630 Çün buluşdı şāhılan ol meh-liķā

Ref' olup fūrķat irer vaşl-ı liķā

İşbu hālūñ taķrīri olmaz beyān

Oldı 'āşıqlara bu ma' nī ' ayān

Şāh o fūrķatden o dem oldı hālāş

İkisi gitdi bile eyvān-ı hāş

Ba' d-ez-ān o sırra āgāh kimsene

Bilmedi ne hāl aḥvāl kimesne

Dil beyān eyleyemez ol hāleti

Zirā kim çoķdur bu ' aşķuñ hāleti

2635 ' Āşıķ oldur cāna başa ķalmaya

Dost cefāsından şikāyet ķılmaya

Her cefāsını göre anuñ vefā

' Āşıķ oldur olmaya ol bi'-vefā

Gel beri iy derde dermān isteyen

Yārını tenhāda mihmān isteyen

ıl taamml cefy ek rzigr

abruılan t ki hşıl ola yr

91 a

Sna hem-dem olmayana _ama zebn

Dil kim hmş ola şdn ola cn

2640 nki ol gide glsitnda ceml

Bülbül ol dem hmş olup ola ll

ol gönüllerdeki 'aşku hli yo

Bezer ol mura ki perr  bli yo

İşbu ma' nden habr oldusa iy cn

Sende 'aşq yolnda oıl bir nişn

Der Hikyet-i Hş Ays

Varıdı bir rind  müflis b-nev

Ngehn oldu Ayza mbtel

Ne arr ider ne yir nn ve ne b

Gice gündüz eşme gelmez zerre hb

2645 Ol meclise bu söz āşikār

Rindi Ayāzuñ ‘aşkı itdi Һor u zār

Her kaçan seyrāne bineydi Ayās

Her Һarafa yögürürdi o Һaққ-şinās

Çünki meydāna geleydi o müşk-i bũ

Ol gedā iderdi aña göstere rũ

Leşker içre çüzginüp devrān ider

Һaş Ayāsı ol nihān seyrān ider

‘Aşq yolında oluben Һor u Һaқır

Her ne dilerse қabũl itdi_o faқır

2650 Didiler MaҺmũda kim iy ser-firāz

Bir gedā olur mı ‘āşık-ı Ayāz

Da‘vā-yi ‘aşq ider ol müflis-i zār

Ah [u] feryād ider ol leyl ü nehār

Bindi ol şāh u emirān u ğulām

Geldi ol meydāna MaҺmũd-ı hümām

Geldi ol ʿāşık-ı rind ü bî-nevâ

Tâ ki derd-i ʿaşka ol bula devâ

Dört yañaya cust-cû ider ki o

Diler Ayâzıla ola rû-be-rû

2655 Gördi Maḥmûd ol gedâyı nâgehân

Bir dem uḡt seyr eyledi anı nihân

Beñzi şaru gözi giryân ḡor u zâr

İki ḡat olmuş beli çevgân-vâr

Her ḡarafda iderdi cust-cû

İrerdi ʿaşk-ı Ayâzdan aña bû

Şâh anı ḡıḡırdı iy gedâ

Kâseḡi-yi pâdişâh olmuş ḡaḡâ

Sen ne müflis nevâsın ḡande Ayâz

Ḗaçan olasın benümle ehl-i râz

2660 Ol gedâ eydür eyâ şâh-ı cihân

ʿAşk-ı bâzide berâberüz hemân

‘Aşk-1 şâhdan kem degildür ‘aşkıım uş

Olmuşam bâzâr-1 ‘aşkıda cân-fürüş

‘Aşkuñ iflâsı oldı sermâye baña

‘Aşk-1 müflis ne ziyân ider saña

Müflisüñ ‘aşkından itme ihtirâz

‘Āşık-1 müflisde vardur nice râz

Sen cihân-dârıken olduñ ‘âşıkı

N’ola ben müflis olursam ‘âşıkı

2665 Vuşlat-1 dîdâr-1 dil-ber söz ü sâz

Varıken dil oldı ‘âşık-1 Ayâz

Bunca vaḥdet içre idemedüñ qarâr

Ben nice şabr eyleyem miskin ü zâr

Vaşl-1 sâzılan nice bu kârıbâr

Merdiseñ ol hicr-i ‘aşkıda pâyidâr

92 a

Şabr idemedüñ çü hirc bir nefes

Dâyim ider vaşl-1 Ayâza dil heves

‘Āşık u bî-çāreyem ben bî-nevā
Bu dil umar vaşl-ı dilberden devā

2670 Sen cihān-dār idemeyicek qarār
Ben nicesi şabr idem iy şehriyār

Didi şāh aña ey müsebbib bî-ħaber
Cümle ehl-i ħācet aña_ ider nazār

Şāh o der ben nideyim Ayāz için
Bî-nevāsın neñ var ol Ayāz için

Didi Maħmūda o müflis-i zelīl
Oldı dir ‘aşq-ı Ayāz aña delīl

Gösterivirdi o ‘aşkuñ rāhını
Bende oldı cān çü buldı şāhını

2675 Ben anuñven ol benim deyyārı yoķ
Baña şimdi andan özge yārı yoķ

İkimüz ser-güşte vü üftādeyüz
Bî-ser ü bî-pā cān üftādeyüz

Ben anuñven andan irer baña bũ

Gösterür dāyim baña ol ħũb-rũ

Baña devletdür anuñ kũyına rāh

Kesbũm oldır na' lin öpem gāh gāh

Her cefāsı baña anuñ oldı vefā

Cevre rāzı olmayandur bĩ-vefā

2680 Ger beni dār itseler 'aşkunda anuñ

Yanuben kül olaydum 'aşkunda anuñ

Nükte zaĥmı irdi cāna bĩ-ķıyās

Her belāya şabr idüp dir āh Ayās

Şehriyār eydür ki iy dervīş-i men

Davī' -yi iflāsı idersin pīş-i men

92 b

Ger yalān degüliseñ iy bĩ-nevā

Davī' ye ma' nĩni göster pīş-vā

Didi şāha gerçi zāhir müflisem

'Āşıkān-ı_Ayāz içinde biñ kesem

2685 İtdüvince işbu tende cān qarār
Belki müflis degülem iy şehriyār

Cān olur çün ‘āşıkuñ sermāyesi
‘Aşq olur cān şarābınuñ māyesi

Līk eger bu ‘aşqa olursam cān-feşān
Cān-feşāndan müflisime var nişān

İşbu dem ben cān-feşān olsam gerek
Rāh-ı ‘aşqda dāsītān olsam gerek

Böyle diyüp terk ide cān u cihān
Virdi cānān yolına cān nāgehān

2690 Çünki ol rind virdi cān bir hāk-i rāh
Oldı Maḥmūduñ dili pür-gām siyāh

Oldı ol rind-i ‘āşıkuñ ḥāli_āşikār
Didiler kim zehī ‘āşık zehī yār

Sen de ‘aşqa ḫālibiseñ iy cüvān
Olıgörgil rāh-ı ‘aşqa cān-feşān

Terk-i ser kılrısañ cānāna sen

Girüersin ‘aşkılan cānāna sen

‘Aşk-ı ma‘ şūķ çün saña itdi eşer

‘Aql u cān virüben al andan haber

2695 İşbu ma‘ nīden saña irdiyse hāl

‘Aşķa uyğıl terk idegör kııl u kıāl

Der Hikāyet-i ‘Āşık Şādık

93 a Rum elinde bir civāñ ‘azm-i Hicāz

Eyleyüben gitdi tā añlaya rāz

Gice gündüz gidübeni aldı rāh

Derdi baña göstere nūr-ı İlāh

Çünki vardı Mışr içine ol civān

İtdi seyrān her tarafda bir zamān

Uğradı bir hoş maķāma nāgehān

Bāğ u bāğçe hoş aķrāb-ı revān

2700 Yapılı anda hoş sarây aşr i h b

G rse anı aşı olur her ul b

Manzara _içre oturur bir h b p ser

G rd gi dem aş a na itdi e er

 teş-i aş yakdı anu  h lini

omadı tende anu  ferm nını

 h id ben d şdi o b -ç re dil

Aşı u  ft de h r u zel l

 rbet [ ] f rat   h sret iştiy k

 h id p dir el-fir k u el-fir k

2705 Vay a na kim aşı ola hey ar b

 rmeye _eli girmeye r y-ı h b b

Ol fa r   b -nev  misk n   z r

İşbu h lilen geçer leyl   neh r

Oldı h linden anu  bir rind h b r

Didi h l n ba na digil iy fa r

Ben senüñle oluben uş yâr-ı cãn

Râzı ki söyle baña itme nihãn

Saña ihvãn oluben hem-rãh olam

Ma'şuķuñ rãhında senüñçün ölem

2710 Hãlini ' arz itdi o bî-çãre dil

Nicesine itdi ' aşķ anı zelîl

93 b

Rûm ilidür didi bizüm ilimüz

Cennete beñzeridi her yerimüz

Dürlü dürlü mîveler envã' ile

Bositãnlar gülsitãn hoş bãğıla

Her tarafından aķardı âb-ı revãn

Görenüñ olurıdı rûhı revãn

Dürlü kuşlar öteridi sãzıla

Qışımız da geçeridi yazıla

2715 Şalınurđı ' aşķãn hûbãnıla

Hoş severdi birbirini cãnıla

Evimüz öni baĝçe bāĝ gülsitān

Dillen kaçan olunur anlar beyān

Terkin urdum bunlaruñ çok eger az

‘Aşķ-ı şıdķla eyledüm ‘azm-i Hicāz

Çünkü geldüm Mışır içine şādımān

Bir püsere ‘āşık oldum nāgehān

‘Aşķı anuñ beni ser-ħoş eyledi

Alıben ‘aķlımı ser-ħoş eyledi

2720 Kāfile gitdi ben uş āvāreyem

‘Āşık [u] şad-pāre-dil bī-çāreyem

Ġurbet içre cigerim yaķdı firāk

Ķomadı zerre mecālim iştıyāk

Ne mekānım yād iderem ne Hicāz

Bilmezem baña neden irdi bu rāz

Bilmezem bula mı bu derde devā

‘Aķlım alup delü kıldı bu hevā

Ol civān bu sözleri gūş eyledi

‘Aşq-ı ‘āşık anı ser-hoş eyledi

2725 Dir i ‘āşık cān fedā bu rāhiçün

Varımı terk ideyim ol māhiçün

94 a

‘Arz idelim aña senüñ hāliñi

Şāyed ola añlaya aḥvālüni

Ol dem içre ol iki oldı revān

Tā göreler ne dir o ḥüb-ı zamān

Vardılar ol meh-liḳāya ol zamān

Didiler iy şāh-ı ḥübān-ı cihān

Saña ‘āşık olanlara buyurur şāh

Nice itsün gösterivir aña rāh

2730 Didi kim ‘aşqumda olursa ma‘nī-dār

Bī-riyā ol dem ide özüni dār

Her ki sevdi beni terk eyledi cān

Da‘vīye ma‘nī gerek ‘aşqa nişān

O püserden gelicegiz bu kelām

Didi başım üzre sözüñ iy hümām

Oynayam rāhuñda ser cān-bāz-vār

‘Aşkuña bu şeb idem özümü dār

Çün şeb-i hengām irişdi nāgehān

Ecel irdi ‘aşıka virmez amān

2735 Kūy-ı dil-berde o dem dār eyledi

‘Aşkıla kendüyi ber-dār eyledi

Çün şeb-i hengām geçüp oldı şabāh

Cāme cānibden toru geldi_ o hümām

Geydi dürlü hil‘ atini nāzılan

Oқudi Қurāni hoş āvāzılan

Yeyisi getürdiler iftār ider

Şād oluben cümle kayğusı gider

Atasına didi ol hūb-zamān

Ne durur gulğule ider pīr ü civān

2740 Eydür o ğul halk̄ anuñçün ider zār

Bir ğarīb itmiş özün ‘aşkıla dār

94 b

Ol püser anı işüdüp itdi āh

Didi hayfā itdüm ol işde günāh

Dün ikindin baña geldi _iki civān

Çarşuma el bağlayup tırdı hemān

Didiler ‘āşık olan saña i şāh

Nice itsün gösterü[vi]r toğrı rāh

Ben didüm kim çarşuma dār eyleye

‘Aşkılan özünü ber-dār eyleye

2745 Ğafletilen söylemiş ol dem nāğāh

Sehvilen bu işde yapmışam günāh

Atası eydür söylemişsin söz hām

Ol ğarībe zulüm olmuşdur tamām

Çünki debrenmedüñ merdāne-vār

Vācib oldu ki _idesin özünü dār

Sen dahı ber-dār olasın der-miyān

Merdligüni bileler halk-ı cihān

Ma' şuk oldur ' aşıka tā' bi ola

' Āşıkı _ öldügi yerde ol da öle

2750 İşbu sözlerden aña irdi eşer

Varuben dār itdi özünü _ ol püser

' Āşıkı yanında ol ber-dār olur

Zehī ma' şuk u ' āşık yār olur

Gel beri iy ' āşıkım diyen hayvān

Terk idegör ' aşk yolında baş u cān

Rāh-ı ' aşqda varuñı eyle işār

Tā ki her hālüne hem-dem ola yār

Merd odur merdāneye ' aşkı ola

Ma' şuk oldur ' āşık ölücek öle

2755 Bir beyāndur ma' nī añlayana bu

' Āşık oldur bñy-ı ' aşqdan ala bñ

Ger severseñ evliyâyı sev i cān

Tā ki saña virile hūrla cenān

Puhte ola cümle işüñ qalmaya hām

Her murāduñı Hudā ide tamām

Sırr-ı Mevlānādan saña ire bū

Şeyh ʿ Attār velī göstere rū

Maʿ n̄lerinden olasin behremend

Sözlerüñi eşiden ide pesend

2760 Her ki merddür bile ʿ aşkūñ rāhını

Dost vişāline irgöre ol rāh anı

Hikāyet-i Sulţān-ı Maḥmūd ve Külḥan-ı Tāb

Bir gice Maḥmūd-ı şāh-ı dil-nüvāz

Seyr iderdi ki bula bir ehl-i rāz

Gördi bir külḥan aña oldı revān

Oldı külḥan-tāba ol şeb mihmān

Merd-i külhan-tâb tûrdı ol zamân

Şâha yir gösterdi kor önine nân

Hoş temellüklen şâha virdi cevâb

Didi kim uş huşk-ı nân yek kûze âb

2765 Bendenem budur mekânım hûrd-nân

Yüzüm üzre geldüñ iy şâh-ı cihân

Hoş dililen şâhı hoş dil eyledi

Meskenetle ‘ arz-ı hâlin söyledi

Şâh elin şunup o nândan yedi hoş

İtdi külhan-tâbuñ ol dem[i] cüş

Dir niyâz-mendem şafâ geldüñ i şâh

Külhanımı cennet itdi ol İlâh

Yüzü üzre her qadem kim başduñ uş

Luţfıla itdüñ bu şikeste [dil] hoş

95 b

2770 Şâh anuñla bir nice itdi kelâm

Şubh irişince qarâr itdi tamâm

‘Ākibet gitmeklige ‘azm itdi şāh

Külḥanī dir bendeñem uş cāy-gāh

Her ne var yoluña uş ḳurbān senüñ

Der-miyāndur baş u cān ḳurbān senüñ

Da‘ vet itmeden bile olduñ mihmān

İşde eyvān [u] āb [u] ḥuşk-ı nān

Bir daḥı düşerse bu cānibe rāh

Luṭf idübeni ḳadem başdı şāh

2775 Ben ne kemter bendeyem iy şāh-ı cān

Ḥizmetüñde debredi bilem lisān

Şāha ḥoş geldi o güftār-ı kelām

Yedi kere yine geldi ol hümām

Rūz-ı āḥir külḥāñiye didi cān

Size olduḳ bir nice kez[in] mihmān

Her ne maḳşūd iderseñ di baña

Tā ki iḥsānımdan irişe saña

Didi eger h̄acet dilese bu gedā

Şāh atında maşūd ola mı edā

2780 Şāh buyurdu h̄acetūñ eyle beyān

‘Özrūñi itdüm abūl sōyle revān

Didi maşūdum budur dilde iy şāh

Luf idüp mihmān olsasın gāh gāh

Şāh liāsı h̄ilat-ı zerrin-i dibāc

Hāk-i pāyuñuz yiter başuma tāc

anđı külan-tāba irdi bu ‘aā

Şāhılan ola muşāhib bir gedā

Senūñilen külan ire külanī

Yegdür olmadan o şāh-ı gülşenī

96 a 2785 Bunda bir dem ki demüm iy şāh-ı cān

Virmezem ger virseler māl-ı cihān

Bundan özge nice ola luf-ı İlāh

Külan ire külanına gele şāh

Baňa yiter külhan içre bu hayâl

Luţf idüben baňa gösterüñ cemâl

Külhanî bu resme itdi kelâm

Hoş miñnet itdi aña ol hümâm

Dâyimâ aña gelürdi şehriyâr

Luţf u ihsân iderdi şad-hezâr

2790 Gel beri iy ‘aşık-ı mestâne cân

Añla bu ma‘nî lisânından lisân

Bir mişâldür añlayan ‘aşıklara

Hoş naşîhatdür bilen şadıqlara

Bu cihân külhan külhanî tâb-ı merd

Oldı mihmân dâyim aña ‘aşq u derd

Ger temellük kılasın ‘aşq şâhına

İrişesin evliyâ dergâhına

Bilişesin ‘aşq-ı evliyâyıla

Dâyimâ ol ‘aşq dilüñ içre gele

2795 Saña mihmân olıcağ ʿ aşk-ı velî

Ne buyurursa hizmetinde di belî

Tâ saña hâşıl ola cümle murâd

Bu cihânda kazanasın eyü ad

Qavlüñ u fiʿ lüñ kamu yektâ ola

Qalbüñ içi nür-ı maʿ rifet ıola

Hikâyet-i Seyyâh-ı Cihân

Gel beri iy ʿ âşık [u] seyyâh-ı cân

Diñle ʿ âşıklar nice itdi terk cân

96 b

Niceler[i] baır-i ğamdan itdi şâd

Tâ ki olunur dâyimâ hayırla yâd

2800 Hağ teʿ âlâ hikmetinde bir beyân

Eylemişler diñle nedür bu cihân

Hikmetini kimseler görmüş degil

Qudretine hiç ehad irmiş degil

Baħr-i ‘ummānda giderdi bir gemi

Diñle neye iriser anuñ demi

Baħrũn ortasında biter bir ağaç

Şaħları fersengi biñ kulāç

Her buṭağũ eni yüz arşun ola

Daħı biñ arşun ola ҡoldan ҡola

2805 Ol ağacuñ dibi girdāb-ı ḥaṭer

Düşse aña gemi döner şām u seħer

Gideriken ol gemi anda revān

Düşdi girdābuñ içine ol zamān

Bundan öñdin nice gemiler daħı

Düşdi ol girdāb içine _anlar daħı

Yüz gemi var çeżginür taħt -ı şeçer

Bir kimesne bulımaz aña zafer

Ol gemici āh idüben ağladı

Anda olan ḥalk cigerin ṭağladı

2810 Dir ki bundan çāre yoǧdur geçevüz

‘Āķıbet ölüm şarābın içevüz

Bir nice gün oldu gemi çekginür

Didiler bunun da‘ vāsın kim bilür

Her ne dirse virelüm la‘ l ü yāķūt

Tā olunca ol kişiye ola ķut

Ol gemici_eydür da‘ vāsın bilürem

Līki siz gidecegiz ben ölürem

97 a

Kaçan ola ben özümü öldürem

Diñleñüz anuñ da‘ vāsın bilürem

2815 Bu ağaca bir kişi çıķmaķ gerek

Kendi ‘ ömr-i burcunı yaķmaķ gerek

Bu ağacuñ üzre bir dönbeķ nişān

Var durur dedemden eşitdüm lisān

Dönbeķüñ yanında bir tırta hemīn

Key nişāndur aşılupdur her demin

Ṭurrayı_alup dönbeği bir kez ura

Döneriken ol gemi epsem ṭura

Çünkim ikinci kezın anı ura

Bu gemi ol ağaca yakın vara

2820 Çünkim anı_üçüncisinde key ḳazā

Bu gemi ol demde girdābdan çıḳa

Çün bu sözi diñledi p̄ir ü civān

Cümlesi āh idüben itdi fiğān

Zelzele düşdi o baḫrūñ içine

Kimi segirdür öñine kimi ḳıçına

Birisi_eydür ağlar atam bilürem

Yohsa ne ğam siziñiçün ölürem

Biri dir ḳardaşlarum var ḫasretim

Yohsa cānım siziñçün oda atam

2825 Biri dir ehl-i_ayālem nideyim

Anları ḳoyup nereye gideyim

Varıdı bir hoş seyyāh-ı Buḥāra

Didi ben kılam size bu çāre

Ne ḥod ata ana var ne ḳardaşım

Ḥaḳ yolına_ olsun fedā cānım başım

Elli yıldur dünyāda ling oturam

‘Aşḳuñuza cānı ḳurbān ḳıluram

97 b

Bu sözi eşidicek ol kāribān

Oldılar cümlesi ol dem şādumān

2830 Bir buḡaḡa itdiler ol dem kemend

İtdi seyyāh bir ucın beline bend

Aña bir aylıḳ yaraḳın virdiler

Ni‘ met [ü]şu seyyāhı gönderdiler

Çıḳdı üç gün yürüdi ḫaldan ḫala

Budaḳdan budaḳa vü ḳoldan ḳola

Gördi durur bir şaru dönbeḳ büyük

Şöyle büyük kim şanasın bir oyuk

Aşılı yanında bir  urra  urur
Aldı seyyāh d nbeke bir kez urur

2835 Ol gemi d neriken  urdu hemān
C mle gemi bile  urdu ol zamān

  n ikinci kez urur ol d nbeke
Ol ağacu  dibine varur gemi

Seyyāh anı   nki   nci kez kaçar
Ol gemi sı radı girdābdan  ıkar

Ol gemiler gitdi eline zev le
Ol bāzircānlar sevin r Őev ile

 aldı seyyāh ol ağacda_ider niyāz
Y z ni g ge  utup dir b -niyāz

2840 Eyd r iy  almıŐlara meded iren
C mle hāli bağmadan sensin g ren

 ıl  ināyet bende e  ftādeyem
Sa na ma  l mdur Şu hālim ne diyem

Ṭurđı üç gŭn dağı yŭrŭdi o yār
Bir budağda itmedi bir gŭn qarār

Anda bir şuşun yuvasını gŭrŭr
Ol yuva meydān gibi seyyāđ girŭr

98 a

İki yavru oturur kŭnbed gibi
Henŭz şağayurı kıızıl at gibi

2845 Biņ birer hāne diregince direk
Berkidipdŭr ol yuvayı yer gerek

Murđ-ı fergŭř dirlerimiş ol şuşa
Adı seksārlar elinde enđuřa

Ez-zamāndan gŭzledi_ol şuşı iner
Bir fili minķārına almış iner

Her ayağı bir mināre şaddine
Gevdesi_anuņ ulı hānlar şaddine

Başı anuņ kŭnbed gibiydi şanasın
Şudreti Hağdur bu sŭz inanasın

2850 Ol uŝuñ bir y¼ki yaturdı hemān

İçi ovuk g¼rdi seyyāh ol zamān

Ç¼nki seyyāh g¼rdi y¼k¼n iine

Ol uŝuñ baardı teferr¼cine

Ol fili yavrulara l¼t eyledi

İkisine bile anı ut eyledi

Gece oluca yuvasında alur

Yavruların anad altına alur

Ç¼n ŝabāh oldu yuvasından uar

Ç¼n ŝikār id¼p yine deñiz geer

2855 Ol demin yine get¼rdi bir fili

G¼rledi g¼k şanasın s¼yler dili

urdı seyyāh u g¼n anda ol zamān

Kend¼zine didi kim urgıl hemān

urduuñ yir avf u minār yirid¼r

orusundan g¼nde biñ kez ided¼r

Bağlağıl minkârına sen özüni

Şıgınuş Allâha yumğıl gözüni

98 b

Hâk te‘âlâ vire fırsat bile uçam

İşbu deryânuñ kenârına geçem

2860 Kendözünü minkârına bağladı

Çok niyâz eyleyiben key ağladı

Uçdı ol kuş geçdi deryâyı revân

Bir kıya başına kıondı ol zamân

Silkinüben kıanatların[1] düzer

Çıkıdı minkârından ol seyyâh gezer

Bir dâne haşhâş dikildi ol kıuşa

Ol dem içre uçdı gitdi ‘eng üşâ

Seyyâh anda âh idüp key ağladı

Şıdkılan Hâk luğfına bel bağladı

2865 Ol dem andan biñ belâyıla iner

Buldı bir zevrak o dem aña biner

Çünkü seyyāh girdi zevrağ içine

Urdı dümen gitdi deryā içine

Ol gemi o dem kuş gibi uçdı hemān

Bir cezīreye iletđi _anı revān

Ol cezīrede miyve çok hūşk u ter

Bir ulu pıñar aqar kuşlar öter

Ol pıñaruñ taşları dürr ü yāķūt

Birisi anuñ biñ kişiyē _ola qut

2870 Aldı seyyāh bir avuc andan hācer

İtmedi anda qarār ol dem geqer

Sürdi zevraqın ol dem oldı revān

Bir cezīreye irişür ol zamān

Anuñ içinde ‘ acāyibler tulu

Yapulu köşkler yüce kiçi ulu

Anda vardur ‘ aynu’l-hayāt adlu pıñar

Vardı seyyāh orada itdi qarār

Ol pıñaruñ taşları key hâşıdı

Andan içen Hızır-la İlyâsıdı

2875 Göricek seyyâh anı hayrân kalur

Ol pıñaruñ taşlarından alur

Bir içim şu ol pıñardan içmedi

Andan içmek hâtırından geçmedi

İçse bulurıdı ‘ ömr-i cāvidān

Hızır-vār zinde olurdı her zamān

Gel i t̄alib-i cihān olan kişi

Añlağıl işbu kelāmdan her işi

Naşbūnden ğayrı bil kıatrece āb

Girmez ağzuña ger olsañ ğarq-ı āb

2880 Şükr kııl virdüğine iy ehl-i dil

‘ Aşqlan şıdķuñ seni itmeye zelīl

Bindi seyyâh zevrāka olur revān

Gitdi ol deryā yüzinde bir zamān

Bir kenāra çıkdı zevraķ nāgehān

Gördi seyyāh anı oldı şādımān

Çıkdı zevraķdan kenāra ağladı

Zevraķı anda bir ķayaya bağladı

Gördi anda bir dikili taş yüce

Yazılı bir kaç şatır var iy hoca

2885 Dimiş anda iy dirīgā'l- firāķ

Çekisersin hāsreti menzil ırāķ

İşbu hāli bilicek itdi niyāz

Ol demin ' aşķıla hoş kıldı namāz

Girdi kūhistāna ol şīr-i perān

Ol vilāyet hāķıyıdı sekserān

Ol dem içre tıtdılar ol serveri

İletdiler sulţānlarına ol kibārı

99 b

Bir zamān tıtdılarıdı bir dağı

Çekmişidi bu belāyı ol dağı

2890 Varıben o seyyāhı getürdiler

Ol ikisi bir yere oturdılar

Ol evvelkisi buña şordı nişān

Ne getürdüñ işbu yoldan armağan

Sen mi çıķduñ ormana ol dönbeği

Sen diledüñ kendözüne ölmegi

Sen mi uçduñ kuşılān geçdüñ deñiz

Çondu mı ol kuş o kayaya ‘aziz

Ol kayada kılduñ olasın namāz

Ben dağı_anda eylemişem çok niyāz

2895 Sen mi kılduñ o kamu cānı ħalāş

Merħabā hoş geldüñ iy merdān-ı ħāş

Ol iki cezireye kim irdiñüz

Ol pıñaruñ taşlarından aldıñuz

Çıķaruñ virüñ bu sulţāna anı

Hoş selāmetle ħalāş idüñ cānı

Taşları çıkardı seyyāh ol zamān

Ƙodı sulţān öñine anı revān

ƘahƘahāyılan güler sulţān aña

Cümle seksārān bu işe Ƙaldı taña

2900 Virdiler o seyyāha bir key nişān

Görićegiz yüz yere Ƙor sekserān

ÇıƘdı seksāruñ elinden ol demin

Şükriilen niyāz iderdi her demin

Gel beri iy ‘āƘil ü dānā Ƙişi

Kim gerekse işleye mi bu işi

Kim gerekse cānlar ide mi ħalāş

Rāh-ı ‘aşƘda ola mı merdān-ı ħāş

100 a

Merd odur kim cāna başa Ƙalmaya

Dünyālık baħrine hergiz Ƙalmaya

2905 Virdigine şükr idüp rāzı olan

Öldürüben nefsinı ġāzı olan

Merdi hem-rāh idünüp merdān ola

‘Aşka irüp her murādını bula

Gözleyüp ‘āşıklar iden şubh u şām

Terk-i ser kıluben hoş kıoya nām

Ṭālib-i dünyā olup ‘āmī_ olmaya

‘Aşkıla puhte ola hām olmaya

Hikāyet-i Merd ü Derviş

Şehri deryūze iderken bir gedā

Didi bir şāhib-dil eyleyüp nidā

2910 Kim iy babacan sözümü kıl kıabül

Ḥayr umarsañ bir sa‘ādet ehli bul

Varma her dūn ḥāsīsūñ yanına

Kim mürüvvet eylemez ṭullābına

Olsa bir aşl-ı fūrümāye kışi

Kendi gibi dūn u ḥor olur işi

Bî-aşıl bî-ğayret [ü] bî-âr olur

Meger rûz ehli olur ğaddâr olur

Şefkat itme yatlıyı zaħmet gerek

Yarasına anlaruñ dâyim tuz ek

2915 Düşmen olsa seniñçün senk

Sen başın ħord eyle kılmadan o ceng

Ĥârdan rencide olsa ayaguñ

Tîz çıkarup anı odlara yaquñ

Nefs kim düşmenleruñ ulusıdur

Anı başmaq pehlivânlar ĥusidür

100 b

Yola girürseñ yürüme bî-refîķ

Kim refîķ evvel gerek andan tarîķ

Câhili yoldâşlıġa kıлма kabûl

Lâ-bud olur senden bir gün melûl

2920 Dükeli dostluġı oturur tamâm

Zemm ider dâyim seni o şubĥ u şâm

Nâkesile eyleme peymân ü 'ahd

Gerdenine dâyim anuñ eyle bend

Raḥim kıılma görüben bir bed-güher

Göresin cânı çıkar kıılma nazar

Nefsi bed-fi' l olduğıün bed-fi' âl

Anı kıatl iden olur ehli kemâl

Hikâyet-i Şâhib-Dil

Kıldı bir şâhib-dil aḥvâlin beyân

Kendi ḥâlidür yaḳîn itme gümân

2925 Didi mâl u ni' met bisyârdı

Sîm ü zer çokıdı bî-mikdârdı

Dâyimâ her yañı kııurdum sefer

Getürürdüm her metâ' ı mu' teber

Girü bir gün kârıbamıdı 'azîm

Uğraduḳ bir vâdiye ḥavf u bîm

Gördük anda bir kişi yatur za'îf

Cânı gelmiş çıkmağa zâr u naîf

Bir nice gün yedügi olmuş hevâ

Çuvveti gitmiş kalmış bî-nevâ

2930 Merhamet kıldum görüp aĥvâlini

Bir kadeĥ şu virdüm aldım elini

Yedi vü içdi şu buldı nân u âb

Oldı râĥat tutdı gözlerini ĥ'âb

101 a Ol turunca ben tevekkuf eyledüm

Ata bindürdüm telaţţuf eyledüm

Didüm imdi bize bildür ĥâlûni

Niye kalduñ bunda di aĥvâlûni

Didi benüm ĥâlim olmuşdur ' aceb

Azuğum dir kamu ĥarâmî_ aldı heb

2935 Raĥmet olsun saña Ĥağdan bî-' aded

Kim irişdüñ cânıma kılduñ meded

Benimile gitdi birkaç rāhıla

Bir gice yatup uyudı kâfile

Bana da ğaflet irüşüp şundi cām

Puhteyiken ol dem işüm oldı hām

Ol fūrümāye gedā_ oțurmuş hemān

Rızķım ve mālım alup gitmiş revān

Uş bugün üftādeyem budur sebeb

Kim o bī-rahm uğrı işi_ itdi ‘aceb

2940 İy kılan şahrāyı ‘aķla rıhleti

Düzde virme zār itme şefķati

Ķut virme çün harāmidür her ser

Bend ü tã‘ at birle bağla_ anı püser

Hikāyet-i Pīr ü Püser

Didi bir pīr-i ‘azīze bir püser

Kim bilen hāl-i cihānı ser-be-ser

Eniş ü yoğuş bilüp    lem-i g zin

Oğuyup defterleri s zler yazan

Ehl-i d ny ya oğ iden imtiĥ n

Anlaruņla dostluğ iden her zam n

2945 Ululardan anca g ş itd n fi    l

  Arza kııl bu    lem i n bir miş l

101 b

Vir bize ĥaber bu lu   bet ĥ neden

Kim anuņ  oğmaz muķ m andan

  Ařķ-ı ĥamrın her ki c me koydı ĥoř

Zehre ķardı  r u n - r itdi n ş

Anda vardur b -nev lik derd   renc

Anda vardur p diş hlik m l   genc

Virse d ny  şalibine devleti

Ala andan derd   renc   raĥmeti

2950  rse keyv n-ı sar yında bin 

Ursa rif  tinden ķamu puşt   p 

Gidicek āhir bu  alemden hemān

Bir olur h azine v   ah-ı cihān

S yle ne be zer bu dehr n h line

Ne m n sibd r anu  a v line

Didi o s yil cev bında o p r

G ş kıl bu  alemi un ho  naz r

Yemeden  am  ekmeden bir kimse renc

Buldu vire_ anlar gereken m l   genc

2955 La' l   merc n [u] zer   y k t idi

Kim nice yıllar ki iye  ut idi

Kimse[ne] bilmes n diy  bu h lden

Bir a  avu  aldı t z ol m ldan

C mesin yırtup bir am n eyledi

La' l   zer y k t pinh n eyledi

Geldi ta' cilile kim  a ra ged 

G rdi  apu ba lu yol yok ol ged 

Hoş tılsım itmiş meger anda hekim

Bulmaya yol altun[1] alursa kim

2960 Çün giriftâr oldı dökdi mâli tîz

Yol açıldı hayra döndi hâli tîz

102 a

Çünkü yol buldı dökicek aldığın

Bildi mâl almağdayımış kaldığın

Çıkuben ağladı çün bî-çâredür

Gitdi altun tonı päre pâredür

Gel i ' âkil ü kâmil nefsi selîm

Ol recâ vü havf arasında muķîm

Se'î it tã' ate ol ' âbid-şifat

Bendelik senden Hudâdan merhamet

2965 Terbiyet kıldı seni Hâķ celle seher

Sende kodı ma' rifet gencine der

Virdi saña ' aķl nefsi ü kalb ü ruķ

Çeşm ü güş [u] fikret ü dürlü fütûh

Hikmet öğren bunda iy deryâ-yı dîn

Envâr it qalbün yaqub şem‘ a yaqın

Tâ kim ola ser-be-ser qalbün şevâb

Anda kim isteyeler senden cevâb

‘İlm-i esbâb saña hâzır bu dem

Zâhir ü bâtın qodı kâmil bu dem

2970 Qadrüni bil zâyi‘ itme kendözün

Kim sürûra qâni‘ itme kendözün

İrdigün gülden qoşu kesb idegör

Hemçü ‘Attâr id ‘anberilen ‘ubür

Er olan Hâqq’el-yaqîne irse el

‘Aqıl gider iremez zâhir ‘amel

Bir mişâldür añlayana bu kelâm

‘Ârife noqta yiter vesselâm

Hikâyet-i Şîr ü Naqçirân

Gel beri iy merd-i merdān ehl-i hāl

Dile ‘aşq u şıdqlan ur qalmaya qāl

102 b

2975 ‘Āqil oldur kendözini görmeye

Bî-sebep kimseyi dögüp urmaya

‘Ādl ü dādı key seḥā ehli ola

Luṭf-ı nāmı cihān içi tola

Her ḥasīsüñ sözine ṭutmaya gūş

Her ḥabīşüñ şerbetin itmeye nūş

Sözleri ḥāş olana hem-rāh ola

Fitnesinden düşmenin āgāh ola

Bu kelāma ṭut qulağın cānıla

Tā ki hem-dem olasın cānānıla

2980 Şāh-ı Celāleddīn Mevlānā-yı Rūm

Aña olmuş durur keşf cümle ‘ulūm

Meşnevīde şöyle buyurmuş o şāh

Kendözün görenler oldılar tebāh

103 a 2990 Pençe urduḡda alurđı cānını

Ol dem içre şıvarırdı anı

Nağrasından ğaşı olur cümle vuḡuş

İns ü cin işitse olurđı b̄-ḡuş

Kendözini yektā görüpdı o şır

Diridi yoḡdur bir benim gibi şır

Dāyimā gelüridi ol vādiye

Ğam oyardı anda olan şādīye

Gördüĝi ḡayvān alurđı zārbıla

Kim ola arşı tura_āña ḡarbile

2995 Her ne kim bunlardan olurđı o şır

‘Ām u ḡaş bunlar atında oldu pır

Bunlara ḡoş gelmezidi ol fi‘āl

Didiler bu derde bulalım mecāl

Ḥīle vü tezvīre cem‘ oldu bunlar

Didiler buña ılalum mekr ü āl

Gücilen kaçan tütulısar bu şîr

Lu‘ bilen itmek gerek anı esîr

Cem‘ oluben geldiler şîr kıatına

Sözlerini söylediler yanına

3000 Didiler saña virelim ni‘ meti

Luţf idüben itme bize zaĥmeti

Ol kıadar loĥma virelüm toyasın

Nerde dilersen yatup uyanasın

Virelüm her gün vazîfeñi saña

Kerem eyle gelme dâyim bu yaña

Gücilen gelüp şikâr itme bizi

İncidüp dâyimâ ürkütme bizi

‘Arz kılduĥ saña cümle ĥâlimüz

Bizkıluz sensin bizim sulţânımız

103 b

3005 Çünkü bu kelâmı itdi tamâm

Ėurdılar efsûnılan arslana dâm

Ṭutdı arslan bunlar sözine gūş
Bu kelām göñline anuñ key geldi hoş

Didi ol şīr olmaya mekr ü ḥīle
Gelmeye sizden vefā_anı kim bile

Nice mekr ü ḥīle itmiş baña
Yiter oldukça şikār-gāhım baña

Rāzıyım her demde ben ol kārıma
Kimse pençe uramaz şikārıma

Gücile zārbıla ben ṭutulmazam
Degme nesneyile kānī^c olmazam

3010 Avlayanlar beni avlar ālile
Baña mekr ü āl idesiz kim bile

Ādemī-vār mekr idesiz baña siz
Ḳorḳaram bu söz key olmaya temīz

Cümle ol ḥayvānlar itdiler ḡulū
Ḳarşusına ṭurdılar kiçi ulu

Didiler gerçeksın iy sultān-ı şīr

Sencileyin gelmedi kimse dilīr

Rāstdur tevekkül itmek her şey'e

Kesbe t̄alib olma düşme_endiṣeye

3015 Şūr u şerdür mürde ḥavfıla recā

Var tevekkül kı1 ki oldur ḥüb-cā

Didi şīr belī tevekkül hoş ḥiṣāl

Nerdübānsız dāma çıkmaklık muḥāl

Pāye pāye_oldı ḥiṣṣe-i nerdübān

Çıkdı dāma pāye pāye merd ü mān

Lenge lenge nerbūdān kılmaz vefā

Çünkü yokdur dest ü pā çeker cefā

104 a

Virilen ni'mete şükr itse kiṣi

Ne ki maḥşūd idinürse_oñar işi

3020 Her ki bī-şükr olsa ola yeri çāh

Bulmaya vaḥdet serābına o rāh

Ger tevekkül kılrısañ iy civân

‘Aql-ı ma‘külile fikr it her zamân

Tehlükeden özüni eyle ırak

Cânuña irişmeye derd-i firâk

Qâbil-i emr-i velîye qâbil ol

Vaşla tâlib olubanı vâşıl ol

Cây-ı havfda hâye virme gözüni

Râh-ı zennân eline virme_özüni

3025 Murğ-ı bî-hengâm-vâr itme sezâ

Qatle lâyıq oluben çekme cezâ

Ger tevekkül bî-sebeb baña_ola kâr

Dâme düşüp lu‘bilen ölem şikâr

Çün eşitdiler bu sözi o şîrden

Cümle feryâd itdi aña birden

Didiler kim şad-hezârân merd ü zen

Şıdkılan buldı murâdın Bârîden

Şad-hezārān levnilen geçdi cihān

Nice biñ ejderlere açdı dihān

3030 Ҷо ҳайāli vesveseyle fikriñi

Ҷил tevekkül vaҳdete тут himmeti

Mekr ü ҳīle ғulgule itdi vuҳūş

Aldı şīrūñ ‘aқlın eyledi bī-ҳūş

Nice yüz tā’vīl [ü] temşīl ü beyān

Şūretā zāhir ҳўb-1 ‘illet nihān

‘İllet-i bāṭında ‘ācizdür uқūl

Қābil-i ‘ilāc olur mı Bu’l Fuzūl

104 b

‘İllet ehli ‘illetinden it ҳāzer

Ҳикмет ehli ҳикметине қил назар

3035 Ҷīr eydür gel назар қил ҳикметине

Enbiyā vü mü’min irdi раҳметине

Cehd-i ṭālib oldı buldı rāh-1 rāst

İşlerine irmedi zerrece kāst

Anlaruñ cehdini Hâk kıldı kabûl
Derdinüñ dermânına hoş buldı yol

Cehd kııl t̄alib-i Hâk ol bî-riyâ
Mürşid ola saña rāh-ı enbiyâ

Kim kazāya pençe ursa_ olmaya ş̄ir
‘Aqlılan yol gözleyen ola dil̄ir

3040 Kesb-i dünyā mekrle olsa ola hiç
Ehl-i şıdķ irdi murāda ayru geç

Māl ü dünyā ehline itmen ziyān
Zerrece degil aña māl-i cihān

Māl añunçün oldı aña iy giyâ
Harc ide ehline anı bî-riyâ

‘Āşık-ı Hâk olıcak iy merd ü mān
Nükre vü mizān-ı zen itmez ziyān

Māl ü mülküñ dilde olmasa yeri
Her belālardan o merd oldı beri

3045 Cehd kı̄l derde devā Hāḫdan dile

Hı̄bb-ı dūnyā tā ki almaya dile

Nice bunun gibi bürhān haber

Söylediler eşidür ol şīr-i ner

Dilkü [vü] geyik [ü] tavşan [u] şağāl

Cebrilen itdi ‘ulūvvī kı̄l ü qāl

İtdiler ‘ahdile peymān şīrile

Her ne bunlardan dilerse virile

105 a

Qı̄smeti hergün getürdüler aña

Maḫşüdü neyse yitürelər aña

3050 Hiç teḫāza itmeye anlara şīr

Hāzır ola loḫma yeye ol dilīr

Cem‘ olup bir yere ol ḫayvāniyān

İttifāḫ-ı kur‘a düzdiler revān

Her günin bir araya dirileler

Qur‘a kime düşse anı vireler

Ḳur' anuñ şāhibi şīre_ola ğidā

Dāyim işbu hizmet olana edā

Sāğır-ı mevt devr ider devrānıla

Anda olan hayvān geçer sekrānıla

3055 Her cānavar Ḳur' aya tutardı ğuş

Bang-ı sāğar bunları ider bī-hūş

İrdi Ḳur' a sāğarı ḡargūşa çün

Didi ḡargūş bize bu belā niçün

Bu cefā vü cevre rāzı kim ola

İhtiyārıla şīr elinde öle

Bu işüñ āḡirine yoğ intihā

Bu belā def' ine vardur reh-nümā

Ben bu ḡavle rāzı degülem 'ayān

Biliñüz cān bir olur iki cihān

3060 Cān gerek baña cihāndan yoğ vefā

Cebrle siz baña idemeñüz cefā

Cümle hayvân itdiler aña gulû

Didiler ‘ahd itmişiz kiçi ulu

Sen niçün ol ‘ahde itmezsın vefâ

Şîr için bu cümlemüz çekdük cefâ

Gel beri ‘ahde vefâ it iy ‘anûd

Qur‘a saña düşdi ol şîre [ol] kıt

105 b

Ol ‘ahdi şıyanuñ katli helâl

‘Ahdüñe tur itme zinhâr kı̄l u kı̄âl

3065 Şimdi şîr bizden umar loqma vü âb

Biz aña nicesi virelüm cevâb

Vaqtüdür şimdi gelür ol bu zamân

Cümlemüz ider helâk virmez amân

‘Ahdümüz nice şıyalum gel beri

Qur‘a saña düşdi varğıl ileri

Çünkü ħarguş diñledi_anlaruñ sözün

Didi siz baña idemezsiniz özin

Gelũn ittifaķılan sz bir idũn
Benũmilen ‘ahdũnũz ĥoŗ berkidũn

3070 Fikrilen bu derde bulalım devā
ŗĩr öninde cebrle ölmek ne revā

Ben idem o ŗĩre mekrilen belā
Ol belā vũ mekr anuñ cānın ala
Nice bir evlādimuz ŗĩre_ola ŗut
ŗut ki bugũn beni ol ŗĩr yidi ŗut

Luŗf idũp baña bugũn virũn amān
ŗala ferzendānamuza bu beyān

Tā ķıyāmet göreler bu ma‘ nĩyi
İtmeye ŗĩrān bizũmile da‘ vĩ

3075 Merd-i kāmilden gelen ferzend-i ter
Pend-i pederden alur dāyım ĥaber
ŗutdılar ĥargũŗ sözine cũmle gũŗ
Bu kelām anlara ĥiŗ gelmedi ĥoŗ

Didiler aña ki iy ħargūş-ı mā
Kendözüñe kendüñ olduñ reh-nümā

Nice da' vīdür bu ya nicesi lāf
Sen şanur mısın cihān şöyle güzāf

106 a

Bu gönül key oldur[ur] da' vīsi çok
İşbu lafuñ zerrece ma' nīsi yok

3080 Varıken senden ulular bu zamān
Sen ne kimsesin diyesin ben filān

Da' vīneyle ki seni ider zelīl
Merdisen gel şīri nerede var bil

Neçe urmağ tavşan arslān[a] muhāl
Teslīm ol arada şıgmaz kı̄l u kı̄l

Didi ħargūş anlara iy Bu'l-Fuzūl
Görmemişsiz zerrece ' ilm ü uşūl

Ĥağdan ilhām irdi ħaşıldur murād
Bu belāyı def' idüp koyam bir ad

3085 Luṭf-ı Ḥaḳ zebürdan ider hoş ‘aşel

İRmez aña hiç cânavardan bir el

Ḥānesin ‘aşķıla pür-ḥalvā ider

Luṭfu’llāh irüp aña açdı der

Tesbīḥ u tahlīl ider ol rüz u şeb

Mü’minānuñ derdine oldı sebep

Ḥāk-i ādem Ḥaḳdan aldı çün sebaḳ

Yedi ḳat gökde ne var bildürdi Ḥaḳ

Nām u nāmūsın meleklerüñ şıdı

Yüz [ü] göz bu gözgide görüñ didi

3090 Ḥāk-i insān meḳk eyledi Ḥaḳ

Tā kim anda biline bāṭıl u Ḥaḳ

Zāhid olan altı yüz biñ yıl tamām

Puḥteyiken kibr anı eyledi ḥām

Olmışıken cilve-gāhı nüh felek

İsmi İblīs oldı eyledi_emre şek

Ṭaḳdılar başına bendü ḥayvān-vār

İtdiler la' net ipilen anı dār

106 b

Tā ki ilm-i sırra uzatmaya dil

Şūret-i ḥisle ola ḥor u zelīl

3095 Ehl-i ḥisse 'ilmi oldı bend ü bāğ

'İlm-i a' lādan dili oldı ırağ

Ḳaṭre-i dil içre gevher pāk ola

Ḳalbūñ içi nūr-ı ma' rifet ṭola

Nice bir şūretde ḥıṣmuña_ola bend

Cāniña bī-ma' nī ola ṭutmaz nuṣḥ u pend

Şūret-i ma' nī gör cān-ı pākile

Ḳalma bād u āb u āteş ḥākile

Ādemī şūret ile yeksān olmadı

Aḥmedūñ sırrın bu cāḥil bulmadı

3100 Mişl-i ādem naḳşını naḳḳāşıyān

Şöyle yazar şanki ādemdür hemān

Lîki cānı yoğ dil oldu tende lāl

Gevher-i pāki talep kıll añla hāl

Olsın şîrān içinde şîr ü merd

Şol seki aşhāb-vār ire meded

Şüret-i naqş kāmile idemez ziyān

Bahr-i nūra ğarq ola çün dil ü cān

Vaşf-ı şüret nidivirsin ‘āmile

‘Ālim ü ‘ādil bilindi nāmıla

3105 ‘Ālim ü ‘ādil heme ma‘nî durur

Ademüñ qadrin ma‘nî ehli bilür

Ehl-i ma‘nî dāyim oldu lâ-mekān

Anlara birdür zemîn ü āsımān

Bu söze yoğdur nihāyetle beyān

Qıssa-yı ħargūşdan al ħişşe iy cān

Mekr-i şîre añla ħargūş ālini

Tā bilesin ehl-i fitne hālını

‘İlm-i ma‘nî hâtem oldu _añla lisân

Şûret oldu işbu ‘âlem ‘ilm ü cân

3110 Âdemi bî-çâre kıldı bu hüner

‘Aciz oldu bunda hâlk u baħr u ber

Şîr ü ejderhâ peleng ü gurk u mûş

Cümle hafv içre nihân tayr u vuħuş

Dîv ü perî ne ki var insile cân

Her biri bir yerde idindi mekân

Her birinüñ cinsile a‘ dâsı var

Mekr-i a‘ dâsından ider âh u zâr

Âdemîñüñ düşmeni pinhân durur

Añlayan düşmânların merdân durur

3115 Bu mişâl u bu beyândan ol ħabîr

Şîr-vâr ħargûşa olmağıl esîr

Çünki ħargûş sözünü itdi tamâm

Cümle aħsend itdi ol ħayvâniyân

Didiler aña ki ahsend iy dil̄ir

Nicesine saña dām ola ş̄ir

Meşveret hoşdur bize di hālūñi

Ş̄irilen idicegūñ ol ālūñi

Didi h̄argūş oldu sır dilde nihān

Dir beni sırrıñ zene itme ‘ayān

3120 Sırları fāş eylemek oldu h̄aṭā

Maḳş̄ūdı sır ehlinūñ oldu edā

Meşveret sırrılan olsa oldu h̄ūb

Ger kināyetle ola olmaya h̄ūb

Meşveret sırrılan itdi Muşṭafā

Sırrı saklañ didi yā ehl-i vefā

Bu meşeldür beste ola tedb̄ir ray

Tā ki h̄aşm añlamaya andan h̄ūy h̄āy

107 b

Ger su’āl ger cevāb h̄āşş ola

Sır ki nihān ola h̄āş-el-h̄āş ola

3125 Bu beyân-ı kışsa-yı ħargūş u şîr
Remz-i merdândur key añla iy dilîr

Elvidâ´ idüp o ħargūş ol zamân
Tutdı yol oldı şîre revân

Dürlü endîşeler ider fikr ü âl
Şîri mürd itmesine ider ħayâl

olmışıdı şîrũn içi buğz u kîn
Gördi ħargūş gelür hazîn hazîn

avfi yok küstâh-vârî gelür o
ışm u kîn olmuş içi hem turş-rũ

3130 Şîre yaqın gelicek urdı hemân
Şîr aña na´ ra urup dir iy fülân

Sen misin ħargūş-ı bed-bâht bed-fi´ âl
´Ahdũne urmayup itdũn kıl ü kâl

arnım aç itmedũnüz ´ ahde vefâ
İtdũnüz bu dem baña ħor u cefâ

İdeyim bu dem senüñ zehreñi çāk
Varup idem cümle kıavmüñi helāk

Eşidicek bu sözi ħargūş-ı nīm
Ditredi cān u dile_ itdi ħavf u nīm

3135 Didi ol dem el-amān ‘özrim diyem

Kaçan aĥvālimi şāha söyleyem

Didi şīr ‘özrūñ çoğudur eblehān

Ķatuma bī-ħavf gelse bu zamān

Aĥmaķuñ ‘özrin işitmek ne revā

Ötse bī-vaķt murġa ķatlı oldu revā

Keseler başını açdı diyü rāz

Murġ-ı bī-hengāmuñ olur ‘ömri az

108 a

Oldı aĥmaķ ‘özri cürminden ziyād

‘Özr-i nādān dāyim oldu bī-murād

3140 Dest-i teĥī ‘özr ola bī-fāyide

Ger kelām bī-vaķt ola ne fāyide

Didi Һargūş diñlegil iy şāh-ı şīr

‘Özrüm eşit işbu Һālden ol Һabīr

‘Özrümə luḡf yūzi degülse kelām

Her ne iderseñ it baña_uş vesselām

Çün şabāḡ oldı yola girdüm i şāh

Bir refīkim bile gelürken nāgāḡ

Bir benidüm bir de Һargūş-ı diger

Baña hem-rāḡ itdi anda_olan nefer

3145 Yolumuz üzre nagāḡhān şīr-i ter

Қaşd қıldı bizde hiç қалмады fer

Na‘ra urup pençesin açdı revān

Bu faқīr söyledüm aña ol zamān

Didüm iy şīr bendelerüz şāha biz

Һoca nāşī dergehüzbu ikimiz

Oluruz biz bir şehinşāha ғidā

Һizmetin dāyimā iderüz edā

Didi şehinşāh nice kimse ola
Kim benüm elime gelüp yol bula

3150 Ben ki şīrān içre şāh-ı serverem
Şanmağıl sen beni andan kemterem

Küstaḥāne nice söylersin baña
Şāhuñıla şimdi iş idem saña

Kim ola benümilen ide mezāf
Sen ne ḥargüşsin urasın bunca lāf

Ben didüm ki luṭf it iy şīrān-ı şāh
Ben varup şīr gelüben sen gözle rāh

108 b

Varup o şāhdan getüreyim ḥaber
Tā göreyim baña ne dir ol şīr-i ter

3155 Didi hem-rāhuñ ḳo bunda sen yüri
Tīzrek gel bunda eglenme giri

Eglenürseñ ḳatlüñ oldı bil mübāḥ
Şöyle idem ne sen ḳalasıñ ne o şāh

Biñ tazarru' la ħalāş oldum faġir
Baġladı yanımda olan yārim o şir

Bir laţif hoş ħüb ferihidi o
Vaşfa gelmez key' aceb ferihdi o

Bil i şāh ol şir o yolu baġladı
İşbu ħālāt uş cigerim taġladı

3160 Sen vazifeñden ümid kes yüri var
Şimdiden girü anuñdur ol şikār

Ger vazifeñ gerekse it rāh-ı pāk
Belki o şir senden olmuşdur bī-pāk

Gel beri def' eyle rāhdan anı sen
Tā ki olasın cümle ġavġādan esen

Didi şir Bismi'llāh varalım aña
Sen giri tur anı göstergil baña

Tā ki ben idem aña dürlü ezā
Ger yalān iseñ saña idem cezā

3165 Oldı ħargūş ūir[in] öñince revān

Bir derin kuyuya geldi ol zamān

Evvelinden fikr idindi çāhı o

Ūire gösterip o dem o rāhı o

Çün ikisi geldiler ol cāhdañ

Didi getürdüm seni uş ūāhdañ

İşde ūu kuyu içindedür o ūir

Hem-demüm anuñ elindedür esir

109 a

Diñle ħargūş ālini iy ehl-i ħāl

Uyma cāhil sözine çekme zevāl

3170 Bir deriñ cāhıdı bī-ħād bī-kıyās

Āb-ı kühı cem' olurdı 'ām u ħaş

Ūurfe ħargūşdur ki ūire geçdi bend

'Āķile bu ma' n'oldı nuşķ u pend

Gör ki Fir'avnı nice ħarķ itdi Nıl

Olduğıçün hem-demi cāhil seķil

Bir mekes Nemrûdı eyledi helāk

Yedi beynisin gözüne koydı hāk

Hāl-i Fir'avn olur hemān refīk

Hāl-i Fir'avn olur şeytān raqīk

3175 Gel iy merdān düşmeni dost bilme sen

Cümle kayğudan olsasın tā esen

Belki düşmān saña dost olmaz i yār

Mekr ü hīle ehli olur fitne-dār

Çün yaqın geldi o çāhı gördi şīr

Çaldı hargūş vardı ilerü _ol dilīr

Didi hargūşa niçün qalduñ geri

Gel yanımca ben varayım ileri

Benzimūñ renginden aña hālūmi

Saña hod dimişem ol ahvālūmi

3180 Şīr nice lu'bile itdi kelām

Mekrilen ol şīre çāhı itdi dām

Didi sākındür bu çāh içre o şīr

Benüm ol hem-rāhum itmışdür esīr

Bunda sākındür oldı havfıñdan senüñ

Şīri қatl it ola hem-rāhum senüñ

Қıl naзар bu çāha gör ol şīri sen

Ҳavf iderem urmaya varmaға ben

109 b

Beni meger қoltuғuña alasin

Göricek ol şīri çāha тalasın

3185 Қoltuғuna aldı ҳargūşı revān

Yūriyüp çāh üstine geldi hemān

Çünki çāha baқdı ol şīr-i dilīr

Düşdi aya ol dem içre aks-i şīr

Kendi gibi görди bir şīr-i bülend

Қoluñı ҳargūşa almış kemend

Çünki āb içre görür ҳaşmını o

Çāha şalmaға özünü тутdı rū

oltuęundan bıraęup ħargūşı Őĩr

Kendözünü Şuya Şaldı ol dilĩr

3190 aldı ħargūŐ dūŐdi Őĩr ħāha revān

Mūjdegāna gitdi ħargūŐ ol zamān

Dirdi ol dem ħuŐŐa mekrinden ħalāŐ

Naħcirān iħre ferzendem nām u ħaŐ

Geldi yārān iħre Őādān u feraħ

Dir beŐāret refi'c oldu teraħ

MuŐtuluę sizlere ħāha dūŐdi Őĩr

Gitdi andan zārb u ħārb o dilĩr

Zulmet-i ħāh iħre key ũftādedür

Őĩriken gurbe gibi āvāredür

3195 Ol ki penħe uruben ħekerdi baş

Đurdi ħaŐħāŐ itdi anı āb u Şaş

Bu kelāmı işidicek naħcĩrān

İtdi ħargūŐa du'ā pĩr ü civān

Cem^ç oluben ol demin cümle vuḥūṣ

Şād u ḥandān u feraḥ zevḳ itdi ḥoş

Geldiler ol çāha cümlesi tamām

Gördiler çāh olmış ol arslana dām

110 a

Ḥalkā oldı çü rişte şem^ç i-vār

Şükr idüben secde itdi ne ki var

3200 Çarḥa girüben itdiler semā^ç

Didiler şimden girü gitdi şadā^ç

İtdiler ḥargūşa aḥsend ü āferīn

Şāhımızsın şīrlık itdüñ bu demin

Di bize melek misin yāḥūd perī

Kim bu ḥāle koyduñ ol şīr-i teri

Yoluña olsun fedā bu cānımız

Bendeyüz biz sen bizüm sulḫānımız

Şad-hezārān aḥsend bura ki senüñ

Āferīn bu dest-bāzūña senüñ

3205 Bize di bu kışşa-yı řādāndan

Bu iřāretler beřāretler neden

Didi ĥargūř key bülenddür iřbu ĥāl

Bunı řerĥ itmek dille oldu muĥāl

Rehber oldu baña Ĥaĥķuñ raĥmeti

Cümlemüzden ref' ider bu zaĥmını

Nice biñ ĥargūř tolodur bu cihān

Baña luřf itdi İlāhım bu zamān

Ĥaĥdan irdi ĥalbime tedbīr-i rāy

Gör hilāliken nice bedr olur ay

3210 şabırlan bulundu her derde devā

Cümle ĥācet şabırlan oldu revā

Kāh gelür řād her şeye hem-rāh olur

Kāh irer ġām işi güci āh olur

Ġāfil olmañ geliser başa bu ĥāl

řaķın itmeñ kimseyile ķīl u ķāl

Düşmenüñ öldüğine olmañ feraḥ

Her feraḥuñ āḫiri olur teraḥ

110 b

Şol ki mülk ü mālılan şādān ola

Ebleh ü ğāfil ü key nādān ola

3215 Her ki benlik da‘vasın itdi yalan

Şīr-vār oldur bu çāh içre ḳalan

Dünyāyı Ḥaḳ mü’mine zindān didi

‘Āḳil oldur kim bile nīk ü bedi

Şīre hem-rāh olucağız bed-fi‘āl

Gelür anuñ ḥāline dilkü vü çegāl

Hem-dem olma bed-fi‘āle iy dilīr

Düşdi ḥargūş āli ilen çāha şīr

Kāmīle uy bul kemāl-i ma‘rifet

Seni dāma bıraḳur ehl-i ḥased

3220 Țut velīler sözine dāyimā gūş

Ola merdān içre anuñ vaḳt-i ḥoş

Evliyānuñ ma' n̄sine gözüñ aç
Söz ki bî-ma' nî ola diñleme kaç

Evliyā sözine her kim tuta gūş
Cān u dilde 'aşk-ı Hakk eyleye hoş

Oldı Mevlānā cihānda bir güzīn
Aç gözüñi 'aşkılan gūş it sözin

Meşnevisiyle 'amel kıl iy püser
Tā ki cāna ide ol ma' nî eşer

3225 Bu söze 'aşkıla her kim tıtdı gūş

Vaḳti anuñ dāyimā hoş ola hoş

Sırr-ı Mevlānādan saña ire 'aşk
Baḳduğunca göre kim her yaña 'aşk

Hikāyet-i Duḡter-i Pādişāh-ı Çīn

Varıdı bir pādişāh ehl-i kemāl
Duḡteri varıdı anuñ ḡüb-cemāl

111 a Görse yüzün ʿāşık olurdı perî

Dil nice taʿrîf ide ol dilberi

Ser ü pâ ol mehlikâ pür-cânıdı

Bî-naẓîr hûbân içinde cânıdı

3230 Hûrî-yi Firdevs-i aʿlâyıdı o

Serv- kad [ü] lâle-ruḥ hoş mâh o

Nergisi mest eylemiş mestânesi

ʿĀşık u ʿârifüñ ol cânânesi

Bir gün el-kışşa gelür ol şâha mâh

Gördi bir maḥbûb-ı ğulâm pâdişâh

Anasınûñ karşıusunda ol ğulâm

Hizmete el bağlamış turur tamâm

Ne ğulâm kim Hakk aña virmiş cemâl

Hüsninüñ ʿaşkı ider ayı hilâl

3235 Hûb içinde bî-naẓîr hemtâsı yok

Kaşları kavsi kamer kirpüğü ok

Gözleri ğavġā bıraġur   aleme

Lebleri sevdā bıraġur ādeme

Ta  r fe Őıġmaz cemāli_ol ġulāmuñ

Yüzüni gören olur aña ġulām

Bir ġünün ol duġter-i Őāh nāgehān

Ol ġulāma tuş olur  eŐmi nihān

Gitdi elden dili ten oldı hilāl

  AŐıġ u Őeydā olur ol h b-cemāl

3240 Gitdi   aġlı vālġh u ġayrān olur

Ol ġulām   aŐġında ser-gerdān olur

Nice m ddet  ekdi   aŐġuñ ġālġni

Didi bulmaġ gerek anuñ āletġni

Yaġdı anı ateş-i   aŐġ-ı firāġ

 omadı zerre mecālġn iŐtiyāġ

111 b

On kenizek mu rib-i Őġrin zebān

Hem-dem etmiŐdi onları her zamān

Duĥter-i ŧāha bunlar hem-rāzıdı

Ehl-i elĥānıdı ehl-i sāzıdı

3245 Ger olur sāzıla ilĥān ideler

Nice biñ zāhidi ĥayrān ideler

Sırrın o duĥter bulara _itdi ‘ayān

Terk idüben nām u nenk ‘aql u cān

‘Aŧĥ-ı cānān kimde olsa āŧikār

Perde ardından idemez āh u zār

Didi iy hem-rāz u hem-dem duĥterān

ŧol ĥulāmuñ ‘aŧĥına yanar bu cān

O ĥulāma ger idem sırrum beyān

Āŧikāre ola bu sırr-ı nihān

3250 Ĥaŧmet ü ‘izzetüme gele zār

Ne ĥulāmdur böyle ola mu‘teber

Kiŧi sırrın fāŧ idince cāhile

Aña lāzım ola taĥrīr cāhile

Zulmet-i halkdan yeg ola a' r-ı ah

Kimse[ne] olmaya bu h ale nig ah

Sen benimsin h al m uş itd m bey n

Ol g l mdan da bu sırr ola nih n

Ger bu h li itmezisem  şik r

 l rem bu g mıla z r z r

3255 Nice y z şabru n kit bında seba

Oudum virmez şif  ol bir vara

Ş yle fikr itdi kim ol serv   sehi

Bahre alam olmaya anu n gemi

Ger ben m maş dum h şıl ola

C n u dil meyl itdigi y rin bula

112 a

Ben daı idem size d rl    aa

Ger bu maş d olunurisa ed 

 nkim ol kızlar bu s ze t tdi g ş

C mlesin n ol dem oldu vati hoş

3260 Cümle didiler melûl olma iy hân

Oynayalım işbu yolda baş u cân

Çün şeb-i hengâm ola iy gül' izâr

Meskeninde her kişi ide qarâr

Hiżmetüñe ol ğulâm gelsün nihân

Belki aña da_ olmaya bu sır ' ayân

Bu haberden key feraḥ buldı o mäh

Der saqınuñ tuymasun bu ḥâli şâh

Didiler siḥr idelüm efsûnıla

Bilmeye_ özün o ğulâm bunda gele

3265 Şöyle idelüm nâzuña nâzıla

Saqlayalum işbu sırrı râzıla

Ol ğulâma berkiterek vardı tiz

Geçdi oturdı yanına bi-sitiz

Hoş kelâm idüben aña şundı câm

Alıben nüş itdi anı ol ğulâm

Ol dem anı hulkıla itdi şikār

Mest idüp ‘ aqlını itdi tārūmār

Ol kenizek ol işe key şād olur

Tā şeb-i hengām olunca oturur

3270 Çünkü aḥşam oldı götürdi revān

Duḥter-i şāha iletdi _anı nihān

Ol ḡulām çünkü gördi ol nigār

‘ Aşkı ḡālib olup oldı bī-karār

Tīz anı taḥtına geçürdi revān

Dürr-i cevāhir saçdı aña _ol zamān

112 b

Nīm-şeb [ü] nīm-mest ol şāh-ı ḡulām

Çeşm-i nergis gibi süzülmiş tamām

Süzerek açıldı o çeşm-i ḥumār

Gördi bir ḡaşr-ı laḥīf bir ḥüb nigār

3275 Taḥt-ı zerrinde oturmuş hemçü şāh

Gördi bir duḥter yanında hemçü māh

Yanmış anda bir nice şem^ç -i dirâz

Hâzır olmuş anda nice dürlü sâz

‘Ûd-ı ‘anber mücmer içre_ olmuş buhūr

Turur anda nice duh̄ter mişl-i hūr

Aldı sâzın eline çün muṭribân

Her biri bir nağmede açdı zebân

İtdiler elhân hoş avâzıla

Bir maḳâma oldılar ol sâzıla

3280 Çalınur çengile ḳânûn ü rübâb

Ol ğulâmuñ gözlerinden gitdi h̄‘âb

Bu temâşa anı ḳayrân eyledi

Bir dem ol meclisi seyrân eyledi

‘Aḳlı gidüp oldu bî-ḳoş ol zamân

Sînesi pür-‘aşḳ lâl oldu zebân

Çünki ‘aḳlı geldi gördi ol ğulâm

Oturur taḳtında yanında bir hümâm

Güşına irdi ol ilhânıla sâz

‘Aşq-ı duhterden aña irişdi râz

3285 Ol ğulâma duhter ol dem şundi câm

Alıben nûş itdi anı ol ğulâm

Çeşmi çün duhter yüzine oldı tuş

Cân u dilden ‘âşık oldı aña hoş

Gözi giryân ciger biryân olur

Ol nigârũn yüzine hayrân olur

113 a

Ol ğulâmuñ gözi yaşı ol nigâr

Gül yüzinden sileridi şad-hezâr

Kâh ‘anber zülfünü iderdi bũ

Kâh şalar boynuna qol kâh rũ-be-rũ

3290 Ol ğulâm mest oldı şâh-ı dil-nüvâz

Şad-hezârân geçdi ol vaḥdetde râz

Kâh vuşlat kâh temâşa-yı cemâl

Kâh der-ağuş miyân kâh vişâl

İtdi şöbet duhterilen ol ğulām

Ol gice tā şubḥ irişince tamām

Çünkü şubḥ irdi şeref boldı cihān

Ol ğulām itdi ol bāzārdan ziyān

Ol dem aña ḥʿāb irişdi şundı cām

Puḥteyiken işi anuñ oldu ḥām

3295 Tīz anı yerine iletdi revān

Kimse görmeden itdiler nihān

Baʿd-ez-ān çün ol ğulām-ı sīm-ten

ʿAqlı geldi kendinden oldu ḥaber

Öz mekānından özi itmiş qarār

Gördi yoḡdur sāz u söz taḥt u nigār

Ne ḥod cām-ı mey nuḡl ü ceng ü rebāb

Bir ḥayālmiş anuñ gördiği ḥʿāb

Rūya gibi ol ḥayāl-i vişāl-i yār

Ol ğulām bildi bu ḥāli itdi zār

3300 Nāle vü efgān sūzīş itdi o

‘Aqlı gidüben h̄āke urdı rū

Ol dem elile yakasın itdi çāk

Ṭaşılan dögüp o başı koydı h̄āk

Ḳışşā iderdi ol geçen aḥvālını

Hiç eḥād bilmedi anuñ ḥālını

113 b

Ol nigārılan geçen ‘ıyşı tamām

Yād idüben āh iderdi ol ḡulām

Eşiden ta‘ n iderdi ḥālını

Kimse bilmez derdinüñ aḥvāli ne

3305 Misk̄m̄ [ü] bī-çāre oldı dili lāl

Anı key āşüfte itdi o ḥayāl

‘Āḳili eydür aña iy bī-nevā

Saña ḥ̄āb-ı rüyadan irmiş nevā

Bu ḥayāli fikri terk it iy ḡulām

Bende ilen hem-dem olur mı hümām

İşbu çarh-ı bî-vefâ u hîle-bâz

Lu' bilen göstermiş o şad nev' â-bâz

Sen ' aceb gör kim nice nev' â cihân

Gösterür o âşikâr u nihân

3310 Bu cihân ol duhter bu halk-ı ğulâm

Halkı şayd itmeklik için kurdı dâm

Sâz u söz u duhterân-ı kaşr-ı tāk

Gösterür o sihrilen nice nifāk

Ġafletilen niceleri itdi şikâr

Kendözünü gösterir bir hûb nigâr

Yâ İlâhi luţfuñı eyle delîl

İtmeye dünyâ bizi ğor u zelîl

Hikâyet

Varıdı bir rind ü müflis bî-nevâ

Külhan içre olmışdı ol gedâ

3315 Uyḡusu içre görür kim şāhımış

Şādisi çok ğuşşası kütāhımış

Bu cihān baḡş itmiş añā tāc u taḡt

Devleti olmuş müsā‘id yār u baḡt

114 a

Ḳarşu ṡurmuş ḡulları dürrin-kemer

Her biridür pāk kıymetde gevher

Pādişāhlık şūretin ṡutmuş tamām

‘Ālem olmuş ser-be-ser ḡükmine rām

Tayib ü tevvāb u pür ḡayl ü ḡaşem

Hācib ü ḡāşş ve vezīr-i muḡteşem

3320 Bulmuşiken cāh-ı ‘izzetde ğurūr

Rūhına kalbine ṡolmuşken sürūr

Uyḡudan uyanığeldi nāgehān

Gözün açdı görđi külḡanda hemān

İşbu rūyanuñ ḡayālī_ol miskīni

Yaḡdı cigerin aḡıtdı eşkini

Oldı dīvāne o hayāl-i h'ābdan

Dāyimā söylerdi halka o bābdan

Şol ki müflis zelīl ü aç ola

Kaçan olur chl-i taht u tāt ola

3325 Tāt u devlet taht u 'izzet baht u yār

Her kuluna virmez anı Kirdigār

Çünkü virdi devlet ü iqbāl u baht

'Adl iden sulṭānlar olur nik-baht

Bu cihān 'adlile tutmuşdur qarār

Cümle zühdin 'adl olundı üstüvār

Yā İlāhi 'ādile sen ol delīl

Bendelik zulmile olmasun zelīl

Hikāyet-i Rüstem-i Dāsītān

'Aşkıla diñle yine bir hoş beyān

Merd odur kim kıoya bir nām u nişān

3330 Bir iş it kim çıka adı anuñ

Tā kıyāmet söylene dādı anuñ

114 b

Nice gitdi qodı nām u nişān

Aña fermān oldı cümle pehlivān

Key eşitgil şimdi merdān hālını

Rüstem-i dastānıla Kürd aqvālını

Ṭutdı Rüstem nāmıla ‘ālemi

Ġaşy olurdı anı gören ādemi

Gürzin alsa eline ol pehlivān

Heybetinden ditreridi nerrümān

3335 Ṭağa urşa heybetile gürzüni

Pāre[pāre] iderdi ol gürz anı

Merd-i meydān olanuñ hālın beyān

Dil itmeye qalem daḡı ‘ayān

Ol zamānı kim çarḡ seyrānda idi

Ay estede Zühre mizāndaydı

Gökyüzi pür-şu^ç le vü pür-nûrîdî

Yeryüzi pür-ğülle vü pür-ğûrîdî

Bir gice kim çarhı seyr ideridi

Rüstem-i dastân meger gideridi

3340 Binmişidi atına ol merd-i şîr

Ğaşy olurdı görse anı birle şîr

Fikri bu seyrân iderdi ilini

Tâ ki bile bed-fi^ç âlüñ dilini

Ebû Yavuz kimdür ilinde anuñ

ç Adli yâd olur mı halk dilinde anuñ

Varıdı bir kal^ç ada elli atı

Rüstem ol atları severdi qatı

Fikr ideridi ol atlar ħâlîni

Bilmek isterdi onlar aĥvâlîni

3345 Bu tefekkürile giderken ol süvâr

Diñledi gördü ki at tabîşi var

Mıhlar egilmiş demürden ol dil̄r

Bağlamış terkilen bālā vü z̄r

Gördi içinde pehlü inmiş o merd

Bir nigār ‘aşkından irmiş aña derd

Diledi ol ‘aşk için ide şikār

Tā ki ele gire şikārla_ol nigār

O süvār çün Rüsteme yakın gelür

Evvel selām virür bu ‘aleykin alur

3350 Rüstem bilmedi kim kim dūrür

Çekdi atı başını karşı tūrur

Rüstem eydür qancarü iy nām-dār

‘Azmüne lāyık bulunur mı şikār

Budun içinde nite olduñ süvār

Dimedük mi işbu iklim işşı-vār

Eydür işbu qal‘ada bir şultānuñ

Atları var şöyle kim sever cānuñ

Elli atdur her biri bir cān gibi

Almağa yavlaq ulı āsān gibi

3355 Gel varalım cūmlisini alalum

Gelelūm biñ dūrlū iřret ılalum

Çūnki Rūstem iřbu sōzi eřidūr

Didi bu key pehlivānlar iřidūr

Dir i kişi nice ıalum al' aya

Çımayıca varduğumuz pes neye

Didū bu mıqları aña geçirelūm

Burca ıup anları uçuralum

Bir sehel iřdūr benūmle ol be-hem

Zerrece getürmeyem saña alam

3360 Rūstem eydūr varuben bile uram

Yağşi ıar o kal' aya görem

115 b

Sōyleřūrek burc dibine geldiler

al' anuñ yūksekligini gördiler

Ol kişi ol mışları çözdü revān

Mışlarla düşdü öñüne ol zamān

Rüsteme virdi nice mış dir i yār

Taşlara geçür bu mışı yürü var

Turma tiz çık anları atğıl baña

Cehd kııl kim kıalmaya işimüz taña

3365 Rüstem eydür taşa mış kaçan geçe

‘Aklıñ işbuyısa bu fikrññ hiçe

Didi bu iş merd olana_āsān ola

Mışları taşa geçürisem n’ola

Mışları alup geçürem ol dem taşa

Yağa bir batar gibi geçer taşa

Ayasın mıřuñ depesine urur

Ol mışı burc taşlarına geçürür

Çıkdı şol dem kıal‘aya o merd-i şir

Yürüdi cān-bāz-vārī o dilir

3370 Tĩz o dem elli atı alur amu

Anlarıyla geldi bir yere amũ

Bir atı bir ayı alur ele

Ata Rũstemden yaña kim ut ele

At inerken Rũstem andan olur

At yere toundı ord u ãm olur

Ol kişi al' adan iner akıyu

Rũsteme sen merd degilmişsin diyũ

N'olduñ ol atı teziye utmađa

Cũmlesini birbirine atmağa

3375 Didi Rũstem ben ıup itsem anı

Sen teziye key utardun atı

116 a

Eydũr at n'ola ki bin batman taşı

Atarısañ utmađa vardır kişi

ıdı Rũstem kim bu avãli uya

Ol başacak nice başup al' aya

Çıķınıla kuvvet itdi ol zamān

Ķal' adan bir atı hoş itdi revān

Ol kişi bir top-vārī tutdı anı

Yire kodı didi bir dağı ķanı

3380 Bir dağı atar tutar anı revān

Birbirine bağladı anı_ol zamān

Ķırķ toķuza gelesin tutar

Bend idüp hoş cümle bir yere çatar

Rüstem andan biñ belāyla iner

Ķal' adan inicek atına biner

Ol süvār eydür gel imdi gidelüm

Suvaralum kimin kimisin yedelüm

Kim bu miře Rüstemüñdür zinhār

Olmasun kim añsuzın ol nām-dār

3385 Üstümüze gelüp anları ala

Hışm idüp bize ide dürlü belā

Žarbına kimse anuñ doymadı
Nerre-i dīvler na‘ rasından tırmadı

Rüstem eydür sen görmiş misin
Rüstemüñ tapusına irmiş misin

Kim sen andan böyle kılursın hāzer
Žarbı toqunmuş ola saña meger

Eydür anı görmedimise ne var
Kendi adından ağı bellüdür er

3390 Çün cihānda Rüstem-i dastān didüñ

Dağı ne qaldı eli qoyup gidüñ

116 b

Añladı Rüstem özünden bir nişān
Dir ki nāmum ‘āleme olmuş dāstān

Bindiler ol dem giderler şöyleşi
Rüstem añlamaya diyü _işbu işi

Ĥavfılan ol atları süreriken
Dört yañana vardı yügürüriken

Rüstem eydür bu nicesi kâr ola

Uğrı at almağ baña key ‘âr ola

3395 Qılayım bir zârbılan bunı helâk

Cümle endâmı bu demde ola hâk

Bu hâlilen çıqardı gürzüni

Zârbılan bir kez aña urdı anı

Kim anı öldürüben atları ala

Dünyâdan anuñ vücûdun kem kıla

Ol süvâr eydür ki ço oyunu

Rüstem-i dastândan anları qorı

Bir dağı urdı qatı key zârbıla

Kim anı öldüreydi ol hârbile

3400 Ol süvâr eydür oyun vaqti ırağ

Ğâfil olma Rüstemüñdür bu turağ

Heybetilen bir kezin yine urur

Ol kişi atı başın çeküp tırur

Ol demin elinüñ ardıla qazar
Rüstemi ol demde atından yıqar

Qahqahâyılan güler kim sen i yâr
Üç kezin zarbuñ baña itmedi kâr

Sen benim oynım ne hoş getürmedüñ
Ahtarıldıñ atda berk oturmaduñ

3405 Rüstem eydür qaşdılan düşdüm yere
Kim bu oynumuz bize lezzet vire

117 a

Yoldaş olduq niyetimüz yaman
Maqşūd olan bir muhabbetdür hemân

Ol eydür atuña olğıl süvâr
Key ulu nām u nişāndur bu şikâr

Bindi Rüstem atına oldı revān
Fikre varup key melül oldı bu zamān

Ṭağa ursam görir gīrānım revān
Ṭağ anuñ altında ḥord ola hemân

3410 Adı birle devleti yoğdur bunuñ

Yoğsa güci tağdan artuğdur bunuñ

Nerrümān bu bir oğlancık şana

Sām bunuñ bir muştına şatlanmaya

Bāri bir ĥīle vü dastān şılayım

Giri şalayım elinden alayım

Tā görür kim işbu pehlivān n'ider

Nice řurur ne ĥūna resme gider

Eydür ol kişiye iy şardaş anları

Sür şurgıl yidürüben otları

3415 Ben giri bir bāziyāne şalayım

Ol taķāzādan ferāđat olayım

Ol süvār eydür tizrek gel beri

Olmasun kim Rüstem ola ileri

Ol gelürse güymeyiserem sana

řoñra gelüp řaķımađılsın baña

Rüstem diyü hurûş eyleyem

Baħr-vārī mevc u cûş eyleyem

Böyle didi sürdi atları revân

Rüstem atı başını çekdi hemân

3420 Bu ħayâlün fikrilen geldi giri

Bir tağ ardin tolanup geldi_ileri

117 b

Öñine geçdi anuñ ʿ uqqāb-vār

Atları sürüp giderdi ol süvār

Rüstem ol dem kendözünü düzdi ħoş

ʿ İbret-i merdān dilinde itdi ħoş

Naʿ ra urdı añsuzın ol nām-dār

Gürz elinde yürüdi merdāne-vār

Didi kimdür atları şöyle süren

İl vilāyet ürküdüben yol uran

3425 Kim bu mîşe Rüstemün Rüstem benem

Tāc u taht Yezdecürd-i cān benem

Pâdişâh nite ki Keykâvus ola

Kim ola Kisrî ki bu ile gire

Çok Firûdun bu ile gelimedi

Sâm gelüp bu ili alımadı

Girmedi işbu ile Efrâsiyâb

Cigeri kıan tıldı vü bağırı kebâb

Bu ne cânsız kişidür kim il ura

Halkı şöyle ürküdüben yol ura

3430 Tıususa boynın dibinden üzeyim

Dıvise başın derisin yüzeyim

İhtiyârıla meger gelmedi

Rüstümüñ kimüdüğini bilmedi

Çün aña ben kendözümü bildürem

Atam olursa dağı_anı öldürem

Bu sözi işitdi ol merdân kaçır

Bir dem içre nice menzil geçer

Cümle atları birağdı ol zamān

Ol beyābānı tūtop oldı revān

3435 Rüstem eydür kim bu erlik adımış

Erūñ adı dil içinde dādımış

118 a

Key ıatı kuvvetlü merddi ol süvār

Eşidicek nāmım itmedi firār

Adılan işlerimiş kişi işi

Ḥabbeye degmezmiş adsız kişi

Gel i ' ākil ḥāşıl it nām u nişān

Añlagör işbu ma' niden lisān

Tā ki saña irişe luṭf-ı İlāh

Müşkilūñ ḥāll olup āsān ola rāh

3440 Evliyā sözine her kim tūtdı gūş

Her maşlahda ola vaḳti anuñ ḥoş

Oldı Mevlānā cihānda bir gūzīn

Cān u dilden gūş it ol şāhuñ sözin

Şeyh-i ʿ Atfâr velî kûtb-ı zamân
Mantıku't-tayr içre itmîşdir beyân

Maʿ nâlerinden bu pîre_ açıldı bâb
Türkiye tercüme oldu bu kitâb

Hâzret-i Monlâ maķâmında iy hümâm
Nüh şad ü bist ü dü olıcaķ tamâm

3445 Bu kitâbı ʿ aşķla dinledi revân

Sırr-ı Mevlânâ irerdi her zamân

ʿ Aşķ u şıdķ genc-i revândur ʿ âşıķa

Remz-i dost dilde ʿ ayândur ʿ âşıķa

Evliyâ sözinden irdi işbu râz

Sebep oldu bu ki luţf-ı şâh-bâz

Yâ İlâhi luţfuñıla eyle yâd

Her demin şehzâde olsun ber-murâd

Çün Süleymân oldu nâm-ı şehriyâr

Tâlihın dâyimâ itgil üstüvâr

3450 Hâtem-i tâc-ı Süleymân it ‘atâ

İns ü cinden irmesün aña hıta

118 b

Cümlesi olsun anuñ emrine râm

‘Adl ü dâdla cihânda olsun be-nâm

Luţfuñı hem-râh ide_aña yâ Celîl

Sırr-ı Mevlânâ aña olsun delîl

Oldı Loqmân evliyânunñ ‘aşığı

Ehl-i dil olan bilür ol ‘aşığı

Her ki bu piri du‘âda yâd ide

Hak te‘âlâ her dem anı şâd ide

3455 Kelâm-ı evliyâdan oldı ihsân

Düzildi işbu nazma dürr-i mercân

Be-nâm-ı şâh-zâde-i Âl-i Osmân

Süleymân bin Selîm bin Bâyezîd Hân

Temmet bi-‘avnillâhi el-Melikü'l-Vehhâb ‘an itmâm Kitâb-ı Esrâr-nâme-i ‘Âşıkân nemeçahu'l-faķırü'l-haķır Hâlîl ibni Eyyübî ğaffera'llahu lehü velivalideyye'l muhtâc ila raķimahullâh-i te‘âlâ. Bu ‘abd-i ‘âcizi daķı du‘âlarında yâd idüp añalar.

uşurunu nazarı itmeyeler beşerden hatā olagelmiştir. İtmām-ı kitāb yevmü'l-ehad fi-
şehr-i muşarremü'l-řarām sene biñ yün on okuz.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Bahanur ÖZKAN BAHAR

Doğum Yeri ve Yılı : AFYON/1984

Medeni Hali : EVLİ

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : ANADOLU ÜNİVERSİTESİ/ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Yüksek Lisans Öğrenimi : DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1 İNGİLİZCE / D SEVİYE KPDS 60

İş Denevimi :

1. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ 2008-2012
2. KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ TÜRK DİLİ OKUTMANLIĞI 2012-

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1. ESRÂR-NÂME-İ ÂŞİKÂN'DAKİ BAZI HİKAYELER TEKE DERGİSİ 6/2 2017 s.878-893
2. MESİHİ DİVANINDA SOSYAL HAYAT DEDE KORKUT DERGİSİ C.6 S.12 2017 ss.67-81: